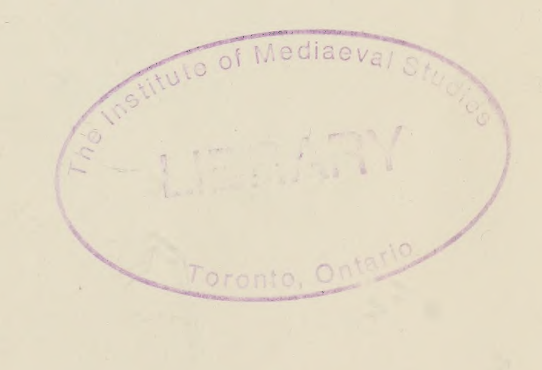

Obres de Ramon Lull

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Volum XI

Obres de Ramon Lull

EDICIÓ ORIGINAL

FETA EN VISTA

DELS MILLORS I MÉS ANTICS MANUSCRITS

⁂ Volum XI ⁂

PUBLICACIONS LULLIANES

Obres de Ramon Lull: edició original il·lustrada amb variants i facsímils dels més antics m.ss., pròlecs, notes i glosaris, mostres d'escriptura, etc.—Volums en 8.u major, a l'entorn de 500 pàgines cadascún. Ademés dels tres pertanyents a l'edició Rosselló (1886-92), hi ha publicats per la COMISSIÓ EDITORA LULLIANA desde l'any 1906, els sigüents volums:

—OBRES DOCTRINALS: **Doctrina Pueril. Libre del Orde de Cavallería. Libre de Clerecía. Art de Confessió**: amb 2 facsímils en fototipia i mostres de traduccions; pròlec general, variants i notes den *M. Obrador:* 1 vol . . . . 10 pts.

—**Libre de Contemplació**; set toms contenint 366 capítols, amb proemis, facsímils policromats, variants i notes . 77'50 pts.

—**Libre de Blanquerna**, contenint el **d'Amic e Amat**, amb proemi, dos facsímils, variants i mostres d'escriptura: 1 vol. 12'50 pts.

—**Libre de Sancta María**, seguit de les **Hores de Sancta María** i del **Libre de Benedicta tu in mulieribus**, amb un facsímil policromat, introducció, variants i mostres d'escriptura: 1 vol. 10 pts.

—**Arbre de Sciencia**, tom I (des de l'*Arbre elemental* al *imperial)*, amb facsímil d'una versió llatina de 1505, introducció, variants i notes. . , ... 10 pts.

A PUNT DE SORTIR

—**Arbre de Sciencia**, tom II, *(Arbre apostolical* al *exemplifical).*

—**Arbre de Sciencia**, tom III, *(Arbre questional).*

OBRES ORIGINALS
DEL
Illuminat Doctor Mestre Ramon Lull

Arbre de Sciencia

escrit a la ciutat de Roma l'any

M.CC.lxxxxv.

TRANSCRIPCIÓ DIRECTA
AMB FACSIMILS, INTRODUCCIÓ, VARIANTS I MOSTRES D'ESCRIPTURA
DELS MÉS VELLS MANUSCRITS
PER
Moss. Salvador Galmés

Tom I

Palma de Mallorca
COMISSIÓ EDITORA LULLIANA
* 1917 *

En l'Estampa de n'Amengual i Muntaner.—Conquistador, 30.
PALMA DE MALLORCA

Nihil obstat

Dr. MICHAEL COSTA, Censor

Maioricis, die 3 iulii 1917.

Imprimatur

† RIGOBERTUS, Episcopus Maioricensis

Junta Editora de les Obres originals del Bt. Ramón Lull.

Introducció

ER apreciar tota la valor integral d'aquest llibre d'Arbre de Sciencia, caldría reviure el moment psicològic del Bt. Ramón Lull al començar la feixuga tasca.

Des d'el punt de sa conversió, trenta anys enrera, el seu ideal de servir a Deu, son *sant negoci*, s'era concretat en els tres propòsits següents: 1.er Patir martiri per son Amat; 2.n Propagar la coneixença de Deu mijançant la paraula viva, i preparar operaris evangèlics en col·legis aposta on apendríen el llenguatge dels descreents; 3.er Destruïr cientificament, valent-se de la paraula escrita, les falses creences, per tal que d'entre ses ruines, s'alçàs viva, pura i santa la Religió de Jesu Christ. I amb una preparació de deu anys de disciplina corporal i esperitual, començà la tasca, escrivint de bell entuvi la magna obra de *Contemplació* amb gran pressa i afany de portar-la a compliment, per poder anar totduna a promoure la fundació de col·legis de llengues i còrrer després a cercar martiri. «... prec vos, Sènyer, que vos en mon temps me fassats veer que ells (homens religiosos) ordenen e tracten com aprenen diverses lenguatges e que vajen preicar

los infeels e que sien màrtirs per la vostra amor».[1] «En axí com hom qui famejant se cuita com menuga e fa de grans bocins per la gran fam que sent, enaxí, Sènyer, tant es gran lo desig quel vostre servidor sent com pusca murir per donar laor de vos, que nit e dia se cuita e sesforsa aitant com pot, com pusca dar acabament a aquest libre de *Contemplació;* e puxes com l aurà acabat, que vaja escampar sa sanc e ses làgremes per amor de vos en la sancta terra en la qual vos escampàs sanc preciosa e làgremes misericordioses».[2] «Enaxí, Sènyer, com linfantó grapona per so car es desijós danar, enaxí lo vostre servidor se cuita aitant com pot per abundancia de desig... com pusca venir a les vies e a les carreres les quals loncs temps ha tant desijades com pogués anar per elles».[3] En tota l'obra vibren aquests anhels imperiosament, categòricament.

I de fet, compilades les seves primeres produccions, fonaments macisos de tota l'obra lul·liana—*Art general,* base científica, *Libre del gentil e dels .iij. savis*, controversia, i *Contemplació,* enciclopedia ascètica—concentrà les seves poderoses energíes en la fundació de col·legis de llengues, planter de missioners, per tal «que enaxí com lo príncep qui guerreja ab altre príncep ha manera com met frontalers per los extrems de ses terres, que enaxí fossen fets monastirs per les terres dels cristians qui participen ab los infeels, e que segons que es lo lenguatge daquelles gents, aprenen lur lenguatge e que participen ab ells e los preyquen».[4] Amb l'afany d'un apostolat indeficient, conseguí veure la fundació de Miramar, a Mallorca, l'any 1276, gracies a la munificencia del rei en Jaume II; i la d'un altre col·legi a Roma, l'any 1284, fundat p'el papa Honori IV, a qui sembla que s'oferí el Bt. Ramon,[5] com a fruit madur i a tast d'aquelles funda-

1. *Contemplació;* cap. 110, 29.—2. *Ib.* cap. 131, 20.—3. *Ib.* cap 136, 24.—4. *Blanquerna;* cap. 85, 2.—5. *Ib.* cap. 78, 3.

cions. I encara més, desde 1288 fins a 1292, el seu zel apostòlic pogué somniar en la realització dels seus vots ardentíssims, veent com una expedició de missioners a la Tartaria, conseguia menar a l'aprés de la Esglesia sis mil infeels qui reberen l'aigua regenerant del sant baptisme de Jesu Christ. Més tan belles perspectives, com tantes altres, s'esvaniren en una enganadora visió de miratge.

No havía obtenguts millors resultats son desig de martiri. Després de la fundaciò de Miramar «havía lamic a anar longues carreres e dures e aspres; e era temps que anàs per aquelles e que portàs lo gran feix que amor fa portar a sos amadors. E per açò lamic aleujà sa ànima dels pensaments els plaers temporals, per ço quel cors pugués portar lo càrrec pus leugerament, e lànima anàs per aquelles carreres en companyía ab son amat».[1] Ramón lo foll, amb la follía de la creu, *insania crucis*, escomet tots els grans ideals del cristianisme: la conversió dels infeels, l'unió dels cismàtics orientals, la conquesta i possesió de la santa Terra d'ultramar, la confusió dels sistemes doctrinals qui son en error; i per guardó i corona, suspira car «tant salongua lo dia, Sènyer, que jo prena martire per la vostra amor en mig del poble confessant la sancta fe crestiana, que tot me sent languir e murir de desig e de enyorament com no som a aquell dia, e que sia en mig del poble turmentat axí com leó o altra bestia selvatge qui es environada de cassadors aucients e devorants aquella».[2] El zel apostòlic, qui no coneix manera, li havía feta cercar i trobar aquella avinentesa a Tuniç, l'any 1292, on, en mig del poble, confessant la santa fe, fonc escarnit, afrontat, bastonetjat i apedregat, com bestia selvatge; però la mort per martiri, com la mort per malaltía,[3] fugía d'ell com ombra fonediça, per-

1. *Blanquerna*-Amic e Amat, v. 346.—2. *Contemplació*; cap. 136, 21.—3. Al meteix any 1292, abans d'anar a Tuniç, havía estat greument malalt a Génova, i combatut de violentíssima tentació.

llongant l'angoixa del desig violent d'unir-se a l'Amat. I com au ferida, tota sanquetjant, cerca redòs a Roma, la ciutat eterna, per libar consolació en el tractament directe del *sant negoci* amb el cap visible de l'Esglesia de Jesu Christ. Tampoc no aconseguí res.

Passats havía trenta anys de treball incessant en tots els ordes de la activitat humana, i ja al límit de la vellesa, escarnit per tot arreu, objecte de burla i ludibri les seves obres, sadollat de totes les amargors de la vida, arriba un moment en que en mig del glaç de la desolació, sent aixelats tots els seus ideals, se li açopen les ales i tomba en aquell sublim *Desconort* (any 1295) ple de lirisme, on hi vessa tota la essencia del dolor de la seva ànima delicada i selecta, qui sembla ha de romandre per a sempre reduïda al quietisme. I es allavors que entre l'enderroc de sos desigs i enyoraments, se redreça aquella ànima de tremp d'acer, amb major brivada i amb ardor tota jovenívola, i comença aquest llibre d'ARBRE DE SCIENCIA.

Plau imaginar l'autor a Roma, l'any 1295, al dia del arcàngel St. Miquel temps de bells arbres carregats de bells fruits -- contemplant la *campagna* romana a l'horabaixa, hora suprema de malenconíes i enyorances. La ciutat dels cesars i dels papes, tota indolent, recullint-se dins la calma, auriolada de gloria; planura enllà, diefanitats autumnals, l'horitzó resplendent de llum daurada, el sol tombant dins l'onda mediterrania, vers la patria llunyana, la dolça Mallorca.

«En desconort e en plors estava Ramón sots un bell arbre, e cantava son *Desconort* per ço que aleujàs un poc sa dolor, la qual havía per ço car no podía haver acabat en la cort de Roma lo sant negoci de Jesu Christ e la pú-

blica utilitat de tota la crestiantat».[1] La punyida dolorosa de la decepció li feia desitjar estar sempre en «sa tristicia desconortat, car Jesu Christ ha tants pocs amadors», i li havía fet formar el propòsit, quasi desesperat, d'espolsar-se la pols dels seus viatges, pols de tots els camins, dins la Ciutat eterna, i fugir-ne per a sempre, i «tornar als sarraíns e a ells dir veritat de nostra fe e fer honor a ella segons mon poder e la gracia e la ajuda que esper a haver de Deu qui m à creat, e tractar sa honor e rependre aquells per qui en est mon es desonrat».[2]

Sa barba florida se li desmaia sobre el pit, evocacions doloroses l'ullprenen i en professó endolada li flagellen l'esperit i li engrunen el cor. Es el moment congriador de les grans pietats, l'*Eli, Eli!* «Deu meu, Deu meu! Per que m'haveu abandonat?»[3]

Però aquell vell foraster no es de llenyam comú: en lloc de desfer-se com un grum de sal dins la gran dissolvencia de la tribulació, adquireix dureses de roca marina. Me par veure-lo adomdant la frevoltat humana amb grapa d'heroi, a l'hora solemne del sol morent. Un llampec d'intuició l'ha aclarit sobtanament, i esguardant en l'arbre que tenía su davant, pensà que totes quantes coses son, en ell eren significades, i li venc en voluntat d'escriure aquesta obra, «libre general a totes sciencies, qui leugerament se pogués entendre, e per lo qual hom pogués entendre la sua *Art general* que feta havía»,[4] llibre qui «es finalment per ço que Ramón qui no ha a qui pusca mostrar perfetament la sua *Art general*, pusca significar per aquest ARBRE DE SCIENCIA lo general enteniment que hom pot haver per la sua *Art* a totes sciencies»;[5] i que l'escusàs de la fatuitat que li apponíen alguns per ço car no havien coneixença d'ell ni de ses

1. *Arbre de Sciencia*-Pròlec, 1.—2. *Ib.* 5.—3. *Matth.* XXVII, 46. —4. *Arbre de Sciencia*-Pròlec, 4.—5. *Ib.* De les questions del hàbit d'esta sciencia, 4.

obres[1] que no més llegíen, segons gràfica expressió seua, «com gat qui pas tost per brases».[2]

I encontinent, aquell meteix dia de St. Miquel posa fil a l'agulla, amb tota la vivor de la jovenesa i amb tot el seny de la seixantena. Fins a les kalendes d'abril,[3] sis mesos seguits, dura la tasca, qui degué descapdellar-se amb activitat portentosa, ja que curtetja el temps per escriure-la materialment.

Aquest ARBRE DE SCIENCIA més bé que un arbre, es un boldró d'arbres, un bosquet enciclopèdic de setze[4] exemplars de tota la flora científica: *elemental*, *vegetal*, *sensual*, *ymaginal*, *humanal*, *moral* (virtuós i viciós), *imperial*, *apostolical*, *celestial*, *angelical*, *eviternal*, *maternal*, *cristianal o de Jesu Christ*, *divinal*, *exemplifical* i *questional*. Tots se nodreixen i prenen ufana del terrer llecorosíssim del sistema de l'autor. Sembla, non obstant, que aquest, convençut de que la seua *Art general* era una mica massa subtil i abstrusa, volía fer el seu sistema més assequible i menjívol, per tal d'enllepolir-hi tot hom.

Els primers *arbres* son de forma una mica escardalenca, com a més castigats per la salsuge de la marinada que acabava de passar l'autor: per a l'ARBRE general, venen a esser les rels, de revinclaments convulsius, i el tronc bonyarrut i d'escorxa crivellada.—Desde l'*Arbre imperial* fins al de *Jesu Christ*—especie de branques rams i fulles del ARBRE general—la vegetació lulliana se fa més esponerosa, pren formes opulents, i la fruita, fruita de filosofía i de teología, es molt més sucosa i retent.—L'*Arbre exemplifical* vé a esser la flor del ARBRE general, una floració tota franciscana, ingenua i càlida, de coloracions superbes i de moviments vius, com un oasis meridional amb

1. *Arbre de Sciencia*-Pròlec, 6.—2. *Desconort*, 22.—3. *Arbre de Sciencia*-De les questions del hàbit desta sciencia, 7.—4. En realitat son 17 ja que l'*Arbre moral* s'esbranca en dos: de *virtuts* i de *vicis*.

música de cants d'aucellada, de remoreig d'aigues corrents, de bronidissa d'insectes i fulles menades p'el vent, sota un cel blau i sobre un terrer reverberant de sol en irisacions de puríssima llum.—Segueix l'*Arbre questional,* eixut com la fruita de bessó, de clovella aspre i seca, on en abundós esplet de quatre milia questions, se compilen i resumeixen tots els altres *arbres.*

L'obra es purament doctrinal, producte de intelligencia pura, i per tant en general, prou eixuta. Non obstant, en l'*Arbre exemplifical,* l'autor deixa volar alloure sa fèrvida imaginació, i s'esbrina tot en bell brostim d'apòlecs vius, palpitants, com una limfa o una flama essencial qui adelita, apassiona i vivifica. Hi abunden també les anècdotes autobiogràfiques qui li donen una gran valor. Ademés, per tot arreu salten belleses inesperades: ara un vol d'idees noves, com un esbart de caderneres en mig d'un areny; suara una concepció atrevida, de potencia genial; ací utopies encisadores d'ingenuitat, allà una visió plena de misteri i de profecía. Cal notar la concepció lul·liana de les persones públiques, de *comuna utilitat,* i de les obligacions que imposen els oficis respectius, al ensems que la honor que'ls cové. «... en la honor del príncep està lonrament el repòs del poble».[1] «Es lo tronc papal semblança al sol en resplandor e en offici».[2] Se fan remarcar també ses idees sobre la sistematització de la ciencia mèdica i astronòmica, i sobre tot, de la ciencia jurídica, en la que enyora una «manera general» concreció de les formes primeres d'on derivassen máximes aplicables a la solució de tots els casos concrets. Encara, i especialment, cal remarcar la afirmació sense reserves que fa en l'*Arbre questional* de que «covén que nostra Dona sia estada concebuda sens peccat»,[3] anticipant-se a una ques-

1. *Arbre de Sciencia*-Dels rams del Arbre imperial, 6.—2. *Ib.* De les fulles del Arbre apostolical (I part), 2.—3. *Ib.* De les questions de les fulles, (Del temps del *Arbre maternal*) 505.

tió fortment debatuda després, la de la Concepció immaculada de nostra Dona santa Maria. El briu amb que el benaventurat autor afirmà aquest misteri, fonc causa de que el regne, la diòcesis i l'extinguit estudi general de Mallorca, adoptassen per patrona la Inmaculada Concepció, i origen del privilegi de portar hàbit blau els professos de tota la provincia franciscana de Mallorca.

Acabada la compilació d'aquest Arbre a les kalendes d'abril, al bell temps de pascor, a la ciutat de Roma, l'autor en ofrena humil de pietat i devoció, el posa «en lo general altar de sent Pere, e a Jesu Christ e a nostra Dona e als àngels e als sants qui jaen en Roma» el comana[1] fervorosament.

Deslliurat del gran treball de l'obra, en fa mercès a Deu lo qual loa e beneeix a son poder, la torna sotsmetre a la correcció de sancta mare Esglesia romana, com ja ho havía fet abans de tractar de la summa Trinitat,[2] i suplica al papa i als cardenals que la prenguen en grat, la corregesquen si hi ha alguna error, i que l'aprovin, «car molt de bé sen poría seguir segons que apar en lo seu procés».[3]

Meravella realment la gran serenor que senyoretja tota l'obra, després de la gran conturbació qui'n fou la gènesi. Quasi es pot dir que aquest Arbre de Sciencia senyala el moment resolutiu, el trenc patològic, d'aquella gran crisi anímica que sufrí durant anys enters; i es el primer raig amb que «lo lum de la cambra de lamat venc illuminar la cambra de lamic per ço quen gitàs tenebres»,[4] el moment en que «Enlumenà amor lo nuvolat quis mès enfre lamic e lamat»; nuvolat i tenebres amb

1. *Arbre de Sciencia*-De les questions del hàbit desta sciencia, 8. —2. *Ib.* De les flors del Arbre apostolical.—3. *Ib.* De la fi daquest *Libre*.—4. *Blanquerna*-Amic e Amat, 100.—5. *Ib.* 123.

que Deu es servit d'embolcar les ànimes escullides, estat que tan apassionadament havía cantat l'autor en el poemet d'*Amic e Amat,* lo meteix que sigles després el cantà amb el meteix inflamat lirisme St. Joan de la Creu.

D'ací en avant sentirem encara el plany adolit de l'autor davant la poca amor qui crema per son Amat, o el brunziment de la vergassada qui fibla de santa indignació, però a guisa d'esplais anecdòtics; i en breu de temps el trobarem dedicat a la predicació i a escriure obres doctrinals, treball de pura sembra, sense preocupar-se del fruit, deixant a la providencia de Deu, la cura de regar i de dar increment. Aqueixa conformança, qui implica el despullament absolut de tota amor propia, la sumissió descuidada, plena de cega confiança, en el voler del Amat, es una de les grans victories del benaventurat autor i la realització pràctica de l'ideal dels Sants: *Amar per amar.*

Aquesta obra destinada a omplir una conveniencia, per no dir necessitat, de métode dins la *Art* lulliana, havía d'obtenir gran predicament en l'escola de l'autor fins al punt d'anomenar-la *Liber divinalis vocatus* ARBOR SCIENTIAE. Non obstant, no més coneixem dos manuscrits bons, ambdós del XVén sigle, representants de dues families de codis en que's degué esbrancar el tronc o codi primitiu. Ambdós guarden una perfecta unitat, però amb diferencies accidentals de formes llinguístiques, modos d'expressió, i adhuc d'orde expositiu en les questions de les fulles i en part de les del fruit del *Arbre questional*, com notarem oportunament.

Ens ha servit de base per aquesta *Edició* el m.s.

A, de la Biblioteca Ambrosiana de Milàn.

M.s. D 535 inf., en fol sisternat, paper i pergamí, de 218 fols de texte + 7 de taula, numeració romana coetania i altra numeració moderna aràbiga en llàpiç, qui no coincideixen. Al davant té dues guardes de paper: en la

1.ª hi ha l'inscripció «*Raymundi Lulli* | *Arbor Scientiæ* | *Lingua Hispanica*»; al dors de la 2.ª una nota moderna en llatí, adverteix que manquen 16 pàgines (son 16 fols [1]), que en alguns està repetit el número de foliació, [2] i que aquesta salta del 149 al 160. Segueix una Taula moderna (XVIIén o XVIIIén sigles), un fol de pergamí en blanc, i 7 fols de paper com el del texte contenint la Taula coetania, incompleta al començament, qui manca. Un altre fol de paper sobrant i en blanc, deixa veure bé la marca d'aigua (un trifoli horitzontal dins un óval amb una creu a la dreta) i vé un altre fol de pergamí amb una làmina colorida al dors, representant l'ARBRE simbòlic, un poc borrós, al peu del qual i tranquilament asseguts, estàn el benaventurat autor i el monge. Manca el fol .j. i segueix el text en el .ij. Alguns fols duen notes o postilles marginals coetanies i posteriors al text. Acaba al fol 218 (233 de la numeració moderna) amb l'explicit:

¶ ACABAT ES LO LIBRE DEL
ARBRE DE SCIENCIA
¶ *Petrus eximeneç de la torre vocatur*
qui suis manibus scripsit benedicatur

El llenguatge es d'una gran puresa, amb tendencia a la evolució de les formes lèxiques; lletra diplomàtica rodonenca, clara i ben feta, tota d'una meteixa mà molt dextre, però desiara una mica distreta, amb qualque omissió, repetició i mots esgarrats.

Ses dimensions son 41 × 29 cm. de tamany i 31 × 22 de caixa. Va escrit a doble columna a l'entorn de 52 retxes per columna. Les inicials, tant dels *Arbres* com de ses subdivisions, son senzilles i modestes; les rúbriques vermelles, i els calderons blaus i vermells alternant.

Va enquadernat en cartó engrutat de pergamí i llom de badana amb la signatura *535* dins un óval.

1. Els 1-6, 7-12, 13-18, 19-24-43 (?) -48-59-180-186, 187-193-207.—2. Els 42-193 (del qual resta el bis i manca el 1.º) i 213.

La data es evidentment del XV[en] sigle.
El tenim tot fotocopiat.

Per la confronta hem emprat el
B, que no sabem avui on para ni a qui pertany.

M.s. en fol, tot de pergamí, de 278 fols de text, amb numeració romana coetania, + 9 de taula, incompleta, després de la qual comença el Pròlec al fol .i., i al .ii. v.º hi ha una làmina policromada del ARBRE simbòlic, molt senzilla. Al fol .iii. comença el text de l'*Arbre elemental.* Al fol .CC.lxxviij. v.º acaba l'obra amb aquest:

¶ *Explicit liber arboris scientie*

¶ *Aquest libre de sciencia es estat fenit e complit la uespra de sancta creu de setembre lany de la encarnacio de ihesu xpist .M.CCCC.xviij. lo qual es estat scrit de la ma den guillem cavall de la uila de perpenya.*

Segueix una noticia en lletra corrent de l'època, molt borrosa, de que «dimecres a vespre entre les vij e les viij ores a viij de vuytuber l any MCCCCxxj fo gran duluuj daygua que passaua de sus la paret de la tora den vernet mes de vj palms de aygua...» Lo que segueix es quasi il·legible.

Tot el codi es escrit d'una meteixa mà, lletra monacal clara i pulcra, de perfils correctes, sovint expansionats als marges en carotes d'una varietat portentosa. També hi ha postilles marginals del meteix escriba, salvant omisions del texte. Va escrit a doble columna, d'unes 47 ralles cadascuna. El llenguatge hi es conservat en tota sa puresa, retenint curosament les formes primitives del lèxic. Cada *Arbre* comença plana nova amb inicials grosses, policromades, lleugeres d'ornamentació i de dibuix correcte; les de les parts dels *arbres* son bicromades i més petitones. Les rúbriques vermelles, i els calderons blaus i vermells alternats.

Les dimensions totals del codi son 35 X 25 cm. i les de caixa 23 X 16. Anava enquadernat en pergamí molt malmès i aldà.

El tenim fotocopiat, però a més de 5 fols[1] que manquen en el codi, ens falten algunes fotocopies més. *

No cal ponderar el gran servei que'ns ha prestat per aclarir paraules, frases i conceptes confusos del m.s. **A**; contribuïnt moltíssim a la millor bontat de l'*Edició*, l'esser ambdós, com ja hem fet avinent, representants de dues families distinctes qui se completen mutualment.

També ens es estada utilíssima, i a voltes necessaria, la versió llatina

P, impresa en caràcters gòtics formant un volum in fol. i complida a Barcelona dia 20 d'agost de 1505, a cura i despeses d'en Pere Posa, prevere, qui utilitzà bons m.ss.,

1. Els 78, 79-126, 127 i 181.

* D. Jeroni Rosselló en sa edició, no més començada, del ARBRE DE SCIENCIA, i D. Mateu Obrador en la preparació d'aquesta, se serviren d'*un* m.s. proprietat d'una familia mallorquina qui en cedí volenterosament l'empriu. Grans mercès! Però mancabs de fortuna obligaren el proprietari a desposseïr-s'en, i l'adquirí un senyor de l'aristocracia de Mallorca, qui amb criteri, al nostre parer, molt estret i miserablement provincià, no volgué deixar-lonos, sens al·legar cap motiu; i ens trobarem constrets a refer tot el treball de preparació, a base del de Milan (A), amb les naturals conseqüencies de noves despeses i perdua de temps qui'ns privaren de treure l'obra a llum després de la publicació del *Blanquerna*, com teníem pensat i anunciat.—A punt ja de començar el tiratge, un senyor llibreter-antiquari de Barcelona ens digué que tenía venal *un* m.s. del ARBRE DE SCIENCIA i el nos ofería, si l'haviem mester, per confrontes, i àdhuc se prestà a fer-nos-ne treure les fotocopies en condicions molt ventajoses per la *Comissió Edira*, que aquesta aceptà i agraieix coralment.—Arribat el moment de descriure aquest m.s. *novellament* trobat, consultant les notes de n'Obrador referents al que ell coneixía, notarem que ambdós eren de la meteixa data (1418), escrits a Perpinyà de mà d'en Guillem Çavall, tenien el meteix nombre de fols (278) i les meteixes llacunes, i deduïrem que era el meteix de l'aristócrata mallorquí. Dels dos en ferem un sol, i el representarem amb un sol signe (B). —A última hora volguerem reproduïrne una làmina policromada, però el llibreter-antiquari ja l'havía venut, i per secret professional no'ns volgué revelar el nom del nou proprietari.

més primitius al parèixer que'ls nostres, si es que no's servís del m.s. troncal o algún derivat d'ell en linia recta, ja que armonitza meravellosament els **A** i **B**.

La versió resulta bastant completa i perfecta, si bé en els passatges difícils es a voltes un poc massa lliure, desentranyant bé els conceptes, però sense cap escrúpol d' afollar la forma.

El títol es: **arbor sciencie—Raymundi.** Davant hi va un gravat de l'ARBRE simbòlic,[1] qui al començament de cada *Arbre* se repeteix *mutatis mutandis*. Els *Arbres* van precedits d'un breu sumari.

Aquesta versió es reimpressió d'una altra més primitiva, del meteix Posa i d'iguals condicions tipogràfiques, també complida a Barcelona dia 22 d'agost de 1482.

Aquests son els elements emprats en aquesta *Edició*, qui, en falta d'altra mèrit, té el d'esser la primera qui's publica en son texte original.

Coneixem ademés les següents versions:

1.ª *Bodl. 465*, m.s. de 425 fols, numeració moderna en tinta, dimensions 20 × 30, de la *Bodleian Library* a la Universitat d'Oxford. Entre altres obres lullianes conté una versió llatina del ARBRE DE SCIENCIA des de'l fol 209 al 373 v.º on acaba l'*Arbre divinal*, trobant-s'hi a faltar l'*exemplifical* i el *questional.*[2]

2.ª *Arbor Scientiæ | .... | illuminati Patris Raymundi Lullii | Maioricensis | ....Anno Domini M.D.XV.*

Altra versió llatina, formant un volum in 4.º de caràcters gòtics, complida a Lyon, dia 4 de maig, segons

1. Es el que reproduim a continuació, ja que ens es estat impossible reproduïr en colors els dels m.ss. A i B. En el tom II, si Deu ho vol, hi posarem en gravat el del m.s. B, (ja que el del A, es una mica borrós), i en el tom III, un de la versió castellana de Brusseles de 1664.—2. Joseph M.ª Batista y Roca-*Catalech de les obres lullianes d'Oxford*-Barcelona .MCMXVI.

l'*explicit*, p'en Gilbert de Villiers, a despeses de Mestre Guillem Huyon i d'en Constantí Fradin, moradors de la meteixa ciutat.

També du gravats i sumaris davant cada Arbre.

Aquesta versió se reimprimí quasi diplomaticament (fins l'explicit es reproduït amb tota exactitut) a Lyon en el XVIIén sigle p'en Joan Pillehotte, en lletra rodona i en un volum in 4.º posant-hi portades diferents: una de l'any 1605 (d'existencia dubtosa) altres de 1635 i 1637, i una altra sense indicacions tipogràfiques, però indiscutiblement de la primera meitat de la centuria.[1]

3.ª *Arbol | de la | Ciencia | de el iluminado maestro | Raymundo Lulio | Nuevamente traducido...por el Teniente de Maestro de Campo General | Don Alonso de Zepeda y Adrada.... | En Brusselas | por Francisco Foppens... 1664.*

Traducció castellana, en un volum in fol. feta sobre la versió llatina. Va precedida de la Vida del benaventurat Autor i de l'Introductori a la *Art* lul·liana. Davant cadascún dels Arbres hi va un gravat simbòlic del *Arbre* respectiu, i el corresponent sumari.

Hi ha exemplars de la meteixa edició datats en 1663.

Ademés hi ha una edició del *Arbor imperialis* en llatí, feta a Ciutat de Mallorca l'any 1745, per Miquel Cerdà i Miquel Amorós. Forma un volum in 8.º qui conté ademés l'*Ars juris.*—En el vol. 65 de la *Biblioteca de Autores Españoles* (Madrid... Rivadenayra) hi ha un fragment de la traducció castellana de Alonso de Zepeda.

1. Notes facilitades per n'Estanislau Reynals i n'Elies Rogent, de Barcelona.

Versió llatina P, en caràcters gòtics, impresa a Barcelona l'any 1505.

Arbre de Sciencia

TAULA DE RÚBRIQUES *

* A, manquen les primeres fulles: P, falta tota aquesta *Taula*.
1. B, Comensa la taula daquest libre E primerament del prolech. —2. B, De la primera part del arbre elemental e primo de bonea.

1. B, Del tronch.—2. B, manca aquesta rúbrica.—3. B, De substancia.—4. de abstractes.

16. De ple
17. De buyt
18. De grossea
19. De primea
20. De leugería
21. De ponderositat
22. De totalitat
23. De part[1]
24. De interioritat
25. De exterioritat
26. De estació
27. De moviment
28. De durea
29. De mollea
30. De longuea
31. De amplea
32. De pregonea
33. De potencia
34. De object
35. De actu
36. De prioritat
37. De secunderioritat
38. De tercioritat
39. De augmentació
40. De consumació
41. De disposició
42. De proprietat
43. De proporció
44. De condició
45. De intenció
46. De ordinació
47. De obra
48. De influencia
49. De refluencia
50. De producció
51. De neximent

1. B, De parts.

Del Arbre vegetal

Del Arbre sensual

1. B, manca aquesta rúbrica. A les anteriors i a les que segueixen, tant d'aquest Arbre com dels altres, sovint no més posa *De les rayls*, *Del tronc*, *De les branques*, etc.

Del Arbre ymaginal

1. B, de les formes. — 2. B, rellacio *(usual).*

Del Arbre humanal

1. B, manca aquesta rúbrica.—2. B, Del abit de differencia.

DEL ARBRE MORAL

I

* Comença el m.s A.
1. A, fortitut *(usual)*.

1. B, De sperança — 2. B De castitat:

1. A, De la segona part del arbre moral: B, De la .ij.ª part. — 2. A, dels.

DEL ARBRE IMPERIAL[2]

1. B, Dels uiscis consequents De passiencia.—2. B, emperial *(usual)*.—3. A, burgesses: B, burgees *(passim)*.—4. B, procuracio.—5. B, sags.

DEL ARBRE APOSTOLICAL

1. A, Del primer manament. - 2. B, ymaginatiua.

7. Del .vij. manament del Arbre apostolical qui es fet per raó del poder[1] elemental

V. *De les fulles del Arbre apostolical*

a) De la primera part de les fulles del Arbre apostolical[2]

1. De baptisme
2. De confirmació
3. De matrimoni
4. De eucaristía
5. De orde
6. De penitencia
7. De extrema uncció

b) De la segona part[3] de les fulles del Arbre apostolical

De summa trinitat, e primerament

1. De quantitat[4]
2. De qualitat
3. De relació
4. De acció e passió
5. De hàbit
6. De situs
7. De temps
8. De loc

VI. *De les flors del Arbre apostolical*

1. De Deu esser
2. De la unitat de Deu
3. De pluralitat de Deu[5]
4. De les divines proprietats
5. De nombre ternal[6] divinal
6. De creació
7. De recreació
   a) *Quel primer home haja peccat*
   b) *Quel peccat d Adam sia general sensualment*

---

1. B, qui es feyt del poder.—2. A,B, manca aquesta rúbrica.—3. A, De la una part.—4. B, et primo de quantitat en la summa trinitat (repeteix aquest aditament en les rúbriques següents).—5 A, De pluralitat.—6. A, eternal,

DEL ARBRE CELESTIAL

1. A, manca aquesta rúbrica.

DEL ARBRE ANGELICAL

I. *De les rayls del Arbre angelical*
II. *Del tronc del Arbre angelical*
III. *De les branques del Arbre angelical*
IV. *Dels rams del Arbre angelical*
V. *De les fulles del Arbre angelical*
1. De la quantitat dels àngels [1]
2. De la qualitat [2] dels àngels
3. De la relació dels àngels
4. De la acció e passió dels àngels
5. Dels hàbits dels àngels
6. De la assituació dels àngels [3]
7. Del temps dels àngels
8. Del loc [4] dels àngels

VI. *De les flors del Arbre angelical*
VII. *Del fruyt del Arbre angelical*

DEL ARBRE EVITERNAL

I. *De les rayls del Arbre eviternal* [5]
II. *Del tronc del Arbre eviternal*
III. *De les branques del Arbre eviternal*
IV. *Dels rams del Arbre eviternal*
V. *De les fulles del Arbre eviternal*
1. De la quantitat del Arbre eviternal [6]
2. De les qualitats del Arbre eviternal
3. De relació eviternal
4. De acció e passió [7] del Arbre eviternal
5. Dels hàbits eviternals
6. Dels assituaments eviternals
7. Del temps eviternal
8. Del loc eviternal

1. A,B, manca aquesta rúbrica.—2. A, De les qualitats.—3. A, manca aquesta rúbrica.—4. A, Dels ordens.—5. A, manca aquesta rúbrica: B, e primerament de les rayls.—6. A,B, manca aquesta rúbrica.—7. B, De les accions e passions.

DEL ARBRE MATERNAL

DEL ARBRE DE JESU CHRIST

1. A,B, manca aquesta rúbrica.—2. A, Dels fruyts.—3. A,B, falta aquesta rúbrica.

1. B, encarnacio *(usual)*. — 2. B, fin *(passim)*.

DEL ARBRE DIVINAL

III. *De les Persones divines*[1]

1. De paternitat divinal[2]
2. De filiació divinal
3. De proprietat espirable divinal
4. Del nombre ternal[3] divinal

IV. *De generació e espiració*

1. De generació
2. De espiració

V. *Que en Deu no sien accidents*

1. Que en Deu no sia quantitat.[4]
2. Que en Deu no sia qualitat accidental
3. Que relació accidental no sia en Deu
4. Que en Deu no sia acció ni passió[5]
5. Que en Deu no sien hábits accidentals[6]
6. Que en Deu no sia assituament
7. Que en Deu no sia temps
8. Que en Deu no sia loc

VI. *De produccions divines*

1. De bonea granea eternitat
2. De bonea granea eternitat e poder[7]
3. De bonea granea eternitat e saviea
4. De bonea granea eternitat e voluntat
5. De bonea[8] granea eternitat e virtut
6. De bonea granea eternitat e veritat
7. De bonea granea eternitat e gloria
8. De bonea granea eternitat e differencia
9. De bonea granea eternitat e concordança
10. De bonea granea eternitat e contrarietat
11. De bonea granea eternitat e començament
12. De bonea granea eternitat e mijà
13. De bonea granea eternitat e fi
14. De bonea granea eternitat e majoritat
15. De bonea granea eternitat e egualtat

1. A. *afig:* del arbre diuinal.—2. B, suprimeix el mot *divinal* en aquesta rúbrica i les tres següents —3. A, eternal.—4. A,B, falta aquesta rúbrica.—5. B, accio e passio accidental.—6. B, falta *accidentals.*—7. B, eternitat poder (falten les conjunctives en tota aquesta série de rúbriques).—8. A, de les questions de bonea.

1. B, differencia *(passim)*.—2. B, comensament.

DEL ARBRE EXEMPLIFICAL

1. De perfeccions.—2. A manca aquesta rúbrica: B, comprèn aquesta i la següent en una sola *Dels fruyts*.—3. A, exemplifical elemental.—4. A,B, manca aquesta rúbrica.—5. A, exemplifical elemental: B, exemplifical e elemental.—6. A,B, falta aquesta rúbrica.

1. A, exemplifical elemenial: B, exemplifical e elemental.—2. A,B, manca aquesta rúbrica.—3. B, De honor.—4. A, exemplifical elemental,—5. A,B, falta aquesta rúbrica.

1. A,B, falta aquesta rúbrica.—2. B, de la flor sensual.—3. A, euiternal.—4. A, manca *dels articles de la deitat.*—5. A, exemplifical elemental: B, exemplifical e primerament del elemental.—6. A,B, del arbre sensual.

DEL ARBRE QUESTIONAL

1. A, del arbre imperial.—2. B, falta aquesta rúbrica.—3. B, del primer arbre moral.—4. B, del segon arbre moral.

1, B, falta aquesta rúbrica.—2. A, manca *del tronc:* B, del foch.—3. A, e primerament del elemental: B, e elemental.—4. A, de les questions del tronc del arbre vegetal *(et sic de cæteris)*.

---

1. A,B, manca aquesta rúbrica.—2. B, et primo de corporalibus.—3. A,B, manca aquest mot.—4. B, que son de les.—5. B, de les branques morals.—6. B, id.—7. B, id.

12. De les questions de justicia e desperança
13. De les questions de justicia e de caritat
14. De les questions de prudencia e de fortitudo [1]
15. De les questions de prudencia e de temprança
16. De les questions de prudencia e de fè
17. De les questions de prudencia e desperança
18. De les questions de prudencia e de caritat
19. De les questions de fortitudo e de temprança
20. De les questions de fortitudo e de fè
21. De les questions de fortitudo e desperança [2]
22. De les questions de fortitudo e de caritat
23. De les questions de temprança e de fè
24. De les questions de temprança e desperança
25. De les questions de temprança e de caritat
26. De les questions de fè e desperança
27. De les questions de fè e de caritat
28. De les questions desperança e de caritat
29. De les questions de sanctedat
30. De les questions de paciencia
31. De les questions de abstinencia
32. De les questions de humilitat
33. De les questions de pietat
34. De les questions de castedat
35. De les questions de larguea
36. De les questions de lealtat
37. De les questions de fermetat
38. De les questions de diligencia
39. De les questions de suavitat
40. De les questions de consciencia
41. De les questions de temor
42. De les questions de contricció
43. De les questions de vergonya
44. De les questions de obediencia
45. De les questions de sanctedat e de les [3] virtuts a ella applicades

1. A, de fortitudo e de prudencia: B, de justicia e fortalesa.— 2. B, manca aquesta rúbrica i la següent.—3. A, les altres *(et sic de cæteris)*.

1. A, apropriades *(et sic de cæteris)*,—2. A, de obediencia e de les altres uirtuts a ella apropriades.—3. B, de les questions e branques uicioses del arbre moral et primo.—4. B, en aquesta rúbrica i les sis següents, manquen els mots *De les questions*.

1. B, de ergull e accidia.—2. B, de ergull e enueia.—3. B, de accidia e ira.

1. B, dels mesclaments.— 2. B, manca *e dels vicis ab ella mesclats.*— 3. B, a ella *(usual).*—4. B, traycio *(passim).*

1. A, manquen fulles.—2. B, et primo de barons.—3. B, borgees.—4. B, procuracio —5. B, de les branques euiternals. . maternals .. christianals.

1. B, et primo de persona patris — 2. B, manca aquesta rúbrica.— 3. B, De les questions del exempli de la branca exemplifical et primo del elemental. — 4. B, manca aquesta rúbrica.

1. B, manca aquesta rúbrica. — 2. B, De les questions del arbre elemental e exemplifical.

2. De les questions dels proverbis dels rams vegetals
3. De les questions dels proverbis dels rams sensuals
4. De les questions dels exemplis del ram ymaginal
5. De les questions dels exemplis del ram humanal
6. De les questions dels exemplis del ram moral
7. De les questions dels exemplis del ram imperial, e primerament
   a) *De les questions de justicia* [1]
   b) *De les questions de saviea*
   c) *De les questions de amor*
   d) *De les questions de poder*
   e) *De les questions de temor*
   f) *De les questions de honrament*
   g) *De les questions de libertat*
8. De les questions dels exemplis del ram apostolical
9. De les questions dels exemplis del ram celestial
10. De les questions dels exemplis del ram angelical
11. De les questions dels exemplis del ram eviternal
12. De les questions dels exemplis del ram maternal
13. De les questions dels exemplis del ram christianal
14. De les questions dels exemplis del ram divinal

V. *De les questions de les fulles* [2]

1. De les questions de les fulles del Arbre elemental, e primerament
   1. De quantitat [3]
   2. De les questions de qualitat
   3. De les questions de relació
   4. De les questions de acció e passió
   5. De les questions de hàbit
   6. De les questions de situs
   7. De les questions de temps
   8. De les questions de loc
2. De les questions de les fulles del Arbre vegetal, e primerament
   1. De quantitat

1. B, e primerament de justicia.—2. B, manca aquesta rúbrica.—3. En aquesta serie de *questions de les fulles*, el ms. B posa seguides totes les de *quantitat* de tots els arbres, després les de *qualitat*, etc.

1. B, de les fulles de uirtuts.

6. De les questions de situs
7. De les questions de temps
8. De les questions de loc

8. De les questions de les fulles del Arbre imperial, e primerament

1. De quantitat
2. De les questions de qualitat
3. De les questions de relació
4. De les questions de acció e passió
5. De les questions de hàbit
6. De les questions de situs
7. De les questions de temps
8. De les questions de loc

9. De les questions de la primera part[1] de les fulles del Arbre apostolical, e primerament

1. De baptisme
2. De les questions confirmació
3. De les questions de matrimoni
4. De les questions de eucaristía
5. De les questions de orde
6. De les questions de penitencia
7. De les questions de extrema uncció

10. De les questions de la segona part de les fulles del Arbre apostolical, e primerament

1. De quantitat
2. De les questions de qualitat[2]
3. De les questions de relació
4. De les questions de acció e passió
5. De les questions de hàbit
6. De les questions de situs
7. De les questions de temps
8. De les questions de loc

11. De les questions de les fulles del Arbre celestial, e primerament

1. De quantitat

---

1. B. falta *de la primera part.* —2. B, de qualitat apostolical.

15. De les questions de les fulles del Arbre de Jesu Christ, e primerament
   1. De quantitat
   2. De les questions de qualitat
   3. De les questions de relació
   4. De les questions de acció e passió
   5. De les questions de hàbit
   6. De les questions de situs
   7. De les questions de temps
   8. De les questions de loc
16. De les questions de les fulles del Arbre divinal,[1] e primerament
   1. De quantitat
   2. De les questions de qualitat
   3. De les questions de relació
   4. De les questions de acció e passió
   5. De les questions de hàbit
   6. De les questions de situs
   7. De les questions de temps
   8. De les questions de loc
17. De les questions de les fulles del Arbre exemplifical, e primerament
   1. De quantitat elemental
   2. De les questions del exempli de qualitat vegetal
   3. De les questions del exempli de relació sensual
   4. De les questions del exempli de acció e passió ymaginal
   5. De les questions del exempli del hàbit humanal
   6. De les questions del exempli de situs moral
   7. De les questions del exempli de temps imperial
   8. De les questions del exemple de loc apostolical
   9. De les questions del exemple de quantitat celestial
   10. De les questions del exemple de qualitat angelical
   11. De les questions del exemple de relació eviternal
   12. De les questions del exemple de acció e passió maternal

1. B, de les fulles diuinals.

1. B, manca aquesta rúbrica.—2. B, de les flors uegetals *(et sic in sequentibus)*.—3. B, de les flors de uicis morals.—4. B, de esser de deu de les fllors apostolicals.—5. B, manca aquesta rúbrica.

8. De les questions que Jesu Christ resuscit los homens al dia del judici
   a) *De les questions de resurrecció*[1]
   b) *De les questions que ànima racional sia inmortal*
   c) *De les questions que Deus don gloria als sants en gloria*
9. De les questions que Jesu Christ sia concebut de Sant Esperit
   a) *De les questions que Deus sia encarnat*
   b) *De les questions que Jesu Christ sia concebut de Sant Esperit*[2]
   c) *De les questions que Jesu Christ sia ja encarnat*
10. De les questions que Jesu Christ sia nat
11. De les questions que Jesu Christ morís
12. De les questions que Jesu Christ devallàs als inferns
13. De les questions que Jesu Christ sia resuscitat
14. De les questions que Jesu Christ sen pujàs als cels
15. De les questions que Jesu Christ sia jutge al dia del judici

10. De les questions de les flors del Arbre celestial
11. De les questions de les flors del Arbre angelical
12. De les questions de les flors del Arbre eviternal
    1. De les questions de gloriejament de bonificar[3]
    2. De les questions del turment damar
13. De les questions de les flors del Arbre maternal
14. De les questions de les flors del Arbre de Jesu Christ
    1. De les questions de bonea granea e incarnació[4]
    2. De les questions de bonea eternitat e incarnació
    3. De les questions de bonea poder e incarnació
    4. De les questions de bonea saviea e incarnació
    5. De les questions de bonea voluntat e incarnació *
    6. De les questions de bonea virtut e incarnació

1. B, manca aquesta rúbrica.—2. B, que deus sia concebut per sant sperit.—3. B, manca aquesta rúbrica.—4. B, manquen totes les rúbriques de les *questions de bonea* (1-17).

* Reprèn el m.s. A

---

1. B, Totes les rúbriques de les *questions de granea* (18-32) van compreses dins una sola: *De les questions de granea flor cristianal*. — 2. B, Les rúbriques de les *questions de duració* (33-46) van compreses en una: *De les questions de eternitat de les flors cristianals;* i lo mateix les de *poder* (47-59), les de *saviea* (60-71), les de *voluntat* (72-82), les de *virtut* (83-92), les de *veritat* (93-101), les de *gloria* (102-109), les de *differencia* (110-116), les de *concordança* (117-122), les de *començament* (123-127), les de *mijà* (128-131), les de *fi* (132-134), i les de *majoritat* (135 i 136).

1. A, manca aquesta rúbrica.

1. A, de miya. 2. B, De les questions de egaltat e minoritat qui son flors cristianals. — 3. B, qui son flors diuinals. 4. B, manquen aquestes rúbriques de *bonea* (1-16).

14. De les questions de bonea granea eternitat e majoritat
15. De les questions de bonea granea eternitat e egualtat
16. De les questions de bonea granea eternitat e minoritat
17. De les questions de poder saviea e voluntat[1]
18. De les questions de poder saviea voluntat e virtut
19. De les questions de poder saviea voluntat e veritat
20. De les questions de poder saviea voluntat e gloria
21. De les questions de poder saviea voluntat e distincció
22. De les questions de poder saviea voluntat e concordança
23. De les questions de poder saviea voluntat e contrarietat
24. De les questions de poder saviea voluntat e començament
25. De les questions de poder saviea voluntat e mijà
26. De les questions de poder saviea voluntat e fi
27. De les questions de poder saviea voluntat e majoritat
28. De les questions de poder saviea voluntat e egualtat
29. De les questions de poder saviea voluntat e minoritat
30. De les questions de virtut veritat gloria
31. De les questions de virtut veritat gloria e distincció
32. De les questions de virtut veritat gloria e concordança
33. De les questions de virtut veritat gloria e contrarietat
34. De les questions de virtut veritat gloria e començament
35. De les questions de virtut verítat gloria e mijà

1. B, les questions de *poder* (17-29) van compreses en una sola rúbrica *De les questions de poder sauiea e uoluntat de les flors diuinals;* i ço meteix passa en les de *virtut* (30-39), de *distincciõ* (40-46), i de *començament* (47-50).

1. B, afig: e de les flors damunt dites.—2. A, de les flors *(et sic in sequentibus)*.—3. B, e primerament del elemental.—4. B, de la flor uegetal *(et sic de cœteris)*. 6. A, de les flors del arbre humanal.

6. De les questions dels proverbis de la flor humanal esperitual
7. De les questions dels proverbis de la flor moral virtual
8. De les questions dels proverbis de la flor vicional
9. De les questions dels proverbis de la flor imperial
10. De les questions dels proverbis de la flor apostolical: dels articles de la divinitat
11. De les questions dels proverbis de la flor apostolical: dels articles de la humanitat
12. De les questions dels proverbis de la flor celestial
13. De les questions dels proverbis de la flor angelical
14. De les questions dels proverbis de la flor eviternal
15. De les questions dels proverbis de la flor maternal
16. De les questions dels proverbis de la flor christianal
17. De les questions dels proverbis de la flor divinal

VII. *De les questions del fruyt*

1. Del Arbre elemental

De les questions de les .C. formes, e primerament[1]

1. De les questions de unitat
2. De les questions de pluralitat
3. De les questions de simplicitat
4. De les questions de composició
5. De les questions de forma
6. De les questions de materia
7. De les questions de genre
8. De les questions de especia
9. De les questions de intensitat
10. De les questions de extensitat
11. De les questions de abstractu
12. De les questions de concret
13. De les questions de generació
14. De les questions de corrupció
15. De les questions de privació
16. De les questions de ple
17. De les questions de buyt

1. B, aquesta serie de questions va al final de la *Taula*.

1. A, secundioritat. — 2. B, intercioritat.

54. De les questions de inseparabilitat
55. De les questions de possibilitat
56. De les questions de impossibilitat
57. De les questions de semblança
58. De les questions de dessemblança
59. De les questions de natura
60. De les questions de corporalitat
61. De les questions de transmutació
62. De les questions de lugor
63. De les questions de ombra
64. De les questions de linya[1]
65. De les questions de punctalitat
66. De les questions de superficies
67. De les questions de figura
68. De les questions de drecera
69. De les questions de masculinitat
70. De les questions de feminitat
71. De les questions de membrositat
72. De les questions de estrumentalitat
73. De les questions de nutriment[2]
74. De les questions de impremsió[3]
75. De les questions de empeltació
76. De les questions de perseytat
77. De les questions de individuitat
78. De les questions de atracció
79. De les questions de necessitat
80. De les questions de contingencia
81. De les questions de perfecció
82. De les questions de imperfecció
83. De les questions de vida
84. De les questions de color
85. De les questions de sò
86. De les questions de odor
87. De les questions de sabor
88. De les questions de sentir
89. De les questions de concepció

1. B, linea.—2. B, nodriment.—3. A, impressia.

1. B, uellar.—2. B, del fruyt vegetal.—3. B, del fruyt sensual e del exemplifical *(et sic de cæteris)*.—4. B, De les questions de la aplicacio de la pratica de les .C. formes qui es en la fi del arbre sensual. Aquesta rúbrica es la antepenúltima de la *Taula*, i manquen les que segueixen (1-45).—5. A, de les questions *(et sic in sequentibus)*.—6. A, interioritat e exterioritat.—7. A, sobtilea.—8. A, intensitat e extensitat.

1. A, prioritat. — 2. A, manca aquesta rúbrica.

Arbre de Sciencia

DEUS,* ab ta gran virtut, comença aquest libre dArbre de Sciencia.[1]

Del pròlec

EN desconort e en plors estava Ramón sots un bell arbre, e cantava son desconort, per ço que aleujàs un poc sa dolor, la qual havía per ço car no podía haver acabat en la cort de Roma lo sant negoci de Jesu Christ, e la pública utilitat de tota la crestiantat.

2. E mentre axí estava desconortat en una bella vall abondosa de moltes fonts e de bells arbres, un monge venía per aquella vall, e oí cantar Ramón. E car lo cant era dolorós e piadós, seguent la vou, venc tro al loc on estava Ramón; e per làbit que li viu e la gran barba que Ramón havía, pensà que fos alcún home religiós destranya nació, e dix a[2] ell aquestes paraules:

* A, Manquen fulles. El trellat es del m.s. B.
1. B, comens aquest libre de sciencia.—2. B, ad *(passim)*.

3. Amic! Vos, què havets? ni per que plorats? E com sots appellat? ni en qual terra sots nat? E si en neguna res ajudar vos podía, volenter hi faría mon poder, car molt me semblats home desconortat, e volría que fóssets en conort e queus alegràssets en nostre creador, menyspresant e oblidant la breu vida daquest mon.

4. Respòs Ramón al monge, e dixli son nom, e a ell recontà gran partida de son estament. Molt plac al monge quant hac trobat Ramón, al qual dix que ell lavía cercat longament, per ço quel pregàs que faés un libre general a totes sciencies qui leugerament se pogués entendre, e per lo qual hom pogués entendre la sua *Art general* que feta[1] havía, car trop era sobtil a entendre; e encara, que les altres sciencies que han fetes los antics savis qui son passats, son axí greus dentendre e requiren tan lonc temps a apendre, que a penes ne pot hom venir a neguna fi; e encara, molts son los dubtes que los un savis han contra los altres. Per que ell lo pregava que faés un libre general qui ajudàs a entendre les altres sciencies; car enteniment confús[2] porta gran perill e privació de gran devoció a honrar Deu e amar e servir, e a procurar salut a son proísme.

5. Respòs Ramón: Sènyer en monge! Lonc temps he treballat a encercar veritat per unes maneres e per altres, e per la gracia de Deu som vengut a fi e a conexença[3] de la veritat que tant he desirada a saber, la qual he posada en mos libres. E car som desconortat, car no pusc aportar a fi ço que tant he desirat e en que he treballat .xxx. anys ha passats, e encara, car mos libres son poc[4] presats, ans vos dic que molts homens me tenen per fat, car men tramet daytal negoci, no som en volentat de fer aqueix[5] libre de quem pregats, ni altre; ans propòs destar en ma tristicia desconortat, car Jesu Christ ha tan pocs

1. B, feyta *(passim)*.— 2. B, com fus.— 3. B, coneyxensa *(passim)*.— 4. B, pochs.— 5. B, aqueys *(usual)*.

amadors en est mon, e propòs tornar als sarraíns e a ells dir veritat de nostra fè e fer honor a ella, segons mon poder e la gracia e la ajuda que esper a haver de Deu qui mà creat, e tractar sa honor e reprende aquells per qui en est mon es desonrat.

6. Ramón! dix lo monge: Fets aquest libre de que us he pregat, e fetslo tal per lo qual hom conega la vostra entenció, e que de la fatuitat que us apponen alcuns per ço car no us conexen ni han conexença de vostres libres, siats escusat; e que per aquest libre sien preats los altres libres que fets havets. Encara, que vos no sots escusat que no façats aquell bé que puscats enfre los christians, e a refermar lo bé que fet havets; e encara, que jo us promet que si vos fets aquest libre, que jol portaré a uns e a altres, e en faré tot lo bé que pusca aytant com visca.

7. Molt considerà Ramón en ço de quel mongel pregà, e en lo bé ques poría seguir sil libre faia. E dementre que enaxí considerava, esguardava en un bell arbre qui dauant li estava, on havia moltes fulles e flors e fruyts, e pensava ço que aquell arbre significava.

8. Ramón! dix lo monge: Vos, en que pensats? e per que a mes paraules no responets?

9. Sènyer en monge! Jo pens en ço que significa aquest citroner, car totes quantes coses son, en ell son significades; e per açò som en volentat que faça lo libre de que vos me pregats, resebent los significats que aquest arbre me significa, en .vij. coses, ço es a saber,[1] per rayls, e per lo tronc, ço es a saber, la cana del arbre, e per les branques, e per los rams, e per les fulles, e per les flors, e per lo fruyt. E per totes aquestes .vij. coses propòs a tenir lo procés daquest *Libre.*

---

1. B, assaber *(passim)*.

De la divisió daquest Libre

DEPARTIT es aquest Libre en .xvj. parts, de les quals es complit aquest ARBRE DE SCIENCIA. La primera part es del *Arbre elemental*, segona es del *Arbre vegetal*, terça del *Arbre sensual*, quarta del *Arbre ymaginal*, quinta del *Arbre humanal*, sexta del *Arbre moral*, setena del *Arbre imperial*, vuitena[1] del *Arbre apostolical*, novena del *Arbre celestial*, desena del *Arbre angelical*, unzena del *Arbre eviternal*, dotzena del *Arbre maternal*, tretzena del *Arbre christianal*, quatorzena del *Arbre divinal*, quinzena del *Arbre exemplifical*, setzena del *Arbre questional*. Per aquests .xvj. arbres pot hom tractar de totes sciencies.

¶ Es posat l*Arbre elemental* en aquesta sciencia, per ço que ab ell pusca hom conèxer les natures e proprietats de les coses elementals, e ço que aquelles son, e la obra que fan, e ço que de elles se segueix.[2]

¶ Per l*Arbre vegetal* pot hom haver conexença de les plantes segons lur vegetació, e de la obra que han en sí meteixes segons les natures que han per instincts[3] e apetits naturals.

¶ Per l*Arbre sensual* pot hom haver conexença de les coses sensibles e sintents, e de lur sentir.

¶ Per l*Arbre ymaginal* se dona conexença de les impremsions que romanen en la ymaginació de les coses sentides vegetades e elementades.

¶ Per l*Arbre humanal* se dona conexença de los[4] començaments e de les conjunccions de les coses espiritals

1. B, Vutena.—2. B, segueys *(usua len aquesta forma i en les similars.* —3. B, stinchs *(passim)*.—4. B, sos.

corporals e de lurs natures, e de les fins, e de les coses qui son per los homens; e encara, de moltes altres coses de les quals parlarem en la .v.ª part daquest Libre.

¶ Per l*Arbre moral* se dona conexença de les virtuts e dels vicis qui son en los homens, e de les coses per que virtuts e vicis van e venen.

¶ Per l*Arbre imperial*[1] se dona conexença del regiment dels prínceps e de la fi per la qual son persones comunes.

¶ Per l*Arbre apostolical* se dona conexença de la vicaría que Jesu Christ comenà a Sent Pere, e de la sanctetat ques covè als prelats e a lurs sotsmeses, e de la fi per la qual son elets a esser persones comunes.

¶ Per l*Arbre celestial* se dona conexença de la impressió quels corses celestials impremen en los terrenals, e de les natures quels terrenals daquells prenen.

¶ Per l*Arbre angelical* se dona conexença de la quiditat dels àngels e de les obres que han en sí meteixs, e de la gloria que donen a Deu e de les ajudes que fan als homens.

¶ Per l*Arbre eviternal* se dona conexença de paradís e dinfern, e de la continua duració qui serà sens fi en laltre setgle.[2]

¶ Per l*Arbre maternal* entenem nostra Dona Sancta María, qui es mare de justs e peccadors, e la esperança que en ella havem, e la ajuda que navem, e lesguardament e la gloria e lamor qui es enfre ella e son fill.

¶ Per l*Arbre divinal e humanal* entenem Jesu Christ e la participació de la divina natura e humana, e com Jesu Christ es fi e compliment de totes les coses creades.

¶ Per l*Arbre divinal* entenem Deus e les obres que ha en sí meteix e les creatures, e la fi el compliment que ha en sí meteix e que nos havem en ell.

---

1. B, emperial *(usual)*.— 2. B, secgle.

¶ Per l *Arbre exemplifical* entenem los exemplis que hom pot donar e recontar dels arbres damunt dits, e a encercar e mostrar les natures e les proprietats daquelles; e aquest arbre es molt bo a preicar.

D Per l *Arbre questional* entenem art e manera de fer questions e solvre aquelles, e de atrobar les veritats de les coses,[1] e de confondre les errors qui en molts libres son posades e per les quals molts homens son en tenebres

1. B. causes.

Del Arbre elemental

QUEST *Arbre* es departit en .vij. parts: la[1] primera es de les sues rayls, la segona del seu tronc, la .iij.ª de les sues branques, la .iiij.ª es dels seus rams, la quinta es de les sues fulles, la .vj.ª es de les sues flors, la .vij.ª es del seu fruyt.

¶ Per les sues rayls entenem los començaments de la *Art general,* ço es a saber; bonea, granea, duració, poder, saviesa, volentat, virtut, veritat, gloria, differencia, concordança, contrarietat, començament, mijà, fi, majoritat, egualtat e minoritat.

¶ Per lo tronc entenem lajustament de tots aquests començaments corporals, don se segueix lo cors confús qui es appellat *chaos,* e qui compleix tot lespay qui es de jus[2] la luna, e en qui son sembrades les especies de les coses e les disposicions[3] els hàbits daquelles, en tant que ell hi es substancia confusa subjacent als accidents de les coses elementades.

¶ * Per les branques entenem los quatre elements simples, ço es a saber, lo foc laer laygua e la terra, qui son

1. B, lla *(passim).*—2. de ios *(usual).*—3. B, dispoycions.
*Ací comença el m.s. A.

substancies de les coses elementades[1] en elles sustentades;[2] e elles son insensibles e incorrumpables en quant son simples.

¶ Per los rams entenem les quatre masses qui son los quatre elements composts e sensibles, ço es saber, lo foc qui es en la flama,[3] e laer mogut qui es enfre nos e la luna, e laygua de la mar e dels flums e de les fonts, e la terra en que habitam e en la qual som sostenguts; e aquests son membres del *Arbre elemental*.

¶ Per les fulles entenem los accidents de les coses[4] corporals corrumpables, axí com quantitat qualitat els altres.

¶ Per les flors entenem los estruments de les coses, axí com la mà qui es estrument a obrar, e lo peu a anar.

¶ Per lo fruyt entenem los elementats, axí com la pera e la poma e lome el leó el peix e laucell e laur e largent.[5]

I

De la primera part del Arbre elemental

e primerament

1. *De bonea*

De bonea e dels altres començaments damunt dits entenem a donar lurs[6] diffinicions, per ço que ab aquelles sien coneguts. Bonea es raó per la qual bo fa bé, e per qui bona cosa es esser e mala cosa es no esser.

¶ Es bonea rayl[7] del Arbre elemental, en quant per bonea es larbre bo e per raó de bonea fa bé en quant pro-

1. B, elementals.—2. A, manca *en elles sustentades.*—3. B, en la flama la qual sentim.—4. A, causes *(passim).*—5. A, el argent el aur.—6. B, manca aquest mot.—7. A, rail *(passim).*

dueix[1] naturals coses e primeres, ço es saber, les branques els rams e les altres parts dell; e la sua privació e de ses obres sería mala. E son les sues obres primeres, en quant totes les coses naturals elementades son dell dirivades e de la sua essencia son essenciades. Es bones començament universal a totes les parts qui son bones en larbre, axí com la granea del arbre qui es bona, e açò[2] metex de la sua duració e poder e de les altres parts; e per açò es bonea rayl a totes les parts del arbre qui della prenen sa semblança, ço es a saber, qui per ella son bones.

¶ Aquesta bonea general es plena en sí metexa de sí metexa e de les altres parts. Es plena en sí metexa de sí metexa en quant[3] ha en sí metexa parts essencials concretes qui son de la sua essencia e especia e natura, ço es saber, bonificatiu bonificable bonificar; es plena de les altres parts en quant es gran per granea e es durable[4] per duració e poderosa per poder. E per açò bonea es rayl al arbre ab lo compliment que dit havem, per lo qual es raó complida per la qual larbre sia bo e faça bé. On, com bonea sia plena per sí e per altre, cové que sia rayl substancial, car si nou era, no sería plena de granea, com sia ço[5] que substancia sia pus gran que accident, ni larbre no sería bo substancialment, e aytal privació de substancialitat sería mala e buydament del arbre e de ses parts. Es doncs bonea part substancial, per ço que natura no haja passió de coses buydes.

¶ Bonea en quant es gran per granea e durable per duració e poderosa per poder, e axí dels[6] altres, es subjectada als accidents, los quals son les semblances que pren de les altres parts; e en quant les altres parts prenen semblança della, son aquelles parts que prenen, acci-

---

1. B, produu. 2. A, axi.—3. B, Aquesta bonea general. Es plena en si. E leyxa de si metexa. E de les altres parts. Es plena de si me texa [en si metexa] en quant...—4. B, e durable.—5. B, com sia cosa.—6. B, enaxí de les *(passim)*.

dents;[1] axí com granea qui es bona per bonea, e duració e poder atretal.[2] E en açò està la font general als accidents qui ixen de les parts substancials.

2. *De granea*

GRANEA es ço per que bonea duració poder e les altres parts[3] son grans, la qual comprèn totes les coses qui son grans, en quant son grans.

¶ Es granea rael al Arbre elemental[4] substancialment, per ço que sia larbre gran substancialment e que granea sia ço que es; car si no era granea començament substancial, sería poca en bontat e[5] duració, en poder e en veritat, e no sería ço que es, ni larbre no sería gran per ella, la qual cosa es impossible. Es doncs granea substancial segons sí metexa, e les semblances que dona son accidentals segons que havem dit de bonea; mas car granea es una part del arbre, es larbre per ella substancialment gran, enaxí com tot qui es tot per ses parts essencialment. E a provar que duració e poder e les altres rayls del arbre, exceptat contrarietat, son parts substancials,[6] abast la provació que havem dada de bonea e de granea en esser parts substancials.[7] Contrarietat, emperò, no deim[8] esser part substancial, segons que havem provat en la *Taula general.*

¶ Per aquesta granea ha hom conexença de la granea del arbre, la qual ha segons ses rayls e segons son tronc branques rams fulles flors e fruyt.

3. *De duració*

DURACIÓ es proprietat per raó[9] de la qual duren bonea granea poder e les altres parts del arbre.

1. A, on son aquelles parts quen prenen los accidents.—2. B, atrestal *(usual)*.—3. B, coses.—4. A, manca aquest mot.—5. B, en.—6. A, falsta *son parts substancials*,—7. B, E a prouar duracio e poder. e les altrerails del arbre en esser parts substancials. Abast la probacio que hauem dada de bonea e de granea. Exceptat contrarietat.—8. A, no desiga.—9. B, raso *(passim)*.

¶ Dura bonea per duració en son estar e obrar, enaxí com duració qui es bona en son estar e obrar per bonea. On, enaxí com la rayl pren influencia de la terra ab qui participa, enaxí duració es rayl don pren bonea influencia a durar en sí metexa e en durar les semblances que dona a les altres parts de la substancia. E açò metex que deim de bonea, se seguex de poder e de les altres, e per açò duració es raó de durar al dit arbre[1] e a totes ses parts.

4. *De poder*

Poder es aquella cosa per qui bonea e granea e duració poden estar e obrar.

¶ Es bontat, e en quant es pot esser,[2] car si esser no podía, no sería; per que bontat es enaxí sots raó de poder en quant pot esser, com poder es sots raó de bontat en quant es bo per bontat. E car bontat pot haver obra en sí per poder, ço es a saber, bonificar, lo qual haver no poría sens poder, covê que poder haja en sí possificar per lo qual bonea pusca haver bonificar, lo qual haver no poría[3] si poder no havía possificar; e per açò poder es rayl al arbre ab bonificar, en quant bonificar es per possificar, e açò metex de magnificar e de durar[4] e les altres. Per que es seguex en larbre possificar de les coses possibles, segons raó de sí metex e de sos començaments; e les coses que en ell son impossibles, son impossibles per ço car no estàn sots raó de sos començaments, axí com es impossible[5] que lo foc se pusca convertir en aygua essencialment, e laygua en foc, e una especia en altra.

5. *De saviea*

Saviea[6] es proprietat per la qual savi entén.

¶ En lArbre elemental son instincts naturals, axí com

1. B, al arbre.—2. B, Es bondat. En quant pot esser.—3. B, poyria *(passim)*.—4. A, possificat... bonificat... magnificat... durat.—5. B, impossibol *(passim)*,—6. B, Sauiesa *(passim)*.

lo foc qui ha instinct[1] natural a escalfar laer per ço que ab ell haja concordança, e a escalfar laygua per ço que ab ella ha contrarietat, e que de la[2] concordança seseguesca generació e de la contrarietat corrupció, com sia ço[3] que generació haja concordança ab esser, e corrupció[4] ab no esser. On, per raó daçò ha lo foc instinct natural a fer aquestes obres naturals, jassia ço que no haja discreció; per que en les coses elementades[5] qui no han discreció e han naturals inclinaments a aquelles fins per que son, estàn instincts naturals habituats en figura de la saviea o sciencia qui està en los homens; e per açò es linstinct natural al Arbre elemental, rayl per raó de la qual son los instincts naturals en ell habituats e sembrats.

6. *De voluntat*

VOLENTAT es aquella cosa, per raó de la qual bonea granea duració e les altres, son amables.

2. En lArbre elemental, segons sa natura, no ha voluntat espiritual, mas que en ell estàn habituades e sembrades les volentats dels animals irracionals, els apetits de les plantes e dels elements, los quals son naturals apetits a les causes naturals desirades[6] sots raó de bontat o de granea, e enaxí de les altres; axí com lo foc qui ha apetit a escalfar laer per ço que li don sa semblança, e axí com la planta qui ha apetit a la pluja per ço que viva[7] e cresca, e axí com lo leó qui ha apetit a la leona per conservar sa especia, e a beure per ço ques do humiditat a les sues parts dessecades e escalfades; e açò metex dels altres elementats. Aquest apetit natural es rayl del Arbre elemental, per ço que haja en sí naturals apetits particulars sembrats e habituats sots lo universal apetit que dit havem.

---

1. A,B, instinch, istinch, stinch *(usual)*.—2. R, que ab ella aia contrarietat. E de la.—3. B, com sia axi.—4. A, corrupcion.—5. A, jasia co que no aia discrecio natural en les coses elementades.—6. B, desiderades.—7. B, uisca.

7. *De virtut*

Virtut es eximent[1] qui ix de la unitat de bonea granea e les altres.

¶ Ix[2] virtut de la unitat de bonea en bonificar en quant bonificar ix virtuosament de bonificatiu e bonificable, en qui ix virtut per ço quel bonificar sia virtuós, el bonificant el bonificable atretal. Açò metex se seguex del eximent que virtut fa de les altres causes[3] primeres en les secundaries;[4] e aquesta virtut es rayl al Arbre elemental, per la qual ha virtut en sí metex e en ses parts en esser virtuós e en fer obres virtuoses.

8. *De veritat*

Veritat es aquella cosa que posa en ver les coses veres.

¶ Es lo foc, e pus que es, vera cosa es ell esser; car si no era ver son esser, ell no sería. Es doncs lo foc enaxí per veritat en ver, com es per calor en escalfar e per lugor en luír. Aquesta veritat qui posa en ver les coses primeres, es rayl universal a les veritats qui son en l Arbre elemental, e ella es lo genre e elles son especies en larbre sembrades e habituades don diriven les veritats individuades, axí com les veritats del foc[5] e dels altres elements qui son especies estants dejús la rael qui es genre, e que dita havem; e les veritats individuades son[6] axí com la calor del pebre e del all, e la humiditat e la fredor[7] de la carabaça.

9. *De gloria*

Gloria es aquella delectació en qui han repòs bonea granea e les altres.

¶ Gloria que sia ab discreció, no es en l Arbre ele-

1. A, naximent.—2. B, lys.—3. A,B, coses.—4. B, segondaries.—5. B, don diriuen les ueritats del foch.—6. A, falta *son*.—7. A, e fredor.

mental simplament, car nos pertany sino a racional; mas la sua semblança e figura està en lArbre elemental, per ço que hajen repòs les sues parts. E aquella es delectació natural corporal, axí com lo foc quis delita[1] en donar sa semblança al aer en quant lescalfa, e en reebre[2] secor de la terra per ço que sia sec, ab la qual secor se delita en destroír la humiditat del aer, per ço quel costrenga a reebre sa calor en la qual se delita,[3] e que no do humiditat a laygua contra la qual se delita com la pot escalfar e en ella fredor mortificar; e enaxí de les altres coses naturals quis deliten en lurs obres, axí com la planta quis delita en fer flors e fruyt, el leó ab la leona. E per açò aquesta delectació natural e general que dita[4] havem, es rayl del Arbre elemental, per raó de la qual son sembrades en ell les delectacions dessús que unes[5] coses han en les altres segons que dit havem.

10. *De differencia*

DIFFERENCIA es ço per que bonea e granea e duració e les altres, son raons no confuses.

¶ Es differencia rael general per la qual son differents les primeres coses e natures; e açò metex de les secundaries, axí com bonea e granea e les altres, qui en les creatures no son una cosa metexa, ans son differents molt[6] per differencia, en tant que la una no es altra. E açò metex es de bonificant bonificable e bonificar, qui son differents en bonitat; e de magnificant magnificable e magnificar, qui son differents en granea. Aquesta differencia[7] es raó e occasió com sia pluralitat de moltes coses e que sien differents substancialment, axí com lo foc e laer e lome el cavall, qui substancialment son differents. Açò esser no poría sens differencia e sens que differencia no fos co-

1. B, qui sadelita. — 2. B, resebre *(passim)*. — 3. B, manca *en la qual se delita*. — 4. A, dit. — 5. B, saius que les vnes. — 6. B, manca aquest mot. — 7. B, E per asso differencia.

mençament substancial en les parts substancials, ço es saber, differenciant differenciable e differenciar qui son parts de la sua essencia substancial.[1] Emperò es differencia en altra manera començament accidental, axí com arbre e pera qui son differents per accident en quant no son differents per ell meteixs, mas per differencia, axí com larbre, qui no es colorat en quant es subjacent a especia darbre, mas que es colorat en quant es subjacent a especia de color.

¶ Està differencia en tres especies, ço es saber, enfre sensual e sensual, axí com enfre home e ase qui son differents per especia; enfre sensual e entellectual, axí com enfre cors e ànima qui son differents per differencia; e enfre entellectual e entellectual, axí com enfre enteniment e volentat, e Deus e àngel, qui son differents per differencia; e per aquestes tres especies que dites havem de differencia, son differents totes quantes coses son. Mas en lArbre elemental no es differencia raó a distincció de coses esperituals, mas enfre sensual e sensual, e per aquella ha en sí meteix sembrades especies differents les unes a les altres, axí com especia de bou e ase, e de poma e de cavall, e de fulla e de flor, e enaxí de les altres coses sensuals dejós estants a les coses elementades. E per açò es differencia rayl al Arbre elemental don diriven totes les differencies específiques estants en larbre en potencia per materia, e en hàbit[2] per forma.

11. *De concordança*

Concordança es ço per que bonea granea duració e les altres, en un e en moltes coses se concorden.

¶ Concorden se moltes coses a un per concordança, axí com bonea e granea e poder[3] e les altres, quis concorden a esser parts de una substancia, axí com la substancia

1. B, essencia e substancia.—2. A, el abit.—3. B, bonea. granea. poder.

del pomer qui es bona e poderosa e gran, e concordense a romanir[1] cascuna en la substancia ço que es, per ço que en aquella substancia nos perda differencia ni elles no perden lur esser ni lurs natures e proprietats; car sis perdíen en la unitat de la substancia, perdrías[2] pluralitat de les coses, en lo qual perdiment se perdría concordança, car no hauría subjects en qui fos substentada e sería contra sí metexa; la qual cosa es impossible car negún ens no es naturalment contra sí metex. Es doncs concordança raó a un e a moltes[3] coses, e sots aytal raó es rayl al Arbre elemental, per la qual rayl son sembrades en lArbre elemental, subject al humanal,[4] moltes concordances especials de les coses naturals, elles[5] estants segons les tres especies que dites havem de differencia; axí com enfre lo foc e laer en qui ha concordança sensual en quant se concorden en calor; e axí com enfre entellectual e sensual en qui ànima e cors se concorden a esser un home e en romanir ço que son; e enfre entellectual e entellectual, axí com lenteniment e la voluntat quis concorden a pendre object[6] axí com lenteniment quil pren entenent e la voluntat quil pren amant.

12. *De contrarietat*

CONTRARIETAT es contrariament de moltes coses quis contrasten per raó de diverses fins.

¶ Aquesta contrarietat ha tres especies, segons que havem dit de differencia e de concordança. Es contrarietat enfre sensual e sensual, axí com enfre lo foc e laygua[7] en qui ha contrarietat per calor e fredor; es contrarietat qui es enfre sensual e entellectual, axí com enfre[8] cors e ànima de home, car la ànima naturalment se ha a laltra vida el cors se ha a aquesta vida en que som; es con-

1. B, romaner.—2. B, perderas.—3. B, o a moltes.—4. B, subiec humanal.—5. B, e elles.—6. B, a pendre .i. obiech.—7. B, em enfre lo foc e layga *(usual)*.—8. B, emfre *(passim)*.

trarietat enfre entellectual e entellectual,[1] axí com bon àngel e mal àngel, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. Aquesta contrarietat qui es enfre sensual e sensual, es rayl del[2] Arbre elemental per ço que en ell sien sembrades les contrarietats específiques dejús[3] estants a generació e corrupció e a contraries fins, axí com lo foc qui sà a escalfar e laygua a refredar.

13. *De començament*

Començament es aquella cosa qui es denant a totes coses per raó dalcuna sua prioritat.[4]

¶ Aquest començament es rayl del Arbre elemental per ço que per ell les sues parts sien primeres e generals: car enaxí com començament es bo per bontat e gran per granea e dura[5] per duració e poderós per poder, enaxí bonea granea duració e poder e les altres, son començaments per començament qui a elles dona sa semblança en axí com delles la pren.

¶ Entenem començament general en dues maneres, substancial e accidental: substancial, axí com lo faedor[6] forma materia e la final causa; accidental, axí com quantitat qualitat relació els altres accidents generals.

¶ Es començament qui es faedor, axí com lo foc qui comença a escalfar e lagent natural qui comença a engenrar, axí com home qui engenra altre home; començament formal es axí com la forma qui enforma la materia, axí com la forma de la vegetativa qui enforma la materia[7] del arbre en quant la fa estar vegetable; començament material es axí com la materia del ferre qui es començament a moltes coses, axí com a clau espaa e coltell; començament final es axí com home qui es començament a totes ses parts, car totes son per ço que sia home, e axí com habitar qui es començament de cambra. Es començament acciden-

1. B, e entre entellectual.—2. B, al.—3. B, specificades de ios.—4. A, proprietat.—5. durar.—6. B, fasedor *(passim)*.—7. A, material.

tal axí[1] com quantitat qui es començament de mesures, e qualitat de figures, e enaxí de les altres.

¶ Per aquest començament general son en lArbre elemental sembrats molts començaments, axí com disposició qui es començament als hàbits, de les especies en ells[2] sembrats.

14. *De mijà*

MIJA es ço qui es subject per lo qual fi enfluex al començament sa semblança el començament la reflueix a la fi, en tant quel mijà sab al començament[3] e a la fi.

¶ Enflueix la fi al començament sa semblança, axí com escalfant[4] a escalfable, el mijà es lescalfar; e encara, axí com habitació a la cambra,[5] el mijà es labitar, e enaxí de les altres coses. Aquest mijà es en tres especies. La una[6] es segons manera de conjuncció, axí com lo clau qui conjuny dues posts, e amar qui conjuny[7] lamant e lamat, e escalfar lescalfant e lescalfat. Es altra[8] manera de mijà qui es de mesures, axí com centre qui es en lo mig loc del cercle, e escalfar qui es en lo mig loc del escalfant e de escalfable,[9] e entendre dentenent e entelligible, e dual qui es en lo mig de un e de tres, e actu en lo mig de la potencia e del object. La terça[10] especia es mijà de extremitats, axí com linya qui es enfre dos punts, e ample enfre lonc e pregón, e virtut de temprança qui es[11] enfre trop e poc, e anaxí de les altres coses semblants a aquestes. Segons estes tres especies damont dites, es mijà rayl al Arbre elemental lo qual ha en sí sembrats molts mijans disposts a esser aportats en actu per los agents naturals, axí com en lo pebre on son los mijans damont dits, estants dins lo pebre un punt qui es centre a les circumferencies; encara, que

1. B, Comensament accidental es axí.—2. A, en ell: B, e en ells.—3. B, comensant.—4. A, escalfat.—5. A, ab cambra.—6 B, la primera.—7. A,B. coniun *(passim)*.—8. B, En laltra.—9. B, del calfant e escalfable.—10. B, ella .iij[a]—11. A, e uirtut qui es.

en ell ha escalfar qui conjuny lescalfant e lescalfat, e les linyes qui son mijans terminats estants dins les extremitats de les superficies; e per açò les plantes e les coses engenrades crexen destrò al mig loc qui es lo centre de creximent e de generació, e devallen tro a la fi de privació per corrupció.

15. *De fi*

Fi es aquella cosa en qui començament ha repòs.

¶ Està fi en tres especies: una es fi de compliment, axí com escalfat qui es fi del escalfar, car lescalfar es[1] per ço que sia lescalfat, e vist qui es fi de veer, e amat de amar, el clau del martell, e enaxí de les altres coses naturals e artificials; es una altra fi qui es segons privació, axí com privació de virtut[2] o de vista o del home qui es mort e fenit; es altra manera de fi, axí com finaments de terres e regnats e estremitats de substancies. Segons aquestes tres especies de fi, es fi rayl al Arbre elemental en lo qual son en potencia les fins de les coses naturals, e per açò son los apetits els instincts naturals sembrats en lArbre elemental segons la natura de la sua rayl qui es fi, e de la disposició que ella ha ab les altres rayls.

16. *De majoritat*

Majoritat es ymage de grans coses, grans en bonea duració poder e les altres.

¶ Es majoritat en tres maneres. Majoritat qui es de coses substancials, axí com substancia dome qui es major en bonea e en virtut, que substancia dase; e encara, com sia de més coses, car en ase no ha racionalitat la qual es en home. Es majoritat qui es enfre substancia e accident, axí com bonea substancial qui es major que bonea accidental. Es altra majoritat qui es enfre accident e accident,

1. A, es fi.—2. B, que es segons priuacio de uirtut.

axí com veer[1] qui es major en bontat que escalfar, e entendre que veer.

¶ Per aquestes majoritats poden esser en larbre moltes majoritats, e les unes parts majors que les altres, axí com lo foc qui es major en lo pebre e en escalfar que laygua, el clau quel martell en la fi, e laur quel ferre en comprar e en vendre, e enaxí de les altres coses.

17. *De egualtat*[2]

EGUALTAT es sobject en lo qual ha repòs la fi qui es de concordançia de bonea granea e les altres.

¶ Aquesta egualtat es rayl al Arbre elemental en tres maneres, ço es saber: egualtat qui es enfre substancia e substancia, axí com la substancia den Ramón e den Martí qui son eguals en especia de home;[3] egualtat qui es enfre substancia e accident, axí com quantitat qui es aytàn gran en extensitat com la substancia corporal dejús ella estant; e es egualtat qui es enfre accident e accident, axí com decocció feta de dues plantes, la una calda en quart grau de calor e laltra freda en quart grau de fredor, qui son eguals en escalfar e en refredar lo pacient. Es una altra egualtat proporcional, axí com los membres en la substancia del home quis covenen segons proporció, jasiaço que lun membre sia major que laltre. Segons aquestes maneres de egualtat, es egualtat rayl al Arbre elemental en lo qual son dispostes e habituades moltes egualtats naturals particulars dirivades de la universal egualtat que dita havem.

18. *De minoritat*

MINORITAT es aquell ens qui es prop a no esser.

¶ Aquesta minoritat pot esser entesa segons ço que dit havem de majoritat, com sia ço que majoritat e mino-

1. B, ueser *(usual).*—2. B, egaltat *(usual).*—3. A, manca *home.*

ritat se hajen relativament; e es minoritat prop a no esser segons comparació de majoritat qui ha més de esser que minoritat; encara, quant les coses esdevenen de no esser en esser, que enans son en minoritat que en majoritat, e quant esdevenen de esser en no esser, son enans en majoritat que en minoritat. On, com açò sia enaxí,[1] es doncs la minoritat general[2] començament e rayl com en larbre haja moltes minoritats per ço que en ell[3] sia disposició e potencia com les unes de ses parts sien menors que les altres.

¶ Dit havem de les rayls del Arbre elemental, e donada havem conexença com l Arbre elemental es assituat e dispost segons la natura de ses[4] rayls, la qual dita havem; e per açò pot hom haver conexença de les coses[5] primeres naturals en larbre sustentades e sembrades e dispostes, com sien reductes[6] en hàbits e en actus per los agents naturals devallats e dirivats dels primers, axí com lo segón home devallat del primer e la segona gallina de la primera, los quals primers Deus creà per ço que per obra natural aportassen en actu los individuats[7] de les especies sembrades en l Arbre elemental segons que significat havem.

II

Del tronc del Arbre elemental

QUEST tronc es aquell qui es apellat *yle,* e es cors primer a totes les coses engenrables e corrumpables elementades, e es cors compost de forma primera e materia primera.

1. A, e quant esdeuenen de esser en no esser son enans en lo miga que en minoritat. e com aço sia enaxi.—2. B, manca *general.*—3. B, que ell. —4. B, de les.—5. A, causes.—6. A, reduides.—7. B, indiuiduus.

2. La forma primera es ajustada de les formes primeres que dites havem, axí com de bonificativitat magnificativitat durificativitat possificativitat e les altres, qui componen una forma universal sots la qual estàn, axí com parts estans dejós la substancia delles ajustada; e aquesta es la forma del tronc general. La materia primera es ajustada de moltes materies, axí com de bonificabilitat magnificabilitat durificabilitat possificabilitat e les altres, car totes ensems son dispostes a esser una universal materia, axí com moltes parts dispostes a un tot; e aquesta es la primera materia[1] del tronc general. E per lo bonificar magnificar durificar possificar e los altres actus, la universal forma e la universal materia son conjunctes e reten ensems un cors, *chaos*[2] appellat, en qui estàn tots los corses[3] particulars disposts a esser individuats e a esser[4] de la essencia del cors universal, axí com lo pebre e lall e la poma qui son dels .iiij. elements, e lo clau de ferre.

3. Que aquest tronc sia cors, cascuna de ses rayls ho significa segons sa disposició, e provas en esta manera, considerant bonea esser un punt e granea altre, e enaxí de totes les rayls que dites havem. On, ajustada bonea a granea e granea a duració e duració a poder, se segueix linya; e ajustada duració a bonea e poder a granea, se segueix superficies qui es amplea.[5] E car cascún punt es redón per ço car es ple de sos concrets essencials, axí com bonea qui es plena de son bonificatiu e de son bonificable e bonificar, segueixse pregón, com sia ço quels punts sien tots mesclats los uns en los autres per ço que lur quantitat sia continua en lo[6] mesclament, axí com bonea qui no pot esser gran sens granea ni pot durar sens duració ni pot esser poderosa sens poder, ni granea duració ni poder no poden esser bons sens bonea: son doncs los punts

1. B, materia primera.—2. A,B, caos *(usual)*.—4. A. cossos *(passim)*.—4. B, e asser *(passim)*.—5. A, superficies en amplea.—6. B, en lo lur.

mesclats los uns[1] en los altres en continua participació. Havem doncs provat lonc ample e pregón, don resulta cors de necessitat; e aquest cors es redón e esfèric[2] per ço car es de parts redones, segons que dit havem, e es son loc en la concavitat de la esfera de la luna, lo qual es plen dell per ço que natura no sostenga buyt; car sil sostenía, seríen les coses[3] naturals impossibles.

4. Aquest tronc e chaos[4] es invisible per raó de la confusió en que es, car les sues parts son continues e estàn les unes en les altres, e visibilitat no es mas de parts discretes, axí com laer qui participa ab los ulls[5] per contactu, e per ço los ulls nol poden veer. E encara, que en lo tronc les sues parts son enformades, axí com quantitat e qualitat els seus altres accidents sustentats sobre confusió; per que ells cové[6] esser confuses, e en la confusió substancial e accidental son sembrades les parts dispostes a esser formades en los individuats dejús estants actualment a lurs especies, axí com home qui ha cors individuat, e leó atretal, e en cascú dells ha discreta quantitat e determenada[7] qualitat e les altres. E per açò los corses individuats elementats han poros, ço son forats on estàn los pels en los animals e les fulles en les plantes, e per aquells entra e ix lo chaos, axí com claredat qui passa per vidre o aygua per forats; e daquest chaos viuen e duren les coses elementades.[8]

5. Es lo tronc general de les sues rayls qui son causes primeres. On, axí com ell es delles, enaxí ha aptitut[9] e natura com dell sien causes secundaries, axí com lo foc qui es dell e los altre elements, e enaxí com la planta el home e laucell el peix. On, enaxí com ell es de bonea e de granea e de les altres sues parts, enaxí les causes secundaries qui son dell, cové que sien dell sots[10] raó de bo-

1. B, los vns mesclats.—2. A, e es petit: B, espit.—3. B, los cosses. —4. A, es caos: B, de caos.—5. B, uuls. 6. B, couenen.—7. A, terminada.—8. A, elementals.—9. B, habitut.—10. B, de sots.

nea granea e les altres, axí com la planta qui es bona e gran, e es de la bonea e granea del tronc; e per açò es una bonea daltra e una granea daltra, e enaxí de les altres parts naturals.

6. Es lo tronc general passat en terç nombre,[1] axí com de la farina e de laygua en qui lo pa passa en terç nombre en ço que no es aygua ne farina, jatsía ço que sia daygua e de farina; e açò meteix de la planta qui no es los elements, jatsíaço que sia dells. On, enaxí com lo tronc passa en terç nombre en tant que no es granea ne bonea ne les altres parts primeres don es ajustat,[2] enaxí los troncs específics estants en potencia en lo tronc general, passen en altra especia e en altre nombre com lagent natural toca[3] lo tronc general per via de generació, axí com la potencia vegetativa qui vegeta lo pa en carn transmutant la sua materia sots altra especia.

7. Es lo tronc general substancia per les parts substancials de les quals es, axí com de bonea substancial e de granea e de les altres, e es subjacent als accidents de ses parts. On, axí com es feta una substancia de substancials parts, enaxí es fet en ell accident de molts accidents, axí com de la quantitat de bonea e de granea e les altres, don es feta una quantitat general e composta de simples quantitats e passada en terç nombre, de la qual passen quantitats específiques en altre nombre estant dejús les especies, axí com quantitat de poma o de cavall o dome; e aquest passament se fa per los agents naturals per via de generació. Es doncs lo tronc universal ajustat de parts substancials e accidentals.

1. A, entre nombre e nombre (corretgit de mà posterior): B, manca el mot *passat;* P, *consistit in 3.º numero.*—2. A, donchs aiustats.—3. A, co que.

III

De les branques del Arbre elemental

LES branques del Arbre elemental son los quatre elements simples, e son quatre per ço que capien en ells differencia concordança e contrarietat; car si eren tres o menys, noy cabríen, e si eren .v. elements, sería lo cinqué superfluu;[1] car abasta a differencia que sia en concordança e en contrarietat, axí com differencia qui es enfre lo foc e laer, e està en concordança de calor en ço quel foc e laer son de complicció calda, e abasta que sia en contrarietat daygua e de foc en quant lo foc es calt e laygua freda. De la terra, atretal, se cové que estía en concordança de secor, la qual es enfre la terra el foc, e que estía en contrarietat de la terra e del aer per sec e per humit qui son contraris: açò esser no poría sils elements no eren quatre. Açò meteix se cové a concordança del foc e del aer quis cové a concordar[2] en calor, e del aer e de laygua quis cové a concordar en humiditat, e de laygua e de la terra quis cové en concordar en fredor; e açò meteix de contrarietat a la qual se cové contrarietat subjecta a complecció calda e freda, e de[3] complecció humida e seca, axí com en lo pebre en qui son totes aquestes compleccions e abasta a esser subject de les differencies e concordances e contrarietats que dites havem. E encara, per ço car los elements son quatre e no menys ni més,[4] son disposts a esser figurats en los elementats en figura quadrangular circular e triangular, les quals

1. A, superflu.—2. B, en concordar.—3. A, de: P, *et similiter.*—4. B, mes ni menys.

tres figures son necessaries a esser en los elementats assituades.[1]

2. Quadrangular figura es en quant es dels quatre elements, es fa linya dreta del foc al aer per concordança de calor, e del aer a laygua per concordança dumiditat, e de laygua a la terra per concordança de fredor, e de la terra al foc per concordança de secor; e daquestes quatre linyes e concordances se segueix en los elementats quadrangle natural per lo qual[2] son esteses[3] e amples.

3. Circular figura es en quant los uns elements entren en los altres, axí com lo foc qui entra en laer donant li sa calor, la qual calor no lexa son propri subject qui es lo foc; e açò[4] meteix del aer qui entra en laygua donantli sa humiditat, e açò meteix es de laygua qui entra en la terra donantli sa fredor, e es de la terra qui entra en lo foc donantli sa secor; e per açò es rotunditat[5] en los elementats, axí com en la poma o en lo cap del home.

4. La figura triangular es de la linya qui ix del foc al aer e del foc a la terra e de la terra al aer; e aquests triangles son composts de .ij. linyes concordants e de una contraria. E açò meteix es del triangle qui es del aer el foc[6] e laygua, e del triangle qui es de laygua e del aer e de la terra, e del triangle qui es de la terra e de laygua e del foc; e enaxí son .iiij. triangles qui complexen lo quadrangle, e lo quadrangle compleix lo cercle. E per açò es necessari que sien quatre elements, e no plus ne menys, per ço que sia ple e no buyt en les coses elementades.[7]

5. Per ço que differencia pusca esser dun element e daltre, e concordança e contrarietat atretal, cové que sien certes e propries qualitats e apropriades,[8] per les quals los quatre elements sien distincts concordants e contraris; e encara, diffinits,[9] axí com calor qui es propia calitat del foc

1. B, en los elements assituats.—2. B, quadranguls naturals per los quals.—3. A, estees.—4. A, e axi.—5. B, e asso es retunditat.—6. A, del foch.—7. B, elementals.—8. A, proprics e certes qualitats.—9. A, ffinits.

e humiditat del aer e fredor de laygua e secor de la terra; e car lo foc els altres elements son dun meteix tronc general, lo qual dit havem, e duna metexa bonea e granea per raó de la differencia qui es lur començament, es una branca lo foc e altra laer per raó de la distincció qui es enfre calor e humiditat; e una metexa bonea es una en lo foc per calor e altra en laer per humiditat, e enaxí de laygua e la terra. E en aquest pas apar la differencia qui es enfre un element e altre per propries qualitats,[1] e la diffinició quis pot fer dells, axí com lo foc qui es aquella substancia qui propiament es calt, e laer qui es aquella substancia qui propriament e per sí meteix es humit, e en axí de laygua e de la terra qui poden esser diffinits per lurs propries qualitats; e es significat com de un son moltes coses, axí com duna bonea general moltes bonees especials, e dun tronc moltes branques. E daquesta significació son significades les moltituts de les especies sembrades en les branques e distinctes[2] per propries qualitats.

5. Cascún daquests elements ha son propri loc segons que li es mills dispost, axí com lo foc quel seu loc es la sua esfera[3] contigua ab la esfera de la luna, el loc del aer es la esfera contigua ab la esfera del foc, el loc de laygua es la esfera contigua ab la esfera del aer, el loc de la terra es la esfera contigua ab la esfera de laygua en la superficies en que som.[4] E per raó daquests locs differents per alt e per baix, e continent e contingut, son los elements differents e han diverses operacions.

6. Ço per que la esfera del foc es més a ensús que totes les altres, es car lo foc ha més de virtut en sí en quant es ab plus de forma e menys de materia, que los altres elements; e car es pus leuger e ha més de moviment, pertany li la pus alta esfera, per ço quel moviment se puxa mills complir e pus tost. E açò meteix se segueix de la esfera

1. A, propriis calitats *(passim)*.—2. B, branques distinctes.—3. A,B, espera, spera *(usual)*.—4. A,B, son *(passim)*.

del aer, qui covÉ més esser a ensús que la esfera de laygua per ço com no conté tanta de materia com laygua e car es leuger e laygua es fexuga. E la raó per que la esfera de laygua cové esser sobre la esfera de la terra, es car ha menys de materia que la terra e no es tan greu com la terra; e encara, que les coses elementades, axí com plantes e besties qui[1] no poríen èsser sustentades en laygua ne laygua no poría esser sustentada en sí sens la terra.

7. Per aquestes quatre branques que dites havem, son totes les branques dels arbres naturals, axí com les branques del pomer, e les cames del leó, e les cames els braces del home, e les cames e les ales de la grua, e les espines de la esquena del peix.[2] E per los quatre elements simples son significades les extensitats e les produccions de les coses elementades, axí com les branques del pomer qui son esteses en per lonc, e axí de les cames e dels braces del home; e encara, influencia e augmentació[3] significada per elles, e les altres condicions a elles pertanyents, axí com mutació de nombre: car axí com lo foc passa en terç nombre en quant es una branca simpla del tronc general, e açò per proprietat especial, enaxí passen en terç nombre les branques elementades de potencia en actu per los agents naturals.

1. P, manca aquest relatiu.—2. A,B, peys *(passim en aquesta forma i altres similars)*.—3. B, acmentacio.

IV

Dels rams del Arbre elemental

Los rams del Arbre elemental son quatre, ço es saber, quatre masses qui son membres generals les quals son sensibles e compostes dels elements simples, axí com lo foc que veem en la flama e en lo carbó, e qui està en la pedra e en lo ferre; la segona massa es laer en que respiram e en que estam, e que sentim[1] en odor e en vent qui es aer mogut; la terça massa es laygua de la mar dels flums de les fonts de la pluja[2] e del ros, la qual sentim ab fredor e ab color[3] e ab sabor e ab vista; la quatrena[4] massa es la terra en que estam, e qui es en les pedres e en los metalls qui son terres dessecades e congelades. Cascuna daquestes masses es composta dels quatre elements simples, e delles diriven les substancies individuades dejús estants a les especies, axí com cors dome darbre e les altres.

2. Aquestes quatre masses apellam quatre rams del Arbre elemental general, e apellamlos rams per ço car han les condicions que a ram se covenen, les quals son segons la disposició[5] de les rayls que dites havem, axí com en bonea en qui[6] bonificatiu bonificable e bonificar son rams, esguardantse los uns als altres per ço que sia[7] lo bonificat, estants los uns en los altres. En semblant manera, doncs, son les masses rams en ço que en ells ha la un element acció en laltre, per ço que sia elementat[8] qui es bo

1. B, e sentim.—2. B, e de les fonts e de la pluia.—3. A,B, calor.—4. B, quarta.—5. B, que a ramsse couenen. Segons les quals la disposicio...—6. B, en que ha.—7. A, que sia bo.—8. A, lo elementat.

e produit[1] de les causes simples, axí com lo foc qui es ignificatiu en quant es simple, els altres elements son ignificables en les masses e en los[2] elementats qui son de les especies; e açò s converteix, axí com laer qui es aerificatiu, els altres elements qui son aerificables en los elementats. On, enaxí com dels rams de la planta diriven les fulles flors e fruyt,[3] enaxí de les quatre masses diriven tots los individuats elementats.

3. En aquestes .iiij. masses e rams son los elements mortificats e remisses, mortificants los uns los altres, axí com lo foc qui mortifica laer ab calor per ço que no influesca sa humiditat[4] a laygua qui es son contrari; encara, quel mortifica[5] ab la sua secor que reeb de la terra qui es son contrari; e açò en tant[6] que laer nos pot defendre del foc.[7] E açò s converteix, que laer mortifica lo foc en quant sajuda ab laygua contra la calor e ab sa humiditat contra la secor, e axí de la terra e de laygua. On,[8] enaxí com en lo pomer es la materia pus digesta en los rams que en les branques e en les branques que en lo tronc, enaxí en les quatre masses es la materia pus digesta e pus disposta que en los elements simples; e per açò comparam les quatre masses a rams, sens les quals dels elements simples null individuat elementat nos pogra seguir, car la simplicitat de cascún element no ho pogra sostenir.[9]

4. En aquests rams generals son habituats e disposts tots los rams dels arbres naturals e especials, e en ells passa un nombre en altre, axí com una materia qui passa duna especia en altra per generació e corrupció. Emperò los elements simples tota hora romanen en lur esser en quant simples, car si perdíen en lurs rams lur esser, no hauríen enclinació a generació ne a composició de les coses ele-

1. B, produc.—2. B, e los.—3. B, e fruyts.—4. A, infloesca sa homeditat.—5. A, mortiffique.—6. A, en quant.—7. B, al foch.—8. B, manca aquest mot.—9. A, per la simplicitat de cascun element no u pogre sostener.

mentades, com sia ço que tot ens natural esquiva no esser e haja appetit a son esser complit. E encara, que la bonea e la granea e les altres[1] rayls del arbre general[2] no poríen participar ab los elementats[3] si los ents simples se perdíen en los composts, e enaxí com los elements simples perdríen lur propri nom[4] en los composts, enaxí les rayls se perdríen en lArbre general, lo qual perdiment es impossible. Son doncs los elements simples en los elements composts essencialment e actual,[5] enaxí com en lo diner en qui romanen largent el coure, e en lanap del vi amerat, lo vi e laygua, e en lome lànima e lo cors,[6] e en la substancia la forma e la materia, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

5. Los[7] simples elements devallen e pujen de lurs esferes los uns als altres per ço que sien los elementats, qui son les fins per que ells son e los centres, axí com moltes linyes qui san a un punt. E per açò cové que tots los elements sien los uns en los altres; car sil foc simple estava en la sua esfera e no devallava sajús, sería ociós en ço que nos seguiría dell elementat, e açò la fi[8] ne la bontat nils altres començaments primers no poríen sofferre segons cors natural; nil foc qui es dejús[9] no sería de la sua essencia e hauría parts compostes e no simples, e enaxí nos poría sostener en sa essencia e defalleríen[10] en ell duració granea bontat e poder, e encara, instinct e appetit[11] natural a pujar a ensús, car noy poría pujar ni aquell desús avallar, per raó de lesfera de laygua qui sería en lo mig, que sería cors simple e solitiu[12] qui no lexaría passar per sí son contrari; e encara, que lo foc desús no poría participar ab la terra dejús ni pendre della secor, e sería sec per sí e calt, don se seguiría desordenament e no sería mesclament

---

A, manca aquest mot.—2. P, *elementalis generalis.*—3. B, elemens.—4. B, nombre: P, *numerum.*—5. P, *et accidentaliter.*—6. A, en laygua..... en lo cors.—7. B, E los.—8. A, ço es la fi.—9. B, saios *(passim).*—10. B, defalliria.—11. B, manca *e appetit.*—12. P, *et solidum.*

dells, lo qual han per ço car los uns elements donen lurs qualitats als altres per ço que pusquen entrar en composició e en ells pusca esser continua quantitat per lo tronc e les rayls e les branques del Arbre elemental. Son doncs los elements axí mesclats los uns en los altres, com son les rayls del arbre les unes en les altres, axí com bonea qui es mesclada ab granea e granea ab bonea en quant se donen lurs semblances, e les semblances no lexen lurs propris subjects e romanen les esferes assituades segons que dit havem; e cascuna es centre de son propri element, axí com lesfera del foc qui es centre del foc, mas lo foc per ço que seguesca la fi per ço que es, devalla dejús[1] per ço que pusca engenrar los elementats de calda complecció; e la terra puja al foc per ço que pusca a ell donar sa secor e que pusca reebre benefici[*] e influencia en lesfera del foc de la luna e de les altres planetes; e com es sus, ha appetit que sia sajús, axí com lo mercader quis parteix de sa terra e va guaanyar[2] en longues terres, e com es en elles ha desig com fos tornat a sa casa ab multiplicament de sos diners. E enaxí conservas lo moviment dels elements per lo quadrangle cercle e triangle que dit havem, lo qual conservament no poría esser sils elements no passaven per totes les extremitats del tronc elemental.

1. A, deuallat deius.
* A, Manca un full: trellat del m.s. B.
2. B, gasanyar.

V

De les fulles del Arbre elemental

Per les fulles entenem los accidents naturals: car en axí com les fulles se giren al vent de qual que part vinga, enaxí los accidents se giren e san a les condicions de les substancies naturals; e enaxí com les fulles son per conservar les flors els fruyts contra gran calor e contra gran fredor e encara contra gran vent, en axí los accidents son per conservar les substancies en que son sustentats, axí com calor qui conserva escalfar ab quantitat descalfable, e per lescalfar se conserva lo foc en la fi per que es en la sua bonea granea e poder e instinct e appetit natural; e encara, enaxí com les fulles son per ornar larbre, enaxí los accidents san a la substancia per ço que dells[1] sia ornada e embellida.

2. Per que per totes aquestes coses e per moltes daltres, comparam les fulles als accidents de les substancies, los quals accidents son generals en lArbre elemental qui es general als altres arbres naturals dell dirivats, axí com la quantitat del foc simple qui es general a totes les quantitats elementades qui sien de la sua especia. Los generals accidents son quantitat qualitat relació acció passió hàbit e situs e temps[2] e loc. Son encara daltres accidents, axí com color sabor escalfar e calor[3] els altres, qui poden esser en lurs genres damunt dits. On, primerament direm de quantitat e encercarem don es lo seu neximent e començament ni com es estesa per lArbre elemental, e aprés parlarem dels altres accidents.

1. B, d ell.—2. B, tempus.—3. B, calor sabor escalfar e color.

1. *De quantitat*

Es bonea per ço que sia bo, e es granea per ço que sia gran; e car aquestes raons e causes primeres per differencia son differents en tant que la una no es laltra, ans son diverses essencies, per açò cové que sien quantes e que hajen quantitat, car si quantitat no havíen convendría que fossen infinides e ques convertissen en un nombre meteix, enaxí com en Deu bonea e granea qui son raons infinides e estàn en un meteix nombre, en tant que la una es laltra; e açò en les creatures esser no pot. E car bonea e granea qui son raons creades, no poríen esser sens quantitat, doncs es quantitat per ço que elles sien; e per açò es quantitat accident, car no es creat per ço que ella sia, mas que sia altre.

¶ E aquesta quantitat es sustentada en aquella creatura qui es creada per ço que ella sia, axí com bonea qui es creada per ço que ella sia e granea atretal. Aquesta quantitat ix de la part substancial continuament e discreta: continuament, axí com quantitat de bonea qui es continua en sa essencia metexa e en sos concrets, los quals son bonificant bonificable bonificar, e es continua, car cascún dells es la un en laltre e son duna metexa essencia qui es bontat. E la quantitat discreta neix en quant es differencia enfre una essencia e altra, enaxí com enfre bonea e granea; car bonea dona sa semblança a granea en quant la fa bona, e granea a bonea en quant la fa gran. Neix la quantitat discreta damdós los començaments en quant la un no es laltre; e es subjacent a quantitat continua en quant los començaments se mesclen abdosos, don se segueix lo compost que[1] passa en terç nombre, axí com lo vi amerat en lanap.

¶ [2] Segons aquesta continua quantitat e discreta quis

1. B. e que. — 2. B. aquest calderó va a la mitat del palagrafi anterior. ¶ «E la quantitat discreta...»

pren en les causes[1] primeres, ço es a saber, en les rayls del Arbre elemental, sestén quantitat[2] en lo tronc en les branques e en totes les sues parts, e sots una especia en lo tronc e sots altra en les branques e sots altra en los rams, e enaxí de les altres parts del arbre, axí com un meteix ferre qui es sots una figura en clavell e sots altra en martell e sots altra en coltell. Per que la quantitat continua es indivisibla segons sa especia, e es tota hora continua, axí com ferre qui es indivisible segons sa especia, car estant sots figura de coltell o de clavell, tota hora es ferre; mas en quant les figures son diverses, es divisible en discretes quantitats. En semblant manera es de quantitat en lArbre elemental e en los arbres naturals dell dirivats.

2. *De qualitat*

CASCUNA de les rayls es qual per qualitat, axí com bonea per bonificament e granea per magnificament e duració per durament, e enaxí de les altres; e per açò qualitat es raó qui conserva lo propri nombre de les coses, axí com lo foc qui es calent per sa propria qualitat, ço es a saber, per sa propria calor qui nos covć a alcún altre element sino a ell,[3] e per açò romàn simple ab sa propria qualitat; e quant es sec per secor qui es propria qualitat de la terra, està compost ab los altres elements ab los quals està en nombre confús.[4] On, per ço quel foc pusca esser simple e compost, li covenen[5] dues qualitats, la una propria e laltra apropriada: propria, ço es per sa propria calor; apropriada, ço es per la secor que reeb de la terra. E car qualitat sestén en propri e en apropriat,[6] significa en dues maneres ens esser qual;[7] la una es com lo significa simplament e segons sa propria qualitat, axí com hom demana:

1. B, coses.—2. B, cantitat *(passim)*.—3. B, a algu altra alament sino ab ell.—4. B, comfus.—5. B, couen.—6. B, apropriar.—7. B, en .ij. maneres qual.

Qui es aquell qui es per sí meteix calt? e hom respòn: Lo foc; car negún ens no es per sí mateix calt, sino lo foc. Encara, com hom demana: Qui es aquell qui es per sí meteix bo? e hom respòn: Aquell[1] qui per sí meteix ha propria bontat. La segona manera es com es determenat lens per qualitat apropriada; e aquest es determenat en altre e per altre, axí com qui diu: Qui es calt per lo foc? e hom respòn e diu que laer. Emperò es una manera de determenació[2] més confusa en qui entren moltes qualitats, axí com la terra e laygua qui poden esser escalfades per lo foc; e aquestes venen e diriven en lo tronc confús de les sues rayls, axí com bonea qui bonifica granea poder e les altres.

¶ Loffici de qualitat es en lArbre elemental com hi sien moltes qualitats en potencia, e al seu offici ajuden les rayls del arbre, car bona cosa es que un ens no sia laltre per ço que pusca esser differencia enfre un ens e altre, e encara, concordança fi e les altres rayls. E per açò pot estar lo foc simple actualment en los elementats; e està simple en sí meteix per sa propria qualitat, e està compost en los altres elements per raó de lurs apropriades qualitats;[3] e per açò en los elementats nos perden los nombres de les coses simples e primeres, e poden esser de les coses secundaries e compostes, les quals no poríen esser compostes si l nombre de les coses simples si perdía. E a aquelles[4] qualitats qui son en potencia en lArbre elemental e en ell sembrades, son subjacents especies per ço que cascuna especia estía en potencia en son nombre propri; e per açò cové que les formes qui estàn en potencia, sien aportades en actu per lurs propries qualitats e agents naturals,[5] axí com forma de leó, per leó e leona, e enaxí de les altres.

1. P, *illud ens.*—2. B, de termenacio.—3. B, per raó de lurs propries qualitats: P, *ratione appropriatarum qualitatum.*—4. P, *in illis.*—5. B, per lurs propris quals (?) e agens *(usual)* naturals.

3. *De relació*[1]

Relació es en dues maneres: la primera manera es dual e laltra ternal, e aquestes diriven de la rayl del arbre; per que estàn primeres relacions, axí com en bontat en qui es bonificatiu e bonificable qui san[2] relativament, car si es la un, covè que laltre sia; e aquesta relació es dual en quant es de dos termes.

¶ Relació ternal es axí com en bonea en qui son bonificatiu bonificable bonificar, qui son relats[3] la un al altre per lagent natural qui aporta en actu les formes qui estàn en potencia; e per açò la relació dual està primerament en potencia en les especies, e la relació ternal ix en actu en los individuus de les especies en lo mig de la especia e del individuat, adoncs com se fa la obra de generació e producció, e com es feta, romàn la relació en lendividuat e product e en lagent natural, axí com si es[4] pare covè que sia fill; e com romàn per lo pacient atretal,[5] axí com si es fill covè que sia pare, e enaxí de les altres coses.

¶ Segons la relació[6] que dita havem e que diriva de les causes primeres, se fan les obres dels agents naturals, e la disposició delles passa de les rayls en lo tronc e del tronc en les branques e de les branques en los rams, e en axí successivament tro al fruyt; e per açò està relació estesa per tot larbre, e es la disposició en les especies per ço que sien disposts los individuats a esser aportats en actu, segons que relació està dejús als instincts e appetits naturals, axí com lappetit del començament qui sà a la fi ab qui se esguarda relativament; car si es començament covè que sia fi, e si es fi covè que sia començament. E daquests dos esguardaments ix lo mijà damdós sens lo qual la relació esser no poría; car si no era mijà, lo començament e

1. rellacio *(passim)*.—2. B, qui son.—3. P, *se habent relative.*—4. B, scies.—5. B, per lo pascient atertal.—6. P, *Secundam relationem.*

la fi serien una cosa metexa en nombre, e sería destrovida en larbre successió e generació en les coses naturals. Està doncs relació en l Arbre elemental[1] actualment sustentada en començament mijà e fi, e aquesta es la primera relació estesa per tot larbre d on ixen e diriven les relacions secundaries sustentades en los individuus de les especies e elementats començats e successivament engenrats, axí com leó o poma, e en lo leó product e engenrat està relació particular sembrada, e està en començament mijà e fi per ço quel leó pusca engendrar altre leó.

4. *De acció e passió*

Acció e passió son los primers accidents e ixen de les causes primeres, axí com acció qui ix de bonea en quant granea es bonificada per bontat, e la passió neix en granea en quant es bonificable; e la acció qui es accident es semblança[2] de la bonificativitat qui es essencial e substancial part de la bontat, e la passió qui es accident es semblança de la bonificabilitat[3] qui es part substancial e essencial de bontat. E per açò ix la acció accidental de la acció substancial, e neix la passió[4] accidental en la passió substancial; e segons que acció e passió qui son accidents, diriven de les coses primeres, estàn en lo tronc e en les branques e les parts del arbre en potencia, e son aportades en actu per los agents naturals, enaxí que la acció substancial prodúu la acció accidental de la passió substancial en passiva qualitat. E per açò les substancies mouen los accidents a les perfeccions de les substancies.

5. *De hàbitus*

Los hàbits primers son de les coses primeres, axí com làbit de bontat qui es de la semblança de granea en quant granea ha en hàbit a magnificar bonea, e bonea ha en hà-

1. B, manca aquest mot.—2. B, e semblansa.—3. B, bonificatiuitat. —4. B, la acció.

bit a bonificar granea; e aquests hàbits esteses per tot larbre, son los primers hàbits naturals en los quals estàn en potencia los hàbits secundaris dels quals son vestits los individuats elementats. E per açò les especies sembrades en larbre,[1] son primers hábits don son vestides les rayls del arbre e totes les sues parts; els agents naturals dels primers hàbits, per manera de generació, vesten los individuats elementats, axí com lo leó qui engenra altre leó de ço que pren del arbre elemental, convertent en la sua especia ço quen pren; e ço quen pren, habituat segons sa especia, posa en potencia com daquell hàbit que dona al leó que engenra pusca esser vestit altre leó, e enaxí succesivament, un hàbit sots altre e un daltre, es conservada la especia del leó, enaxí com molts particulars qui son conservats en lurs universals e una part en altra e tot en ses parts.

¶ Daquests hàbits naturals ixen hàbits artificials qui son semblances dels naturals, axí com hàbit de virtut guanyada[2] qui es semblança del hàbit qui es de virtut natural, axí com la semblança de virtut natural qui es estesa en justicia prudencia fortitudo temprança e en los altres hàbits virtuoses qui daquests devallen, axí com castetat paciencia humilitat e los altres. Son encara altres hàbits artificials, axí com hàbit de gramàtica e lògica e los altres, e hàbit de mantell e gonella e los altres.

6. *De situs*

En les causes primeres està situs general començament al situs de les causes secundaries, axí com en bonea en qui son assituats bonificatiu bonificable bonificar qui son de la sua essencia, e bonea està assituada en ells. Es altra manera de situs qui es confús, axí com bonea qui es assituada en granea en quant es gran per granea, e granea qui es

1. B, al arbre.—2. B, guanyaada.

assituada en bonea en quant es bona per bonea. E aquests son los situs secundaris[1] qui son accidentals e semblances dels primers; e per açò son assituats los simples en sí meteixs e en altres, axí com bonea qui es assituada en sí metexa e en granea, segons que dit havem. E per açò situs[2] es en dues maneres per tot l Arbre elemental; per ques segueix que totes les parts son assituades en lur tot, axí com totes les rayls en lo tronc de larbre, e lo tot en ses parts, axí com lo tronc en ses rayls. E açò meteix de una part en altra, axí com bonea qui es assituada en granea, e granea en bontat; e per açò son les unes coses continents e les altres contengudes.

¶ Es un altre situs qui es de coses assituades en discreta quantitat, axí com los osses en carn e lo vi en lampolla e lome en jaent o en estant en cambra, e enaxí de les altres coses, segons drecera o obliquitat o circularitat[3] de les coses individuades.

7. *De temps*

Temps es ens indivisible en quant sí meteix; mas es divisible en altre per raó del moviment de les coses qui son mogudes en ell per moviment de potencia en actu, o de un loc en altre, o en creximent per generació, o en minvament per corrupció, o en alteració de una en altra. On, enaxí com lo ferre es tota hora un en quant sa especia, jatsíaço que sia departit en moltes figures, ço es a saber, en figura de coltell despasa o de martell, enaxí temps es un tota hora en sí meteix, jatsíaço que sia divisit en temps present[4] e futur per raó dels seus subjects substancials e accidentals dejús estants a moviments; e per açò son moments hores dies e anys, figures e semblances de temps, e aparen en los moviments de les coses.

¶ Lo primer començament en qui temps es divisible,

1. B, los abits secundaries.—2. B, situ *(passim)*.—3. B, circularitatz.—4. P, *preteritum*.

està en les rayls del arbre en quant es semblança moguda de una rayl en altra, en ço que cascuna rayl dona a altra sa semblança. E daquest primer moviment e començament ixen los secundaris començaments e moviments de potencia en actu en los individuats elementats, los quals aparen en les figures de temps, les quals dites havem; mas la sua forma es simpla e no pot esser vista ni sentida, com siaço que no pusca esser vista ni sentida alcuna forma indivisible.

¶ En aquest temps estàn les rayls del arbre e totes ses parts, enaxí com estàn en veritat e en loc e en poder, sens los quals esser no poríen; e temps cové estar en començament e mijà e fi, sens los quals no poría esser sustentat en moviment. E entenem provar en l Arbre eviternal, com temps està sens successió e sens fi.

8. *De loc*

Es loc considerat en dues maneres: la primera es segons la essencia de ço que loc es; e la segona es de ço que loc es en altre. La primera es axí com loc qui es aquella cosa per la qual poden esser moltes coses conlogades en sí e en altre: car enaxí com coses moltes poden esser acolorades per color e escalfades per calor e bones per bontat, enaxí poden esser conlogades per loc. E aquest loc universal a coses conlogades, està primerament en les rayls del arbre e elles estàn en ell, axí com ell qui està en bontat en quant es bo, e bontat està en loc, car sens loc esser no poría.

¶ La segona manera es axí com loc qui es divisit en altre, axí com en bontat en qui bonificatiu bonificable bonificar son conlogats, e bontat en ells e bonificatiu en bonificable e bonificable en bonificatiu; e encara, enaxí com bontat qui es conlogada en granea en quant es vestida de sa semblança, e granea atretal en bonea.

¶ E daquesta segona manera de loc ixen les sues semblances en les coses individuades elementades, les quals

semblances son continent e contengut qui son semblances visibles, axí com lo vi en la ampolla en qui aparen continent e contengut, e qui son aportats de potencia en actu dels locs confuses e primers qui son en larbre, axí com lo tronc qui es conlogat[1] en ses parts, e les branques en lo tronc, e los rams en les branques. E per açò son les especies conlogades en larbre actualment, en les quals son collogats potencialment los individuus elementables per la materia[2] universal, e habitual per la forma general, e son aportats en actu en les semblances del loc dejús estants en discretes quantitats, axí com lom[3] conlogat en la cambra e la cambra en laer, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. E aquestes semblances de loc son simples; mas la essencia de loc es invisible e nos pot sentir, per ço com loc es indivisible.

VI

De les flors del Arbre elemental

LES flors del arbre comparam als estruments naturals; e açò fem per ço com la flor es pus prop al fruyt, que les fulles ni rams ni branques ni rayls, enaxí lestrument es pus prop al obrat. E apellam aquest estrument lobrar qui es del obrant e lobrable, axí com en lescriure en qui es pus prop la ploma a la letra que la mà, e la mà que lo braç; e car de veser se segueix vist, son los ulls estrument a veser,[4] e es veser obra aportada en lestrument qui son los ulls, el fruyt es lo vist.

2. Aquest estrument natural general es lo centre al qual san les rayls del arbre en lobrar; e açò meteix del

1. B, colcoat.—2. B, manera.—3. P, *sicut lumen.*—4. B, manca *a veser.*

tronc branques rams e fulles. E es general als altres estruments dell dirivats e particulats, estants dejús los individuus de les especies, axí com les flors en lArbre vegetal, els ulls e la lengua[1] en lo sensual, e enaxí de les altres semblants a aquestes flors. E lestrument general e invisible nos pot sentir, e les sues semblances e parts aparexen en los instruments individuats e aportats de potencia en actu, e en los quals se fa la obra don se sigueix lo fruyt en lArbre vegetal; e es lo fruyt[2] de la essencia de les flors, enaxí quel fruyt es de la essencia del estrument en lArbre sensual, e lestrument del Arbre vegetal son los ulls qui son vegetats, e lo fruyt qui es[3] sensat, es del estrument qui es sensar, lo qual es flor pus prop a ell estant, que la flor del Arbre vegetal. Deim, emperò, quel sensitiu el sensible son estruments al sensat, la un per manera dacció, laltre per manera de passió, axí com lom e la fembra qui son estruments a fer fill, e aquests son estruments en los rams; mas lengenrar es estrument en la flor per ço com es pus prop al engenrat, segons que dit havem, lo qual engenrat es de la essencia del engenrar; e es lengenrar product de la essencia e de lespecia del pare e de la mare, e per açò lengenrat e sensat es individuat, e passa en altre nombre e en altra essencia e romàn ab lo pare e ab la mare en una especia.

1. B, leuga.—2. B, fruit *(passim)*.—3. B, so es.

VII

Del fruyt del Arbre elemental

Lo fruyt del Arbre elemental es lo elementat, axí com la pera e laur e la poma el peix e laucell e la bestia el cors del home. Totes estes coses son elementades e individuades, e apellamles fruyt per ço com bonea granea poder e virtut han en elles major repòs e fi, que en lo tronç ni en les branques rams fulles e flors. E en açò es conservada lespecia, en quant es en potencia en ella altre poma, e açò meteix de les altres coses que dites havem.

2. Es encara lelementat fruyt per ço car en ell son les primeres intencions de les causes primeres; car en ço que bonea dona sa semblança a granea, e granea a bonea, en lo fruyt ha més de bé ajustat que en les altres parts del arbre. Posen bonea e granea sí metexes en la primera intenció en lo fruyt, e romanen en la segona intenció en les flors[1] fulles rams branques e rayls; e açò meteix fan duració poder els instincts e appetits naturals. E per açò estàn los fruyts en les cimes del arbre, e ha en ells pus de sabor e de utilitat que en les altres parts del arbre.

3. Lo fruyt del Arbre elemental general es invisible e no pot esser sentit; mas quels seus particulats e individuats son sentits e son visibles, axí com la poma e laur den Martí, el seu austor el corp el cavall el peix.[2]

De les .C. formes[3]

Dit bavem del Arbre elemental e de les sues parts; e car volem encercar les primeres causes e formes qui en ell

1. P, *ponentibus se per primam intentionem in fructu et per secumdam intentionem remanentibus in floribus.* — 2. B, e cos de cauall e pex. — 3. P, manca aquesta rúbrica.

son sembrades, elegim de aquelles alcunes, ço es a saber, .C., les quals volem encercar per ço que delles hajam conexença e que per elles puscam conèxer les altres qui son moltes, e que per elles los altres Arbres mills puscam conèxer. E primerament entenem a parlar de unitat e en aprés de pluralitat, e enaxí de les altres succesivament.

1. *De unitat*

UNITAT es estesa en l Arbre elemental en quant es una e es de moltes unitats, axí com de una bonea general, e encara de una granea general, e enaxí de les altres. On, per raó de la sua unitat e de les unitats de que es, son sembrades en ell moltes unitats de coses, axí com unitat de planta, unitat de cavall, e enaxí de les altres.

2. *De pluralitat*

EN l Arbre elemental es sembrada pluralitat de coses, e açò es per ço car es de moltes coses; e encara, car cascuna daquelles coses vé a ell ab pluralitat, axí com bonea qui vé a ell ab bonificant bonificable bonificar, e granea ab magnificant magnificable magnificar, e enaxí de les altres. On, enaxí com del Arbre elemental se pot seguir e diriva una pera una poma un aucell e les altres unitats per raó de la sua unitat, enaxí poden esser dirivades dell moltes peres e moltes pomes e molts aucells, per raó * de la sua pluralitat. E per açò està en ell pluralitat causa a moltes coses, axí com la sua unitat qui està causa a altra unitat.

3. *De simplicitat*

SIMPLICITAT es de les causes primeres en l Arbre elemental, axí com de la simplicitat de bonea de granea e les altres, e de la simplicitat del foc del aer e dels autres elements. E açò meteix dels seus simples accidents, axí com

* Reprèn el m.s. A.

de la simple quantitat de bontat e de granea, del foc e de sa calor, e los altres en qui simplicitat es sustentada per tot larbre, en quant[1] larbre es de simples primeres causes generals. On, enaxí com bontat es raó a bon que fassa bén, e granea a gran que fassa gran, enaxí simplicitat[2] qui es especia general, es raó a moltes simplicitats della derivades e individuades per los agents naturals.

4. *De composició*

Composició es en lArbre elemental especia apta don sien dirivades e productes moltes composicions; e açò es per raó car larbre es de moltes coses[3] compost. On, enaxí com lo natural mijà naturalment sab a les sues extremitats, ço es saber, al seu començament e a la sua fi, enaxí lArbre elemental cové que sapia a la sua composició, a la qual no sabría si en ell composició no era causa[4] primera a moltes composicions en los individuats elementats.

5. *De forma*

L'Arbre elemental es enformat per forma general, segons que en lo seu tronc havem dit; e per açò cové que sapia a forma, estant general començament la sua forma a moltes formes en ella sembrades per ço que los seus individuats elementats sien per ella enformats, e que sien de la sua essencia per ço que lur informació sia ab major granea de bontat de duració de poder començament e fi. Cové doncs que la forma de la cabra e de làguila[5] e del pomer e les altres, sien en ella sembrades e productes per los agents naturals.

6. *De materia*

L'Arbre elemental es de materia general, segons que en lo seu tronc havem dit; de la qual materia covenen esser

1. A, e en cant. — 2. A, la simplicitat. — 3. A, causes *(passim)*. — 4. B, cosa *(passim)*. — 5. A, la anguila.

moltes materies particulars en ella sembrades e en ses especies sustentades[1] ab ajuda de qualitat, e per los agents naturals aduytes en actu en la cabra e en la àguila e en los altres individuats. E açò covè esser enaxí per raó de granea de bontat de duració de poder e dels majors appetits naturals.

7. *De gènere*[2]

Substancia es gendre don son moltes especies: l Arbre elemental es substancia, car ajustat es de moltes parts substancials. Aquesta substancia covè que sia gendre realment, e car es de real e general bontat e de real e general granea e les altres, e es compost, per açò covè que sia primera substancia a moltes substancies especials, axí com lo tronc qui es part substancial e general qui sà a moltes parts generals e substancials, ço es saber, a branques e a rams. Es doncs[3] gendre ens real en l Arbre elemental; e si no era ens real e substancial, e que fos entencional tan solament segons que l lògic lo consira, seríen perduts los generals començaments en l Arbre elemental, enaxí que no seríen ents reals les causes primeres, e en lur perdiment se perdría l Arbre elemental qui no poría esser ens real; e en lo seu perdiment neguna causa secundaria no sería de primera, e seríen tots los individuus cascún de sí meteix e no daltre, la qual cosa es impossible. Es doncs gendre general[4] ens en lo qual les especies naturals son sustentades.

8. *De especia*

En l Arbre elemental son sembrades les especies sots les quals estàn los individuats elementats; e car en ell son sembrades realment, no tan solament son ents considerats, ans son ents reals; car si no eren ents reals, bonea no sería causa[5] primera a bo com faés bé e que l faés daltra cosa e

1. B, e en especies substentades.—2. B, substancia.—3. A, donques.—4. P, *reale.*—5. B, bonea seria cosa.

no della, ne granea a gran e quel faés[1] daltra cosa e no della: sería doncs bé de no bonea e gran de no granea e individuu de no especia, e açò es impossíbol que bé no sia de bonea, e gran[2] de granea; e enaxí com açò es impossíbol en especia de bontat e de granea, enaxí es impossíbol que individuu sia de no especia. Covè doncs[3] que especia sia ens real, de la qual sia individuu qui es ens real.

9. *De intensitat*

En lArbre elemental[4] es intensitat sembrada, qui es general començament a moltes intensitats dejús estants als individuats de les especies, axí com intensa color de rosa o de neu, o intensa sabor de vi; e aquestes intensitats accidentals son de una intensitat general dirivada de les primeres causes, axí com de intensa bontat e intensa granea e les altres. Aquestes intensitats son substancials per ço que hajen més dentitat[5] e que delles puxen dirivar les intensitats accidentals qui son lurs semblances.

10. *De extensitat*

Extensitat es general començament del qual devallen moltes extensitats;[6] e aquesta general extensitat es realment en larbre, e son los seus començaments del exteniment que bontat fa en granea[7] duració poder e los altres, e que ells fan en bonea. E aquesta extensitat es estesa per tot larbre, e della es la extensitat confusa qui apar en color confusa, e atretal en sabor e en los altres objects dels senys[8] del Arbre sensual.

---

1. A, e quel fes *(passim)* daltra causa en no *(corretgit)* della ne *(corretgit)* granea a gran e aquell fes...—2. B, ni gran.—3. B, e en axí com asso es impossibol que indiuiduu sia de no especia couc doncs... —4. A, general.—5. B, dentitta.—6. A, del qual deualen [exten]sitats [en los indiuiduats deius stans].—7. A, del extensitat que bontat fa e granea.—8. A, obiecs dell sens: B, subiecs del sens: P, *obiectis sensuum.*

11. *De abstractu*[1]

En lArbre elemental son abstracts causes reals generals, axí com bonea granea e les altres; e daquestes son les abstraccions secundaries, axí com la bonea del tronc de les branques rams fulles flors e fruyts, e encara, la bonea del pomer e del leó e les altres. E aquestes son[2] abstraccions naturals e reals, de les quals lo lògic pren lurs semblances en quant consira en abstractu les causes primeres e aquelles posa en sa consideració, per ço que ab les semblances haja conexença de les causes veres e reals.

12. *De concret*

En lArbre elemental son concrets primers qui son generals causes als concrets secundaris, axí com en bonea, bofinicatiu bonificable bonificar, qui son les sues parts essencials,[3] e en granea atretal, en qui son essencials concrets magnificatiu magnificable magnificar. E de aquests se segueix lo concret qui es bo e gran,[4] axí com lo tronc del arbre qui es bo e gran, e les sues branques atretal, rams fulles flors e fruyt qui son concrets bons e grans. E en aquests son habituats los concrets individuats, axí com la pera qui es bona e gran, e la poma atretal, e los altres.

13. *De generació*

Generació es general començament en lArbre elemental; e es lo seu començament en lo moltiplicament qui es fet de bonea[5] granea e de les altres causes primeres, en quant sajusten a esser un compost qui sia en terç nombre, lo qual es lo tronc segons que dit havem. En aquest tronc estàn en potencia les generacions dels troncs particulars, e estàn en les sues branques les generacions de les bran-

1. B, abstractes *(usual)*.—2. B, del pomer del leo que son.—3. B, essencials subconcretes.—4. B, qui es bo qui es gran.—5. A, qui es de bonea.

ques particulars; e açò meteix dels rams e fulles e flors e fruyt;[1] e com la generació universal es tocada ab los agents naturals, passa la generació en les generacions particulars aportades de potencia en actu.

14. *De corrupció*

Es corrupció general, naturalment sustentada en l Arbre elemental don devallen les especials corrupcions; e aquesta corrupció general està per contrarietat general qui es un dels començaments primers, segons que dit havem en la rayl del arbre. No emperò que l arbre per ella sia corrumpable, car nulla causa en quant es general, es[2] corrumpable segons cors natural, ni encara engenrable; car si les causes generals eren engenrables[3] e corrumpables, no seríen causes primeres e seríen ans que fossen, e açò es impossíbol.[4] Mas car les causes secundaries son de les primeres, e contrarietat es general per raó della, son les coses corrumpables, com siaço que lo seu offici e natura sia inclinar coses qui son, a no esser, enaxí com lo ferrer qui vol fer de la espaa[5] coltell, qui aporta en privació la figura de la espaa per ço que del ferre pusca fer figura de coltell; car en un temps meteix no poría bastar aquell ferre a figura de espaa e de coltell. En semblant manera contrarietat corrump una forma per ço que concordança de causes primeres pusquen engenrar altra forma, axí com la vegetativa qui corrump forma de pa per ço que pusca engenrar forma de carn.

15. *De privació*

En l Arbre elemental es privació començament general, e aquesta privació es general a moltes privacions particulars; car si en l Arbre elemental no era real privació, sería en ell ligada contrarietat e poría una materia bastar a

1. A, e flors e fulles e fruyts: B, fulles flors e fruyt.—2. B, no es.— 3. A, engenrades. —4. B, impossibil.—5. B, espasa *(passim)*.

moltes figures, axí com un ferre meteix dejús estant a forma despaa, que aquell ferre meteix poría estar sots forma de coltell en aquell temps meteix en qui està sots forma de espaa; e encara, en les coses naturals en qui no sería corrupció [1] ni mort ni alteració ni moviment de potencia en actu; e açò es impossíbol. Es doncs privació ens real e primer; mas car sà a no esser, la ymaginació no pot ymaginar nulla entitat [2] real en ella, mas que lenteniment la consira en enteció simplement.

16. *De ple*

PLE es començament general e real en larbre [3] sembrat, e ell dirivat dels plens qui son primers, axí com del ple de bontat qui es de bonificatiu bonificable bonificar, dels quals bonea es complida essencialment; e encara, del ple que ha de granea que la umple en quant la fa esser gran, e de duració que la umple [4] en quant la fa durar; e daquests compliments es larbre ple, e no sosté [5] buydament realment. Es ple per cercle quadrangle e triangle qui son figures generals e plenes de punts e de linyes, segons que dit havem; e daquest ple general devallen los plens particulars elementats, axí com la pera qui es plena, e la poma atretal, e la cambra qui es plena daer, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

17. *De buyt*

BUYT es considerat en dues maneres: segons la una es ens real, e segons laltra, entencional e no real. Real, axí com lo començament el mijà qui san a la fi per que son e no poden haver aquella fi, axí com laygua en lo pebre qui ha appetit natural com pusca senyorejar en lo pebre e en lo foc, e axí com lo foc qui ha appetit natural en lo pebre com ne pusca despullar e privar tota la essencia de lay-

1. P, *Et adhuc in entibus naturalibus non esset corruptio.*—2. B, quantitat.—3. B, general real e en larbre.—4. B, comple.—5. A, nos soste.

gua per ço que ab laer e ab la terra major concordança pusca haver, e que son contrari no li do negún treball. Es buyt entencional aquell que lenteniment consira, en quant consira la bota esser buyda daygua o de vi o daltra cosa corporal vesible, e axí encara com consira que lome es buyt de perfeta etat là doncs com està en etat imperfeta, e es buyt de castetat com està en luxuria, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

18. *De grossea*

GROSSEA es de causes primeres, e es causa primera a moltes grossees; e comença en les parts on materia ha major entitat,[1] axí com en laygua e en la terra on materia ha més de quantitat que en lo foc e laer; e per açò la materia de laygua e de la terra es pus espessa e pus plena e pus dura, que la materia del foc e del aer, car per raó[2] de laygua se restreny,[3] e per raó de la terra se desseca. Emperò per raó del aer e de laygua es una altra grossea qui es major en extensitat, que la grossea de laygua e de la terra, e açò es per ço com laer es pus extensible[4] que la terra. E per açò los homens fleumàtics son pus grosses[5] quels malencòlics, e les parts del malencòlic,[6] comparades ab les parts del fleumàtic, son pus greus que les parts del fleumàtic, e encara pus durables. On, com açò sia enaxí, es significat e provat que en lArbre elemental es grossea general don diriven moltes grossees particulars.

19. *De primea*

PRIMEA es començament general, e en lArbre elemental sustentada e sembrada; e es de minoritat, enaxí com grossea qui es de majoritat. Es, encara, per raó de calt e de sec: per lo calt consuma la fredor, per lo sec la humiditat; e car la fredor no pot restrènyer les parts qui en ella en-

1. A, extensitat. — 2. A, raon *(passim)*. — 3. B, se estreyn. — 4. B, intencitat... intencible. — 5. A, grossers. — 6. B, dels malencolichs.

tren,[1] car lo foc obre los seus porus per ço que la buyde de la sua calor e consume en ella la[2] humiditat que pren del aer, contra la qual es la secor de la terra, e per açò son les coses qui son de complecció calda e seca pus primes que aquelles qui son de complecció freda e humida.

20. *De leugería*

Leugería es general començament a moltes leugeríes particulars; e està general per raó de les esferes del foc e del aer qui han appetit en lurs esferes a devallar en les esferes sajús de laygua e de la terra, e devallen ab leugería per ço com son leugers, e pujen ab leugería a lurs esferes. E daquest pujament e avallament general, son les leugeríes particulars, les quals estàn en los individuus de les especies.

21. *De ponderositat*

Ponderositat es general a moltes particulars ponderositats, e es per raó dels appetits naturals que han laygua e la terra a lurs centres, axí com laygua e la terra qui son en la esfera del foc, qui han appetit a esser sajús e venen sajús ab la gravitat que han, car ab aquella se mouen a enjús; e com pujen a ensús no pujen ab gravitat, car pujar e gravitat son contraris, mas pujen per violencia e per constrenyiment dels corses[3] celestials qui ab lo foc e ab laer, qui son conjuncts ab laygua e la terra, les atraen e estiren[4] tro a lesfera del foc per ço que en ella prenen laygua[5] e la terra lo benefici de les planetes, e que[6] ab ell devallen sajús. E per raó daquesta gravitat general que dita havem, han enclinació los fruyts qui son en larbre, axí com la poma qui es en lo pomer, com devall sajús en la superficies de la terra; e açò meteix de la pluja, de la neu e del ros, pus que han pres benefici de les causes desús.

---

1. B, qui entren en ella.—2. A, en la.—3. A, de les cosses.—4. B, manca *e estiren*.—5. B, l aer.—6. A, plantes que.

22. *De totalitat*

En lArbre elemental ha totalitat qui es general a moltes especials totalitats, axí com la sua bonea qui es general a totes les bonees individuades elementades, axí com la bonea del ferre qui es general a la bonea de la espaa del coltell e del clavell, e açò meteix de la granea e les altres. E per açò la totalitat del arbre posa sa semblança en lo fruyt del pomer, car en la poma estàn en potencia totes les semblances del Arbre elemental, ço es saber, semblances de rayls tronc branques fulles flors e fruyts. En aquesta totalitat del Arbre elemental son axí sembrades totes les especies qui san a lurs individuus, com son sembrades en la poma totes les semblances del Arbre elemental, e per açò son productes moltes pomes duna; e açò meteix se segueix en lo peix e en laucell e en lome e en lo leó.

23. *De part* [1]

En lArbre elemental estàn parts generals a altres parts, axí com la sua part de bontat qui es general a altra part de tot, axí com a la part de la poma qui es bona, e a la part del peix qui es bona,[2] e a la part del cavall qui es bona, e enaxí de les altres. E per açò totes les parts del Arbre elemental son generals parts a les parts de les individuades substancies[3] naturals, e per aytal natura son moltes parts sembrades en una part; e en los individuats son les unes parts en les altres, axí com en lo pebre en qui es lo foc en calor e la calor[4] en lo foc, el foc en laer en quant entra en ell ab sa calor, e laer es en lo foc en quant es vestit de sa calor e de la sua secor. On, segons ço que dit havem de totalitat e de partalitat, es significat com en los individuats estàn natures e proprietats com les unes parts sien en les altres, e tot en ses parts e les parts

1. B, parts: P, *partibus*.—2. A, manca aqueix membre.—3. B, indiuiduades substancials substancies.—4. B, e sa calor.

en lur tot; e açò per les natures e proprietats qui estàn en l Arbre elemental.

24. *De interioritat*

En l Arbre elemental està interioritat general e natural d on devallen les interioritats naturals e especials, e son en los arbres qui d ell diriven. E aquesta interioritat general es significada en los seus rams,[1] axí com bonificar qui es dedins lo bonificant el bonificable; e d aquest bonicar qui es dedins en l Arbre elemental, ha natura e proprietat lo bonificar qui es en la poma com sia dedins lo bonificatiu el bonificable de la poma. E en aquest pas son significades les proprietats per les quals les coses contengudes estàn dintre les continens, axí com la sement qui està dins la poma, e l ome dins la cambra, e los individuus dins lurs especies,[2] e totes les coses elementades dins l Arbre elemental.

25. *De exterioritat*

En l Arbre elemental està exterioritat general de qui devallen especials exterioritats; e es la exterioritat del arbre, general per differencia qui fa les sues parts differents, axí com bonea qui es different a granea, el tronc a ses branques e una branca[3] d altra, e axí de les altres parts del arbre. E per açò son moltes coses differents en especies, axí com granea qui es fora de especia de bonea; e per açò en los elementats son les unes coses fora les altres, axí com la poma qui es defora[4] les fulles, e defora la especia de la rosa e del cavall; el continent qui es defora el contengut, axí com l ampolla qui es defora lo vi. On, totes aquestes exterioritats particulars son possibles en les coses naturals per raó de la exterioritat general[5] que dita havem.

---

1. P, *in suis radicibus.*—2. B, lur especia.—3. B, bonea.—4. B, fora de les altres. Axi com la poma es defora.—5. A, natural.

26. *De estació*

En lArbre elemental es estació universal don devallen les estacions particulars naturals, axí com larbre qui està ço que es en son meteix nombre; e açò meteix de ses parts, axí com la sua bonea e la sua granea e les altres, qui no lexen lur nombre, car duració conserva lur propri esser. E daquesta estació universal devallen les estacions dels individuus elementats, axí com la poma qui està en son meteix nombre, el cavall den Martí, e en Martí atretal; e encara, la estació de la pedra qui està en un loc en quant nos mou, el clauell en la post, els ulls en la cara, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

27. *De moviment*

En lArbre elemental està moviment qui es una de ses parts; e es general a tots los moviments dels individuats elementats, e es son començament en la rayl del arbre, segons que dit havem e encara volem dir, ço es a saber, que[1] en la bontat del arbre, ha bonificar mogut de bonificatiu de bonificable en bonificar granea duració e les altres, e com de totes les rayls sia lo tronc bonificat magnificat e los altres; e açò meteix del moviment del tronc en les branques, e enaxí per los rams flors fulles e fruyts. Emperò aquest moviment general nos mou en lArbre elemental dun loc en altre, nis mou per manera dalteració ni de creximent, car si ho fia no sería en tot larbre; mas que es part general disposta don pusquen esser los moviments dels individuats elementats moguts de potencia en actu per generació, o de esser en privació per corrupció, o de una qualitat en altra, axí com laygua[2] en calor, e un home mogut quis mou dun loc en altre, e qui en les sues junctures ha enaxí natural potencia de moviment per lo moviment

1. B, manca *que*.—2. P, *frigiditas*.

general, com ha cors per lo cors general e quantitat per la quantitat general. E açò meteix se segueix del moviment qui està en especia dalteració, axí com lo vi qui es alterat en vinagre; e açò meteix de creximent, axí com lome qui es mogut de poca quantitat a gran.

28. *De durea*

Durea es una part general qui està en lArbre elemental don devallen totes les durees dels individuats elementats; e aquesta durea general es del foc e de la terra, e de laygua e de la terra. Es del foc e de la terra per ço com lo foc escalfa la terra e la terra desseca lo foc, e per ço homiditat no ha sa virtut en aquell loc; e açò apar en la teula qui es dura per ço car lo foc la ha dessecada, e encara en la pedra qui es pols dessecada, congelada per laygua qui la restreny, la qual pedra es dura per laygua e la terra[1] qui mortifiquen en ella la calor e la humiditat. E açò meteix es de la durea dels osses e del pinyol del préssec, e enaxí de les altres coses elementades qui son dures per la durea general que dita havem, qui es font don ixen les durees[2] particulars.

29. *De mollea*

Mollea es en lArbre elemental, de la qual son les mollees qui son en los elementats individuats. E es en lArbre elemental, del foc e del aer, e del aer e de laygua;[3] car lo foc escalfa laer dissolvent una part daltra, e escalfa laygua mortificant la congelació qui es en los individuats per restrenyiment; e la humiditat sestén per laygua e la terra,[4] mortificant laer la secor de la terra ab ajuda del foc qui la terra escalfa e qui destroeix la concordança de laygua e de la terra. E per açò son foses e molls[5] los metalls per

1. B, e per la terra.—2. B. durea... durees *(sense articles)*.—3. B, del foc e del aer e de layga.—4. B, e per la terra.—5. A, feyts molls *(corretgit de mà posterior)*.

calt e per humit; e encara, los homens sanguinis e fleumàtics, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes, qui son molles per la general mollea qui està en l Arbre elemental.

30. *De longuea*

LONGUEA es en l Arbre universal causa a les longuees dels arbres dell products; la qual longuea està en l Arbre elemental per la extensitat natural de les sues branques, e encara per la[1] extensitat de la sua bonificativitat e magnificativitat, e bonificabilitat e magnificabilitat,[2] e enaxí de les altres. E daquesta longuea general e real ixen e devallen les longuees dels individuats, axí com la longuea del datiler, e dels braces e de les cames de les besties, e enaxí de les altres coses. E aquesta longuea està per calt e per sec pus fortment que per calt ni per humit, ni per humit ni per fret,[3] ni per fret ni per sec; e açò es per ço car lo foc ha natura diffusiva e car reeb la secor de la terra qui ha natura vacuable e restrictiva per laygua. Longuea es més per calt e per sec que per les altres complexions;[4] e per ço son les plantes qui son de complexió[5] calda e seca, longues e primes majorment, e han espines punyents.

31. *De amplea*

AMPLEA general està en l Arbre elemental; e son sos començaments les participacions de les rayls, axí com de la participació de bonificatiu e magnificatiu don se segueix amplea, e açò meteix de la participació del bonificable el magnificable; e encara, de les branques. De aquesta amplea general son les amplees especials dirivades e della han benefici, axí com la amplea de la fulla de la figuera, de la cara del home e de la sua mà,[6] e axí de les altres coses. Aquesta amplea està més per calt que per humit; e açò es

1. B, per la sua.—2. A, de la sua boniffîcatiuitat e boniffícabilitat magniffícabilitat *(sic)*.—3. B, mancs aquest membre.—4. B, complectons. —5. B, complectio *(usual)*,—6. A, man.

per ço com lo foc es diffusível, e laer ha natura umplitiva;[1] e per açò les plantes estenen en ample[2] lurs branques.

32. *De pregonea*

Pregonea es[3] en lArbre elemental causada dels seus rams, e encara de les sues rayls; e açó es significat en lo bonificar e en lo magnificar qui signifiquen profonditat en lo mijà[4] en quant està en lo mig de les branques. Daquesta pregonea general devallen les pregonees especials, axí com la pregonea de la poma e dels osses, en la qual estàn los grans[5] de la poma el mooll[6] dels osses. E aquesta pregonea està més per fret e per sec, que per altre complexió, per ço car la terra es de forma esfèrica[7] e laygua ha natura restrictiva.

33. *De potencia*

En lArbre elemental està potencia en dues maneres. La una manera es en quant la sua aptitut[8] dispòn com dell pusquen esser products endividuats de potencia en actu, axí com la poma qui està en ell en potencia primerament en ço que ell es primer al pomer, e està en potencia el pomer[9] enans que sia aportada en actu; e aquesta segona potencia es de la primera, la qual primera es sembrada en lArbre elemental, e es axí[10] part real dell, com son les altres sues parts. La segona manera de potencia es aquella qui es activa, axí com poder descalfar o de veer; e aquesta està en potencia en la primera, ço es en la bonificativitat de bontat e en la possificativitat de poder e les altres, e es aportada[11] en actu en la potencia dels elementats, la qual dita havem, axí com la potencia visiva[12] qui fo enans en potencia que en actu.

---

1. B, es diffosiuol el aer ha natura amplitiua.— 2. B, amplea.— 3. B, es cosa.—4. B, manca *en lo mijà:* P, *quod profunditas sit in medio.* 5. A, los osses grans.—6. A, moll: B, meoll.—7. B, esperita.—8. A, abtitut: B, habitut.—9. P, *in pomerio.*— 10. A, enaxí.— 11. A, e aportada. —12. A, visibla.

34. *De object*

Object es en dues maneres en les coses naturals: la una[1] es dedins e laltra es defores. Aquella qui es dedins, es axí com bonificabilitat qui es de la essencia de bontat, e es object a la bonificativitat e es[2] de la essencia de bontat; la manera qui es defores,[3] es axí com granea qui es bonificable e color qui es visible. Lobject qui es dedins es general als objects defores moguts en los objects de dins, axí com lo pa qui es vegetable e es moguda la sua materia en la vegetabilitat qui es de la essencia del vegetant lo qual transmuta lo pa en carn. Aquesta objectació qui es dedins, està en lArbre elemental, axí com la bonificabilitat del Arbre elemental qui es object a la sua bonificativitat, la qual bonificabilitat es general object don diriven e devallen los objects[4] dels individuats elementats,[5] axí com en la planta plantificabilitat e en lo sensat sensibilitat;[6] e per açò es una objectabilitat daltra.

35. *De actu*

Actu es doble: la un es aquell qui es aportat de potencia en actu, axí com lo raím que hom menuga qui es en actu, lo qual fo en potencia; e es altre actu qui es obra de la potencia activa e es de la potencia passiva, axí com escalfar e veer e les altres. Lactu primer està en lArbre elemental una part real no aportada[7] de potencia en actu, mas tan solament per creació;[8] e per ell es enaxí larbre actualment, com es bo per bontat e gran per granea. E aquest actu es general als actus dels individuats elementats qui venen de potencia en actu substancialment e actual,[9] axí com lactu del pomer en qui es la poma en actu e la sua

1. B, la primera *(usual)*.—2. P, *que est*.—3. B, qui es dita deffores.—4. B, obiectats.—5. A, manca aquest mot.—6. B, plantaficabilitat... sensabilitat —7. B, esta en lactu elemental .i.ª part real no aportat.—8. A, procuracio.—9. B, accidental: P, *accidentaliter*.

color, lo qual actu de pomer fo enans en potencia, que la poma en potencia en ell ne en actu.

36. *De prioritat*

PER prioritat es lArbre elemental primer al Arbre vegetal e sensual; e açò es per ço com prioritat es una de ses parts per la qual ell es arbre primer. E per ell san bontat[1] granea e les altres primeres natures a les prioritats secundaries qui son en lArbre vegetal e sensual; el subject daquesta prioritat es en quant bonea es primera a la bonea de granea, e granea es primera a la granea de bonea, e en quant les rayls son primeres al tronc el tronc a les branques e les branques als rams, e axí successivament tro al fruyt del pomer en lo qual posen lurs semblances sustentades en les potencies, en les quals està la poma en potencia, e ixen les semblances en actu adoncs com la poma es engenrada. Emperò les prioritats del Arbre elemental no estàn successives segons temps, enaxí que enans sien les rayls quel tronc nil tronc que les branques, mas que son primeres en quant lo tronc es delles, el tronc es primer a les branques en quant les branques son dell. Mas açò no es en los arbres particulars; car enans es la potencia en actu quel product della, axí com la poma qui fo en potencia ans que en actu [2]

37. *De secunderioritat*[3]

EN lArbre elemental està secunderioritat una part natural, per raó de la qual[4] les rayls san enans al tronc que a les branques, el tronc sà enans a les branques que als rams. Emperò segons manera de fi e compliment, enans san les rayls al fruyt que al tronc, el tronc a la fi[5] que a les branques; e açò es per ço com la fi es pus nobla en lo fruyt que en lo tronc ne en les branques. E aquest orde

1. B, ha sa bontat.—2. B, qui fo ans en potencia que no en actu.—3. A, Secundioritat.—4. B, per la qual.—5. P, *ad fructum*.

de secunderioritat qui es en l Arbre elemental, es causa a les secunderioritats endividuades en los endividuats elementats, axí com en lo pomer en qui les rayls san enans al tronc que al fruyt per una manera, e al fruyt que al tronc per altra. E en açò son significades les secundaries intencions e primeres qui estàn en les coses elementades.

38. *De tercioritat*

En l Arbre elemental està tercioritat una part general a les tercioritats dels arbres individuats, en les quals passen los arbres en terç nombre per lo qual[1] estàn los individuus dejús lurs especies, axí com de la forma e de la materia de la poma don se segueix terç nombre qui es la poma composta de la forma e de la materia; e açò meteix dels elements composts qui passen en nombre de composició,[2] jatsíaço que sien dels elements simples, e açò meteix dels accidents. E tota aquesta virtut e obra dels particulars, la qual han en terç nombre, devalla de la tercioritat desús qui es part del Arbre elemental, per la qual les sues rayls passen en nombre de tronc en quant lo tronc es delles, e en nombre de cors, e elles romanen en lur prioritat e simplicitat.

39. *De augmentació*

En l Arbre elemental està augmentació naturalment començament general als creximents qui estàn en los arbres particulars, enaxí que la augmentació general es especia dejús la qual estàn moltes augmentacions individuades, axí com l augmentació per la qual creix lo pomer e l aucell e l ome. E aquestes augmentacions deriven de la natura de la augmentació desús qui comença en les rayls del Arbre elemental, axí com bonea qui creix en quant pren sem-

1. B, per los quals. — 2. A, en [ters] nombre de composicion: P, *in numerum 3.um per compositionem.*

blança de granea, de duració, de poder; car major es bonea per ço que ha per sí meteixa e que ha per granea e duració e poder e los altres, que per ço que ha per sí metexa simplement. Creix encara bonea en quant dona sa semblança a granea duració poder e los altres; e aquest creximent es incorrumpable per ço com es simple part del Arbre elemental, enaxí com bonea granea e los altres, e es començament simple del Arbre elemental en quant es raó de creximent a les sues parts.

40. *De consumació*[1]

En lArbre elemental està consumació proprietat e natura per la qual les consumacions sajús estàn en los individuats[2] elementats, axí com de consumació de la poma e del clau. No que la consumació desús sia raó al Arbre elemental que sia consumable, car part[3] general e simple, segons cors natural, no es consumable; mas que consumació general es raó a les parts compostes especials, e consumació es raó a elles[4] per contrarietat de fins, de minoritat e imperfecció.

41. *De disposició*

Es[5] disposició general, qui es simple part del Arbre elemental en la qual son sembrades les disposicions naturals sajús, axí com la especia de la cabra e del leó qui son dispostes a esser ents[6] reals, per raó de la disposició general sustentada en la rayl del arbre e en lo tronc e en les sues altres parts simples; car bona cosa es[7] que especia sia ens real, e gran cosa es e major virtut e començament nestà en los[8] seus individuus. Daquesta disposició general devallen les disposicions sajús,[9] axí com la materia del ferre[10]

1. B, *De consumptione.*—2. A, estan indiuiduats.—3. B, car neguna part.—4. A, es a ell rahon.—5. A, manca aquest mot.—6. A,B, ens *(usual)*.—7. A, car bonea es cosa.—8. A, en lurs.—9. B, que son saius.—10. A, manca *del ferre*.

qui es disposta que della sia fet[1] clau, lo qual està en ella en potencia ab ajuda del agent artificial.[2] E en aquest pas es significada la differencia qui està entre disposició e potencia; car la materia es per sí metexa disposta com della sia fet clau, el clau no pot esser en potencia en la materia[3] sens lo ferrer qui della lo traga en actu.

42. *De proprietat*

En lArbre elemental es proprietat una de ses parts simples, la qual es raó als agents naturals com usen de lurs proprietats, axí com al pebre a qui propria cosa es escalfar, e a riubarber atraer la còlera, e a la caramida atraer lo ferre,[4] e a leó engenrar leó. E totes aquestes proprietats devallen de la proprietat general, enaxí com les bonitats sajús qui devallen de la bonitat desús, e es simple part del Arbre elemental; e per aquesta proprietat general es propria cosa a bontat bonificar e a granea magnificar e al foc escalfar, e axí de les altres parts del arbre. Es emperò una altra manera de proprietat qui es apropriada, axí com calor qui es apropriada al aer per lo foc, e axí com bonea qui es apropriada a granea per la bonea simple substancial; e per aquesta natura de proprietat apropriada son apropriades les especies a esser sembrades e sustentades en lArbre elemental per raó de la fi de la qual es, e que bonea pusca esser en ell gran e complida, e granea en ell bona e complida, e axí[5] de les altres. E en aquest pas es significada la realitat de les especies, ço es a saber, la especia de cavall dase e les altres.[6] Daquesta proprietat apropriada general devallen aquestes proprietats apropriades qui estàn sajús en los individuats elementats, axí com a la somera a qui es propria cosa de concebre ase, mas per

---

1. B, sia feic.—2. A, lo qual esta en la inpotencia ab ajuda del artifficial.—3. A, en la potencia e en la materia.—4. B, e a la caramida lo ferre tirar.—5. A, e es axí.—6. B, so es assaber specia de caualł dase e de les altres.

raó del cavall del qual conceb, es a ella apropriat en concebre mul, e al cavall es apropriat en la somera engenrar mul. E açò meteix se segueix en les plantes, axí com del pomer e del presseguer en ell empeltat, don ix[1] poma préssec.

43. *De proporció*

PROPORCIÓ es una part simple del Arbre elemental, en lo qual estàn sembrades les natures de les proporcions sajús; e ella es de parts grans e poques, segons la disposició de les fulles del Arbre elemental, axí com en lassituament de les parts del home en concordança de granea poquea, majoritat e menoritat, sotsjacents a proporcionades quantitats. Daquesta proporció devallen les bellees sajús e les plasents faysons de les coses plasents a veer, el seu contrari de proporció apar en lo nan qui ha gros cap e poca estatura; e açò meteix en les besties qui no han los membres bé proporcionats.[2]

44. *De condició*

EN lArbre elemental es condició una de ses parts simples per la qual les sues parts son condicionades, axí com bonea qui sots raó de condició dona a granea la sua semblança per ço que granea li do la sua; car si granea no li donava sa semblança, bonea no li daría la sua. E enaxí de les altres causes primeres, qui totes son enaxí condicionades per condició, com son bones per bonea; e per açò son condicionades sots tal condició, que sien causes primeres a les causes causades e que contenguen en sí reals especies. E daquestes condicions desús devallen les condicions naturals qui son enfre nos, axí com si un home ama altre, lamat es condicionat que am aquell per qui es amat; e si hom menuga atempradament e viandes sanes, es en ell condicionada sanitat. E daquestes condicions naturals ixen

1. B, neys.—2. B, ben aproporcionats.

condicions artificials qui son semblances de les naturals, de les quals usen los mercaders en comprar e en vendre, els cavallers en lurs batalles, e les persones comunes en lurs officis; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

45. *De entenció*

ENTENCIÓ es part simple del Arbre elemental, la qual entenció es natural en ell, axí com les rayls[1] del arbre qui han entenció en donar lurs semblances per ço que delles sia lo tronc, el tronc qui ha entenció de produír les branques per raó del fruyt; el foc qui ha[2] entenció descalfar laer per ço car ha appetit a granea e a donar e a fer ben, e ha appetit a destrovir laygua per entenció que haja[3] major concordança ab la terra en reebre la sua semblança e en obrar coses caldes e seques.[4] Daquestes intencions desús diriven e devallen les intencions sajús sustentades en lurs individuus elementats, axí com la intenció natural per la qual es lo ferre e laur en disposició de la materia e en potencia per lagent artificial, e que laport de potencia en actu. E daquestes intencions naturals prenen los homens semblances e exempli en haver intencions accidentals e artificials, axí com lome qui trau lo ferre de la pedra[5] per intenció quen puxa fer destral, rella[6] o càvec, agulla o coltell, e fa cases per intenció dabitar, e nau per intenció de guasanyar, e axí de les altres coses semblants a aquestes. Es, emperó, una entenció qui es primera e altra qui es segona: la primera[7] es per la fi el compliment, e laltra es en lo mig per lo qual passa lo començament a la fi. La intenció qui es per la fi es axí com habitar, e la intenció qui es en lo mijà es axí com la cambra, e axí com larbre qui es per lo fruyt, el fruyt qui es per home per ço que lome viva dell, e home qui es per conèxer Deu e amar loar

1. B, raills. — 2. A, qui axi ha. — 3. B, quey aia. — 4. B, manca *e seques*. — 5. A, terra *(corretgit)*. — 6. B, que puscha fer rella destral. — 7. B, la qui es primera.

honrar e servir; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

46. *De ordenació*

ORDINACIÓ es forma qui està en l Arbre elemental enaxí fixament, com fan les[1] esteles no errants en lo firmament; e es enaxí raó en l Arbre elemental com les sues parts sien ordenades, com es bonea raó a elles que sien bones e granea que sien grans. E en aquesta ordinació enaxí natural e general son habituades les ordinacions sajús, axí com en lo pebre en qui los elements son gradats[2] ordenadament, e enaxí com en lo pomer, en qui ordenadament se fan[3] les transmutacions de unes especies en altres, en qui enans son les branques quels rams, e les flors quel fruyt. E daquestes ordinacions naturals prenen los homens semblances en haver ordenades costumes en viure e en lurs capteniments.

47. *De obra*

EN l Arbre elemental es obra forma natural e general a les obres sajús en los individuats elementats sustentades e per ells mogudes. On, enaxí sà l Arbre elemental a obrar[4] per sa obra qui es una de ses parts simples, com sà lo foc a escalfar e la potencia a son object; e per açò los individuats sajús san a obrar segons la natura de la obra desús qui es raó a lurs obres, axí com en lo pomer en quis fa obra de rayls en tronc e de tronc en branques, e enaxí de les altres. E daquesta obra natural prenen los homens exempli en haver obres artificials segons les arts[5] mecàniques.

48. *De influencia*

INFLUENCIA està en l Arbre elemental forma general a les influencies dels corses elementats, e aquesta influencia ge-

1. B, com les.—2. A, gardats.—3. B, com en lo pomer se fan: P, *sicut in pomerio in quo ordinaliter fiunt.*—4. B, manca *a obrar*.—5. A, obres.

neral es raó[1] a les influencies de les rayls en les quals es sustentada, axí com bonea qui influeix sa semblança a granea duració poder e les altres, e granea duració e poder qui influexen lurs semblances a bonea; e encara, de la influencia del tronc a les branques e de una branca a altra, e enaxí dels rams fulles e flors e fruyts. Per que aquesta influencia general es causa a la influencia sajús, axí com en lo pomer en qui es influencia feta de un en altre naturalment, el gustar al qual es influída sabor, e al veer color, e al odorar odor; e enaxí de les altres coses naturals.

49. *De refluencia*

En l Arbre elemental lo bonificatiu influeix al bonificable sí meteix, el bonificable reflueix al bonificatiu sí meteix en quant es dispost que del bonificatiu produga lo bonificar lo qual ix de la influencia e refluencia[2] damdós. E daquesta refluencia qui es general en l Arbre elemental, son les refluencies sajús, axí com en lo pebre en qui lo foc enflueix la calor al aer ab secor, e laer reflueix aquella calor al foc ab la secor la qual no apeteix reebre. E daquesta influencia e refluencia, e encara de les altres naturals,[3] prenen los homens semblances, axí com cells qui no volen reebre alcunes coses que hom los dona, o que reten mal per mal o bé[4] per bé, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. E en aquest pas apar la resolució qui retorna a les primeres causes e natures en l Arbre elemental; no emperò en lo nombre en que son, mas en ço de que son, com sia ço que aquell nombres perda en la corrupció.

50. *De producció*

Producció es en l Arbre elemental començament general, axí com bonea granea e les altres rayls del arbre en qui

---

1. P, *Et hec influentia est generalis ratio.*—2. B, De la reffluencia e enfluencia. —3. A, manca *e refluencia:* P, *Ex hac refluentia et aliis influentiis et refluentiis naturalibus.*—4. B, e que reten... o fan be.

es producció don se segueix lo terç nombre, axí com en bonea bonificar product de bonificatiu e bonificable, e magnificar de magnificatiu e magnificable, e enaxí de les altres; per que daquestes produccions es product lo tronc en terç nombre, lo qual tronc prodúu[1] les sues branques, les quals prodúen los seus rams qui prodúen les flors los fruyts ab les fulles.[2] E daquestes produccions generals son productes les produccions del pomer e dels altres arbres vegetals, e encara dels arbres sensuals.[3] E en aquest pas aparen les significacions com lArbre vegetal e sensual e ymaginal son products del elemental, segons la natura de la producció desús.

51. *De neximent*

Es neximent proprietat e natura en lArbre elemental, del qual nexen e diriven les nativitats els neximents de les coses sajús: car enaxí com en bonea neix bonificar de bonificatiu e bonificable, enaxí sajús nexen los individuats de les causes primeres, axí com linfant qui neix del pare e de la mare, per manera de generació, en especia dome, e enaxí com bonificar qui neix en especia de bontat; e açò meteix de veer qui neix de visitiu e de visible en especia de vista, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. E en aquest pas es significada la manera com los particulars nexen en lurs universals, los quals covenen esser ents reals, car si no ho eren, no hauríen en qui nasquessen.

52. *De eximent*

En lArbre elemental ix bonificar de bonificatiu e bonificable, e neix en bontat; e per ço com granea magnifica bonea, ix en magnificar e en granea, e en lo magnificant[4] el magnificable qui son de la essencia de la granea; e açòs

1. B, lo qual produu.—2. P, *et rami producunt folia et flores cum fructibus.*—3. P, *productiones pomerii indiuiduati et specificati et sic de arboribus vegetatis et sensatis.*—4. B, magnificat: P, *magnificatiuo.*

converteix. Per que en aquest pas es significat com les unes parts ixen en les altres e de les altres, e com lo tronc ix de les rayls, e lurs obres en lo tronc; e açò meteix de les branques qui ixen del tronc, els rams qui ixen de les branques, e les fulles flors e fruyts[1] qui ixen dels rams. On, daquest eximent desús devallen los eximents sajús, axí com la poma qui ix del pomer e ix en especia de pomer, e per açò romanen a ella[2] * altra poma en potencia; e enaxí de les altres coses naturals semblants a aquestes.

53. *De departiment*

En lArbre elemental es departiment proprietat e natura per la qual en los arbres sajús son les unes coses partides de les altres en quant les unes son de les altres. No emperò que en lArbre elemental sien unes parts departides daltres, com siaço que ell sia arbre confús[3] e en ell cascuna part sia en altra; mas per raó de departiment qui es una de ses parts simples, son sajús unes parts departides de les altres, axí com la poma qui es del pomer e es departida del pomer com hom la cull o com cau en terra, e lenfant qui es departit de la sua mare e del seu pare,[4] e sanitat del home malalt, e enaxí de les altres coses naturals.

54. *De inseparabilitat*

En lArbre elemental es inseparabilitat forma general per raó de la qual les parts del arbre nos partexen dell ni neguna lexa son nombre, axí com les branques qui nos partexen del tronc per raó de inseparabilitat natural, e les branques en los rams no lexen lur nombre. Per que en semblant manera es en les coses sajús inseparabilitat, axí com en lo pebre en qui la calor no lexa son propri subject

---

1. A, fruyts e flors.— 2. roman en ella?: P, *in illo (pomo) remanet.*
* A, Manca un full: trellat del m.s. B.
3. B, albre comfus *(passim).*—4. P, *qui est de matre sua diuisus.*

qui es lo foc simple, del qual nos pot departir per raó de la natura de la inseparabilitat desús qui es sa causa primera e a ella general, ço es a saber, a la inseparabilitat de la calor e del foc simple en lo pebre; e axí de les altres coses semblants a aquestes, enaxí com en home qui en un temps es gras e e en altre es magre, en qui nos departeix lo seu humit radical dell, jatsíaço que lumit nutrimental vaja e vinga. E en aquest pas es significat com los individuus tota hora romanen en lur nombre, lo qual no perden per accidents qui van e venen, e lo qual es conservat per la inseparabilitat desús.

55. *De possibilitat*

POSSIBILITAT es una forma simple del Arbre elemental, e es una branca de poder: car enaxí com totes les parts del arbre son bones per raó de bontat, enaxí son possibles per raó de possibilitat. E daquesta possibilitat general son aquestes possibilitats sajús, axí com lo pebre qui pot esser, el cavall, el falcó; e enaxí com un pebre qui pot esser daltre, e un cavall daltre, e enaxí de les altres coses naturals. E en aquest pas es significat com lArbre vegetal[1] sensual e ymaginal poden esser del elemental, e com les especies poden esser ents reals; e tot açò per raó de la possibilitat desús vestida de possitivitat. E daquesta possibilitat general son les possibilitats sajús, axí com lo pebre es possible ab granea[2] de bontat duració e dels instincts[3] e appetits naturals, sens que contrarietat no hi pot contradir, com siaço que possibilitat sia major per moltes causes que per una.

56. *De impossibilitat*

IMPOSSIBILITAT es en lArbre elemental part simple per la qual es impossíbol que bontat no sia ço que es, e enaxí

1 B, general.—2. B, uestida de possitiuitat ab granea *(manca un troç)*. —3. P, *sicut piper cum magnitudine bonitatis durationis etc. instinctuum...*

de granea e les altres. E daquesta impossibilitat desús son aquestes impossibilitats sajús, axí com en lo pebre en lo qual es impossíbol que la fredor sia ab major virtut que la calor, com sia la calor en ell en quart grau e la fredor en primer. E encara, les contradiccions qui son sajús, son[1] per les impossibilitats desús, axí com esser home e no esser home, e esser bo e no esser bo, qui son contradiccions e coses impossíbols; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

57. *De semblança*

SEMBLANÇA es natura e proprietat qui es raó en lArbre elemental on[2] se donen les unes a les altres lurs semblances, axí com bonea qui vest de sí metexa granea, e granea bonea; e per açò la granea qui es en bonea sustentada accidentalment, es semblança de la granea substancial; e açò meteix de la bonea qui es sustentada en granea. E en aquest pas pot hom conèxer les semblances sajús, axí com les especies quis semblen en lurs genres, enaxí com home e cavall quis semblen en animal; e aquesta semblança devalla desús, axí com la bonea de granea e la granea de bonea quis semblen en duració, e estàn cascuna[3] en ella. Es una altra manera de semblança, enaxí com en bonea en qui bonificatiu bonificable bonificar, quis semblen en bonea, estàn cascún bo[4] dejús bonea qui es lur especia e essencia. E daquestes semblances son les semblances dels individuus quis semblen en especia, axí com en Pere e en Ramón quis semblen en especia dome.

58. *De dessemblança*

EN lArbre elemental es dessemblança una de ses parts simples de la qual devallen les dessemblances sajús, axí

1. B, que son.—2. on les rayls(?): P, *per quam quedam radices.*—3. B, cascun.—4. R, enaxí com en bonea bonificatiu bonificable e bonificar, quis semblen, estant cascun bo.

com la bonea del foc qui es dessemblant[1] a la bonea de laygua, e la bonea del ram a la bonea de la fulla; per que sajús es dessemblant la bonea del home a la bonea del ase. E açò meteix de la figura de la poma qui es dessemblant a la figura de la rosa, e la figura del clau a la figura del martell.

59. *De natura*

NATURA es primer començament en lArbre elemental a les natures sajús, e per ella estàn enaxí naturades les rayls del arbre e totes les sues parts, com estàn bones per bonea e grans per granea. Per que aquestes parts sajús son naturades per la natura desús a elles general; e ella es ens real, car si no era ens real, les natures sajús no hauríen[2] mijà natural ne comú en quis poguessen concordar, les quals se concorden, axí com lo mascle e la fembra quis concorden en engenrar fill, e gustativitat e gustabilitat en gustar, e enaxí de les altres coses naturals.

60. *De corporalitat*

CORPORALITAT es forma simple per la qual bonea granea e les altres rayls del arbre, son causes corporals e han natura com delles se seguesca cors en lo tronc e en les branques rams flors e fruyts; e daquesta corporalitat desús son los corses sajús, axí com lo cors de la poma e del home. E car en la bonea desús ha bonificatiu bonificable bonificar, e en la granea magnificatiu magnificable magnificar, e enaxí de les altres rayls, es cascún cors sajús de parts corporals, ço es a saber, del lonc ample e pregón qui son de la sua essencia, e elles della. Aquestes tres dimensions[3] retenen axí cors en corporalitat, com fan en bonea bonificatiu bonificable bonificar.[4]

1. B, desemblant, desemblansa *(usuals)*.—2. B, aurien *(els derivats de* haver *usualment van sense* h*)*.—3. B, dismencions.—4. P, *sicut faciunt bonificativum bonificabile et bonificare bonum tenent in bonitate.*

61. *De transmutació*

Transmutació es una de les parts del Arbre[1] elemental, per la qual son les transmutacions sajús, axí com la materia del pa qui per vegetació es transmutada en materia de carn, e la calor del foc en la calor del pebre. E en aquest pas pot hom conèxer com se fa transmutació sajús de una cosa metexa en moltes, axí com la materia del ferre en forma de espasa e la materia de la espasa en forma de coltell, e aquesta transmutació es de un meteix ferre; e enaxí de les altres coses. Aquestes transmutacions sajús no seríen sens la transmutació desús qui es de la bonea del tronc de la bonea de les branques e de la bonea dels rams.

62. *De lugor*

En lArbre elemental es lugor una de ses parts; e aquesta es per differencia qui declara les parts e neix en les branques, axí com lo foc e laer qui han lugor qui es color departida en lugor de foc e en diafanitat del aer qui es claror. E daquesta lugor devallen les lugors sajús sustentades en los individuats acolorats e vestits de lugor e claretat. E daquesta materia havem parlat pus longament en la *Taula general*.

63. *De ombra*

Ombra es una de les parts del Arbre elemental, e es de confusió la qual apar en les ombres de laygua e de la terra, e està en laygua de blanca color e en la terra de negra. Emperò la ombra es majorment per la espessetat de la materia de laygua e de la terra qui empatxa la lugor e claror ab lo restrenyiment de laygua e ab la negror de la terra; e no tant ab la blancor de laygua clarificada per la participació del aer, com ab la negror de la terra qui a

---

1. B, abre *(passim)*.

ella dona sa semblança. Per aquesta ombra desús son aquestes ombres sajús, axí com la ombra del pomer de la paret e del home e dels altres corses elementats.

64. *De linya*

Linya es part simple en l Arbre[1] elemental, per la qual estàn en linyes les parts simples del arbre, axí com lo bonificatiu qui es una linya e bonificable altra e magnificatiu altra e magnificable altra. E açò meteix en les branques,[2] car lo foc simple està sots una linya estesa en simplicitat, e la linya del aer en altra; e açò meteix de la aygua e de la terra. Per que aquestes linyes desús son generals a aquestes sajús sustentades en l Arbre vegetal e en lo sensual, axí com lo cors del pomer qui es de moltes linyes, e del hom atretal.[3]

65. *De punctalitat*

Punctalitat es una part simple en l Arbre elemental, qui ix de moltes linyes, axí com lo bonificar qui es un punt qui està en lo mig del bonificatiu el bonificable, enaxí com centre qui està en lo mig del cercle; e açò meteix de magnificar e los altres. E daquesta punctalitat desús devallen los punts sajús en los individuats elementats sustentats,[4] los quals son los actus de les potencies, axí com gustar qui es de gustatiu e gustable centre; e car ix damdues qui son les sues linyes, ab vegetar compòn linya. E en aquest pas pot hom conèxer com los punts ixen de les linyes e com les linyes son compostes dels punts, e com lo cors es actu de conjuncts punts e de linyes.

66. *De superficies*

En l Arbre elemental es superficies una part simple ab la qual differencia diversifica les parts del arbre en disposi-

1. P, *est pars in arbore.*—2. P, *de branchis.*—3. B, atertal.—4. P, no tradueix aquest mot.

ció com[1] cascuna sia disposta sajús en los elementats individuats a haver superficies.[2] E haver superficies comença en los concrets de la bonea qui es en lArbre elemental, e enaxí de los concrets de granea e los altres, en los quals està confusament per raó de la confusió del Arbre elemental, e car les unes parts son en les altres; emperó la superficies està en sa realitat en nombre e en natura, axí com largent en lo diner qui es dell e de coure. E daquesta superficies desús devallen les superficies sajús, en les quals son los corses elementats termenats, de la qual son vestits, axí com la poma el clau e les altres coses semblants a aquestes, qui son corses contenguts dedins la superficies.

67. *De figura*

FIGURA es una part del Arbre elemental qui es general a les figures sajús, e es de cercle triangle e quadrangle: de cercle, axí com les semblances quis donen en les parts del arbre circularment; de triangle, axí com de bonificatiu bonificable bonificar; de quadrangle, axí com de les .iiij. branques del arbre. E daquelles figures desús devallen aquestes sajús, axí com en lo pebre en qui està figura circular, e en lo nas triangular, e en la palma del home quadrangular. E daquesta figura sajús son afigurades les obres artificials a semblança de les figures naturals, axí com figura de clau de coltell e de martell.

68. *De drecera*

EN lArbre elemental es drecera part simple general a les dreceres sajús, les quals son .vj. ço es a saber, altea baxea, davant e detràs, destre e sinestre. E aquestes .vj. dreceres son en la disposició de la drecera desús confusa e natural,[3] mas que lagent natural trau les sues especies de potencia en actu en los elementats, axí com en lo cors del

1. B, cum *(passim)*. — 2. B, manca *a haver superficies* — 3. P, *confuse et generalis.*

home qui ha les .vj. dreceres que dites havem, segons sí meteix e no segons lo cors en lo qual es contengut, axí com ell estant en laer, lo qual aer es confús; per que en quant sí no ha les .vj. dreceres, mas que lome les ha en ell, e per açò car lome se gira e puja dels locs baixs als locs alts, se muden les dreceres. Encara, per la drecera qui es desús, son sajús los uns corsos en dreta linya e los altres en torta: en dreta, axí com lo datiler; en torta, axí com la figuera. E aquesta drecea e tortea[1] son per raó de les especies qui estàn dejús a figura, les quals dites havem, ço es a saber, cercle triangle e quadrangle.

69. *De masculinitat*

En lArbre elemental es masculinitat part general a les masculinitats sajús, axí com la masculinitat del datiler e del home; e aquestes devallen de la masculinitat desús[2] qui està per la bonificativitat magnificativitat e les altres. E en aquest pas pot hom conèxer per qual natura los mascles son pus forts e pus nobles que les femelles, e per que a home se cové esser persona comuna e fembra nos cové a esser comuna en judici.

70. *De feminitat*

Feminitat es simple part en lArbre elemental, e es del bonificable magnificable e de les altres parts passives; e daquesta feminitat devallen aquestes feminitats sajús, axí com la feminitat del datiler e de la fembra e de la gallina e dels altres individuats femelles. E car son de passió, son pus digestibles e consumables quels masculins individuats, axí com la gallina qui es pus digestible quel gall, e en la especia del porro en qui el porro femella es pus digestible quel masculí; e açò meteix en la especia del codony e de les altres.

1. B, tortesa.—2. B, e aquestes deuallen desus.

71. *De membrositat*

En lArbre elemental es membrositat una de ses formes simples e naturals, la qual als seus rams comparada havem, axí com les .iiij. masses sues que dites havem, les quals son los majors .iiij. membres naturals; de la qual membrositat devallen sajús los membres naturals elementats, axí com en lo pomer los rams, e en home les frexures el cap els braços e les cames, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

72. *De estrumentalitat*

Estrumentalitat es aquella forma en lArbre elemental don devallen aquests estruments sajús qui son en les coses naturals; e aquesta estrumentalitat està en lArbre elemental majorment en les flors, car ab la flor se fa lo fruyt. Per açò en lo pomer ha flors qui son estruments a les pomes, e en lome ha ulls qui son estruments a veer, e ha lengua[1] qui es estrument a parlar, e ha mans qui son estruments a obrar e peus qui son estruments a anar. E daquests estruments naturals prenen los homens semblances en los estruments artificials, axí com la simfonía qui es estrument a cantar, el coltell a tallar, el cavall a córrer, e la nau a guanyar, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

73. *De nudriment*

En lArbre elemental ha una potencia qui es nutritiva, axí com en les sues rayls, don es nudrit lo fruyt; e daquesta potencia nutritiva devallen aquestes potencies nutritives sajús, axí com en lo pomer qui es nodrit de la terra de la pluja del aer e de la calor del solell, e enaxí com la fembra qui nodreix de la sua leyt lenfant. E daquests nodriments naturals prenen los homens semblances en lurs

1. B, e la lenga.

costumes, axí com los savis qui nodrexen los infants a savietat[1] e bones custumes e als hàbits de sciencies.

74. *De impremsió*

En lArbre elemental ha una forma impremsiva, per natura de la qual impremen los corses[2] celestials lurs semblances en lArbre elemental; e daquestes impremsions primeres devallen les impremsions sajús, axí com la impremsió del Arbre elemental sensual e ymaginal, qui son impremtes en qui aparen les figures del Arbre elemental, qui nos pot veer ni tocar. E daquestes impremsions naturals prenen los homens semblances per qui sien coneguts, axí com aquells qui fan senyals en lurs escuts e en lurs segells, e lo rey en son gamfanó; e axí de les altres coses semblants a aquestes, axí com la impremsió de la concepció dedins, manifestada en la nova impremsió e vella[3] per paraula, qui es impremsió de la concepció dedins; e açò meteix de veer qui es impremsió de veent e de vesible.

75. *De empeltació*

Empeltacio es forma simple en lArbre elemental, per la natura de la qual son sajús les unes substancies empeltades en les altres. E la empeltació desús es axí com laer qui es empeltat en lo foc per ço que la calor del foc atraga laer a la sua humiditat, e laygua qui es empeltada en laer per ço que la humiditat atraga laygua a la sua fredor; e enaxí de la terra empeltada en laygua per ço que la sua fredor atraga a la sua secor; e açò meteix del foc empeltat en la terra per ço que la sua secor atraga a la sua calor. E en aquest pas pot hom conèxer com les formes desús son tirades a enjús e les formes dejús tirades a ensús, per ço ques faça lo mesclament dels elements naturalment. Està una altra manera natural de empeltació

1. P, *ad sanitatem.*—2. B, corssos *(usual).*—3. en la vou impremta en ella(?): P, *in voce impressa in illa.*

desús, axí com la potencia vegetativa empeltada en la elementativa per ço que atraga a sí elementar,[1] e en la potencia elementativa e vegetativa empeltada la potencia sensitiva per ço que atraga a son sentir elementar e vegetar; e enaxí de la ymaginativa.[2] E aquesta empeltació es necessaria làsus, per raó de la fi de granea de bontat duració poder, e dels instincts e apetits[3] naturals, e enaxí de les altres parts del arbre, la qual fi esser no poría si empeltació de diverses potencies no era una de les formes simples del Arbre elemental. Es doncs empeltació desús causa primera e general a les empeltacions sajús, axí com en lo pebre qui es empeltada una qualitat en altra, e en lullastre loliver, e en lo mul la especia del cavall e del ase, e en lome la sua vegetativa en la sua[4] elementativa, e en la sua vegetativa la sua sensitiva, e en la sua sensitiva la sua ymaginativa, e en la sua ymaginativa la sua racionativa. On, enaxí com loliver atrau a sa natura la materia del ullastre, enaxí en los animals les formes desús atraen a lurs especies les formes dejús.

76. *De perseitat*

PERSEITAT es una forma simple qui està en lArbre elemental. Es perseitat aquella cosa per raó de la qual los ents substancials estàn per sí meteixs ço que son, axí com en lArbre elemental en qui bonea està per sí metexa ço que es, e açò meteix de sos concrets essencial; e açò meteix del tronc e de les altres parts del arbre substancials.[5] E daquesta perseitat desús devallen les perseitats sajús, axí com la substancia del pomer qui està per sí metexa ço que es, e en lo leó la substancia atretal; e enaxí de les altres perseitats naturals. Emperò a lur estar ajuda Deus, axí com a primera causa,[6] lo qual fa estar son effectu ço

1. B, elementat.—2. B, a la ymaginatiua.—3. B, e dels altres estincs e apetits: P, *instinctuum et appetituum*.—4. B, en la sua.—5. B, substancial.—6. B, com a primera cosa.

que es; e encara ajuden a les perseitats sajús, les influencies dels corses celestials.

77. *De individuitat*

Es individuitat en lArbre elemental, forma simple e primera a les individuitats sajús, per la qual los individuus elementats son individuats. E son enaxí individuats sots raó de la individuitat desús, com son bons per raó de la bontat desús e grans per la granea desús, e enaxí de les altres. E la individuitat desús es raó al tronc com sia un individuu en quant especia, e cascuna de les branques atretal; e cascún dels individuus desús es sa metexa especia, axí com lo sol qui es sa metexa especia dejús la qual no està altre sol. E per raó daçò son los individuus del Arbre elemental, generals als individuus sajús individuats per los agents naturals, axí com de la forma e de la materia del pomer, de qui es individuada la poma per generació, e del home e de la fembra lo fill, e enaxí de les altres coses naturals.

78. *De atracció*

Atracció es una forma simple en lArbre elemental general,[1] e es primera a les atraccions sajús, e està làsus[2] en quant bonea atrau a sí granea com sia gran, el foc la terra com sia sec; e en semblant manera sajús, axí com les rayls del pomer qui atraen a sí los membres del Arbre elemental, el tronc qui atrau a sí ço que les rayls prenen de la terra, e les branques qui atraen a sí ço quel tronc pren de les rayls; e enaxí per successió de una atracció a altra tro al fruyt qui es la poma. Es una altra atracció, axí com lome qui atrau de la poma odor e sabor. Es una altra atracció, axí com del gra de la poma sembrat en la terra, de que los instincts naturals els appetits del ar-

1. P, *in arbore elementali.* — 2. B, lesus.

bre desús e del arbre dejús, atraen en actu larbre qui es en potencia en lo gra per via de generació. Es una altra atracció, axí com loliver[1] qui atrau a sa especia la vegetació del ullastre en qui es empeltat, e la vegetació del leó la vegetació del bou que menuga o del ase. E açò meteix de la atracció de la sensitiva qui atrau a son sentir la virtut de la vegetativa, e la potencia visiva qui atrau a son veer la visibilitat de son object, e lestrument la obra, e en axí de les altres coses semblants a aquestes.

79. *De necessitat*

En lArbre elemental està necessitat una de ses parts[2] simples, sots la qual son a bonea necessaris sos concrets per ço que en ells metexes sia sustentada substancialment; e cascún concret * es al altre[3] necessari. E açò meteix es del tronc a qui son necessaries les sues rayls, e al foc a qui es necessari reebre secor de la terra per ço que ab ella pusca mortificar laer com reeba sa calor e com per ell pusca passar[4] a escalfar laygua. Es encara una altra manera de necessitat en lArbre elemental, qui està segons lantecedent e el consegüent de les coses naturals, axí com si es cors, cové que sia ample e lonc e pregón; e açòs converteix. E daquestes necessitats desús son les necessitats dejús, axí com al pomer a qui son necessaries les sues rayls per ço que ab elles puxa pendre vida de la terra e dels altres elements, e açò meteix de la necessitat del sol e dels altres corses celestials; e enaxí del home, al qual es necessari gustar e sentir, e encara que si es home, cové que sia animal. E daquestes necessitats naturals prenen los homens semblances, axí com hom[5] qui fa la cambra per necessitat dabitar, e la gonella per ço que no haja fret,

1. B, larbre.—2. B, esta .i.ª necessitat de les parts.
* Reprèn el m.s. A.
3 B, al altre es.—4. A, puga mortifficar laer com reb sa calor e com per ell pora passar.—5. B, lome,

e enaxí de les altres coses artificials qui son necessaries a conservar les necessitats naturals.

80. *De contingencia*

Esta contingencia en lArbre elemental segons les impremsions dels corses celestials, les quals la contrarietat qui està en larbre una de ses parts, desvía de la fi contra la concordança dels corses celestials e del Arbre elemental. E daquesta contingencia devallen aquestes contingencies sajús, les quals avenen ab la contrarietat[1] qui desvía les fins en los individuats contra lur concordança e la concordança desús, axí com acàs en qui esdevé gel qui crema les amelles com son en flor, e acàs nexen los homens contrets, e enaxí de les altres contingencies naturals. E daquestes naturals contingencies prenen los homens semblances les quals apellen fortuna, axí com los uns qui son fortunats a riquees e honraments,[2] els altres al contrari, e un cavall a bon senyor, e altre a mal,[3] e un home qui pert un diner e altre quil troba, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. Per que fortuna no es res realment en les formes artificials, mas que es en la opinió[4] e en la entenció dels homens, axí com forma fantàstica que lenteniment humà atrau e multiplica dels objects reals.

81. *De perfecció*

Perfeccio es en lArbre elemental, per raó de la qual[5] es complit a reebre les empremsions desús dels corses celestials. E es complit en ses parts,[6] axí com en sa bonea, la qual es complida en ses parts, ço es saber, en sos concrets essencials, e enaxí de les sues altres parts. E es encara lArbre elemental complit en quant es dispost com dell

---

1. A, [les] quals *(corretgit)* uenen per *(corretgit)* la contrarietat.—2. B, e a ornaments.—3. A, e bon *(corretgit)* cauall e bell *(corretgit)* a bon senyor e altre mal.—4. B, opponio.—5. B, e per rao della.—6. P, *et etiam est id ratione cuius completa est in suis partibus.*

reeben compliment les perfeccions sajús qui son de là desús,[1] axí com lo pomer qui es complit, e la poma atretal, e enaxí dels animals. E daquests compliments naturals prenen los homens semblances en ço que volen esser complits per riquees e costumes e hàbits de sciencies.

82. *De imperfecció*

En lArbre elemental està imperfecció una de ses parts, per la qual les unes parts no poden esser complides en[2] les altres, axí com lo foc qui no pot esser complit en escalfar laer, sens que no reeba secor de la terra; car si no reebía la secor, buydaría sí meteix de sa entitat simple, lo nombre de la qual se perdría en la composició en la qual entra[3] ab laer, e enaxí de la flor qui no es complida en sí en quant[4] es per raó del fruyt, per raó del qual es. E daquesta imperfecció desús devallen les imperfeccions sajús, axí com lo pomer en qui ha imperfecció en quant no pot haver sustentament sens los beneficis que reeb defores; e açò meteix del home qui es imperfect per vicis accidentalment e naturalment en quant nos pot sostenir sens menjar, e encara, que no es complit en embrió,[5] segons edat; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

83. *De vida*

En lArbre elemental es vida una de ses parts simples de la qual prenen vida aquestes vides sajús corporals, axí com la vegetativa qui viu per vegetar e la sensitiva per sentir. E la vida desús es confusa e sembrada en lArbre elemental qui es dispost com dell isca aquesta vida sajús,[6] axí com lo ferre qui es dispost que dell sia fet clau, lo qual no està en potencia en ell sens ajuda del ferrer. Per açò Deus, beneyt sia ell, trac de la disposició elemental la vi-

1. A, della desus; B, de lasus.—2. A, sens *(corretgit)*.—3. B, ella entrant(?).—4. A, en tant.—5. A, en nombre.—6. P, *ista vita que est inferius in indiuiduis elementatis.*

da vegetal e sensual, enaxí com ne trac lo primer pomer el primer leó e la primera sardina el primer home el primer falcó.[1]

84. *De color*

EN l Arbre elemental es color una de ses parts simples en ell sembrada e confusa, e per açò no es sentida per veer. E ella es general a aquestes colors sajús, axí com a la color de la poma e del home, e encara a les colors de les .iiij. masses qui son los rams els membres del Arbre elemental. E per ella e della està visibilitat[2] en potencia ab ajuda de visitivitat, per ço que pusca esser veer en los animals, als quals[3] es necessari segons necessitat de vida.

85. *De sò*

So es sembrat en l Arbre elemental, en lo qual es generals als sòns sajús e brogits. E son los seus subjects en los encontraments de les branques desús, lo qual es confús; e dell devalla sajús lo sò sentit per oír qui es general estrument a les veus e qui es dispost en lo sò desús e aportat de potencia en actu per los moviments dels corses sajús, axí com per lo tro[4] mogut en laer per encontraments de vents[5] contraris, e per lo sò del vent en les fulles, e la veu moguda per la lengua.

86. *De odor*

ODOR es disposta en l Arbre elemental, e es aportada en potencia sajús per los odorants les vapors qui ixen dels elementats, axí com la odor qui ix de la poma e de la rosa, que es[6] sentida en la participació del cervell e del nas del animal per ço que haja plaser en odorar les odors quis

1. B, lo primer pomer el primer hom e la primera sardina el primer lum el primer faico.—2. A, inuissibilitat.—3. A, dels quals.—4. B, tron.—5. A, ueus: B, uens.—6. A, e es.

covenen a la sua complexió, e desquivar aquelles qui li son contraries.

87. *De sabor*

SABOR està en lArbre elemental sembrada, e son los seus subjects los appetits naturals quis pertanyen a gustar, lo qual es sembrat en lArbre elemental enaxí confús com la sabor. E la sabor el gustar son en ell disposts en potencia per los agents naturals qui laporten en actu adoncs com lanimal menuga e beu, o en hàbit com es engenrat, axí com lome qui ha en hàbit gustar les sabors, jatsíaço que no menug ni beva.[1]

88. *De sentir*[2]

SENTIMENT es sembrat en lArbre elemental, qui es dispost per raó de la sensitiva empeltada en la elementativa e vegetativa, com dell aduga en actu lagent natural animat per sentir calor e fredor, fam e set e tocament, e enaxí de les altres coses qui avenen segons les obres dels agents animats. E per aquest sentir, tactu apellat, son los appetits naturals en plaers e delectacions dels animals masculins e femelles per ço que hajen enclinació a conservar lurs especies.

89. *De concepció*

EN lArbre elemental està concepció una de ses parts simples, de la qual devallen aquestes concepcions sajús, axí com la concepció que la fembra pren del hom com isca della fill, e axí com lome qui conceb en sa pensa ço que ymagina e ho manifesta[3] defores ab la lengua. E daquesta concepció entenem a parlar pus largament en lArbre sensual. Son doncs aquestes concepcions sajús de la concepció desús, axí com lArbre elemental qui conceb

1. A, bega.—2. A, Sentiment.—3. B, e manifesta.

les influencies dels corses celestials, axí com lo foc qui conceb la ajuda que li fa lo sol en escalfar e en moltiplicar[1] sa calor, e laer qui conceb la calor del foc, e les flors del arbre qui conceben la fi dels fruyts, e encara, la elemental natura qui conceb la fi[2] de la natura del Arbre vegetal e sensual.

90. *De dormició*

En lArbre elemental es lo tronc de les rayls, e son les branques del tronc, els rams qui son de les branques, e les fulles qui ixen dels rams, e les flors qui son dels rams, el fruyt qui es de les flors; e per ço[3] car les unes coses son de les altres, ha en ell natura e proprietat de dormició, la qual es de la preparació e disposició que la forma fa de la materia en aquestes coses sajús en quant la aparella e la dispòn a la obra. On, dementre que la dispòn e laparella,[4] ha en los individuats sensats[5] empremsió de dormir, axí com en la planta en qui en hivern noy ha fulles[6] ni flors ni fruyt; e açò es per raó de la terra restreta per laygua en sos poros per ço que la calor natural dispona e digeresca la materia a les rayls, axí com en lo primer temps de vér[7] en quis fa la renovació de fulles flors e fruyts; e aytal natura es dita dormició de la planta en livern. E car la sensitiva es empeltada en la vegetativa e la vegetativa en la elementativa, es dormició en la sensitiva[8] per ço ques faça la preparació e la digestió com pusca esser la renovació de la transmutació de les viandes en carn e en sanc, e majorment en la nit se fa aquesta preparació, per raó del dormiment del animal qui dorm per les vapors qui son closes[9] e no poden pujar a la fantasía qui es subject de vigilació e majorment en lo dia.

---

1. B, montiplicar *(passim)*.—2. A, qui contempla fi.—3. B, qui ix de les flors e per asso.—4. B, ella apparella.—5. A, e sensuats —6. B, en que en yuern *(usual)* no fa fulles.—7. B, ueer: P, *veris*.—8. A, sensetiua *(passim)*.—9. B, encloses.

91. *De vigilació*[1]

VETLAR[2] està per calt e per sec; e es la sua empremsió en lArbre elemental en qui es laparellament natural e primer, com sajús la forma obra de la materia, pus que es feta la disposició e laparellament per natura de dormició; e per açò vetlen sajús les plantes en lo vér successivament tro al estiu on se cull lo fruyt. E daquest vetlament aytal vegetal passa vetlament al sensual en lanimal, qui conté en sí[3] de la natura vegetal qui vetla per raó dels poros qui son uberts, e la fantasía[4] cull les especies ymaginades per les quals los senys han enclinació als objects reals, axí com lome qui ymagina alcún plaser de visibilitat e mou sí meteix al object com lo pusca veer.

92. *De somniar*[5]

SOMNIAR es mijà qui està enfre vetlar e dormir confús, en axí com lo temps dautumne qui està confús enfre la materia de vetlar e dormir. Per açò los homens malencòlics somníen pus que altres naturalment; e la natura de somniar se pren primerament en los començaments primers desús qui es enfre la disposició e laparellament com les unes causes sien de les altres; e segons aquella natura desús es la empremsió sajús de somniar, e majorment en los homens, qui usen més de les especies fantàstiques que los irracionals; e açò[6] per raó de la ànima racional qui requer majors obres que los irracionals. E per açò somníen los homens en .iij. maneres: la una es segons la empremsió desús que dita havem, e aquesta es segons les complexions e condicions qui venen de la vegetativa e sensitiva; laltra es segons la disposició de la racionativa qui requer aquelles especies en lo dormiment, que havía en lo vetlament,

1. A, vetlar.—2. A, Veytlar (*i* veylar, veylament): B, Vellar (*i* uellament).—3. A,B, qui conten si.—4. A, fanchasia.—5. A, sompniar (*passim*): B, somiar. (*passim*).—6. B, e asso es.

per ço que pusca usar de membrar entendre e amar en aquelles coses que desira o aira;[1] laltra manera es per revelació de Deu e per los bons àngels en les coses qui son a venir, e per lo demoni qui aparella a lànima, dementre que hom dorm, alcunes especies dispostes a peccar per ço que hom faça peccat aprés dormir.[2]

93. *De gog*[3]

En lArbre elemental son appetits naturals, axí com la bonea qui ha appetit com sia gran e com granea sia bona per ella, el foc qui ha appetit a escalfar laer e a reebre secor de la terra, e enaxí de les altres. E daquesta natura aytal devalla sajús en los animals empremsió de gog adoncs com atenyen en ço que desiren, axí com lome qui ha fam, qui ha gog com pot menjar o com veu ço que desira, el cavall qui ha plaser en menjar o en repòs, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. E encara, segons instincts naturals e appetits, son natures de plaers en les plantes segons que venen a compliment de lurs appetits naturals, axí com lo pomer qui ha delectació, si emperò delectació se pot dir, car axí nos cové parlar per ço car havem deffalliment del vocable, en quant ab les sues fulles conserva lo fruyt contra la gran calor del sol o la gran fredor del vent.

94. *De ira*[4]

En lArbre elemental està començament[5] mijà e fi: començament, axí com bonificatiu; fi,[6] axí com bonificable o bonificat; e mijà, axí com bonificar, e enaxí de les altres. E car en lArbre elemental es contrarietat, empatxa contra concordança als començaments lo mijà[7] per ço que no venguen a la fi que desiren, axí com en lo foc en qui la secor

1. A, desiga [bonament] ho *(tot això corretgit)* aira.—2. B, lo domir.—3. A, gaug *(passim)*.—4. B, tristicia *(usual)*.—5. B, esta tristicia comensament.—6. B, e.—7. A, [e] miga.

empatxa lo foc que no do[1] calor al aer; e daquesta natura damunt, qui es per contrarietat, han enclinació sajús los vegetats a semblança dira. E açò apar en la menor planta qui està aprés daltra planta major qui no es de la sua especia, quis lunya de la sua ombra aytant com pot per ço que pusca reebre la calor del sol; e per açò se nodreix tort lo seu tronc. E açò meteix en los animals en qui ha empremsió dira naturalment per raó de la impremsió[2] desús, axí com la gallina qui ha ira com lo milà li menja son fill; e açò meteix del home malaute qui es irat[3] com no es sà o no pot aportar a fi ço que desira. E per açò son los homens malencólics pus irosos[4] que altres per fret e per sec, en qui contrarietat empatxa més concordança de appetits naturals, que en calt e humit.

95. *De sanitat*

En lArbre elemental es la sanitat sajús disposta per la ordinació desús, qui es de concordança estesa per tot larbre, axí com en la planta la qual ha sanitat[5] disposta al animal qui la menja; e encara, axí com en lanimal en qui ha sanitat per raó de la concordança qui es de la[6] impremsió e conjuncció de la elementativa vegetativa e sensitiva. E aquesta concordança es segons que les unes especies son pus concordants a les unes que a les altres, axí com lordi quis concorda mills ab lo cavall quel forment, el forment mills ab lome que ab lo cavall; e axí de les altres coses naturals semblants a aquestes.

96. *De malaltía*

Segons que havem dit de sanitat, se pot dir per lo contrari de malaltía, car làsus en lArbre elemental, se fa la disposició e lordinament[7] com los uns individuus de les es-

1. A, que non do.—2. B, comprensio. —3. B, e axí metex... qui es trist.—4. B, trists.—5. B, en la qual es sanitat.—6. A, qui es la.—7. B, del ordenament.

pecies sien contra los individuus qui son de les altres especies, e açò per molt remota concordança de les especies, axí com la serp qui es contrari[1] per verí, a la natura del home; e açò meteix del realgar[2] e de les herbes medicinals qui per violencia consumen les humors; e encara, malaltía qui està en los estrems[3] del mijà contra temprança qui està en lo mig. Està encara malaltía[4] per corrupció e contrarietat contra generació e concordança; e açò meteix es de la malaltía qui es per tristor e paor o ira, qui son impremsions mogudes dels començaments primers, axí com lo malencòlic qui es trist per malencolía, per la qual tristor es malalt; car la tristor empatxa los beneficis que la vegetativa e sensitiva reeben de la racionativa.

97. *De industria*

EN l Arbre elemental es significada industria general segons los instincts e appetits naturals e les fulles[5] del arbre qui son per conservar la substancia el fruyt; la qual industria es causa a les industries sajús, axí com en les fulles del pomer qui per instincts naturals son per conservar les flors els fruyts[6] contra gran calor, e la industria que l leó ha en caçar, e l aucell en fer son niu, e la aranya en fer la sua tela; e enaxí de les altres industries qui s pertanyen als irracionals, qui devallen de la industria desús segons cors natural. E daquesta industria que ls irracionals han en viure, prenen semblança los homens en quant contenen en sí de la natura elemental vegetal sensual e ymaginal, prenent[7] industria en lur viure.

98. *De substancia*

SUBSTANCIA es en l Arbre elemental, general a les substancies sajús, e es de les parts substancials del arbre e de lurs

1. B, lo serp que es molt contrari.— 2. B, rialgar.— 3. B, en los estruments.— 4. A,B, malautía.— 5. B, axí com les fulles: P, *et secundum folia.* — 6. P, *ad conservandum substantiam flores et fructus.* — 7. A,B, prenen.

subjacencies, estants[1] les unes dejús les altres, axí com bonea està dejús a granea en quant pren son hàbit e en quant està dejús a les fulles qui en ella son sustentades. E en semblant manera es en lArbre vegetal qui es una substancia de moltes parts substancials estants dejús moltes parts accidentals, enaxí com los rams qui estàn dejús a les fulles; e açò meteix del Arbre[2] sensual.

99. *De essencia*

En lArbre elemental consideram essencia ens general a les essencies sajús, la qual essencia està sobre la substancia, axí com la essencia del arbre qui es elementació qui està desobre element[3] qui es substancia; e la bonea del arbre qui es essencia del bo qui es en larbre. E açò meteix de granea e de les altres formes abstractes e primeres a les essencies dels individuus sajús, axí com la bonea del foc qui està desús a la bonea del pebre, e la bonea del pomer a la bonea de la poma e del pomer en quant es bo; e axí del Arbre sensual. E en tots aquests està la substancia dejús la essencia, en quant la essencia es sustentada en les parts substancials, axí com bonea sustentada en son bonificatiu bonificable bonificar qui son parts substancials; e en quant son parts essencials de bonea qui es essencia, se converteixen la essencia e la substancia;[4] mas en quant es differencia enfre les parts accidentals e substancials, es differencia enfre la substancia e la essencia, axí com humanitat[5] qui es essencia dome, e la substancia qui es lome compost de parts substancials e accidentals.

100. *De ens*

En lArbre elemental es ens gendre[6] molt general, tant que sobre ell no ha gendre negú segons les entitats cor-

1. B, estan (*i* estant, *passim per* estants —2. A, al arbre.—3. A, lelement: P, *elementatum.*—4. A, qui es sa essencia se conuertexen la essencia en la substancia.—5. B, la humanitat.—6. B, genre *(passim).*

porals qui son dejús la luna; e daquest ens desús devallen tots aquells qui son sajús elementats substancials e accidentals, axí com la entitat[1] del pomer qui devalla de la entitat desús. E daquest ens general qui es desús, e daquest qui es dejús,[2] pot hom haver conexença segons aquestes formes .C. que dites havem, qui son formes primeres e causes a aquestes sajús; e encara, pot hom haver conexença dell segons ço que del Arbre elemental dit havem e que proposam dir en l Arbre vegetal sensual e ymaginal, en lo qual ymaginal la ymaginació ymagina[3] un altre ens entencional qui es semblança daquest ens real que dit havem, axí com la cabra qui ymagina lo lop e les sues condicions a ella contraries per instincts naturals.

¶ Dit havem daquestes .C. formes primeres a aquestes formes sajús naturals, los secrets de les quals hom pot conèxer per ço que dit havem de les formes primeres, axí com especial qui es conegut per la conexença que hom ha de son general.

¶ Volc Ramón passar a tractar del Arbre vegetal; mas lo monge li dix que ell dubtava en alcunes coses[4] que ell havía dites en l Arbre elemental; e per açò volía lin fer[5] demandes e questions. Mas Ramón li dix que en l Arbre questional li feés aquelles demandes, e encara, si en res dubtava en los altres arbres; car en aquell loc se cové la questió e la responsió, segons la ordinació daquest *Libre*.

1. A,B, encitat *(passim)*.—2. A, manca aquest membre.—3. B, en lo qual ymagina la ymaginacio.—4. A, algunes causes *(formes usuals)*.—5. B, uolia fer.

Del Arbre vegetal

AQUEST *Arbre* es departit en .vij. parts, ço es a saber: en rayls tronc branques rams fulles flors e fruyt. E es arbre doble en quant es differencia dell e del Arbre elemental en lo qual es empeltat per creació, ço es a dir, que Deus ha creada la potencia vegetativa[1] en ell e dell, axí com Deus qui creà home en la terra e del lim de la terra; e per açò son los individuats sajús elementats e vegetats. On, com aquest *Arbre* sia doble, covė quel menem doblement per nostre enteniment, per ço que mills dell conexença puscam[2] haver.

I

De les rayls del Arbre vegetal

LES rayls del Arbre vegetal son: bonea granea duració e les altres que dit havem[3] en lArbre elemental. E cascuna daquestes rayls es doble en quant conté en sí natura elemental e vegetal, general e especial: general, ço es lelemental, especial es la vegetal.

1. B, uegetiua.—2. A, pugam.——3. B, que dites auem

E ensems son una rayl ajustada damdues natures qui es bona sots raó de bontat; e la natura vegetal transubstancieja en sa especie la elemental, enaxí com loliver empeltat en lullastre qui la sua especia atrau e transmuda la influencia qui vé del ullastre. E totes ensems les rayls son linyes qui san al tronc vegetal del arbre, al qual donen lurs condicions e lurs natures.

II

Del tronc del Arbre vegetal

AQUEST tronc es doble, car es de la essencia elemental e vegetal; e es tronc general als troncs qui dejús[1] li estàn vegetats, axí com al tronc del pomer, del leó e del home, de la grua e del peix; e es visible en los seus particulars,[2] axí com lo tronc del pomer qui es visible e palpable, e la sua visibilitat e palpabilitat està per la elemental essencia qui conté en sí grossa materia. Mas la essencia quel pomer ha per vegetació nos pot tocar ni veer per ço car la sua materia es sobtil, en tant que nos pot tocar ni veer; emperò apar la sua figura en la licor qui està en lo tronc, enaxí com apar[3] lo tronc vegetal en lo tronc de la figuera en semblança de let, e del leó en figura de sanc. Es, emperò, lo tronc vegetal de natura corporal per ço car es de parts substancials corporals, segons que en les rayls es significat.

1. A, desus.—2. B, en los particulars.—3. B, com par.

III

De les branques del Arbre vegetal

LES branques del Arbre vegetal son dobles, car les unes son de la natura elemental e les altres de la vegetal. E les branques vegetals son .iiij. ço es a saber, la potencia appetitiva retentiva digestiva e expulsiva; e son per çò .iiij. car abasten a les transmutacions quis fan per generació e corrupció en la vegetació, e per differencia concordança e contrarietat; e no poden esser menys de .iiij. segons que es significat en les branques del Arbre elemental. E aquestes .iiij. branques son generals a totes les branques vegetades,[1] axí com a les branques del pomer del cavall e del home.

1. *De la appetitiva*[2]

LA potencia appetiva es raó per la qual les unes parts vegetades han appetit a les altres; e en aquest appetit està lappetit de les branques elementals e lappetit de les vegetals; e per açò es lappetit doble e compost, axí com lo pomer qui ha appetit a la pluja per ço que ab la fredor de laygua pusca moltiplicar sa fredor, e ha appetit al dia per ço car ab la calor del sol pusca multiplicar[3] sa calor; e açò meteix del appetit que ha a la terra e al aer. E aquestes coses qui defores son e entren dins, son de la potencia augmentativa qui es per la vegetació quis fa de les coses defores en les especies dedins, axí com la especia de la pluja quis converteix en la especia del pomer, lo qual

1. B, ueietals.—2. A, de la potencia apetitiua.—3. B, per so que am *(passim)* la calor del sol pusca montiplicar *(passim)*.

convertiment appeteix la appetitiva per ço que sia gran lo creximent seu e del tronc els rams fulles flors e fruyts.

¶ Ha encara la appetitiva condició en haver appetit a moviment de un element en altre e duna complexió en altra, per manera de concordança de bonea granea duració e poder, e de virtut e dels instincts naturals, per ço ques seguesquen les fins de la vegetació, axí com en lo cavall en qui la appetitiva[1] appeteix conservació de la especia cavallina, e per açò enclina lo cavall a desijar la egua[2] en qui pusca fer fill. Dona encara appetit al cavall en menjar per ço que les sues parts se pusquen sostenir,[3] transmutant la herba en especia de carn e laygua que beu en especia de sanc; e ha encara appetit a laygua adoncs com ha set, per ço que ab la fredor de laygua pusca mortificar la sobre gran calor del foc, e ab la humiditat de laygua pusca mortificar la sobre gran secor de la terra; e com lo cavall ha gran fret, ha appetit com pogués estar a la calor del sol, e enaxí dels altres appetits[4] naturals los quals seríen loncs a recontar. Es doncs appetit, doble, ço es saber, lappetit que ha lo pomer e lo cavall en quant sa especia, e que han los elements en ella.

2. *De la retentiva*[5]

La potencia retentiva es raó a retenir les parts dedins qui venen defores, les quals desira lappetitiva e enflueix la elementativa desús en aquesta sajús, lo qual reteniment se fa segons lestament de la forma essencial que dita havem en lArbre elemental, qui es general a les estacions sajús; e per açò la potencia nutritiva, de la digestiva ha materia que pot digerir, la qual es de les coses que la retentiva reté, axí com lome qui ajusta diners, que despena aquells[6] com los ha mester. E aquest reteniment se fa més per laygua

1. A, la potencia.—2. B, la ega.—3. B, *(afig:* per uiure: P, *per viuere.*—4. A, de les altres parts.—5. A, De la potencia retentiua: B, de retentiua.—6. P, *quos expendit.*

que per altre element, per ço com laygua ha natura de restrènyer les coses; e per açò la potencia digestiva es de les condicions majorment del foc per ço que escamp les parts que la retentiva reté per laygua. Es encara la retentiva de la natura feminina,[1] per raó de la impremsió que ha per concepció de les coses vengudes per la appetitiva; e la digestiva es de la natura del mascle qui en les naturals coses imprem[2] ses semblances. E açò es significat en lo tractat que havem dit del mascle e de la femella e de la impremsió en lArbre elemental.

3. *De la digestiva*[3]

La digestiva es aquella potencia qui digereix ço que larbre pren de la terra e dels altres elements e de les influencies qui venen dels corses celestials, axí com en lo pomer en qui les rayls prenen de la terra parts crues e posen[4] les en la retentiva, e la digestió[5] digereix aquelles ab la calor natural e aquelles departeix als membres del pomer e a les altres parts del pomer per ço que lumit radical viva del nutrimental.[6] E açò meteix se segueix en los animals, axí com en lome que les viandes que pren menjant e bevent, e les vapors que respira ab lo nas, la digestiva digereix e transmuda duna especia en altra, axí com pa en carn e de vi en sanc, e de les vapors grosses que venen defora en vapors sobtils qui estàn dedins; e açò per manera de generació corrupció e privació, e encara, individuació, e segons les altres formes generals que dites havem en la fi del Arbre elemental.

4. *De la expulsiva*[7]

La expulsiva es potencia qui gita defora les grosses materies que la appetitiva avorreix en metre[8] en nodriment, e

1. B, de la femenina natura.—2. B, impremen.—3. A, De la digestiua potencia.—4. B, e passen.—5. B, digestiua *(corretgit)*.—6. B, del strumental.—7. A, De la potencia expulsiua.—8. B, a metre.

de les quals la digestiva ha tretes les subtils [1] materies que la appetitiva desira en lo nodriment de les plantes, axí com en lo pomer en qui la expulsiva gita defora [2] lescorxa qui no es vegetada e les fulles qui caen dell; e açò apar [3] en lo roure qui ha pus grossa escorxa. E açò meteix se segueix en los animals, axí com en lome en qui la expulsiva gita defores les grosses materies no digestes escupent e suant e en urina e en les altres feces. [4]

¶ Aquestes .iiij. branques que dites havem, nos poden veer ni tocar, car son generals a totes les branques dels arbres vegetals e sensuals, e son sustentades en lArbre elemental, e lurs branques individuades son escampades en les substancies vegetades e sensades.

¶ Com la appetitiva desira plus que la retentiva no pot retenir ni la digestiva digerir, adoncs es major [5] concordança ab corrupció que ab generació, e consumació que creximent; [6] e com la retentiva reté les grosses materies no digestes contra la expulsiva, adoncs ha enclinació a consumació e corrupció; e com la digestiva no digereix tant com se cové al nodriment de la planta o del animal, adoncs es contra [7] generació e creximent; e com la expulsiva es trop forts o trop feble, adoncs es la substancia en corrupció. E per açò los metges aministren les natures de les branques com hajen concordança en lo nodriment de les substancies, e ensenyen a haver [8] sanitat ab temprança qui es lo subject de la concordança de les branques.

---

1. B, a atreytes les sobtils. — 2. B, defores. — 3. B, apar pus — 4. B, e en lorina e en los altres fesses. — 5. B, ha maior. — 6. P, *et cum consumptione quan cum cremento.* — 7, B, as contre. — 8. B, en auer.

IV

Dels rams del Arbre vegetal

Los rams del Arbre vegetal son dobles, car los uns son de la natura del Arbre elemental e los altres del Arbre vegetal. Aquells qui son del Arbre elemental son [1] visibles en lo pomer on se fa lo renovellament en la primavera, en los quals nexen les fulles flors e fruyts; els rams qui son de la natura vegetal, nos poden veer ni tocar, e son significats pus fortment per generació corrupció privació e renovellament, que per les altres formes; car per generació se fa la transmutació els renovellaments de les coses, segons que en lo tractat de generació es significat; e açò meteix de corrupció, de privació, [2] en privants les unes formes velles per corrupció e engenrant formes noves per generació.

2. En aquests rams generals composts del general Arbre elemental e del general Arbre vegetal, estàn en disposició tots los rams de les plantes e dels animals qui estàn en ells en potencia ab ajuda dels agents naturals quils aporten en actu, segons les condicions de les rayls e les natures de les .C. formes primeres que en lArbre elemental dites havem.

3. En los rams del pomer estàn en potencia rams daltre pomer, la qual potencia es sustentada en la disposició de les rayls e de les .C. formes; e com lagent natural toca aquests rams qui son en potencia en los rams qui son en actu, segons la disposició de les rayls, aporta aquells

1. A, e son —2. P, *et priuatione.*

rams de potencia en actu, e es lagent natural del pomer en la poma en la qual es la sement qui es agent, segons lappetit natural e instinct diffuses per totes les formes; e açò successivament de uns agents en altres, de la qual successió es conservada la especia del pomer. E açò meteix es de la especia del cavall.

V

De les fulles del Arbre vegetal

SON les fulles del Arbre vegetal dobles, car les unes son segons la elementació e les altres segons vegetació. Les fulles qui son per vegetació no pot hom veer ni tocar, car son dedins les fulles de la elementació, les quals son visibles e palpables en lo pomer, qui son substancies en les quals son sustentats los accidents, qui son les fulles del Arbre elemental, en los quals son fulles accidentals qui son del Arbre vegetal en quant vegetació, axí com color sabor e odor, dolçor e amargor, e los altres accidents semblants a aquests qui son quantificats qualificats relats, estants en acció e passió en temps loc hàbit[1] e assituacions, segons que es significat[2] en les fulles del Arbre elemental.

2. Aquestes fulles qui pertanyen a la vegetació, ornen e conserven axí la substancia vegetativa, com fan les fulles elementals visibles qui son gonelles[3] de les vegetatives de la substancia del pomer;[4] e com aquelles caen del pomer, es significat que les fulles vegetatives han fet lur

---

1. A, lochs abits.—2. B, que ho e significat.—3. A, com les fulles elementals uisibles son gonelles.—4. B, de les substancies del pomer: P, *ex substantia pomerii existentium.*

compliment e lur cors en lornament e conservament de la substancia vegetal, qui dorm entrò a aquell temps ques fa la renovació de les fulles en la primavera. Emperò la virtut de les fulles vegetals posades en la poma en potencia, es excitada e moguda, adoncs com la poma es menjada per lanimal, en nodriment vegetat sensat, on sateny sabor e color e odor.

VI

De les flors del Arbre vegetal

LES flors del Arbre vegetal son dobles, car compostes son de elementació vegetació, axí com la flor de la poma qui es visible en quant conté la natura elemental, mas nos pot tocar ni veer en quant conté la natura de la vegetació; les quals flors de la vegetativa estàn dedins contengudes, e son de tan sobtil materia que nos poden veer; e estàn majorment en estrument[1] compost de potencia object e actu, don es derivat lo fruyt qui es pus prop a la potencia e object e a la obra,[2] que a les altres formes, axí com lobrat qui es pus prop a la mà que al braç, e al martell que a la mà, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

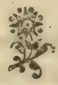
2. En les flors qui son generals, estàn en potencia les flors especials; e les flors han més de odor e de sabor que les fulles, e encara més de virtut, e han pus intensa color, e açò es per ço car son pus prop al fruyt que les fulles, lo qual[3] es la pus nobla part que sia en tot larbre; e està la

1. B, maiorment estrument: P, *maxime per instrumentum.*—2. A, e sobiec e [a] la obra: P, *obiecto et actui:* B, (falta un troç).—3. B, la qual.

flor [1] per corrupció e ell per generació, e per açò en la consumació de la flor se cull la augmentació del fruyt; e nix [2] lo fruyt en lo mig loc de la flor per ço que la sua virtut sia major, e es la flor pus leugera quel fruyt per ço com es pus ple [3] e car conté en sí en potencia totes les parts del arbre esdevenidor. [4]

3. Les flors no duren tant en larbre com fan les fulles qui son [5] per conservar les flors els fruyts. E les flors qui caen son la materia que la expulsiva gita [6] e talla de la planta per ço car feta es la digestió en quant es engenrat lo fruyt de la sobtil materia de la flor, e aquella que lappetitiva desira e que la retentiva reté, e la digestiva departeix [7] en les parts del fruyt. E com les flors caen ans que sia engenrat lo fruyt, adoncs es per la enfermetat del arbre e de les sues branques.

4. Alcuns arbres son qui no han flors, axí com la figuera, e açò es per ço [8] com lo fruyt se fa en los rams; e açò es per la gran abundancia de calor e humiditat [9] en quis fa la digestió enans que en les altres complexions; en la qual gran abundancia de calor e humiditat estàn les figues, [10] e per açò son plus plaents a menjar quels altres [11] fruyts, car la natura dome més se delita en la complexió de la sanc, que de la còlera de la fleoma e de la malencolía.

1. B, e estan les flors.— 2. B, naix.— 3. B, per so car es ple.— 4. B, manca aquest mot.— 5. B, qui estan.— 6. B, geta.— 7. P, *digessit.*— 8. B, per tal.— 9. B, e de humiditat.— 10. A, figueres.— 11. B, que altres.

VII

Del fruyt del Arbre vegetal

Lo fruyt del Arbre vegetal es doble, segons la duplicitat que havem dita de les altres parts del arbre. El fruyt en quant se pot veer e tocar, es per raó de la natura elemental; e la forma del fruyt vegetal apar en sabor odor e color qui son les sues figures, les quals lanimal ateny per sentir;[1] el fruyt vegetal està secret e amagat als senys[2] corporals qui les figures atenyen, e lo qual la ymaginació ateny e en lo qual se cullen totes les parts en les quals està altre fruyt en potencia; e per açò es major en bonea granea virtut e poder e les altres, que les flors fulles e entencions secundaries.[3]

2. En lo pomer es la poma fruyt; e car la poma conté en sí plus de vegetació que les flors ni les fulles ni les altres parts del arbre, es la poma[4] fruyt del arbre qui es la fi, ço es vegetat, al qual san vegetatiu[5] vegetable vegetar, e ell es lo centre en lo qual han repòs, axí com moltes linyes a un punt en lo qual sajusten es mesclen es donen lurs semblances es segueix[6] la fi que desiren.

3. Lo fruyt es pus ple e pus fexuc que la flor per ço com ha a més causes a respondre que la flor, e car més conté del cercle quadrangle e triangle, e de les .C. formes qui son les primeres natures.

4. Alcuns arbres son en qui nos fa fruyt, axí com en

1. B, manca *per sentir.*—2. A,B, sens *(usual).*—3. P, *quam flores et folia que sunt per secumdam intentionem.*—4. B, forma.—5. R, uegetiu.—6. B, se sigueys.

lo salze e la frexa, e açò es per ço[1] com en la flor se conserva la especia dells.[2] E alcuns fruyts son en qui no ha clovell defores, axí com en la cirera, e ha clovell dedins; e açò es per la humiditat qui està en los estrems, e la secor en lo mig sustentada en lo pinyol.[3]

5. Es altre fruyt qui ha lo clovell defores, qui no ha pinyol dedins, axí com en la castanya[4] e la avellana; e açò es per ço com la secor abunda defores e la humiditat de dins, e enaxí dels altres.

6. Cascún[5] dels elements ha .iiij. especies de plantes on ell senyoreja sobre los altres elements, axí com lo foc qui senyoreja en lo pebre et lall qui son en quart grau de calor e en terç de secor[6] e en segón domiditat e en primer de fredor. La segona planta[7] es axí com la canella en qui lo foc es en terç grau de calor e la terra en lo segón e laer en lo primer e laygua es en ell engradada.[8] La terça planta es axí com lo fenoll en qui lo foc es en segón grau de calor e la terra en lo primer e laer en les tres parts dun grau e laygua en les dues. Es altra planta en qui lo foc es en primer grau de calor, axí com anís qui es en primer grau de calor e la terra en tres punts de secor, e laer en .ij. dumiditat e laygua en un de fredor. E açò meteix dels altres elements; car cascú ha .iiij. especies de plantes gradades les unes sobre les altres, segons que en les .iiij. especies damont dites significat havem. E per açò han los metges materia a preparar sanitat en lo pacient en gradar les plantes segons la art de medecina; e daçò havemne fet un tractat qui es apellat los *Començaments de medicina,* en lo qual donam doctrina com los metges sapien gradar les medicines segons los graus de les malaltíes e de les plantes.

---

1. B. e lo frexe. e asso es per tal.—2, A, delles.—3. A, en lo mig pinyol.—4. B, que ha lo clouell defores axi com la castanya.—5. A, Cascuns.—6. B, e en lall qui son .iiij. graus de calor e en .iij. graus de secor.—7. B, lo segon grau.—8. P, *degradata.*

¶ Dit havem del Arbre vegetal, e dels seus secrets e natures pot hom haver conexença segons lo procés que en ell havem tengut e applicant a ell les .C. formes quis contenen en l Arbre elemental, segons los exemplis que d elles donats havem e donar proposam.

Del Arbre sensual

QUEST *Arbre* es dels animals, e es departit en .vij. parts segons que en ell se conté. E es triplex, ço es a saber, de la elementativa potencia e de la vegetativa[1] e de la sensitiva. On, enaxí com un arbre qui fos de tres especies, axí com empeltat pomer en perer e preseguer en pomer, seríen en un arbre totes tres[2] les especies, enaxí empeltada la vegetativa en la elementativa e la sensitiva empeltada en la vegetativa, reten un arbre totes tres les potencies; emperò, daytant es la differencia, quel tronc del arbre qui sería del pomer preseguer e perer,[3] sería de quantitats discretes, e aquest *Arbre* es de quantitats continues estants los uns arbres en los altres.

2. Es la sensitiva en lArbre elemental general e en lo vegetal general segons que lo compliment natural ho requer, per ço que en natura no estía buyt; e encara ho requer la conjuncció de les coses qui son dintre e defores, e la disposició e proprietat de les causes primeres; e en axí de les .C. formes generals que dites havem en lArbre elemental, en lo tractament de les quals es significat que de necessitat, segons cors natural, cové que l*Arbre sensual*

1. B, ueietiua.—2. A, seria un arbre [ab] totes tres.—3. B, del perer pomer e preseguer.

sia estès en lArbre elemental e vegetal, car si nou era, seríen les sensibilitats[1] de particulars e no de universals, axí com la pera e la poma[2] qui no seríen naturalment visibles, ni la fredor de la pera sensible, ni la sabor de la poma atretal, e açò meteix de la sua odor; e seguirsia que la sensitiva no participaría ab les formes generals e primeres del Arbre elemental[*] e vegetal; per que no poría esser creximent en la sentiva ni generació, e com morría[3] en Pere el seu cavall el seu falcó, sería anixilada la sensitiva de tots tres, car no hauría subject general en qui fos sustentada, axí com si lanell den Pere qui es daur e fos fus, fos anichilada la sua materia que res no fos, ço es laur de que era. E encara, la pera e la poma seríen buydes de visibilitat e disposició a haver proprietat e natura de sensibilitat; e açò natura no poría sostenir, car sostendría buyt contra granea de bontat e de totalitat de parts, e sostendría molts daltres incovenients de impossibilitat. Es, doncs, l*Arbre sensual* general estès en lArbre elemental e en lo vegetal, per ço quels inconvenients no sien e que les formes primeres pusquen romanir ço que son.

1. B, sentibilitats.— 2. A, ni la poma.
* Altra llacuna del m.s. A: trellat del B.
3. B, moria: P, *moreretur*.

I

De les rayls del Arbre sensual

Les rayls del Arbre sensual son tríplex, ço es a saber, que sa bonea ha .iij. natures: la una es de la elemental, laltra es vegetal, e laltra es sensual; e açò meteix de granea e de les altres rayls del Arbre. E totes aquestes .iij. natures son bones e reten una rayl bona en la qual cascuna ha son offici, axí com la elemental qui pren del Arbre elemental benefici e creximent, e la vegetal del vegetal e la sensual del sensual, axí com particular qui pren benifici de son universal. Daquest benifici se fa la generació el creximent en lanimal, axí com en home o en cavall, e enaxí dels altres animals composts e ajustats de natura elemental vegetal e sensual.

2. E enaxí com lo pomer qui ha ses rayls en qui pren benifici de la terra e dels altres elements, enaxí home, e los altres animals, ha ses rayls en laer en qui es contengut[1] e en los altres elements, e açò es per raó com es movable dun loc en altre; en lo qual aer e elements es estesa la vegetació general e la sensitiva general, enaxí com lo vidre qui es estès per tot lo cercle del vi en ell contengut; e en aquell loc del continent son les rayls del home es fa la refluencia e influencia per que lome viva, el subject dels porus es lo subject de la refluencia influencia qui es humit nutrimental qui va e vé, del qual viu lo radical, axí com lo lum qui viu del oli en la lantea. Aquestes rayls son generals, en les quals estàn en potencia e en dis-

1. P, no tradueix la segona part d'aquesta comparança.

posició les rayls especials dels individuats animats aportats en actu per los agents naturals, enaxí que una rayl, qui es bonea, la qual es general[1] a moltes rayls particulars. E entenem, emperò, a dir de bonea natural e no moral,[2] e la qual es dita gendre, en qui son sembrades les especies de les bonees particulars, axí com bonea de cavall qui es una especia, e bonea de grua atretal, de la qual bonea de cavall es la bonea del cavall den Pere e del cavall den Martí; e en la bonea general son axí sembrades les bonees especials, com moltes sements de diverses especies en una terra metexa, la qual terra se ret general a cascuna de les sements. E daçò havem esperiencia en lort plantat de moltes plantes diverses en especies e en nombre.

3. De la terra es fet ferre, ço es de pedra, e es fet vidre e es feta teula, e la terra es una metexa e es general a les tres obres. Enaxí la rayl qui es bonea,[3] es general a elementat e a vegetat e a sensuat e a ymaginat; e açò per ço com es de .iiij. natures. On, com lo ferre vé en corrupció e la teula el vidre, retornen a la terra lurs materies e lurs natures, axí com qui duna massa daur faya anap escudella e anell, e fonía lanap lescudella e lanell ensems, retornaría la massa primera en son estament e nombre, denudada de les figures per les quals era departida en diverses parts. En semblant manera la bonea qui es rayl general, recobra les sues parts com venen en privació les figures e los nombres sots les quals estaven, enaxí que la bonea elemental general recobra la sua part elemental especial, e la vegetal general la sua especia,[4] e la sensual general la sua sensual especial; e enaxí son conservades les natures e les formes primeres.

1. P, *ita quod una radix (que est bonitas) generalis est.*—2. P, afig: *in qua bonitate animalia participant.*—3. B, bona.—4. P, *specialem.*

II

Del tronc del Arbre sensual

Lo tronc del Arbre sensual es tríplex en quant es de .iij. natures, ço es a saber, de natura elemental vegetal e sensual, axí com lo cors del home o del cavall qui es un tronc de les .iij. natures damunt dites. Per la natura elemental ha lo cors del home osses e carn e nervis, e es vesible e palpable; e per la natura vegetal ha les proprietats e les natures del tronc vegetal, segons que dit havem en lo seu tractat, e apar en la licor del cors en la sua figura; e la color[1] que pren de sanc es figura del tronc sensual estesa per tot lo cors del home, lo qual tronc sensual es lo seny comú, per la natura del qual los senys particulars fan judici; e es de natura corporal per ço que sia substancial part del cors, e que granea de bonea no sia major en lo tronc elemental e vegetal, que en lo sensual, en los quals sería major si l tronc sensual era accidental, com sia ço que l elemental e l vegetal sien substancials, e que bonea sia pus gran naturalment en les parts substancials que en les accidentals: e açò meteix de granea poder virtut instincts e appetits naturals, e de fi e de concordança. Es doncs lo tronc sensual part substancial,[2] e en pus noble fi e natura que l tronc elemental e vegetal; car per ell més veritat s ateny e ell en més objects s estén, que per lo tronc elemental e vegetal, axí com visibilitat e sabor e odor qui s atenyen per los animals, los quals no poden atènyer les substancies no anima-

1. P, *calor.* — 2. B, part elemental e ueietal.

des. E encara, quel tronc sensual transsubstancieja en sa especia los altres troncs, ço es a saber, lo elemental e lo vegetal; e açò nos converteix, axí com loliver empeltat en lullastre qui atrau a sa especia la natura del ullastre en la sua materia.

2. Lo seny comú nos pot veer ni tocar per raó de la gran subtilitat que ha la sua materia; e es comú als seus particulars,[1] axí com la calor del foc qui es comuna a la calor del pebre e del gingebre qui son los seus particulars; e per ell cascún particular es comú als diverses judicis, axí com lo veer qui fa judici de blanca color e de negra e de vert e de vermella e de les coses belles e letges: e açò meteix del gustus qui fa judici del dolç e del amar,[2] e del vi e de laygua, e de laygua calda e freda, e de la sabor de la poma e del préssec, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

3. Aquest tronc del home es axí un per unitat, que es forma general e primera, com es bo per bontat e gran per granea; e es de diverses natures enaxí per differencia, com es un per concordança de moltes bontats en una, e de bontat e granea, e enaxí de les altres semblants a aquestes. E segons quel seny comú pren benefici del tronc elemental e vegetal, vivifican los subjects sensats en qui los seus particulars son sustentats, los quals son de la natura elemental e vegetal; car lo seny[3] comú es aquell qui en la sua especia e en los seus particulars qui son de la sua essencia, usa del tronc elemental e vegetal, enaxí com la vegetativa del pomer qui usa de la terra e dels altres elements en vegetarlos de sa especia e en elementar sí metexa dels elements, enaxí com forma qui desús està a granea de bontat poder virtut e les altres. E per açò, segons quel seny comú es forts en sa virtut, son los seus particulars forts e virtuoses e fortifica los subjects de aquells, ço es a saber, los altres troncs.

1. P, *ad suos particulares sensus.*—2. B, damar: *et amaro.*—3. B, lo seu.

III

De les branques del Arbre sensual

Les branques del Arbre sensual son .vj. ço es a saber, visus auditus odoratus gustus tactus et effatus,[1] lo qual effatus havem provat que es sisèn seny en lo tractat que dell fet havem. E les branques covenen esser .vj. e no més ni menys, car si eren més, ço que més sería, sería superfluu, la qual superfluitat natura nou pot sostenir; e si eren menys, sostendría natura vacuitat, la qual no pot sostenir, axí com si no era visus, sería la visibilitat de les coses buyda e no sería a neguna fi, e si no era effatus, sería parlar, qui no cau sots especia de neguns altres senys, debades, en ço que no s auría a neguna fi; e açò meteix es del oír e dels altres senys. Son doncs los senys .vj. segons necessitat de natura corporal e segons les .vj. dreceres de cors; e ab elles poden esser atenctes[2] totes les coses corporals, e en elles empremtes totes les coses ymaginals.

2. Covenen esser los .vj. senys parts substancials e corporals, per ço quel seny comú haja parts qui sien de la sua essencia en qui sia sustentat, lo qual es de natura corporal segons que provat havem. E aquestes .vj. branques son en l Arbre general, lo qual apellam Arbre sensual, generals[3] a les branques especials dels individuats animats, axí com visus qui es general potencia a la vista del home del cavall de la àguila e del peix, enaxí com la bonea es general qui dejús sí ha moltes especials bonees.

1. B, afatus *(passim)*.—2. B, actentes.—3. B, sensual general.

3. Cascuna de les branques ha sos propris sobjects en qui es sustentada, axí com visus qui es branca tríplex continent en sí .iij. natures, ço es a saber, natura elemental e natura vegetal e natura del seny comú, el visus particulat e individuat, axí com los ulls den Pere qui son elementats vegetats e sensats; e açò meteix del oír e dels altres senys. E daquests senys volem parlar com pus abreujadament porem; emperò en tal manera nos cové parlar, que hom ne pusca haver conexença de lurs entitats natures obres e maneres.

1. *De visus*

Visus es branca tríplex segons que dit havem, el seu loc está en los ulls; e ço que dels ulls se veu es pot tocar, es de la essencia de la branca elemental e majorment de la natura del foc e del aer, com sien la lugor del foc e la diafanitat del aer estruments a veer e a remoure les ombres qui son per laygua e la terra. E ço que en los ulls es vegetat, es de la natura de la vegetativa en la qual son les sues .iiij. branques que dit havem; e aquestes nos poden tocar ni veer en los ulls, com sia ço que la vegetativa sia invisible e no tangible. E cascuna de les sues branques ha son offici en los ulls, axí com per la appetitiva sà la potencia visiva a son propri object, ço es a saber, a visibilitat; e la retentiva retén la lúu del foc e la diafanitat del aer en la linya qui es enfre la visitivitat e la visibilitat; e la digestiva digereix les especies aombroses com sien clares e luents; e la expulsiva ne remou les ombres, axí com lo foc qui de laygua calda gita la virtut de fredor.[1] E la essencia del visus nos pot veer ni tocar, e es forma a les altres e es sobre elles en granea de bontat poder e les altres; e les sues parts essencials son .iiij. ço es a saber, visitiu e son visible e son veer el vesible comú del qual es individuat

1. P, *frigiditatem removet.*

lo visible particular, axí com lo vesitiu dels ulls den Pere qui es una part del seu visu, e la visibilitat qui es de la essencia de visu, el veer qui es actu damdós e dedins, en axí que daquestes .iij. parts es lo visus den Pere. E aquest visus es la branca del seny comú e la visibilitat qui es de fores, axí com la visibilitat de la poma e de la pera qui es object remot en quant no es de la essencia del visu den Pere, mas que participa en especia ab la visibilitat qui es part del visu den Pere, e la qual es posada[1] e sustentada en los ulls. E la digestiva digereix la visibilitat defores en la visibilitat dedins, enaxí com digeren[2] lo pa en la carn, lo vi en sanc; e daçò segueixse un altre actu qui es veer e obra accidental, per ço que sia lo vist qui es desirat a esser vist e en lo qual lo visitiu ha repòs.

¶ Los ulls den Pere son elementats vegetats e sensats, el seu cavall es vesible, lo qual en Pere veu; e dels ulls al cavall ha una linya estesa per laer e lespay qui es enfre los ulls el cavall, e aquesta linya es composta de .iij. natures, ço es a saber, de natura elemental vegetal e sensual, estant la linya dins .ij. punts termenada: la un punt es aquell qui es contigu ab lo cavall, e laltre es aquell qui es contigu ab los ulls den Pere. Aquesta contiguitat es termenació de la linya, e està[3] per discreta quantitat en quant los ulls den Pere e lo cavall son corses no estants en un loc e differents la un del altre; mas en quant segons lArbre sensual general[4] es triplicat de natura elemental sensual vegetal, es la linya continua, mas que es sensada en los ulls den Pere sots un cors en quant la part de la linya general qui entra en los ulls e en quant entra en lo cavall qui es altre cors, lo qual cors es visible per la visibilitat qui es una de ses parts essencials, per la qual es vesible en la sua color en la qual participa la linya de fores per contiguitat. E per açò car lo visitiu qui es en los

1. P, *que sensata est.* —2. digerent (?): P, *sicut digerit.* —3. P, *Hec continguitas et terminatio linee stat.* —2. B, general sensual.

ulls den Pere, enclinas[1] a son propri visíbil per raó de la appetivitat natural e appetibilitat, la digestió digereix la visibilitat defores qui no es de la essencia dels ulls, en la visibilitat dedins qui es essencial part de la vista den Pere; e per açò los ulls den Pere atenyen lo cavall sens que lo visitiu no passa per la linya ni passa per lo cavall, ni la color del cavall no vé als ulls den Pere, la qual color no hi pot venir, car si hi venía lexaría son propri subject qui es lo cavall; ni la visitiva potencia den Pere no pot anar al object, car si ho faia lexaría son propri sobject qui son los ulls den Pere. Es doncs la manera de veer aquella que damunt dita havem; e aquesta manera metexa se sigueix en los altres senys segons lurs condicions e natures.

¶ Es aquesta branca de veer necessaria[2] als animals per raó dels hàbits que prenen per la vista, los quals son necessaris a viure[3] e als hàbits de sciencies; e es la visibilitat empremsió de la ymaginació qui en sí emprem les semblances de les visibilitats, per ço que la ymaginació retinga com lome sapia tornar a sa casa, el leó a la font, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

2. *De auditus*

AUDITUS es laltra branca del Arbre sensual, e es enaxí triplicada de .iij. natures, com es la branca qui es visus. E està més per calt e per sec, que per altra complexió; e per açò los corses qui son dessecats per gran calor, son pus sonables e reten pus de sò quels altres, com son tocats; e per açò son les orelles de complexió calda e seca, e per on la còlera gita la superfluitat sua, com siaço que les feces qui ixen de les orelles sien de complexió calda e seca.

¶ En auditus es auditiu qui es una de les sues parts essencials, e es oíble qui es de la essencia de auditus, e es oír qui ix damdós e ix en la essencia de auditus e en ella

1. B, enclinantse.—2. B, necessaria de ueer.—3 P, *ad videndum.*

neix e romàn una de ses parts essencials. E en aquestes .iij. parts essencials auditus es sustentat, axí com la volentat qui es sustentada en son propri volitiu volible e voler. E es una audibilitat comuna qui es de la essencia e part del Arbre sensual estesa en laer en la pera e en lo fust, e sustentada en elemental natura e vegetal per continua quantitat; e per açò com la pera es tocada ab lo ferre e laer ab la verga, ix aquella audibilitat en actu per lo moviment fet en lo feriment e tocament; e aquella audibilitat ateny lauditiu en son propri oíble qui es de la sua essencia, lo qual ab la audibilitat estranya participa en especia, e la semblança de la qual la digestiva digereix en la audibilitat dedins, segons que desús[1] havem dit; e daquell atenyiment se sigueix un oít[2] accidental del qual es habituat e vestit loír dedins substancial.

¶ Es auditus necessari a viure per ço que sien los hàbits de les sciencies e memoria de les coses passades, e que pusquen esser industria e manera a reebre les coses esdevenidores; car sens auditus los animals no hauríen manera de viure, nils homens poríen haver conexença de Deu ni de les sues obres. Es encara auditus part substancial del Arbre sensual, els seus concrets essencials atretal; mas los hàbits que prenen son accidentals e poden anar e venir sens corrupció dell.

3. *De odoratus*

Odoratus es la .iij.ª branca, e es triplicada segons que havem dit de visu; e la sua obra e manera es significada en ço que de visu e de auditu dit havem. E es la sua linya, qui es enfre ell e lobject, de complexió calda e humida, car per la calor es la potencia odorativa atractiva,[3] e per laer respirativa respirant les vapors qui son defores en les quals son sustentades les odors qui ixen dels poros de les

---

1. P, *de visu.*—2. P, *vnum audire.*—3. B, actiua.

substancies odorables. E en aquest pas es significat com totes coses elementades estàn en lo tronc del Arbre elemental, e la sua essencia va e vé per totes, enaxí com les odors per la linya e per sos termens. Lo nas es estrument per lArbre elemental a odorar, enaxí com les orelles a oír; e lodorable es lobject[1] del Arbre elemental en quant la simple odor sentida, e la potencia odorativa es la forma del seny e part del seny comú e lestrument qui es de part la vegetativa. En odorar son les branques de la vegetativa qui en lodorar ha cascuna son offici, segons ço que de la vegetativa dit havem en lo capítol de visu.

¶ Odorar es necessari a viure per raó del moviment del cor e del polmó qui giten les vapors dedins defores ab digestiva e expulsiva qui aquelles vapors ha digestes en feces, les quals la expulsiva defora gita; e la appetitiva desira altres vapors noves les quals lodoratiu, respirant, met dedins a refredar lo cor contra la gran calor, e a delitar natura en les bones odors e sanes e plaents a odorar, les quals la retentiva reté tro sien digestes e la expulsiva la grossa materia daquelles git defores.

4. *De gustu*

GUSTAR es la .iiij.ª branca, e es tríplex segons que de les altres havem dit. El seu object es sabor; e la potencia qui sà al object es la gustativa, e lestrument qui es de part lArbre elemental, es ço que en la poma se pot tocar e veer; e aquell de part[2] la vegetativa, es la sabor qui es gustable en la essencia del seny en la qual neix e ix, enaxí com linfant qui neix e ix en essencia dome, el ferre en figura de clavell, e lescalfar en especia de calor. E aquell qui reeb ço que neix en ell e entra, es lo gustable qui es de la essencia del gustatiu; e damdós ix lo gustar qui es de lur essencia; e tots .iij. son de la essencia del seny comú. El

1. P, *est subiectum.* — 2. P, *et illud quod est ex parte.*

gustar qui vé defores es làbit que prenen en lo carcanyell, al qual la lengua trau la sabor de les viandes qui entren menjant e bevent; e car les viandes venen en diverses especies e complexions,[1] poden esser moltes linyes de gustatiu al gustable diverses, axí com lo pebre qui prepara linya calda e seca, e la carabaça freda e humida. E aquestes linyes son de part lArbre elemental, e les sabors que aquelles linyes han, son de part la vegetal potencia qui aquelles vegeta del Arbre general en especial ab les seues branques; e les linyes qui son de la sensitiva, son[2] les sabors sentides e sensades en les parts essencials del seny.

¶ Aquest seny gustus es necessari a viure, car sens ell los animals no viuríen; car les parts dedins la substancia no poríen sostenir la contrarietat de les complexions mogudes les unes en les altres, don se sigueix diminució e corrupció en la substancia; mas per raó de les viandes qui venen defores e intren dedins menjant e bevent, son les parts de les substancies sostentades. E es per ço posat plaer en menjar e en beure per sabor, que lappetitiva desira aquelles, movent los animals a menjar e a beure ab natura de plaer.

5. *De tactu*

Tactu es tríplex; e ço que contén del Arbre elemental, es la carn on se fa lo tocament daquell qui sent e es sentit; e està majorment per calt e per humit. E ço que en lo tactu es pus plaent, es per la vegetació qui ha appetit al conservament de la especia, e reté aquell plaer per ço ques faça la digestió en la transmutació de les formes velles a les noves, les quals velles la expulsiva gita defores. Ço que es de part lo seny nos pot veer ni tocar, mas que es ço per que es lo sentiment lo qual es raó de sentir, enaxí com bonea a bonificar, e es raó a sentir lo tactiu el tangi-

1. B, en diuersses complections. — 2. B, axí com.

ble el tocar qui son de la essencia del tactu sensat e qui es una branca del seny comú.

¶ Aquest tactu segueix la manera en sentir dels altres senys segons que dit havem, ço es a saber, que es una linya del tactiu al tactible e composta de les .iij. natures dels arbres, axí com[1] el foc qui posa disposició de sentir calor, e la vegetativa plaer, e la sensitiva sentir; e lagent natural ço que es en disposició aporta en hàbit e en actu en les extremitats del tactu e del tactible; e per açò ha hom calor aspre e lis,[2] e les altres coses semblants a aquestes.

¶ Es tactu molt necessari a viure, e aquell qui es * sobject a major plaer o a pena que negú dels altres senys, e es pus comú que tots e estès per tot lo cors, salvu dalcunes parts[3] del cors, axí com en los cabells e les ungles e les dents en qui ha poc de sentiment; e açò es per raó[4] del dessecament qui es per la terra en los cabells, e del estrenyiment qui es en les ungles e en les dents per raó de laygua.

6. *De effatus*

Effatus es aquell seny per quis fa la manifestació en la paraula qui dedins es concebuda,[5] axí com lome qui diu e parla ço que pensa, e laucell atretal, axí com la gallina qui crida a sos fills.

¶ Effatus es axí tríplex com los altres senys; car laer hi posa la vou, e la vegetativa hi posa lo plaer desirat e digerit en les especies tocades don ix la vou, el seny hi posa lo sentir al oír[6] en manifestar la cosa concebuda per linya moguda de la concepció a la manifestació quis fa en la paraula. Es la linya del sensitiu al sensible, e la lengua es lorgue qui mou la linya; e la manifestació es lobject,[7] e leffatiu es la potencia, el moviment es lestrument.

1. B, manca *axí com.*—2. P, *homo sentit calorem asprum et leue.*
* Reprèn el m s. A.
3. A, sal dalgunes parts: B, saluu en alcuna part.—4. B, e dasso per raho.—5. A, e dedins es conseubuda.—6. P, *auditui.*—7. A, la linha *(passim)* e la manifestació es lo sobiec.

¶ Daquest[1] seny havem parlat pus longament en lo seu tractat. E es seny molt necessari a viure e a moralitats, a servir Deus e amar loar e honrar, més que negún dels altres senys; car ab negún dels altres senys no pot hom tractar de Deu tan bé com ab effatus quil nomena e lensenya el loa el prega; e loír no fa tant en açò, car passivament pren lo nom de Deu, e effatus activament lo nomena. E per ço es effatus pus noble seny quels altres,[2] car pus prop es a la fi per la qual totes coses son creades, ço es a conèxer e a amar Deu, e loarlo; e per açò effatus porta pus de mèrit que tots, axí com los apòstols qui pujaren a més de mèrit per parlar la paraula de Deu, que per oír ni per los altres senys.

¶ Es encara effatus seny qui sà a comuna utilitat e regiment, e los altres senys tots a específica;[3] per que fora gran inconvenient si effatus no fos una branca del seny comú, pus que porta més de utilitat quels altres senys.

IV

Dels rams del Arbre sensual

LOS rams del Arbre sensual son enaxí com a membres on se fa la renovació per la vegetació, e la composició per la elementativa, e la comunitat de cascún seny per la sensitiva: car[4] enaxí com cascuna de les branques ha son ram, segons que apar en lo pomer, enaxí la sensitiva en cascuna de ses branques ha son ram. E apellam aquests rams membres, per ço car dells e en ells se fa lo renovellament individuament[5] de les fulles flors e fruyts.

---

1. A, e daquest *(sense calderó)*.—2. B, pus noble quels altres.—3. A, a especificar.—4. A, can: B, com (?) on.—5. B, e indiuiduament: P, *indiuidualiter*.

2. En lome son los seus membres lo cor el fetge el leu el pulmó el cervell; e aquests son dedins, dels quals prenen vida los de fores, ço es a saber, lo cap braces e cames. E ço en qui daquests membres se pot veer e tocar, es de part lArbre elemental; e ço quis segueix en cascú dels membres per generació corrupció privació e renovellament, es per lArbre vegetal; e ço per quels membres son sensats, es per lArbre sensual, los quals membres son sensats de la essencia del seny comú qui en los membres elementats vegetats estén sos rams qui son[1] de sensitiu sensible sentir. E car dels membres se segueix veer oír odorar gustar e palpar e effar, està la comunitat de cascú dels senys per los rams qui han comuna virtut dedins, don viuen los rams defores, en los quals son sustentats los estruments, axí com los ulls en lo cap e les mans en los braces e los peus en les cames; els braces e les cames son membres en quant en ells[2] son sustentats los estruments que dit havem, e son branques segons lesguardament del tronc, ço es lesquena.[3]

V

De les fulles del Arbre sensual

LES fulles del Arbre sensual son tríplex, axí com la quantitat del foc quis pertany al Arbre elemental, e la quantitat de la sabor quis pertany al Arbre vegetal, e la quantitat de la sensibilitat en qui es sentida la calor e la sabor, es de la sensualitat. E açò meteix de qualitat e dels altres accidents; e per açò son mes-

1. A, qui san. — 2. A, B, en ell. — 3. P, *respectum trunci qui est in 3.° numero.*

clats los uns accidents en los altres, segons lo mesclament de les natures dels arbres quis mesclen en esser un Arbre sensual ajustat de tres natures, ço es a saber, de natura elemental vegetal e sensual.

2. Enaxí com los accidents del Arbre elemental vegetal sestenen per la substancia, enaxí los accidents de la natura sensual sestenen per tot larbre en lesteniment del seny comú; e per açò quant[1] lo foc estén sa calor en lo cors vegetat e sensat, lo seny estén son sentiment en sentir aquella calor; e açò meteix fa en sentir la sabor que la digestiva estén en lo gustar, el plaer en lo veer. E daquella sabor estesa per la vegetativa, es lo plaer de la sensitiva; e açò meteix del plaer quis dona per la appetitiva en lo veer en lo tocar odorar e oír, en tant que les formes desús qui son de la sensitiva en lurs accidents, convertexen los accidents qui son en les formes dejús, axí com loliver qui converteix en sa especia ço qui vé del ullastre en qui es empeltat. Emperò, axí com largent romàn en lo diner qui es dell e del coure, romanen los accidents qui son de les formes dejús en lurs propris subjects, jatsíaço que sien vestits dels accidents de les formes desús. E per açò estàn los accidents en continua quantitat e discreta: en continua, per raó del mesclament de les formes mesclades les unes en les altres; en discreta, per ço com negún accident no lexa son propri subject, jatsía que entre ab los altres mesclaments.

1. A, B, can.

VI

De les flors del Arbre sensual

LES flors del Arbre sensual son tríplex, axí com en los ulls, la flor dels quals es veer; e los ulls son estrument[1] a veer, e veer es estrument a esser vist lobject; en lo qual veer posa lo foc sa lugor e laer sa diafanitat, e la digestiva digereix les especies don es lo veer qui es accident del seny, lo qual se vest lo veer substancial[2] que dit havem en la branca de veer, per ço que aquell hàbit sia estrument a veer la cosa desirada, la qual es vista en la sua semblança, axí com la cara del home qui es vista en lo mirall, en qui es empremsa la semblança de la cara per raó del Arbre elemental e vegetal qui participen ab lo mirall e ab los ulls e ab la cara e ab la linya qui està en lo mig, segons participació general. E açò meteix se segueix de la flor del oír e de les flors dels altres senys e dels estruments de les flors, axí com oír qui es flor sustentada en les orelles qui son son estrument,[3] e es oír qui es estrument com la cosa sia oída; e aquell qui mou lestrument es loitiu qui mou loír en loíble.

1. B, estrumens.—2. P, *sensus qui est visus. Ex quo videre accidentali videre substantiale indutum est.*—3, A, qui san son estrumentats es oir.

VII

Del fruyt del Arbre sensual

Lo fruyt del Arbre sensual es tríplex, ço es a saber, que ha en ell natura elemental vegetal e sensual. La elemental hi posa elementat, axí com lo cavall qui es vist, lo qual es elementat; la vegetativa[1] hi posa vegetat, en ço que lo cavall es vegetat; e la sensitiva hi posa sensat, en ço quel cavall es sensat; el vist es lo cavall qui es lo fruyt de veer; e es lo seu fruyt en quant la fi, ço es a saber, quel veer es per ço que sia l vist, axí col ferre qui es per ço que sia lo clau, e la mà per ço que sia la obra, e la obra per ço que sia lobrat, e axí de les altres coses. Açò meteix se segueix del fruyt del oír qui es loít, e del odorar qui es lodorat, e del gustar lo gustat,[2] e del palpar lo palpat, e de effar lo manifestat. E de tots aquests fruyts se segueix lo sensat qui es fruyt de totes les parts del arbre en quant es centre e fi a totes les sues parts, e totes ses parts san a ell,[3] car totes son per ço que ell sia.

De la applicació e pràtica[4] de les .C. formes primeres.

En aquest pas se dona doctrina com hom sapia applicar les formes naturals a les substancies individuades; e segons quen donam exempli en aquest Arbre sensual, sen

1. A, vegetatiua *(sense article):* B, e uegetiu.—2. B, qui es lo gustat. —3. B, son en ell.—4. A, De applicacio e pratica: B, de la applicacio e de la pratica.

pot donar exempli en los altres. E car lapplicació es molt necessaria e útil als hàbits de sciencies, e es bordó del enteniment en quant en les formes se sosté, e als exemplis delles recorre com encerque son object,[1] per açò posam aquest tractat dapplicament en est ARBRE DE SCIENCIA.

¶ *Unitat* es raó com lArbre sensual que sia un, e la raó per que unitat[2] es raó com larbre sia un, es per raó de les unitats que larbre contén en sí, axí com una unitat de bontat composta de tres natures, e un arbre compost de tres natures, e enaxí de les altres unitats. E la raó per que es *pluralitat* en larbre, es car es de moltes coses differents per esesncia, les quals moltes coses en ell dites havem, ço es saber, moltes rayls molts troncs[3] moltes branques, e en axí de les altres. Son, doncs, unitat e pluralitat coses primeres per que larbre sia un e contenga en sí moltes coses.

¶ *Simplicitat* e *composició* son coses primeres e formes[4] per les quals larbre sia simple en un nombre e sia compost de moltes coses. Es simple en un nombre per ço car es de coses simples, axí com del foc simple e dels altres elements, e de la appetitiva qui es forma simpla, e de la potencia visiva atretal, e axí de les altres; e totes aquestes formes simples san a un simple, axí com moltes linyes a un punt, lo qual simple es lArbre sensual en quant ha un nombre; e es compost de moltes coses[5] per la composició de ses parts, axí com lo tronc qui es compost de natura elemental vegetal e sensual.[6]

¶ *Forma* e *materia* son raons per que larbre es ajustat delles, axí com la forma de la vegetativa qui en lanimal enforma la forma elemental, e la forma sensitiva enforma la vegetativa; e açò es per la granea de bonea[7] qui

1. B, recorrem com ensems (?) son obiects *(corretgit)*.—2. B, la unitat.—3. B, moltes rails troncs.—4. A, son cosses e formes: P, *sunt cause* (usual) *et forme primarie.*—5. P, *de pluribus causis.*—6. B, axi com per lo tronc qui es compost de natura elemental e sensual.—7. B, per la bonea de granea.

es major en la fi de les formes desús que en les dejús, les quals estàn materies a les desús, enaxí com les secundaries intencions a les primeres. Emperò les formes dejús tota hora romanen segons lur especial bonea en lur nombre simple, enaxí com lo ferre, qui sots forma de coltell e de clauell, romàn ço que es.

¶ Los *gendres* e les *especies* son raons com en larbre sien sembrats[1] molts gendres e moltes especies, axí com bonea general qui es raó en larbre a moltes bonees especials, e granea general a moltes granees especials,[2] axí com lo foc qui ha una especial bonea, e laer qui nà altra, les quals son de la bonea general confusa en lo tronc. E açò meteix es de la especia general, per la qual ha en larbre individuats elementats vegetats e sensats, axí com en Martí e el seu cavall, qui estàn dejús animal qui es dejús cors.

¶ *Interioritat* e *exterioritat* son raons com en larbre sien alcunes coses dedins e altres defores, axí com lo foc qui es en laer, e es vegetat en la vegetativa e es sensat en la sensitiva, e està defores laer e la vegetativa e la sensitiva, en quant son nombre qui es different al nombre del aer, de la vegetativa e sensitiva,[3] axí com en lo cavall den Martí en qui les unes formes son dedins les altres per continua quantitat, e defores per discreta.

¶ *Abstract* e *concret* son raons com en larbre sien coses abstractes e concretes, axí com elementació[4] vegetació e sensualitat qui son formes abstractes per raó de les quals son en larbre abstraccions, axí com calor sabor e visibilitat; e açò meteix de les coses concretes, axí com elementatiu qui es concret de la elementació dejús, lo qual està en lo cavall qui es elementatiu en quant prodúu altre

1. A, sembrades.—2. B, e granea axi metexes.—3. B, en quant son nombre es deferent al nombre del aer de la uegetatiua e sencitiua: P, *in quantum suus numerus est differens a numero aeris et a numero sensitiue et uegetatiue.*—4. B, en elementacio.

cavall elementat. E açò meteix del vegetatiu e sensitiu, com siaço quel cavall product sia vegetat e sensat.

¶ *Generació* e *corrupció* e *privació* son formes generals en larbre a moltes generacions corrupcions e privacions: car enaxí com lo foc es bo sots raó de bontat, enaxí es generatiu sots raó de generació, engenrant[1] en lo cavall calor el vegetatiu sabor el sensitiu veer. E açò meteix de corrupció qui es raó a moltes corrupcions, axí com la forma de la herba quel cavall menuga, la qual se corromp per la corrupció general, per ço que per la generació general engenre[2] la carn especial del cavall. E açò meteix de la privació qui es consequent de la corrupció, la qual esser no poría sens privació de les formes velles en la generació de les noves.

¶ *Grossea* e *sobtilea* son formes qui son raons en l Arbre sensual a les grossees de les materies e a les subtilees[3] de les formes, axí com la materia dels elements qui es grossa e espessa en les formes daquells[4] qui son subtils, e la materia de la vegetativa qui es subtil segons comparació de la materia elementativa; e açò meteix de la materia sensitiva qui es pus subtil que la materia de la vegetativa; e açò meteix de les formes qui son les unes pus sobtils que les altres, segons que les unes materies son pus sobtils que les altres.

¶ *Leugería* e *ponderositat* son formes generals per raó de les quals ha en l Arbre sensual moltes leugeríes e moltes ponderositats, axí com en lo cavall en qui los osses son greus, el cor el polmó leus, el meoll[5] atretal; la qual leugería e ponderositat està per l Arbre elemental e no per lo vegetal ni sensual. E açò es per ço car la vegetativa e la sensitiva han més de simplicitat e de subtilitat que l Arbre elemental.

¶ Per ço car *ple* es estès per tot l Arbre sensual, no

1. A, e generat. —2. A, se engenre. —3. B, sobtileses.—4. A, daquelles.—5. B, mosoll.

pot esser en larbre *buyt* qui es contrari de ple: car axí com bonea es plena de bonificatiu e bonificable e bonificar, en axí l Arbre sensual es ple de la essencia elementativa vegetativa e sensitiva.[1] Emperò segons manera de imperfecció e corrupció, ha en l Arbre sensual coses buydes, axí com la substancia de embrió[2] qui no es en perfeta edat, ni les formes qui son en potencia qui son buydes de la fi per que son, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes, les quals formes son plenes com son esdevengudes en actu.

¶ *Totalitat* e *part*[3] son coses primeres, per raó de les quals l Arbre sensual es tot a ses parts e les parts son del tot, axí com lo cavall qui es tot a la sua elementativa vegetativa e sensitiva qui son les sues parts. Açò esser no poría sens que totalitat e part no fossen coses primeres a la totalitat e parts del cavall e del cors del home, e en axí del altres individuus naturals.

¶ *Intensitat* e *extensitat* son formes primeres a les intensitats e extensitats del Arbre sensual, axí com en lo cavall qui es molt blanc, en qui ha entensa color, e en lo brun confusa e extensa, e aquesta intensitat extensitat es per la natura elemental; e com lo cavall ha gran appetit a menjar, ha intensa sabor per la vegetativa e extensa com no menja coses de bona sabor, axí com si menjava herba amara; e per la sensitiva ha intensa vista com ha los ulls clars e disposts a veer, e ha la extensa e confusa com los ha malautes.

¶ *Estació* e *moviment* son formes primeres en l Arbre sensual, per raó de les quals ha en sí moltes estacions e moviments particulars, axí com lo cavall qui està en un loc làdoncs com nos mou, e està blanc per los elements e gras per la vegetació e alegre per la sensitiva. E ço que es lo cavall es per la estació de totes tres les potencies, e es movent e movable per raó de moviment general; e quant

1. A, elementatiua e sensitiua. — 2. A, *corretgit sobre* nimbrio (?): B, nimbrio. — 3. A, partalitat.

se mou dun loc en altre es aquell moviment local[1] per los elements; e en quant[2] es mogut a creximent es per vegetació, e en quant[2] mou sí meteix a les coses que veu e desira, es per la sensitiva.

¶ *Durea* e *mollea* son formes primeres al Arbre sensual, qui ha moltes mollees e durees particulars causades de les generals, axí com la carn qui es molla e es molla per la potencia elemental, els osses qui son durs per ella atretal. Mas la vegetativa e sensitiva simplament no han durea ni mollea, axí com no han leugería ni fexuguea; emperò son formes en lo cavall a la durea mollea,[3] en quant enformen en ell la forma elemental de la qual son durea e mollea.

¶ *Longuea amplea* e *pregonea* son formes primeres a les longuees amplees e pregonees qui son en lArbre sensual, les quals son per lArbre elemental tant solament; e açò es per ço car son de grossa materia segons comparació de la materia que han[4] la vegetativa e sensitiva; car la materia de cascuna es tan sobtil e ha tan poca de la natura corporal, que no pot esser subjecta[5] a lonc ample e pregón, axí com en lo cors del home qui ha tan poca de la humanitat, que no abasta per sí a esser humà;[6] e açò meteix de bonificatiu qui es part substancial de bonea, qui no abasta per sí[7] a esser substancia, enaxí com part qui no abasta a esser lo tot. E per açò en lo cavall es la sua longuea amplea e pregonea de la essencia elemental, e son enformades[8] les tres mesures per la vegetativa e sensitiva, qui poden esser aytant esteses en loc ample pregón, com se poden estendre les dimensions que dites[9] havem.

¶ *Potencia object* e *actu* son formes primeres al Arbre sensual, axí com en lo cavall en qui ha moltes potencies objects e actus estants[10] dejús les generals formes que dites

1. A, lo qual: B, lo qual ha.—2. B, e quant.—3. A, en lo qual ha la durea molea.—4. B, segons comparacio que an.—5. B, subiectat.—6. A, humana.—7. B, per si metex.—8. A, formades.—9. B, dit.—10. B, estan.

havem, e enaxí com en lo cavall qui ha potencia de escalfar laygua freda que beu, la qual potencia està per lArbre elemental. E la digestió e la transmutació qui es de fredor en calor, se fa per la vegetativa; e en la fredor que sent com beu laygua, se fa aquell sentir[1] per la sensitiva; e per açò es lescalfar actu de la elementativa, el transmutar, de la vegetativa, el sentir, de la sensitiva; e en quant lo cavall desira beure aygua, es laygua object elemental, e es object[2] objectat per la appetitiva qui es de la vegetativa; e en quant laygua es vista, es object de la sensitiva.

¶ *Prioritat* e *secundioritat* e *tercioritat* son formes primeres al Arbre sensual, axí com lArbre elemental qui es primer materialment al vegetal, el vegetal[3] al sensual, don se segueix secundioritat[4] e tercioritat, ço es a saber, antecedent e consequent el terç nombre de la substancia, car lo foc posa[5] primerament coses primeres per ço que sien vegetades; e açò fan los rams del Arbre elemental en qui son les materies digestes, com[6] los agents naturals prodúen les substancies vegetades. E la vegetativa, de la disposició[7] primera sà als hàbits secundaris, en quant[8] la sensitiva en los seus rams prodúu los terz nombres[9] per la consequencia dels rams de la vegetativa. E en aquest pas es significat largument qui es de dues màximes e duna conclusió, ixent la segona màxima de la primera e la conclusió damdues,[10] a significança de les coses reals, ixent lo consequent del antecedent el terç nombre damdós, axí com lo cavall e la grua el peix e lome.[11]

¶ *Creximent* e *minvament* son formes generals al Arbre sensual, axí com en lo leó en qui es creximent per lArbre elemental, del qual la vegetativa[12] muntiplica[13] la materia que les rayls prenen de ço que lo leó menja e beu; e la

1. B, layga freda aquell sentir [es feyt]. — 2. B, P, manca aquest mot. — 3. B, manca *el vegetal*. — 4. A, secundoriaritat. — 5. B, passa. — 6. P, *ut*. — 7. B, e la uegetatiua disposicio. — 8. B, en tant que. — 9. B, los .iij. nombres. — 10. A, damdos. — 11. B, el home el peys: P, *et homo et piscis*. — 12. B, uegetatiuitat. — 13. A, [pren].

sensitiva aquell creximent posa en los senys. E açò fa com la retentiva reté daçò qui vé[1] e la digestiva ho digerex en major quantitat que ço que la expulsiva ne gita en feces. E com es la consumació, es per lo contrari, gitant la expulsiva més per corrupció, que ço que la digestiva[2] posa en generació ni que la retentiva ne reté.

¶ *Disposició proprietat* e *proporció* son formes primeres al Arbre sensual, axí com en lo leó en qui l Arbre elemental ha en disposició com lagent natural traga la forma del leó ab vegetació, ab la qual lo leó està en potencia en l Arbre elemental e aportat en actu en l Arbre sensual ab la proprietat de totes tres les natures e ab la proporció qui en elles està habituada, de la qual ha lo leó[3] proporcionats sos membres e sos estruments.

¶ *Condició* e *entenció* son natures primeres al Arbre sensual, axí com l Arbre elemental, qui es condicionat en tal manera, que com es tocat ab l Arbre vegetal, influeix materia e subject en qui edifica vegetat[4] la vegetativa; e açò fa lo foc per entenció que sia vestit de les formes vegetades. E la vegetació es en tal manera condicionada, que com es tocada ab l Arbre sensual, dona influencia subject a ell per entenció que sia vestida de les formes sensades; e per açò lo sensual sendividúa en lo leó per sa condició e entenció[5] segons que lagent natural toca totes tres les natures, tocantles segons lurs condicions e segons lurs entencions per que son.

¶ *Orde* e *obra* son començaments primers al Arbre sensual, car per raó del orde que l Arbre elemental ha en sí metex, segons ses rayls el tronc e les altres sues parts, es dispost a esser obrat del vegetat e sensat ab ordinació de la vegetació e de la sua obra, e ab ordinació de la sensitiva e de la sua obra. E açò apar en lo leó en qui ha orde e obra natural segons les natures de tots tres los arbres.

---

1. B, qui ue defores.—2. B, digestio.—3. B, lo leo a.—4. A, uegetant.—5. B, o en condicio.

¶ *Influencia refluencia* son coses primeres al Arbre sensual; e per açò en lo leó estàn influencia refluencia segons los tres arbres, axí com lelemental qui influex a sos començaments la fi per que es, els començaments refluexen aquella fi a la fi de la vegetació, la qual reflueix als començaments del sensual ço que pren del elemental e sos[1] començaments metexs;[2] el sensual reeb aquella influencia a la fi de la qual reflueix sos començaments metexs. E per açò está lo leó product de la influencia refluencia natural dels tres arbres.

¶ *Producció neximent* e *eximent*[3] son natures primeres al[4] Arbre sensual, axí com en lo elemental,[5] en qui es product lo tronc de les rayls, e les branques del tronc, les quals nexen del tronc e ixen en sí metexes, car en lur metexa especia nexen; e com la vegetació per lagent natural toca la producció neximent e eximent del elemental, prodúu dell elementat[6] qui neix e ix en vegetat. E açò meteix fa lo sensual, ço es la natura sensitiva, qui prodúu en sa especia metexa leó elementat e vegetat;[7] e car ix e neix en la sensitiva, romàn sensat e della vestit.

¶ *Separabilitat* e *inseparabilitat* son formes primeres al Arbre sensual, axí com en lo leó en qui ha calor[8] natural la qual no lexa son propri subject, ço es lo foc, car dell nos pot partir, ni la vegetació no lexa les sues branques, car si les lexava, no sería ço que es, nils senys particulars nos partexen del seu comú,[9] axí com parts qui nos poden departir de lur tot. E com en lo leó se departexen aquestes coses les unes de les altres, ço es saber, la elementativa vegetativa[10] sensitiva quis departexen, adoncs esdevé aquell[11] en privació per raó del departiment de totes tres

---

1. B, e assos.—2, P, *et sua principia similiter.*—3. B, naximent e iximent *(passim).*—4. A, del.—5. A, axi com lo elemental.—6. B, e del elemental product del elementat.—7. P, *in saumet specie leonem vegetatum et sensatum.*—8. B, color.—9. B, nos departexen del seu comu: P, *a sensu communi non discedunt.*—10. B, manca aquest mot.—11. B, aquell leo.

les natures. En aquest pas es significat com los simples romanen en lurs[1] propris nombres en los composts.

¶ *Possibilitat* e *impossibilitat* son coses primeres al Arbre sensual, axí com en l Arbre elemental en qui es possíbol[2] cosa ques seguesca del elementat, e en lo vegetal en qui es possíbol cosa ques seguesca del vegetat, e en lo sensual en qui es possíbol cosa ques seguesca del sensat. E aquestes possibilitats son per ço car en cascú dels arbres san cascú[3] de lurs començaments a la fi per que son; e per açò pot esser lo leó de tots tres los arbres, e es impossíbol que no pusca esser segons cors natural, e es encara impossíbol quel leó pusca esser del Arbre elemental, si en sa leonitat si perdíen los començaments simples del Arbre elemental; e açò meteix del vegetal.

¶ *Semblança* e *dessemblança* son natures primeres al Arbre sensual, axí com en lo leó en quis posa semblança daer e de foc, de terra e daygua, en quant les branques del Arbre elemental posen[4] en lurs rams lurs semblances, les quals lo leó ateny veent e tocant, e de les quals es segons la natura elemental. E la vegetativa hi posa la sua semblança e encara la sua essencia, en quant lo leó vegeta les viandes que pren, e ha appetit e estinct natural a pendre aquelles per ço que delles viva. E la sensitiva atretal, qui en lo leó posa sa semblança en quant li fa sentir calor e fredor e sabor, e li[5] fa veer les coses visibles. Posen encara los arbres en lo leó lurs dessemblances per corrupció, axí com lo leó qui com ha lo gustar malalte,[6] li semblen les viandes amares, les quals sots forma de leonitat naturalment han dolça sabor. E açò metex es de les dessemblances[7] qui son de les especies, axí com lo peix el cavall qui no han semblants figures; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

¶ *Natura corporalitat* e *transmutació* son natures pri-

1. B, en los.—2. B, possibil.—3. B, son cascuns.—4. A, se possen.—5. B, e si (?) li.—6. A, malaltes: B, malaute.—7. B, semblanses.

meres al Arbre sensual, axí com en lo leó en qui tots tres los arbres posen lurs natures, axí com lo foc qui hi posa natura descalfar e la vegetativa natura de assaborar[1] e la sensitiva natura de veer; e encara lo foc e los altres elements, qui posen en lo leó natura de cors en quant hi posen lonc ample e pregón, e figures de cercle quadrangle e triangle; e la vegetativa e la sensitiva qui hi posen corporalitat en quant son parts corporals e substancials. Posen encara en lo leó transmutació de les formes qui son en potencia e en disposició[2] com sien transmudades en actu, axí com un leó daltre, e enaxí com lo moltó quel leó menuga transmutada la materia[3] de la carn del moltó en materia de carn de leó.

¶ *Lugor* e *ombra* son coses primeres al Arbre sensual, axí com en lo leó en qui lo foc posa lugor qui li es estrument a veer,[4] e la terra e laygua qui hi posen ombra, per la qual ha lo pel[5] del leó color confusa. E la digestiva fa aquella lugor en los ulls digerents les coses qui aporten claretat, e digereix la ombra digerent les coses de qui la ombra vé; e la sensitiva hi posa lugor en quant la pren en sa empremsió e en sa especia metexa la fa néxer e estar, axí com la lugor del foc qui es en los ulls del leó e es part dells, qui es enaxí sensada com vegetada; e açò metex de la ombra. E en aquest pas pot hom conèxer com en absencia del sol o del lum del foc està lo leó en ombra axí contengut, com lo vi en lampolla; e per açò fa lo leó ombra, segons aquelles parts on nol toca lo sol o el lum.

¶ *Linya*[6] e *punt* e *superficies* son coses primeres al Arbre sensual, axí com en lo leó,[7] en qui lArbre elemental posa punts e linyes e superficies qui son de la sua essencia e natura; els punts son axí com les sues rayls, e son les linyes lo lonc e ample e pregón, e les[8] branques del arbre es la

---

1. B, de sabor.—2. A, B, indisposicio (*passim* in *per* en).—3. B, natura.—4. A, manca *a veer.*—5. P, *pellis.*—6. B, llyna.—7. A, axi com lo leo.—8. B, e de les.

superficies de la amplea e de la participació de les linyes[1] e de la contiguació daquelles; els punts que la vegetativa posa en lo leó son les sues rayls, e les linyes son les sues branques, e la superficies es axí com la sabor qui es superficies estant en lo mig del tactiu qui la assabora e de la materia saborabla.[2] E açò metex de la sensitiva qui posa en la sabor lo sentiment, els ulls qui atenyen la superficies els seus punts sensuats en sentir en veer e oír, e les linyes sensades, enaxí com[3] les sues branques.

¶ *Drecera* e *figura* son començaments primers al Arbre sensual, axí com en lo leó en qui lArbre elemental posa .vj. dreceres en quant lo leó es en ell contengut, les quals se poden girar segons quel leó se gira en dextra part o sinistra.[4] Posa encara en aquell figura circular triangular e quadrangular, segons que en ell apar[5] e segons ço que de figura dit havem en lo seu tractat. E la vegetativa posa en lo leó dreceres, car les coses que digereix de la vianda quel leó menuga, la expulsiva les gita a enjús en feces, e la digestiva a ensús e en totes parts, en quant ne dona al cervell e a la coa, e al braç dextre e sinistre, e als peus e lesquena, ço es lalt el baix;[6] e posa en ell figura digesta en especia de leó qui en la sement fo crua e confusa. E la sensitiva posa les dreceres en los .vj. senys sensades, e la figura del leó en les extremitats daquelles e en la superficies sensada.

¶ *Masculinitat* e *feminitat* son coses primeres al Arbre sensual, axí com lArbre elemental qui posa en lo leó masculinitat per raó de la natura que ha en bonificativitat e magnificativitat, ignificativitat e aerificativitat,[7] e enaxí de les sues altres formes masculines; e posa[8] en ell feminitat per raó de la natura bonificabilitat magnificabilitat[9] ignifica-

1. B, lynes *(passim)* i lyna.—2. B, saboribla.—3. P, *sicut sunt.*—4. A, se poden gitar segons quel leo gita....: B, se poden girar (?) en dextra part segons quel leo se gira o sinistra.—5, A, en ella apar.—6. B, e a lesquena.... P, *ad dorsum altum et infimum.*—7. A, euficatiuitat.—8. A, hi posa.—9. P, *bonificabilitatis magnificabilitatis...*

bilitat, e enaxí de les altres materies femenines sues; e per raó daçò son en la especia de leonitat leó e leona. E la vegetativa qui posa en ells les sues natures masculines e feminines, ço es vegetativitat e vegetabilitat; e açò metex de la sensitiva qui en ells posa natures masculines e feminines, axí com sensitivitat e sensibilitat; e per açò es lo leó en la leona agent natural en elementant per elementar e en vegetant per vegetar e en sensant[1] per sensar.

¶ *Membrositat* e *estrumentalitat*[2] son natures primeres en l Arbre sensual, axí com en lo leó en qui la elementativa potencia posa membres e estruments segons que es significat en los rams e en les flors del seu arbre: posa y[3] membres en ço quey posa cor e fetge, cap e braçes; posa y estruments en quant hi posa mans e peus e ulls e elementar; e la vegetativa posa en ell membres segons generació corrupció privació e renovació de les formes velles e noves, e posay estruments en quant hi posa humit nutrimental del qual usen les formes en assaborir e degerir en les altres; e la sensitiva hi posa membres, axí com visitiu visible e veer qui son membres e rams de visus, e posay estruments, axí com lo veer qui es la flor, qui no es de la essencia del vist ni del visitiu, e enaxí dels altres.

¶ *Nodriment* e *impremsió* son coses primeres al Arbre sensual, axí com en lo leó en qui la elementativa potencia posa nodriment segons la natura que ha de nodrir, axí com bonea e granea qui nodrexen bon e gran durar, e lo foc qui nodrex la sua calor en l aer e en la terra escalfant; e posay impremsions de la sua especia en ço quel leó es dels quatre elements, e[4] rayls tronc branques rams fulles flors e fruyts, segons que en l Arbre sensual es significat. E la vegetativa posa en lo leó nodriment en quant li dona potencia nutritiva ab la qual nodreix sí meteix de les viandes que pren, e posa en ell la sua impremsió en

1. B, e uegetant... e sensant.—2. B, estrumentabilitat.—3. A, possen *(passim)*: B, manca fins a *braces*.—4. e posay (?): P, *et habet*.

quant li dona appetiment e les altres branques; e açò metex dels seus rams e de les altres parts del Arbre vegetal. E la potencia sensitiva posa en lo leó nodriment en quant hi nodreix[1] veer gustar e tocar, e les altres; encara, hi posa la sua impremsió, en quant hi posa visibilitat qui es empremsió de visitivitat,[2] e veer que es impremta damdues les potencies; e enaxí de les altres parts de la sensitiva.

¶ *Empeltació* e *perseitat*[3] son coses primeres al Arbre sensual, estants empeltació e perseitat natura dels .iij. arbres, axí com en lo leó la elementativa hi posa empeltació, segons la natura que conté en sí de empeltar, axí com lo foc qui en la sua calor empelta laer,[4] de la qual empeltació ix[5] humiditat calda; e posa en lo leó perseitat quant lo fa per sí esser elementat e una substancia per sí estant, e encara, quel fa per sí meteix elementat[6] en quant li fa engenrar e elementar altre leó. E la vegetativa posa en lo leó la natura que ha de empeltar, empeltant en la materia de la carn que menuga, la materia de la sua especia[7] qui es leonina; e posay perseitat en quant lo leó per sí meteix es vegetant, vegetant les viandes que pren en sa especia en la qual nexen e ixen.[8] E la sensitiva hi posa la sua empeltació en quant empelta sentir en les branques del leó e en les sues altres parts; e posay perseitat en quant lo fa per sí meteix sensat e li fa sensar altre leó per via de generació.

¶ *Individuitat* e *atracció* son natures primeres al Arbre sensual, e son natures de tots tres los arbres, les quals se posen naturalment en lo leó, axí com la individuitat del Arbre elemental, don se segueix substancia elementada individuada, ixent un leó daltre de les branques e dels rams del Arbre elemental en especia leonina; lo

1. B, en quant nodreys.—2. A, vissiuitat: B, uisitatiuitat: P, *visilitatis.*—3. A, empasseitat.—4. A, axi com la sua calor qui empelta laer: B, axi com [lo foch qui en] la sua calor qui empelta laer.—5 A, e: B, ys.—6. B, eleys elementat: P, *elementantem.*—7. B, empeltant e la materia de la sua especia.—8. A, neix e hixen.

qual leó posa atracció qui es de les atraccions del Arbre elemental, axí com de la atracció quel foc ha en traer a sí[1] la secor de la terra, e laer la calor del foc; per la qual atracció lo leó atrau a sí[2] la materia de les viandes que pren, havent natura atractiva per los elements. E la vegetativa hi posa individuitat en quant ha la digestiva natura de individuar una part daltra, e la expulsiva atretal. Posa encara la vegetativa atracció en lo leó, en quant atrau a sa especia les viandes que pren; e la sensitiva atretal, posa en lo leó, en quant de la sua sensitivitat e sensibilitat general talla e individúa sensitivitat e sensibilitat, la qual produex en lo leó que engenra. Encara posa en lo leó atracció de sensitivitat e sensibilitat, don ix sentir estès en veer gustar oír odorar e les altres.

¶ *Necessitat* e *contingencia* son començaments primers al Arbre sensual, segons que es significat en ço que en lur tractat havem dit, axí com en lo leó en qui l Arbre elemental posa les sues necessitats, car si es tronc, covć que sien rayls, e si es[3] accident, cové que sia substancia; e per açò ha lo leó tronc de necessitat; e car ha en sí calor, cové que haja en sí de necessitat substancia de foc. Encara, es al leó necessaria cosa menjar per raó de les contraries qualitats qui son les sues parts. Posa encara la potencia elemental contingencia en lo leó, segons la contingencia desús; e per açò lo leó a càs pot néxer contret, e atrobar alcuna bestia la qual no ha entenció en atrobar, axí com la serp e lome. E en lo leó la vegetativa posa necessitats, car si en ell es vegetar, es li necessaria cosa menjar; e posay contingencia, segons la contingencia desús que dita havem en lo seu tractat. E la sensitiva posa en lo leó necessaries coses, axí com si es veer, covés que haja visitiu visible; e encara hi posa contingencia en privació de veer per raó de cecitat,[4] contra la qual pequen la elementativa e

1. A, ha atraer en si: B, a en trar a si.—2. A, en si.—3. A, ha.—4. B, en priuacio de cessitat.

la vegetativa en lorgue de veer. E en aquest pas es significat com la sensitiva es pus noble potencia que la elementativa ni la vegetativa, axí com lo foc qui tota hora cremaría si havía lenya.

¶ *Perfecció* e *imperfecció* son coses primeres al Arbre sensual, al qual son primeres per les tres natures dels arbres, axí com en lo leó la elementativa qui en ell posa cors complit com ha edad sua,[1] e açò fan del compliment que la elementativa ha en lo tronc general sots especia de corporalitat; e posa imperfecció en lo leó en quant hi posa elementació en potencia, en quant pot elementar altre leó engenrant, lo qual leó qui està en potencia, no es complit. E la vegetativa posa en lo leó perfecció en quant hi posa les sues branques, e posay defalliment en quant lo leó nos pot sostener sens menjar e beure, per ço car ha en ell vegetar e consumació de les sues parts per corrupció; e la sensitiva posa en ell perfecció en veent[2] e en oent, e defalliment accidentalment com li dona aflicció per lo sentiment que ha de calor e de fredor e de fam e de set.

¶ *Vida* e *color* son coses primeres al Arbre sensual, axí com en lo leó qui es viu per vida e ha color per color,[3] e açò segons la natura dels tres arbres. Es viu per lArbre elemental en quant viu de viandes elementades; e ha color per les colors del .iiij. elements generals a la sua color. Es viu per la vegetativa qui vegeta les coses que menuga[4] transmudant aquelles en especia de leó; e ha color per la vegetativa[5] qui digereix les colors generals en especial color: car enaxí com transmuda laygua quel leó beu en sanc, enaxí[6] transmuda la color del aygua en color de leó, axí com en los homens qui com menuguen viandes trop caldes, la vegetativa vegeta en ells color groga en los ulls e en la cara. E la sensitiva posa en lo leó vida per la qual sent ca-

1. B, com aia edat: P, *cum suam habet etatem.*—2. B, e en ueent.—3. P, *et est coloratus per colorem.*—4. B, qui menuguen.—5. B, per uegetatiua. 6. B, e en axi.

lor e fam e set; e posa en ell color de sanc, e li dona virtut com pusca la color veer.

¶ *Sò odor* e *sabor* son natures primeres al Arbre sensual, les quals natures son per los tres arbres generals, [1] axí com la elemental natura qui posa en lo leó orelles [2] qui son estruments a oír, e posa y nas qui es estrument a odorar, e posay carcanyell qui es estrument a gustar. [3] E la vegetativa posa en lo leó natura de oír, en quant digerex lo sò a audibilitat [4] per natures caldes e seques qui reten més de sò que aquelles qui son daltres complexions; e açò apar en lo trò qui es de vapors caldes e seques; e encara, que per la retentiva qui es una branca de la vegetativa, es aquell sò retengut en les orelles. Posa encara odorabilitat, en quant digerex les odors a odorativitat: [5] car axí com digerex laygua en sanc, axí [6] digerex les odors en odorabilitat. E açò meteix fa la vegetativa en lo gustar, la qual digerex gustabilitat en ço que la posa en disposició de gustar, enaxí [7] com natura qui posa en lo ferre disposició de clau; el gustar posa en potencia la vegetativa e la sensitiva, la qual sensitiva laporta en actu en lo leó en quant li dona natura gustativa. [8] Encara, que la sensitiva posa en lo leó odorar e oír en quant li dona potencia auditiva e odorativa. E en aquest pas pot hom conèxer com la vegetativa dispòn los objects defores ab la elementativa, als objects dedins qui son de la natura de la sensitiva, en los quals los pren la sensitiva.

¶ *Tactu* e *effatus* son formes naturals e primeres al Arbre sensual, axí com al leó qui ha tocament per lArbre elemental en quant hi posa quantitats discretes sots forma molla o dura en tocar; e posay effatus en quant la lengua

1. A, los tres generals.—2. A, qui possa orelles.—3. A, B, falta aquest últim membre qui es traduit de P, i es evident que la seva manca es deguda a un salt del copista d'un m.s. anterior, car en ambdós A i B, la lliçó es: *e posay nas qui es estrument a* gustar.—4. A, la sua audibilitat.—5. B, odorabilitat.—6. A, axi com.—7. B, e axi.—8. B, guastatiua.

qui es elementada, la qual es estrument e orga[1] a effar. E la vegetativa posa en lo tocar sabor digerida e posada en disposició e en potencia com se pusca sentir; e posa effar en disposició[2] e en potencia com se pusca oír. E la sensitiva posa en lo tocar sentir, axí com lo leó qui com toca laygua freda ab la lengua, sent fredor, e com crida sent la sua vou; e encara que sent la vou dels altres ab la sua potencia auditiva qui es una branca del seny.

¶ *Vigilació* e *dormiment*[3] son potencies primeres al Arbre sensual segons les natures dels tres arbres, car la natura elemental posa en lo leó vigilació en quant lo fa famejar, e les sues necessitats a la ymaginació ymaginar per trop calor o fredor, humiditat o secor. E posa en lo dormir natura de reposar en quant cessa lo contrast de les humors qui exciten lo leó a vellar, lo qual contrast lo leó no pot sofferre; e per açò natura donali repòs en durment, lo qual dormir, la elemental natura fa lo leó somniar en quant fa estar la sua ymaginació enfre vetlar e dormir per raó de les impremsions qui san a totes parts, ço es a vetlar e a dormir; e per açò los homens qui son de complecció calda e seca, somnien colors grogues e seques, e batalles; e car la ànima requer membrar entendre amar, e lo foc requer escalfar e dessecar, parlen en durment de les coses qui son de natura calda e seca, e de batalles. La vegetativa posa en vetlar sa natura en quant prepara al leó sabor de menjar, e posa en lo leó sa natura de dormir en quant lo fa dormir per ço que mills pusca digerir les viandes, les quals tan bé no pot digerir en vetlant; car les formes sensitives la empatxen en quant san[4] a lurs objects sensibles;[5] e posa sa natura en lo somniar, en quant li digerex les especies fantàstiques[6] que la ymaginació pren ab ajuda

1. B, orgue.—2. A, e possa e au (e an ?) en disposicio: B, e posa efan en dispoycio *(passim)*: P, *et affari ponit*...—3. P, afig: *et somnium*.—4. B, son *(passim)*.—5. A, sobgets [sensibles].—6. A, fantastigues *(passim)*.

dels senys, les quals estàn enfre vetlar e dormir.[1] E la sensitiva posa en lo vetlar sa natura en quant fa al senys usar de sentir; e posa en lo dormir natura de reposar en quant les potencies ujades de sentir, en durment han repòs; e posa en lo somniar especies de sentir confuses qui estàn enfre[2] vetlar e dormir.

¶ *Goig* e *ira*[3] son formes primeres al Arbre sensual segons les tres natures dels arbres generals, axí com en lo leó en qui natura elemental es raó al seu plaer, lo qual ha per gran forsa ab la qual ha poder e venç les altres besties; e posa en ell disposició dira per fret e per calor, per fam[4] e per set e per malaltía. E la vegetativa posa, segons sa natura, plaer en lo leó en quant digerex les viandes que pren, en tal manera quel fa estar sà, e encara li aministra plaer per sabor; e tocar la leona posa en ell ira per la contraria manera del plaer. E posa en ell la sensitiva plaer[5] per veer e per sentir les bones sabors; e posa en ell ira en quant li fa sentir coses contraries a viure, axí com fam e set e dolor.

¶ *Sanitat* e *malaltía* son formes primeres al Arbre sensual, axí com lo leó qui per sanitat es sà e per malaltía es malaute. E aquestes impremsions son per les natures dels arbres, axí com la elementativa qui per atemprades complecciones es raó en lo leó a sanitat, e per destemprades a malaltía. E la digestiva es raó al leó a sanitat com digerex les viandes segons ques cové; e com pecca en la sua obra aministra[6] malaltía en lo leó. E la sensitiva aministra sanitat per sentir plaer en menjar e en beure, car sabor sentida vivifica[7] la natura, e açò meteix del plaer quel leó ha en veer les coses qui li plaen; e per lo contrari, la sensitiva aministra malautía en lo leó.

1. B, que la ymaginacio ab aiuda dels sens les quals estan enfrel vellar (*usual*) o dormir.—2. B, comfuses enfre.—3. A, gaug (*usual*) e ira: B, gaug e tristicia (*usuals*).—4. B, per ca't e per fam.—5. A, e possa en ell la sensitiua en el plaer: B, e posa en ell la sencitiua en ell plaer.—6. A, a ministrar.—7. A, viu fique.

¶ *Industria* es forma general a les industries dels animals, la qual industria es sustentada en les generals potencies, ço es elementativa vegetativa e sensitiva, axí com lo leó qui ha industria a caçar segons la elementativa, la qual se pren desús en lestinct natural del foc e appetit, qui ha manera en escalfar laygua escalfant[1] laer, lo qual escalfa per ço que en la humiditat escalfada, la qual laer dona a laygua, pas lo foc [a] escalfar laygua e mortificar aquella. Encara ha manera lo foc en escalfar laer influent en ell calor dessecada ab la qual se mortifica la humiditat en laygua humefacta,[2] per ço que laygua no reeba benefici del aer. En semblant manera la vegetativa es raó al leó de industria segons la sua manera general, la qual ha[3] en les sues branques, axí com lo leó qui ha manera de estar en los locs calts quant fa fret, e en los locs frets quant fa calor, en la qual manera la digestiva pot mills obrar segons sa natura. Açò metex fa segons la natura de la sensitiva qui li aministra los locs frets com ha calor els calts com ha fredor; e encara, quel fa invisible de nits a les besties, per ço car quant lo veen han paor dell; e per açò caça més lo leó de nit que de dia.

¶ *Substancia essencia* e *ens* son formes generals e primeres al Arbre sensual, axí com lo leó[4] en qui la substancia elemental e general posa substancia especial e individuada[5] e de les quatre masses derivada, la essencia del qual leó es leonitat qui es de la natura elemental en quant ço que en lo leó se pot veer e tocar; e açò metex es de la sua entitat elementada. E açò metex fa la vegetativa, qui vegetant conserva la substancia[6] del leó, e la sensitiva atretal, qui sintent la conserva e la engendra ab lagent natural. E la leonitat qui es la essencia del leó, es per vegetació e per sentiment, car sens vegetar e sentir la essencia no po-

---

1. B, a escalfar laygua e escalfan. — 2. P, no tradueix aquest mot. — 3. B, es. — 4. B, en lo leo. — 5. B, en qui la substancia [elemental general pausa la substancia] especial indiuiduada. — 6. P, *conservat speciem*.

ría estar sobre la substancia, la qual està dejús la essencia per vegetar e sentir qui son de la entitat de la substancia de la essencia. E en aquest pas pot hom conèxer com la substancia es en los particulars dejús la essencia e obra della, enaxí com bo dejús bontat;[1] e encara pot hom conèxer com la essencia e la[2] substancia estàn dejús entitat. En aquesta conexença ha molta de filosofía, e encara ço que dit havem de les .C.* formes applicades al endividuat del Arbre sensual, lo qual applicament[3] es subject general en quis dona doctrina daver art e manera a applicar les .C. formes a encercar veritat de les coses secretes que desira saber, seguent la manera que havem tenguda en cercar los secrets e les natures de les .C. formes, e lendividuat elementat vegetat e sensat ab les natures elementals vegetals e sensuals.

1. B, bonitat.—2. A, de la.
* A, manca una fulla: trellat del B
3. B, amplicament.

Del Arbre ymaginal

AQUEST *Arbre* es de semblances e de impremsions; e es departit en .vij. parts, ço es a saber, en rayls tronc branques rams fulles flors e fruyts. E es de semblances del Arbre elemental vegetal e sensual; car en quant es general, en ells es empeltat e ab ells mesclat, enaxí com lo vegetal en lo elemental el sensual en lo vegetal. E les semblances de que es, son masculines e femenines: son masculines per lo bonificatiu magnificatiu e les altres formes; es de semblances femenines per lo bonificable magnificable e les altres materies; e per açò contén en sí ymaginatiu e ymaginable e ymaginar qui es semblança de bonificar de magnificar e dels altres actus; e l ymaginatiu es semblança del bonificatiu el magnificatiu,[1] e l ymaginable, del bonificable el magnificable.[2]

2. Aquest *Arbre* es de ymaginació qui es creatura[3] molt necessaria als animals, car sens ella no poríen viure nis poríen haver als objects sensibles, axí com lo leó qui no poría tornar a la font sens ymaginar, ni laucell a son niu, nils homens a la casa, ni ans que la casa faessen no la sabríen fer, ni sens ymaginació no sabríen fer clauell go-

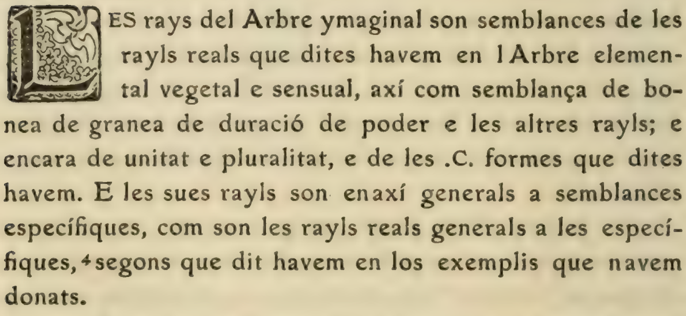
1. P, afig: *et ceterorum.* —2. P, afig: *el sic de aliis.* —3. B, qui es en natura a la *(aliter ?)* creatura: P, *que est creatura.*

nella ni nau, ni hauríen hàbits de sciencies, ni encara les altres coses qui son necessaries a viure, ni hauríen memoria de les coses passades.

3. Aquest *Arbre* nos pot veer ni tocar; e en quant ymaginabilitat, es en los corses no animats, e en quant ymaginativitat e ymaginable e ymaginar, en los animats. E es en los no animats corses, axí com en lo foc e laer quis semblen en calor,[1] e axí com lo mirall qui pren la ombra e la figura de la planta, quis semblen[2] per diafanitat en ombra; e es en los animats quis semblen en les especies, axí com en Pere e en Martí quis semblen en especia dome, el simi quils sembla en figura,[3] e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

I

De les rayls del Arbre ymaginal

LES rays del Arbre ymaginal son semblances de les rayls reals que dites havem en l Arbre elemental vegetal e sensual, axí com semblança de bonea de granea de duració de poder e les altres rayls; e encara de unitat e pluralitat, e de les .C. formes que dites havem. E les sues rayls son enaxí generals a semblances específiques, com son les rayls reals generals a les específiques,[4] segons que dit havem en los exemplis que navem donats.

2. Bonea dona sa semblança a granea en quant granea es bona per bonea, e granea dona sa semblança a bonea en quant bonea es gran per granea. E daquestes semblançes

1. B, claror.—2. B, falta ço que segueix fins als altres mots *quis semblen*.—3. P, falta aquest símil.—4. B, generals espascifiques.

reals es ymaginació arbre de semblances e de impremsions qui pren les semblances de les rayls,[1] axí com la cera qui pren la semblança de les letres del sagell, el mirall les figures que li estàn denant; e axí com lome qui ymagina lo cavall que ha vist, en lo qual ymagina bontat en quant es bo a córrer, e ymagina en ell granea per ço com là vist gran, e car là vist bell, ymagina en ell bellea, axí com granea qui es bellea de bonea, car bella cosa es a bonea que sia gran. On, enaxí com la potencia sensitiva ha natura e proprietat que sent en sa especia la sabor de la poma que lom menuga, la qual no sent en la especia de la poma, mas en especia[2] de la sensitiva, enaxí la ymaginativa pren e ateny les semblances reals en sí metexa, en la qual les digereix la digestiva. En aquestes semblances que pren la ymaginativa de bonea granea e de les altres rayls, estàn les natures dels arbres reals qui son ymaginables per ço car participen ab ymaginació[3] qui en ells es estesa generalment, axí com lo foc els altres elements qui en los elementats fan figura e posen en aquells colors, axí com en lo cavall elementat en qui està figura e color, la qual figura e color son bones e grans. E car de les semblances reals devallen les fantàstiques, enaxí com accidents qui ixen de substancia, per ço la ymaginativa pren aquelles semblances reals del cavall, qui son bones e grans, e prenles ab la sensitiva, ço es a saber, ab visu qui es estrument a aquell preniment, la qual atenylo veent la color e la granea; e la digestiva digereix les especies fantàstiques en quant son dispostes a esser ymaginades e ab la ymaginativa son en potencia en los objects ab ajuda de la sensitiva, segons que dit havem. E enaxí totes tres les natures dels arbres reals disponen com lurs semblances la ymaginativa prenga, les quals aparen en la bonea granea del cavall.

1. B, de les reyals.—2. P, *in essentia*.—3. participan ab la ymaginativa (?): P, *cum imaginativa participat*.

II

Del tronc del Arbre ymaginal

AQUEST tronc ymaginal es tronc comú e con fús de semblances, e es ajustat de les essencies e natures de les sues rayls; e en ell estàn en potencia les semblances específiques que dell traen los agents naturals animats o no animats. Los no animats son axí com la figura de la planta de la torre[1] o del cavall, qui aparen en lo mirall o en lombra que la planta fa en la terra per raó del sol, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. Per que lo tronc segons que es tocat de sa natura, respòn al tocament per que es tocat per los agents naturals; car si es tocat per bonea, ret semblança de bonea, e si per granea, ret semblança de granea, axí com Deus qui es just misericordiós e humil, car si es tocat ab justicia, ret justicia, e si ab misericordia, ret misericordia, e si ab humilitat, ret humilitat. En semblant manera fa lo tronc a la ymaginativa; car si ymagina bonea en especia de cavall, retli semblança bona de cavall, e la ymaginativa la pren en sa natura en la qual aporta de potencia en actu, enaxí[2] com lo foc qui quant escalfa laygua freda, aporta la calor en actu qui estava dabans en potencia. Esta semblança es en dos[3] maneres: la una es en quant no es presa per la ymaginació, axí com la ombra de la planta en lo mirall o en laygua o en la terra, qui es semblança de les semblances reals elementals, sens que ella no ymagina aquella semblança, ni l mirall laygua e la terra aquella no ymaginen, car no son substan-

1. P, *plante terre.*—2. B, e en axi.—3. B, Esta (està ?) semblansa en dos.

cies animades. Emperò la ymaginabilitat participa ab elles en lo tronc general qui es[1] de natura elemental vegetal sensual e ymaginal; e per açò la segona manera de la semblança es per lagent natural animat, axí com cavall e home qui han potencia ymaginativa qui pren lombra de la planta en laygua e en la terra ymaginant aquella ombra. E en aquest pas pot hom conèxer que ymaginabilitat es en .ij. maneres: la una es la ymaginabilitat qui es disposta a esser ymaginada, axí com la ombra de la planta qui apar en lo mirall en laygua e en la terra; laltra es la ymaginabilitat qui es de la essencia de la ymaginació conjuncta ab la ymaginativitat masculina en lanimal, qui en la sua ymaginabilitat e qui ab ella, està en una substancia individuada e dejús una especia metexa ateny la ymaginabilitat defores,[2] sustentada en lombra de la planta qui en lo mirall e laygua e la terra es semblança de la planta, la qual semblança pren lanimal, axí com home qui ymagina aquella semblança de la planta. E a aquesta ombra ret lo tronc semblança de bonea en quant es bona aquella ymaginació, e gran es en ço que gran obra si fa, e per açò ret semblança de granea. E car les obres passades duren per la ymaginació qui les reté, ix en del tronc semblança de duració; e açò meteix es de poder, car gran poder està en aquell ymaginar; per que del tronc ix gran semblança de poder. E açò meteix dels estincts naturals e appetits, e de les altres semblances qui son de les formes reals e generals qui son ymaginables, ajudant les unes formes a les altres en esser ymaginades enaxí sots ymaginació lurs semblances, com en esser bones[3] sots raó de bontat, e grans sots raó de granea, e en axí de les altres.

1. B, manca *qui es.*—2. P, *que cum sua imaginabilitate et in sua imaginabilitate stat in una substantia individuata et sub vna et eadem specie. Et attingit imaginabilitatem extra...*—3. P, *sicut bone sunt.*

III

De les branques del Arbre ymaginal

LES branques de la ymaginativa[1] son semblances de les branques dels altres arbres; e enaxí com vestigia del peu, qui es semblança del peu per obra, enaxí les branques de la ymaginativa son impremsions de les obres que fan los arbres reals naturals. E daçò volem dar exempli com pus abreujadament podem, per ço que mills de ymaginació puscam donar conexença.

1. *De la semblança de foc*

Lo foc simple nos pot veer ni tocar, e està la sua semblança en los rams, ço es a saber, en lo foc compost qui es la sua obra, axí com la flama qui es visibla e es composta dels .iiij. elements; mas car en ella ha més del foc que dels altres elements, està semblança del foc e no dels altres. E en aquesta semblança la ymaginació ymagina lo foc simple, e pren la* semblança de la flama e no la flama; e aquesta semblança ix de la ymaginabilitat de la flama qui es visibla, la qual la ymaginació convertex[2] en la sua propria ymaginabilitat qui es part del animal qui la flama ymagina. On, enaxí[3] com lo foc passa ab mijà a laygua, ço es per laer, enaxí la ymaginativa ab una semblança pren altra semblança, ço es a saber, ab la sua semblança real qui es part del animal ymaginatiu, pren la semblança de la flama del foc qui es semblança fantàstica, e depurada e di-

1. P, *arboris imaginalis.*
* Reprèn el m s. A.
2. B, conuerteys en si.—3. A, o en axí.

gesta en lo cervell, la qual ix de la ymaginabilitat real de la flama, la qual està enfre la ymaginabilitat real del animal e la ymaginabilitat de la flama, enaxí com somniar qui està en lo mig de vetlar e de dormir. E aquesta ymaginabilitat qui està enfre dos ymaginabilitats reals, es especia fantàstica de ymaginació, la qual no es de la sua essencia, axí com accident qui no es de la essencia de la substancia, e es obra de ymaginar e estrument ab lo qual passa la ymaginativa a ymaginar lo foc simple, ymaginant la sua semblança qui es visibla, ço es la flama. Emperò no pot ymaginar lo foc simple en figura, mas en qualitat, ço es en calor o en leugeria o en color.[1] E en aquest pas pot hom conèxer en qual manera la ymaginació moltiplica les especies qui son semblances dels ents reals.

2. *De la semblança de la appetitiva*

Appetitiva es una de les branques del Arbre vegetal; e la sua semblança es una de les branques del Arbre ymaginal, axí com lo foc, de qui la sua semblança es una de les branques del Arbre ymaginal. Es lappetitiva ens real en lArbre vegetal, e la sua semblança pren lanimal en los seus appetits naturals, axí com lome qui ha appetits naturals a menjar, a veer,[2] e enaxí dels altres senys, e per açò ha natural enclinament a ymaginar les coses appetibles, les quals ymagina ab ymaginativitat. E car ymaginabilitat e ymaginativitat san relativament, per açò la ymaginativa pren, ab la semblança de la ymaginativitat, la sua semblança metexa masculina, e ab la sua semblança masculina pren la semblança feminina del object ymaginable e appetible sots raó de color o de sabor o de vou o de odor o de tactu; e enaxí la ymaginació pren semblança de la potencia appetitiva, e en semblant manera de la retentiva[3] diges-

1. B, manca *o en color.* — 2. P, *qui naturalem habet appetitum ad comedendum et bibendum.* — 3. P, *et sic imaginatio similitudinem accipit a potentia retentiua...*

tiva e expulsiva. E en aquest pas pot hom conèxer com la ymaginativa pren les semblances del Arbre vegetal.

3. *De la semblança de visus*

La semblança de visus es una branca de la ymaginativa, en la qual son impremtes les coses visibles, axí com es la ymaginativa del home o de la aranya,[1] qui per ço car ajusta la casa,[2] com es en absencia daquella pot aquella casa ymaginar, e laranya atretal la tela que vol fer. E lymaginar es lespecia multiplicada de la ymaginabilitat sustentada en la cambra visibla, composta dels quatre elements en que la ymaginativa general es empeltada ab la visibilitat dels elements composts. E com la visitiva potencia ha tocada aquella materia e figura de la cambra, com lome es en absencia de la cambra o cluca els ulls, la ymaginativa trau de la visibilitat semblança qui es especia fantàstica en[3] la ymaginativa presa e impremsa; e enaxí la ymaginabilitat romàn ens real, significada per la visibilitat de la cosa,[4] e la semblança de la ymaginabilitat es la obra de la ymaginativa qui pren aquella semblança de la ymaginabilitat per veser en sí metexa e en la sua propria ymaginabilitat, qui ab la ymaginabilitat de la cambra ha concordança en especia; e lestrument es la visibilitat[5] de la cambra ab lo qual la ymaginativa trau la semblança de la ymaginabilitat de la cambra, e posala en la sua ymaginabilitat propria ab la qual es conjuncta en[6] lome qui mou la sua ymaginativa[7] a ymaginar la cambra. E en aquest pas pot hom conèxer la natura e la manera que la ymaginativa ha en multiplicar les especies que trau de les ymaginabilitats ab lestrument qui es veser, lo qual dit havem.

1. A, aranha *(passim)*.—2. A, B, cassa.—3. B, e en.—4. B, cambra. 5. A, el strument e (?) la vissibilitat: B, es estrument la visibilitat.— 6. B, ab.—7. B, manca fins a l'altra mot *ymaginativa* de més avall.

4. *De la semblança doir*

La semblança doir es una branca del Arbre ymaginal, axí com lome qui ou alcuna nota o alcunes paraules, les quals paraules son oíbles a les orelles e en laer[1] qui son parts del Arbre elemental, en les quals la audibilitat es sustentada e disposta a esser oída, e està en potencia a esser oída per lauditiu qui es de la essencia del seny lo qual pren laudibilitat de fores disposta en la sua audibilitat de dins qui es de la essencia del seny e part del home qui ou les paraules. E per açò la ymaginativa qui es estesa[2] per laer e per les aurelles e per les altres parts, enaxí com forma estesa en lArbre elemental, com es tocada per lymaginatiu especial qui es de la sua natura, ret ymaginabilitat especial en les paraules oídes, les quals pren lymaginatiu en elles ab lo oir qui es estrument del qual trau la semblança de ymaginar, qui es enaxí vestigia e impremsió[3] del oir, com la vistigia del peu en la cenra. E en aquest pas es dada doctrina com la ymaginativa moltiplica les especies e les trau de les semblances de audibilitat, ab lestrument qui es doir.

5. *De la semblança de odoratus*

La semblança de odoratus es una branca del Arbre ymaginal, ab la qual lanimal ymagina les coses odorables; e açò segons aquella manera que havem dita en la semblança de veser. La ymaginació que ha[4] de les coses odorables, no ha sots figura circular quadrangular ne triangular, car defall cors sòlidum on sia formada aquella figura de odoració en quant no ha superficies qui sia visibla als ulls, mas que la ymaginació ymagina la figura de odoració sots es-

---

1. B, son oybles en laer: P, *sunt audibiles in auribus et in aere.* — 2. B, falta lo que segueix fins al altre mot *estesa.* — 3. A, vestigia e impremsa: B, uestida e impremsa. — 4. A, la ymaginatiua que ha: P, *Imaginari quod est.*

pecia de poma odorable o darbre o de rosa; e per açò passa la ymaginativa ad ymaginar lobject en que la odoració es sustentada, e mou lymaginatiu[1] ad ymaginar los delits que lodoratiu pren en aquells objects.

6. *De la semblança de gustus*

La semblança de gustus es una branca del Arbre ymaginal; e es la semblança de gustus[2] ymaginar multiplicat de coses gustables, ço es de les semblances daquelles, axí com lome qui ymagina en la poma douçor e en lencens[3] amargor. E la douçor e lamargor son ents reals, e les semblances que la ymaginativa ne trau son especies fantàstiques sustentades en la natura de la ymaginació qui es feminina, la qual hi posa la natura de la ymaginació masculina[4] ab lestrument qui es lo gustar, qui pren la dolçor e la amargor per la atracció del seny masculí qui atrau a sí la natura del seny feminí; el feminí en quant se dispòn a la atracció per raó dels appetits naturals, atrau a sí la natura masculina.

7. *De la semblança de tactus*

Tactus es una branca del seny, segons que havem dit; e es semblança sua ço que la ymaginativa ne trau en sa especia en quant ymagina les obres de tocar, axí com lome qui toca el ferre calt o laygua freda o la fembra bella; lo qual tocament sent lo seny en qui la ymaginativa[5] es sembrada e empeltada,[6] e la qual respòn al ymaginatiu en especia e en natura en lymaginable qui es part del animal. E per açò lymaginatiu trau la especia fantàstica qui es ymaginar, don es vestit lo tocar qui es ens real, e la sua vestidura es semblança fantàstica qui es obra de la ymaginació. E per açò quant[7] lome ymagina lo tocar que ha fet a la fembra, aque-

1. A, e mouli (?) limaginatiu: P, *et mouet se imaginatiuum* —2. A, manca *de gustus.* —3. A, lexitus (?).—4. B, que es masculina.—5. P, *imaginatio.*—6. B, emprentada.—7. A, cant: B, car.

lla semblança mou lo seny a aquell tocament, el seny mou la calor natural e lestinct[1] a generació, e lappetit atretal, a la conservació de la especia humana. E açò es per ço car lo tactus e la ymaginativa son mesclades natures e potencies[2] les unes en les altres ab continua quantitat; mas car la ymaginació es una essencia e l tactus es altra essencia e les especies son distictes, estàn en discreta quantitat.

8. *De la semblança deffatus*

EFFATUS es una branca del seny segons que havem provat, e pus longament ho havem provat en lo seu tractat que n avem feyt; del qual effatus trau la ymaginativa la sua semblança, axí com lo foc qui quant escalfa laygua freda, trau la calor en actu qui era en potencia en laygua freda; de la qual vest la fredor de laygua estant dedins aquella calor, e la qual calor atractible es de la essencia de la calor atractiva. En semblant manera la ymaginativa trau[3] la sua semblança deffar[4] en lo qual està en potencia, en quant effar es ymaginable per raó de la concepció dedins manifesta en la vou; de la qual semblança la ymaginativa vest effar en la sua ymaginabilitat propria, distincta en subject,[5] e no en especia, a la ymaginabilitat, en qui effar es vestit[6] de fantàstica semblança qui ix de la ymaginativa[7] general e qui es ens real tocada per la especial, qui es part del ymaginatiu individuat[8] en especia humana, o en especia de cavall, e axí de les altres. E per açò los joglars ymaginen enans en les notes[9] que conçeben dedins, e les semblances daquelles traen en les paraules que disen en la boca ab la lengua, o en les semblances de les paraules les quals formen en los estruments, axí com en la viula o en la sim-

1. B, al estinc.— 2. B, poteneies e natures.—3. A, hi trau.— 4. B, de effatu (*passim*). P, *ymaginatiua trahit suam similitudinem de affatu.*— 5. B, en la sua propria ymaginabilitat distincta en lo subiect —6. A, vist.—7. B, de la ymaginacio: P, *de imaginatione.*—8. A, B, diuiduat.— 9. B, enans les notes.

fonía. Açó fer no poríen sens que la ymaginativa no presés semblança en sa[1] especia de effar o de les semblances de effar.

IV

Dels rams del Arbre ymaginal

LOS rams del Arbre ymaginal son semblances dels rams del Arbre elemental e dels rams del Arbre vegetal e dels rams del Arbre sensual. Son semblances del Arbre elemental en quant son semblances compostes qui[2] signifiquen semblances simples, axí com les .iiij. masses dels elements composts qui son semblances dels elements simples; e per açò los rams ymaginals son .iiij. sots la especia dels rams elementals, axí com la ymaginativa qui ymagina la massa de la terra en que estam, e la massa de la aygua la qual vesem en la mar e en los flums, e la massa del aer en que som, e la massa del foc que sentim en vesent e en tocant, e qui està en lo ferre e en la pera. E aquestes masses ymagina ab ajuda dels rams de la vegetativa e ab ajuda dels rams de la sensitiva: ab ajuda dels rams de la vegetativa, los quals son generació corrupció privació e renovació,[3] axí com la generació de les especies engenrades en la terra e de la terra, e los individuus elementats,[4] axí com lo pomer qui neix en la terra e de la terra, e la poma en especia de pomer; e açò ab corrupció de les formes velles e ab privació daquelles, e ab renovació de les formes noves. On, per açò ymaginant la ymaginativa les quatre formes, ymagina la terra don ixen, e en aquella

1. B, en la.—2. A, quey.—3. B, manca *e renovacio.*—4. A, en les indiuidues elementats.

ateny natures e proprietats elementals de les quals trau la ymaginativa les semblances de les plantes.

2. Ymagina la terra[1] ab ajuda de la sensitiva, ço es ab ajuda dels seus rams qui son sentitiu sentible e sentir en les branques de la sensitiva en qui son rams sensitius sensibles e sentir, axí com en lo seny de visus, visitiu visible veser, e en lauditus, auditiu audible ausir. E car lo visitiu mostra los membres del cors[2] representats als membres del seny comú, ajuda a la ymaginativa ad ymaginar les coses visibles; e enaxí la ymaginativa passa ad ymaginar la terra e ateny les sues condicions e proprietats en les visibilitats dels elementats qui della ixen e diriven. E ço que ateny[3] en los rams de la elementativa vegetativa e sensitiva, son los seus rams propris e essencials qui son empremts[4] dels altres rams damont dits, e en los rams de la ymaginativa imprememe les lurs semblances mogudes per los agents naturals, ço es per aquells qui ymaginen los rams reals dels arbres damont dits.

V

De les fulles del Arbre ymaginal

Les fulles del Arbre ymaginal son semblances de les fulles del Arbre elemental vegetal e sensual. Les fulles del Arbre elemental son quantitat qualitat els altres predicaments qui ixen de la substancia elemental en especia de elementació; e la ymaginativa ymagina aquelles ab les fulles del Arbre vegetal e sensual qui li son estruments a ymaginar les fulles del Arbre elemen-

1. P *Imaginatiua terram imaginat.* — 2. B, dels cors: P, *corporum.* — 3. B, esso quen ateny. — 4. B, enprentats.

tal; e aquells estruments empremen lurs semblances en la ymaginativa, e la ymaginativa les pren e passales a semblances[1] de les fulles elementals.

1. *De la semblança de quantitat*

La ymaginativa pren la semblança de quantitat real, la qual semblança es fantàstica; e pren aquella ab ajuda de les natures dels tres arbres qui li son estruments a pendre la semblança, axí com l Arbre elemental qui fa la figura de la substancia corporal en quant posa en aquella lonc e ample e pregón qui son continues quantitats de la substancia, les quals nos poden veer ni tocar; e per açò lo seny veu la figura, e la ymaginativa consira lonc e ample e pregón, de qui trau quantitat en abstractu, e ço quen trau es la semblança de quantitat a la qual passa per ço que es vist en color e en figura. E en semblant manera fa de la quantitat discreta, de la qual pren semblança ab ajuda del Arbre elemental e sensual, axí com lo elemental qui compòn los dits de la mà,[2] e differencia los fa distincts en nombre, el vis[3] los pren distincts en nombre,[4] e la ymaginativa los pren distincts en nombre; e per açò[5] la ymaginativa multiplica nombre de .j. .ij. .iij. .iiij., e axí dels altres discrets quis poden nombrar. E aquesta quantitat de nombre no es res en sí metexa, mas que es semblança de quantitats reals discretes, la qual semblança es la obra[6] de la ymaginació qui consira moltes coses. Ajuda encara la vegetativa a la obra de la ymaginació ab les sues rayls, axí com la sabor del vi qui es forts quant es pur, e no forts quant es amerat.[7] E per açò la ymaginativa consira major fortor e menor en lo vi; e per açò consira quantitat de força ab ajuda del gustar, la qual quantitat no pren sots figura circular triangular ni quadrangular, per ço car la sabor

1. B, e passa a les semblances. —2. A, man. —3. P, *visus*. —4. B, manca *en nombre*. —5. A, so *(passim)*. —6. A, ombra. —7. A, can amerats es.

no es visible, car no es object de veer; e per açò no la pot ymaginar sots lobject de veer, mas que la ymagena en lobject de gustar. E en aquest pas pot hom conèxer com la ymaginativa pren una quantitat segons un seny e altra quantitat sots[1] altre; e per açò consira una general quantitat qui es[2] semblança de la quantitat real e general qui es estesa en los arbres e parts dells, enaxí com accident estès en substancia, en lonc[3] ample e pregón e en redón.

2. *De la semblança de qualitat*

Sò està per lArbre elemental, e dejús sò està paraula qui es oíble per lo seny qui es auditus; e car paraula nos pot veser ni gustar,[4] mas tan solament oir, es ymaginable lo seny doir, e la sua ymaginabilitat es disposta per lArbre elemental e sensual qui son estruments a ymaginar, ab los quals estruments la ymaginativa trau la semblança de la paraula e posala en ymaginar, enaxí que la semblança té un peu en la paraula en quant es la sua figura, e té laltre peu en la ymaginació en quant es la sua obra; e enaxí està en lo mig de la paraula e de la ymaginació, qui aquella semblança trau de la paraula ab ajuda doir e de tocar, axí com oir qui es en mig[5] del seny qui es auditus, e tocar qui es enfre laer e la lengua qui toca laer en lo qual forma la vou, la qual pren loir e a la ymaginació la presenta.[6] E ço que la ymaginació ne pren es la semblança, axí com lo segell qui presenta ses letres a la cera, e la cera qui pren les semblances de les letres e no les letres del segell. E en aquest pas pot hom conèxer com les semblances ixen dels ents reals.

¶ Segons ço que dit havem de la semblança doir, pot hom haver conexença com la ymaginativa pren les semblances de qualitat en les paraules en qui qualitat es estesa,

1. B, solts.—2. A, una quantitat general quantitat qui es.—3. B, com accident en substancia e lonc..—4. B, ni tocar—5. B, el mig.—6. B, representa.

sots la qual son demanades quals paraules ha dites lo rey a son pòbol.[1] E aquell qui respòn ymagina les paraules en la semblaça daquelles en la qual les ha retengudes, enaxí com la cera retén la semblança de les letres del segell. Açò meteix fa la ymaginativa de les qualitats naturals, axí com de calor e fredor e douçor e amargor, e de la bonea de douçor e de la malesa damargor;[2] e car aquestes formes son axí com empremsions de letres de segell en cera, pren la semblança la ymaginativa daquestes impremsions sots raó de qualitat.

3. *De la semblança de relació*

PER visus veu hom néxer linfant de sa mare, e per açò consira hom mare e fill, e pare e fill; e per açò consira hom que si es pare, que sia fill, e si es fill, que sia pare. E açò meteix se segueix de relació qui està en eguals coses, en axí com si es egualtat, cové que sien moltes coses; e açò metex de concordança. E aquesta necessitat es ens real del qual trau la ymaginació semblança de relació, enaxí que la entitat real se convertex ab[3] relació en un nombre metex; e la ymaginativa trau la semblança de relació e posala en sí metexa, de la qual vest son ymaginar, enaxí com lo vest de semblança de blancor[4] com ymagina coses blanques. E en aquest pas pot hom conèxer que relació es una cosa segons realitat, e la sua semblança es altra cosa segons ymaginar, axí com la letra qui es una cosa en lo segell, e la sua semblança es altra cosa en la cera.

4. *De la semblança dacció e passió*

LOS ulls veen quel martell estén lo clau ab ferir,[5] e quel foc escalfa laygua, la qual aygua calda sent lo tactu, sens

1. B, es estesa. Es estesa sots la qual son demanades quals paraules lo rey a dites a son poble.—2. B, e de la ma'ea damargar.—3. A, en.—4. A, com lo vest de blancor.—5. A, vesson quel martel esten lo clau ab ferre: B, al ferir.

lo qual sentir no poría hom[1] saber quel foc escalfàs laygua. E per açò los senys son estruments com la ymaginativa traga les semblances dacció e passió, e pos aquelles en lo seu ymaginar vestit daquelles semblances, la qual vestidura estén en les coses actives e passives; car ab aquella semblança pren les semblances delles, axí com los ulls qui ab lugor prenen semblança blanca e negra, vert e vermella.[2] E enaxí la ymaginativa ab semblança dacció e passió, pren semblança de la acció del martell qui estén lo clau e lacció del foc qui escalfa laygua, e la passió del ferre de qui es fet lo clauell e la passió del aygua escalfada per lo foc.

5. *De la semblança de hàbitus*

Lo foc vest de sa calor laygua en quant lescalfa; e axí laygua pren hàbit del foc sots raó de contrarietat, e escalfa laer lo qual pren hàbit de foc sots raó de concordança. E a aquests[3] hàbits passa ymaginar la ymaginativa per làbit de sciencia, lo qual[4] comença a ymaginar ab los hàbits defores, axí com gonella qui es hàbit dome engonellat qui vest aquella, e axí del mantell; e axí meteix del hàbit de color, axí home[5] blanquejat per color. E açò metex del gustar qui es dulcificat per dolça sabor, e enaxí dels altres hàbits dels quals la ymaginativa pren semblança dàbit. E en axí com lenteniment ab una intellectivitat entén moltes coses, el ferrer ab un martell fa molts claus,[6] enaxí la ymaginativa ab una semblança que pren dàbit, ateny moltes semblances dàbits, axí com hàbit de mantell de gonella, daygua e daer, de contrarietat e de concordança.[7] E en aquest pas pot hom conèxer com un enteniment es general a entendre moltes coses.

1. B, hom no poria.—2. B, blancha negra. uerda. uermella.—3. B, e aquests.—4. A, ab lo qual.—5. B, e ayxi home: P, *sicut homo*.—6. A, el ferre ab un martell molts claus.—7. A, concordansia *(passim)* i concordancia.

6. *De la semblança de situs*

FIGURA natural es assituada per cercle quadrangle triangle, e açò metex es de les figures artificials; e aquestes figures ateny visus, e en quant les ateny dispòn aquestes figures a esser ymaginades en absencia del veser; car dementre son vistes, no les pot la ymaginativa[1] ymaginar, car visus es senyor en lo veser, enaxí com lo foc qui escalfa laygua, es senyor en escalfar. Mas quant los ulls no vesen les figures que han vistes, es la ymaginativa dona a ymaginar aquelles, per ço car les ha habituades per veser qui li ha illuminada lassituació de circularitat quadrangularitat e triangularitat; e car la ymaginativa pren la semblança de lassituació real, ab aquella semblança quen pren, pot ymaginar moltes assituacions reals, axí com lassituació del home de la mà de la cambra del carrer e de la ciutat, e encara pot assituar fantasticament la ximera,[2] e compendre aquella de semblança de bou e dome o de pex o de fembra, e la pot fer gran o poca. E açò, car fa[3] los assituaments en làbit de situs, no sostentat en materia real, mas en làbit dymaginar, e ell vestir la semblança de situs la qual pren de[4] situs reals. E per aquesta natura los pintors han libertat a fer les figures grans e poques, e sots semblança[5] de diverses hàbits e assituacions.

7. *De la semblança de temps*

VISUS pren lo dia e la nit, ço es a saber, la semblança damdós; e daquesta semblança que pren, pren la ymaginativa semblança en quant ymagina un dia e una nit, e ymagina lo dia[6] en un temps e la nit en altre; e enaxí pren semblança de temps e de moviment, lo qual moviment, ço es la sua semblança, es estrument a la ymaginació que hom prenga la semblança de temps. Açò metex fa la figura de

1. B, la ymaginacio.—2. B, chimera.—3. B, e asso fa car fa.—4. B, del.—5. B, semblances.—6. A, en quant ymagina lo dia.

creximent qui es estrument a la ymaginació com per la semblança de creximent[1] prenga la semblança de temps, axí com la planta qui en un temps es poca e en altre temps es gran, el fruyt qui en un temps es vert e en altre madur.[2] E car temps nos pot tocar ni veser, gustar odorar ni oir, los senys mostren la semblança de temps a la ymaginativa, axí com lo gustar qui mostra que la poma en un temps es vert[3] e en altre madura. E per açò la ymaginativa qui pren aquella semblança, pren la semblança de temps, e vestne son ymaginar habituat daquella semblança e denuda dell les semblances[4] particulars que ha preses, en tant que romàn làbit general a ymaginar la generalitat de temps, e daquella generalitat devalla a ymaginar temps en particulars coses, axí com lo temps del dia e lo temps de la nit, el temps pretèrit del home qui es mort el temps present del home qui es viu el temps futur del infant qui es a néxer.

8. *De la semblança de loc*

Los ulls veen lo vi en lampolla e vesen lampolla en la cambra e veen la cambra en ciutat e la ciutat[5] en laer; e per açò representen[6] a la ymaginació loc, enaxí com lo mirall qui representa la figura de la cosa qui li está davant; e daquesta representació trau la ymaginació semblança de loc, la qual disponen los ulls. E car la semblança està en potencia per los ulls e per la ymaginació, enaxí com lo clauell qui està en potencia en la massa del ferre per lo ferre el ferrer el martell, enaxí lo vis e la ymaginació e lestrument, ço es[7] la figura qui contén e qui es contenguda, segons que havem dit de la ampolla e del vi, son raons ab les quals la ymaginació pren semblança de loc ab la qual[8]

---

1. A, de acreximent.—2. B, e en altre temps es madur.—3. B, que en .i. temps la poma es uerda.—4. A, e denuda de les semblances.—5. B, en la ciutat [e la ciotat].—6. A, representa.—7. B, so es assaber.—8. B, ab lo qual.

ymagina les coses conlogades e les coses en qui son conlogades, axí com lo vi en lampolla e lampolla en la cambra. E car loc nos pot sentir, los ulls donen la semblança a la ymaginació, la qual la ymaginació pren en sa especia[1] e natura, enaxí com forma abstracta de ens real e en ymaginació sustentada e generalificada a ymaginar[2] molts locs particulars, ço es lurs semblances qui son particulars de la semblança general que la ymaginació ha presa sots raó de loc.

VI

De les flors del Arbre ymaginal

LES flors del Arbre ymaginal son semblances de les flors del Arbre elemental vegetal e sensual. Son semblances de les flors del Arbre[3] elemental en quant la ymaginació ymagina les flors daquella,[4] axí com elementar qui es flor de elementat e estrument daquell, el peu qui es estrument danar, e la mà dobrar; e daquestes flors e estruments pren la ymaginació semblança ab veser les figures on se fa la obra en elementant e anant e obrant.[5]

2. Les flors del Arbre vegetal son potencia object e actu, lo qual actu es vegetar, dels quals pren la ymaginació semblança ab veser e gustar, en quant veu lo vis la poma vegetada, el gustar ateny la sabor. E aquestes obres dels senys influexen lurs semblances a la ymaginació, axí com lo peu en larena; e la ymaginació les pren,[6] axí com larena pren la vestigia del peu. E per açò la ymaginativa yma-

1. B, en especia.—2. A, ab ymaginar.—3. B, semblances del arbre. —4. daquell (?).—5. A, del elementat e anat e obrat.—6. B, los pren.

gina les obres de la vegetativa, e ymaginant aquelles mou les branques de la vegetativa en haver appetit[1] en les coses gustables; e la vegetativa mou les branques del Arbre elemental, axí com lome qui ymagina alcuna plasent sabor, a la qual se mou per menjar o per beure.

3. Pren la ymaginativa semblances de les flors del Arbre sensual, axí com veer qui es flor e estrument ab la qual la potencia visiva veu lo vist; e la semblança que ymaginació pren es làbit don vest ymaginar sots raó de veser. Açò metex fa oir,[2] segons que havem significat en los accidents de ymaginació.

4. Pren la ymaginativa semblança de les flors dels arbres e fa una semblança general, enaxí com lo lògic qui de molts individuus consira[3] una especia, e ab aquella flor general,[4] ymagina les flors especials segons les natures e proprietats dels estruments e de les obres de les formes e de les passions de les materies; e per açò seguexense[5] coses ymaginades vestides del ymaginar qui aquelles[6] ymagina.

VII

Del fruyt de Arbre ymaginal

Lo fruyt del Arbre ymaginal es semblança del fruyt del Arbre[7] elemental qui es elementat, e del vegetal qui es vegetat, e del sensual qui es sensat elementat, axí com lo cavall qui es elementat vegetat, axí com lo cavall qui es vegetat sensat, axí com lo ca-

1. A, en apetit a ueer —2. A, fa doir.—3. A, contra (?).—4. B, *afig:* so es assaber potencia ymaginatiua.—5. A, dels strumens e de les formes e de les passions e de les materies e per asso seguexse.—6. B, qui en aquelles.—7. B, es semblansa del arbre.

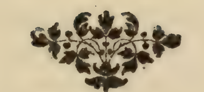
vall qui es sensat;[1] e per açò lo fruyt del Arbre ymaginal es ymaginat. E aquest fruyt es de la essencia de la ymaginació, axí com home ymaginat per natura, e en axí com elementat vegetat e sensat, e lymaginat que pren,[2] axí çom lo leó o cavall[3] ymaginat per home qui no es de la essencia de la ymaginació del home en quant discreta quantitat, mas en continua,[4] axí com lo foc den Pere e del leó e de la poma qui son duna essencia continua en quant un element simple, no en quant diverses composts. E per açò la ymaginativa en son fruyt[5] qui es sensat e de sa essencia, ateny lo fruyt ymaginat qui es de la essencia del cavall, lo qual ateny en figura[6] de ymaginar, enaxí com ateny la semblança de quantitat qualitat e dels altres accidents, segons que navem dada doctrina en les fulles daquest Arbre. El fruyt qui es ymaginat qui no es de la essencia del ymaginatiu, es fruyt en la fi de les coses ymaginables[7] per ço que sien hàbits de sciencies e quels animals ne pusquen haver industria a viure en haver les coses qui son necessaries a viure, axí com lagulla,[8] el niu del aucell, e la cambra, el ferre ab que hom trau lo foc de la pera, e axí de les altres coses semblants a aquestes.

¶ Dit havem del Arbre de ymaginació, lo qual es molt útil a saber segons arts mecàniques e liberals. E aquell qui mills ho sab, es mills dispost ad haver los hàbits de les arts e de les sciencies, e ha hom mills dell conexença, segons lo procés que havem seguit en son tractat e en lo tractat dels altres arbres. E on hom més sajuda en ymaginar ab les rayls troncs branques fulles flors fruyts, e ab les

---

1. P, *et fructus arboris vegetalis qui est vegetatum et elementatum et fructus arboris sensualis qui est sensatum vegetatum et elementatum sicut equus qui est elementatus vegetatus et sensatus.*—2. B, el ymaginar qui pren: P, *et imaginatum quod homo imaginando accipit per imaginationem.* —3. A, axi com lo cauall.—4. B, mas continua.—5. A, frut *(passim)*.—6. B, a figura.—7. A ymaginades.—8. B, laguila.

.C. formes que posades havem en lArbre elemental, e en lapplicació daquelles en larbre,[1] moltiplica hom mills son ymaginar a pendre les semblances veres de les coses reals e naturals e artificials.

1. P. *in arbore sensuali*.

Del Arbre humanal

L*Arbre humanal* es quintal, ço es a saber, que en sí conté .v. natures, les quals son les quatre natures dels quatre arbres[1] que dits havem, les quals pertanyen a cors humà qui son les sues parts, e la cinquena natura es de larma racional conjuncta ab lo cors humà, en tant que della e del cors se segueix home qui ha nom en Pere o en Martí, e enaxí dels altres individuus qui estàn dejús especia humana.

¶ Aquest *Arbre* es departit en .vij. parts, ço es a saber, en rayls troncs branques rams fulles flors e fruyts.[2]

I

De les rayls del Arbre humanal

LES rayls del Arbre humanal son dobles, ço es a saber, bonea corporal e bonea esperitual; e damdues[3] les bonees es feta una rayl qui es bonea composta damdues; e es la composició en quant se donen lurs semblances la una a la altra. Açò metex es de

1. B, dels arbres.—2. A, e fflors e fruts.—3. A, damdos, *i més avall,* damdoes *(passim)*.

granea de duració de poder e de les altres rayls, e per açò la bonea esperitual senclina a la granea de la bonea corporal; e la granea de la bonea corporal se exalça a la granea de la bonea esperitual. E açò naturalment, per raó de majoritat e menoritat quis posen en la granea de bonea; car majoritat es de part la bonea esperitual per ço car es per la primera entenció e en pus nobla fi, e menoritat se posa en la granea de bonea corporal qui es de les entencions secundaries, les quals son per raó de les primeres.

2. La bonea corporal vé a la esperitual ab les quatre natures dels arbres que dits havem, e bonea esperitual les pren en un nombre terç qui es cors, enaxí que de les quatre son fetes una bonea de cors en una bonea natural e substancial de ànima racional; e differencia conserva la essencia de cascuna de les bonees e fa les romanir en lur nombre; e la concordança les acorda en una bonea dome passada en terç nombre;[1] e açò metex de granea e de les altres rayls del arbre. E per açò quant home es tocat o ell toca segons bonea corporal, respòn la bonea racional a aquell[2] tocament segons la bonea de la natura corporal, en quant es forma e compliment daquella, axí com qui toca un cavaller al rey, respòn lo rey com universal[3] qui defén son particular; e com la bonea es tocada de la ànima racional per alcuna temptació bona o mala, responen les parts dejús, enaxí com qui toca al rey,[4] responen los cavallers quil deffenen a la fi per que es. Aquest ordonament està per creació e romàn en la ànima qui vé pura al cors com intra ab ell en conjuncció; mas car lo cors es infect[5] per peccat original, lo qual havem provat en lo començ[6] de la *Taula general* e provarem en aquest LIBRE, respòn en contrari.

1. B, les concorda en .i.ª bonea dome posada en .iii. nombre.— 2. B, en aquell.— 3. B, axi com qui tocaua .i. caualler del *(corretgit)* rey lo rey [respon] axi com uniuersal.— 4. B, lo rey.— 5. B, infes.— 6. B, comensament: P, *comento*.

E per açò han los homens justs mèrits com constrenyen la natura del cors ab la natura de la ànima, el fan estar a açò per que es creat.

II

Del tronc del Arbre humanal

Lo tronc del Arbre humanal es de .v. troncs, ço es dels .iiij. troncs primers e del tronc quis pertany a lànima racional, lo qual tronc es raó real conjunct[1] als troncs qui venen a ell en quant passen en un tronc terç dome, enaxí com universal a ses parts,[2] lo qual apellam substancia humana, lo qual nom li deim per ço car es pus comuna part que neguna de les altres parts del arbre e car està dejús a totes[3] les altres parts.

2. En aquest tronc han cascuna[4] de les rayls son offici, e açò metex cascú dels troncs especials dels quals ell es compost, els quals son les sues parts grosses, e les rayls son les sues parts menudes. On, com ell es tocat ab la una part grossa, responen les parts daquell; e car les parts daquell son mesclades ab les parts dels altres troncs, responen tots los troncs al tocament del tronc tocat. E per açò differencia conserva en aquell tocament les parts reals, e concordança les ajusta e les aplega a aquell tocament, axí com si es tocada la substancia del home ab sobre gran calor, respòn lànima e lestinct natural de laygua a desijar fredor; e per açò lànima mou lo cors a la font freda, e la ymaginativa ymagina la font e les encontrades, els ulls vesen les carreres per que lome va, e la appetitiva desi-

1. B, racional *(corregit)* coniunct: P, *rationalis coniunctus* — 2. B, axi com parts a son tot uniuersal. — 3. B, deius totes. — 4. B, a cascuna.

ja com hom beua aygua freda a multiplicar la fredor del cors e a mortificar la sobre gran calor, per ço que la digestiva haja atemprades mesures quis covenen a la calor natural.

III

De les branques del Arbre humanal

LES branques del Arbre humanal son de dues natures, ço es saber, de natura corporal e de natura esperitual; e les branques qui son de natura corporal ixen del tronc en quant es de natura corporal, e les branques qui son de natura esperitual ixen del tronc humà en quant es de natura esperitual. On, primerament direm de les branques corporals e enaprés de les esperituals.

a) *De les branques corporals del Arbre humanal*

LES branques corporals son de .iiij. natures, ço es[1] de natura elemental vegetal sensual e ymaginal:

¶ De natura elemental, axí com los braces e les cames qui son branques del cors[2] significat per lesquena del home qui significa el tronc elemental qui es part del tronc humanal. Les branques qui son de la natura vegetal son: la appetitiva retentiva digestiva expulsiva; e les branques qui son de la natura[3] sensual son los .vj. senys del cors; e les branques qui son de la natura del ymaginal son .xiiij., ço es a saber, .iiij. qui son semblances de les branques del Arbre elemental, e .iiij. qui son semblances del Arbre ve-

1. B, so es assaber. — 2. B, de cors. — 3. A, qui de la natura son.

getal, e .vj. qui son semblances del Arbre sensual. E totes aquestes branques son branques del tronc humanal substancial que dit havem.

¶ E cascuna branca ha sa natura propria en home segons ses condicions, les quals dites havem en los arbres denant aquest posats.[1] On, qui vol encercar los secrets e les natures de les branques corporals ajustades en esser humà,[2] encerc aquelles en home segons que son posades en los arbres denant aquest; e aquest encercament es de gran utilitat e està dispost en lo tractament que havem fet dels arbres e que preposam fer daquest. E car volem parlar abreujadament, no volem recapitular les branques corporals dels altres arbres en aquest; car abasta que en lurs propris arbres, delles hajam donada conexença.

b) *De les branques esperituals del Arbre humanal*[3]

LES branques del Arbre humanal esperitual son tres, ço es a saber, memoria enteniment e volentat, qui son tres potencies les quals son de la essencia de la ànima racional, enaxí com les .iiij. branques qui son de la essencia del tronc elemental, e enaxí com lo tronc qui es de les sues rayls. On, primerament direm de memoria, e enaprés denteniment e de volentat.

1. *De memoria*[4]

MEMORIA es branca del Arbre humanal, e es de bonea granea duració poder saviesa volentat virtut veritat gloria[5] differencia concordança començament mijà fi majoritat egualtat e menoritat; e ella es posada en terç nombre, car enaxí com home es dànima e de cors e passa en terç nom-

1. B, passats.—2. A, vna.—3. B, de memoria qui es brancha del arbre humanal.—4. A, de memoria qui es branca del arbre humanal: B, no posa rúbrica.—5. A, B, poder uirtut [ueritat] gloria.

bre, en tant que no es ànima ni cors, enaxí memoria no es bonea nils altres començaments, jatsíaço que sia dells, dels quals començaments usa segons natura daquells.

¶ Es memoria bona per bonea, com siaço que bonea sia una de ses parts; e per açò fa obres bones les quals son membrar les coses passades, per lo qual membrar ha hom hàbit de sciencia qui es bo, e la privació daquell[1] es mala.

¶ Es memoria gran per granea, e la sua granea es bona per bonea; e per açò fa obres grans qui son bones, car gran cosa es membrar coses passades e absents al senys.

¶ Per ço car memoria es de duració, ha natura com faça durar les coses passades en la memoria dels homens,[2] axí com membrar ço que han fet los homens antics, les quals obres dureñ[3] per memoria qui aquelles membra.

¶ Es memoria de poder, per raó del qual pot esser ço que es e pot membrar les coses passades, e pot esser de bonea granea saviea.

¶ Per ço car memoria participa ab saviea e ab volentat qui son les altres branques, ha per la saviea estinct natural a membrar e ha per la volentat appetit natural a membrar; e per açò mou los estincts els appetits naturals de les altres branques de les quals es lo cors del home, axí com lome qui membra alcún plaer carnal, per lo qual membrar se mou la elementativa a escalfar e la vegetativa a vegetar e la sensitiva a sentir e la ymaginativa a ymaginar, per ço que aquell plaer en actu pusca venir. E açò metex es si hom membra alcún desplaer que haja reebut per alcún home, car adoncs se mou a ira per lestinct natural de la memoria e per son appetit, e mou les altres branques, ab les quals participa, als estincts e appetits naturals segons lurs condicions, com pusca esser feta venjança. E per açò son[4] los homens irats moltes vegades, e si son pacients, son virtuoses e aconseguexen mèrit.

1 B, daquelles —2. B, manca fins al mot *homens* qui vé més avall. —3. A, direm. —4. B, son fets.

¶ Per ço car memoria es de virtut, fa obres virtuoses, car gran virtut es membrar les coses passades e membrar aquelles segons lurs condicions e natures.

¶ Es memoria de veritat, e per açò membra les coses veres; e quant no les pot membrar, contrasta a ella la contrarietat de la qual son les branques[1] de la elementativa vegetativa sensitiva ymaginativa, ab les quals participa; e per açò moltes vegades cuyda hom membrar[2] coses veres, e membra lo contrari daquelles.

¶ Es memoria de gloria, ço es de delectació; e per ço ha natura en haver delectació e plaer en sa part, axí com lo foc qui se delita en escalfar e la vegetativa en vegetar e la sensitiva en sentir e la ymaginativa en ymaginar.

¶ Memoria es de differencia intellectual[3] per raó de la qual ha en sí differents concrets qui son de la sua essencia, ço es a saber, memoratiu memorable e membrar; e pot los haver per ço car es de poder, e es bo quels haja per ço car es de bontat, e es a ella gran cosa haverlos en sí metexa e de sa essencia metexa; e per açò membra coses differents, e pot aquelles membrar e es a ella bona cosa membrarles. E moltes coses son a qui es bo que sien membrades, axí com lamat qui ha plaer com lamic lo remembra per ço car es bona cosa membrar.

¶ Es memoria de concordança intellectual, e per ço concorda les branques ab les quals participa en membrar les coses que desira[4] membrar; les quals branques li ajuden en quant son de concordança, e contrasten a contrarietat qui es contra concordança de membrar. On, segons que la memoria sajuda es concorda ab les branques ab qui participa, es disposta a membrar.[5]

¶ Memoria es de començament, e per ço es començament a membrar coses membrades, enaxí com los ulls

1. P, *que est inter branchas.* —2. A., cuyda membrar. —3. A. es diferencia (?) intellectiuada.—4. B, a membrar les coses que disiia.—5. B, falta fins al mot *membrar* qui segueix més avall.

qui son començaments a veser coses visibles. E car memoria es de començament, quant comença a membrar comença en sí metexa, ço es en son memorable essencial, e en aquell pren les memorabilitats defora qui no son de la sua essencia, e son memorables per ço car ab ella participen en lo qual es conjuncta;[1] e per les semblances daquelles branques ab qui participa, ateny les altres semblances de les coses qui no son ab ella conjunctes, axí com la mare qui membra son fill, el cavaller son cavall, lo qual fill e cavall son membrables en quant son elementats vegetats e sensats, per qui participen en genres e en especies[2] ab lo conjunct de la memoria qui en les semblances daquell comença a pendre les semblances dels altres a ell semblants.

¶ Memoria es de mijà,[3] e per ço ha en sí membrar essencial qui està en lo mig de membrant e membrable, e està en lo mig del enteniment e la volentat per ço que pusca pendre atempradament les especies que li comanen, e a ells retre quant[4] les demanen e en ella les encerquen. E encara, per ço car memoria es de mijà, ha natura de membrar les coses ab mijà, ço es saber, ab membrar fantàstic qui es especia multiplicada e estrument a membrar la cosa membrada.

¶ Es memoria de fi, ço es de causa final; e per açò ha repòs en membrar les coses membrades per raó de les quals memoria es creada, ço es a saber, a membrar Deu e les obres de Deu e les sues proprietats[5] e dignitats. E encara, es memoria detràs en lo coc[6] del home per ço car es estrument a membrar les coses passades[7] els termens daquelles, e les especies que lenteniment e la volentat en ella han tesaurizades e guanyades, per ço quen facen[8] hàbit de sciencia e de caritat e de les altres virtuts.

P, *in corpore cum quo est coniuncta.*—2. B, en gendre faen especies.—3. A, es miga.—4. B, e a ells reten cant.—5. B, a membrar deu e les sues proprietats.—6. A, en la vos: B, en lo cos: P, *in occipite.*—7. A, priuades.—8. B, tezarizades e ganyades per so que fassen.

¶ Es memoria de majoritat per ço que sia part substancial de la ànima, car si fos part accidental, no fora disposta a membrar grans coses ni a haver gran membrar, com siaço que granea haja major concordança ab substancia que ab accident, e bonea atretal. E açò metex de bonea e de volentat virtut veritat e gloria, duració e poder, differencia e concordança, començament mijà e fi.

¶ Es memoria de egualtat, e per açò es de eguals parts, ço es a saber, de memoratiu memorable e membrar qui son parts de la sua essencia e en les quals la sua essencia es sustentada; e car es de bonea, es bona la sua egualtat; e car es de granea, es gran; e car es de duració, dura; e car es de poder, pot esser; e enaxí de les altres formes.

¶ Es memoria de menoritat per çò car es creada de no esser e car ha en sí metexa unes parts menors que altres, axí com los accidents qui no son tan grans com les sues parts substancials, ço es a saber, bonea granea e les altres qui son parts substancials, per raó de les quals memoria es part substancial de ànima racional. E aquestes parts menors no poríen esser de memoria si memoria no era de menoritat.[1]

¶ Memoria no es de contrarietat, car si era de contrarietat sería corrumpable; mas es subjecta a contrarietat en quant les branques dels altres arbres ab qui participa son de contrarietat. E per açò lome fa moltes coses contra memoria en movent ses parts contra ella, axí com lome qui fa contra ses parts quant se talla la mà, o quant treballa trop, o no vol menjar quant ha fam, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

¶ Dit havem de memoria e de ses parts, e per ço que navem dit pot hom haver conexença de memoria e de sa quiditat, car conexent les parts, conex hom lo tot.

1. B, de menoria si menoria no era de minoritat.

On, enaxí com lo cors sensat com es tocat respòn ab alcuna de ses branques e de ses formes, enaxí memoria com es tocada respòn ab alcuna de ses parts, axí com si es tocada ab malea contra sa bonea, respòn ab granea de sa bontat contra malea, e si es tocada ab bonea, respòn ab granea de sa bonea en membrar coses bones, e enaxí dels altres tocaments en qui pot esser tocada; car[1] en aytantes maneres pot respondre, com son les sues parts; e encara, en plus accidentalment en quant es de concordança per qui pot respondre contra contrarietat, e en quant es de veritat, pot respondre contra falsetat, e enaxí de les altres.

¶ Aquest tractament de memoria es molt útil a saber e a haver[2] hàbit de sciencia e manera a membrar les coses passades, car donada es doctrina com hom sapia moure memoria a membrar los objects desirats[3] a esser membrats, los quals han semblances de les parts de les quals es memoria. E segons ço que[4] havem dit en les branques dels altres arbres, dada es doctrina a applicar les semblances de aquelles branques a esser membrades, segons lurs condicions e les condicions de les parts de la memoria. E aquest tractament dit[5] de memoria, es dispost a esser posat en la *Art memorativa*, la qual poría esser feta segons quens significa aquest tractat.

2. *De enteniment*[6]

ENAXÍ com havem dit de memoria, qui es de bonea granea e dels altres començaments, enaxí deim que enteniment es dells, e passa en terç nombre enaxí com la memoria. On, qui vol tractar lenteniment e encercar les sues natures e secrets, tractels segons[7] que nos havem tractada memoria ab sos començaments.

1. B, e en axi dels altres tocaments car...—2. B, en auer.—3. B, desiderats.—4. A, e segons que.—5. B, que auem dit: P, *quem dedimus.*—6. A, B, de enteniment qui es branca del arbre humanal.—7. A, e secrets naturals segons.

¶ A donar mills conexença del enteniment e de les sues natures e condicions, volem applicar les .C. formes primeres, que havem dites en l Arbre elemental, al enteniment e ell encercar ab elles; e primerament ab unitat e pluralitat.

¶ Es l enteniment un per unitat, enaxí com es bo per bonea e gran per granea; e ha en sí moltes coses per pluralitat, ço es saber, entellectiu entelligible e entendre. E per ço, en quant es un ha natura a consirar les coses unes e específiques, e car es de moltes coses ha natura a consirar coses moltes.

¶ Es l enteniment de simples començaments, ço es de simpla bonea e de simpla granea e les altres, e per açò ha natura que sia part simpla de la substancia e en simple nombre endividuat,[1] per raó de la qual simplicitat ateny a consirar coses simples; e car es de molts començaments compost,[2] en ço que passa de molts en esser un nombre terç daquells, axí com hom qui es compost dànima e de cors e passa en terç nombre, ço es a saber en esser humà,[3] per que[4] l enteniment per natura de composició ateny coses compostes de molts començaments simples.

¶ Per forma de bonea de la qual bonea ha l enteniment[5] natura formal qui es bona, e açò metex de granea; e per açò ha en sí intellectiu qui es forma ajustada de bonificatiu magnificatiu; e car es de bonea qui es material en quant es bonificable, e es de granea qui es bonificabla,[6] ha natura material, la qual es intelligibilitat, a entendre[7] per bonificar magnificar e les altres.

¶ Es l enteniment de bonea general en ço que es duna bonea de la qual es la memoria e la volentat, e açò metex de granea general; e per açò ha natura de considerar generals coses. E car la bonea sua es a ell especial e propria

1. B, e indiuiduat.—2. B, es compost.—3. A, so es en esser vna.—4. per ço (?).—5. P, *Per formam bonitatis habet intellectus.*—6. B, e es de bonea que es magnificable: P, *et est de magnitudine quia est magnificabilis.*—7. P, *et intelligere habet.*

e distincta a la especial bonea de memoria e de volentat, ha natura a consirar les coses especials; e per aquesta natura considera lo lògic los genres e les especies de les coses naturals.

¶ Ha lenteniment dintre sí metex natura qui es part del seu esser, axí com propria intellegibilitat; e ha defores[1] la sua essencia altra intellegibilitat qui no es de la sua essencia, axí com la intellegibilitat de la poma e del leó e de la calor del foc; e per açò passa a considerar ab les natures dedins, les natures defores, les quals han concordança en especia e en genre.

¶ Es lenteniment de bonea qui es abstracta forma, e es dels concrets que ha dedins la forma, ço es de bonificatiu bonificable bonificar; e per açò ha natura de considerar les formes qui son en abstractu e de inclinarse als seus concrets en entendre aquelles, e per açò pren los hàbits de sciencies.[2]

¶ Lenteniment no es de generació, car si ho era covenría que fos, segons cors natural, de corrupció per la qual hauría natura de privació; mas car es conjunct ab la substancia corporal qui es engenrada del Arbre elemental vegetal sensual e ymaginal, ateny les consideracions de generació corrupció e privació, e ha passió per la corrupció e privació del conjunct en quant no pot complir ses perfeccions en aquelles ni delles remoure lurs imperfeccions, les quals empatxen los seus orguens els estruments a entendre en les coses intelligibles.

¶ Lenteniment participa ab les coses qui son de grossa materia e de subtil, axí com lo cors a ell conjunct qui per lo foc es de sobtil materia e per la terra de grossa. E encara, ha materia pus sobtil per vegetativa, e pus sobtil per la sensitiva, e encara pus sobtil per la ymaginativa;[3] e per açò ha lenteniment accidentalment natura sob-

1. B, e defores.—2. B, de les sciencies.—3. B, encara ha materia pus sobtil per uegetatiua e pus sobtil per la ymaginatiua.

til a entendre les coses; e quant es de gros enginy, es ho per raó[1] dels orguens e dels estruments engruxats per grossa materia, axí com los homens fleumàtics qui naturalment no han tan sobtil enginy[2] com los colèrics; emperò los malencòlics son de sobtil enginy, jatsíaço que sien de complecció freda e secca. E açò es per accident, ço es saber, per raó de la memoria qui ha major concordança ab aquella que ab altra, per ço car es la sua natura en retenir les especies per raó del restrenyiment de laygua, e esser ample[3] per raó de la vacuitat de la terra, la qual ha per ço que della pusquen exir[4] e néxer e nodrir moltes substancies.

¶ Lenteniment no ha natura com sia leus ni fexuc; mas car participa ab coses leugeres e greus, accidentalment entén en un temps pus leugerament que en altre, axí com lome qui es dejún, en lo qual lenteniment es mills dispost a entendre, que com lome es dinat e les viandes no son digestes.

¶ Lo ple del enteniment es lo seu intellectiu entelligible e entendre, e la fi per que es; el seu buyt es com no sà a la fi per que es creat e com es[5] contra la fi de sos començaments, ço es contra la fi de sa bontat de sa granea e les altres. E açò es adoncs[6] com pus sovín consira, e ab major deliberació, les natures dels altres arbres, que la natura del Arbre entellectual, del qual es[7] una part e una branca.

D Lenteniment es de parts, ço es saber, de bonea granea e les altres; e per ço es tot sí metex, car tot ens qui sia de parts, cové que sia tot a aquelles parts. E per ço en quant es tot, ha natura dentendre[8] les totalitats; e car es de parts ha natura dentendre les coses particulars.

1. B, ha entendre les coses [intelligibles e] quan es de gros engyn [es] asso per raho.—2. A, engenh *(passim)*.—3. B, e [aytant be es de sa natura a] esser ample.—4. A, pusca hixir.—5. B, e car es.—6. A, adonx. —7. B, del qual ell es.—8. A, B, falta fins a l'altre mot *entendre*, però en el B, hi ha l'afegitó al marge.

¶ Lenteniment participa ab coses intenses e extenses, ço es ab intensa color del cors ab qui es conjunct, e ab intensa bontat sustentada en sos intenses concrets; e per açò ha natura intensa a consirar les coses intenses. E car participa ab les coses extenses, axí com ab la extensitat[1] de moltes colors sots una color de la qual es acolorat lo cors conjunct al enteniment, e participa ab extensa bontat extesa en granea[2] duració poder e les altres, ha natura en consirar en les coses extenses, les unes en les altres.

¶ Lenteniment està en estació e moviment accidentalment per ço car participa ab coses qui estàn en loc,[3] axí com ab cors en qui es conjunct qui està en un loc e es movable[4] de un loc en altre. E per açò lenteniment accidentalment està en loc per lo cors, e per lo moviment del cors es movable[5] de un loc en altre, car en lo moviment del cors es mogut, e per açò, movent lo cors mou sí mateix; e enaxí com es movable per lo cors localment, passa per mijà accidentalment per lo cors, com siaço que cors no pot esser mogut dun loc en altre sens que no pas per mijà. E en aquest pas pot hom conèxer com lenteniment segons sa natura, estant en un loc per lo cors, no passa per mijà en entendre los objects defores, e entén aytantost aquells qui son luny com aquells qui son prop; e per açò es significat que com es disjunct del cors, aytantost[6] es en los locs luny com en los props, e es mogut a ells sens que no passa per mijà, segons la sua propria natura qui no es corporal.

¶ Dur ni moll,[7] lonc ample ni pregón, no son parts del enteniment, car formes son quis pertanyen a substancia corporal. Mas car lenteniment es conjunct ab lo cors subject a aquelles formes, accidentalment està en aquelles parts, e per raó de la participació que ha[8] ab aquelles,

1. P, *et quia participat cum entibus extensis naturam habet ad considerandum extensitatem.* —2. B, e extensa en granea: P, *et extensa magnitudine...* —3. B, en lenteniment estan estacio e mouiment accidental per so com participa ab coses qui esta en loch.—4. B, moyble.—5. A, B, moable *(passim)*.—6. A, aytant. —7. B, dur moyll.—8. B, que an.

ateny lurs semblances sustentades en les substancies de fores.

¶ En lenteniment està potencia object e actu propriament e appropriada: propriament, axí com lo seu propri intellectiu entelligible e entendre; appropriadament, axí com la potencia visiva qui ab lenteniment participa, e lobject visible atretal; e açò metex del veser. E per açò ateny les intelligibilitats de les coses visibles e visitives e de veser, les quals ateny en son appropriat intelligible qui no es de la sua essencia, axí com la intelligibilitat de color o de veser o de visitiu,[1] o de leó o de poma o de ymaginar. E aquestes intelligibilitats defores, denuda de una intelligibilitat fantàstica de les intelligibilitats reals abstracta, e della vest[2] son propri entendre e la sua propria intelligibilitat, enaxí com enteniment vestit dàbit de sciencia.

¶ En lenteniment es primer per començament,[3] e per aquest primer ateny les coses antecedents, axí com les màximes qui son antecedents de les conclusions; e ateny les coses secundaries per ço car es de mijà, e per ço ateny la màxima menor qui es consequent de la màxima major; e ateny lo terç nombre de la substancia individuada e de moltes parts multiplicada e en nombre específic posada, e açò fa per ço car es de fi qui es un de sos començaments, per lo qual es posat en terç nombre ajustat de ses parts, en lo qual nombre es una branca daquest Arbre.

¶ En lenteniment no ha natura de creximent ni de minvament, en quant es de substancia esperitual part; mas accidentalment creix o minva en los hàbits que pren, segons guanyada bontat o granea o virtut o veritat o sciencia;[4] e açò fa per raó de les parts ab les quals participa, per raó de les quals crexen o minven los hàbits que pren en lo creximent e minvament daquelles.

¶ Disposició proprietat e proporció son formes qui

1. B, e de ueser e de uisitiu.—2. A, vestit.—3. P, *est primum principium.*—4. B, qui pren ganyada bontat o granea o uirtut o sciencia.

estàn en lenteniment. Per la disposició es dispost a entendre segons la disposició dell e de les parts ab qui participa en conjuncció de ànima e de cors; e ha proprietat en sí a entendre, e ha propri intellectiu e intelligible; e car ha propri esser, son a son esser apropriades propries parts, axí com bontat estant propriament sots especia denteniment. E açò metex de granea e de les altres parts don ell es ajustat; les quals parts estàn en ell proporcionalment, ab la qual proporció respòn a la proporció de les parts ab les quals es ajustat.

¶ Condició entenció orde e obra son formes qui estàn en lenteniment ab les quals respòn a les parts ab qui es ajustat; car segons sa entenció, a la intenció del cors respòn,[1] e per ço condiciona lo cors a orde on pusca haver obra a seguir la entenció per que es, ço es saber, a conèxer Deu e coses veres.

¶ Influencia e refluencia son formes qui estàn en lenteniment, sots raó de les quals influex e refluex son entendre e sa virtut, son poder[2] sa granea e sa bontat, axí com al cors e a ses parts ab qui es conjunct, ab qui[3] influex vida e sustentació e enformació; e ço que a ell dona, refluex a sí meteix,[4] per ço que Deus pusca entendre, e les semblants coses en genre e en especia, a les parts ab les quals es conjunct.[5] E per açò es lo seu entendre en moltes diverses coses[6] en genres e en especies, e com cessa la influencia e la refluencia esdevé lome en privació e en mort o en privació[7] de entendre.

¶ Producció neximent e eximent son formes per les quals enteniment prodúu son entendre qui nex de intelligible e ix en entellectivitat, axí com lom qui entén sí metex esser home o entén altra cosa. E per açò lentellectiu

1. B, respon a la entencio del cors —2. A, en poder.—3. P, *et quibus*.—4. B asso que ell dona refflueys assi meteys: P, *et id quod ei dant eisdem refluit*.—5. B, tengut.—6. B, coses diuerses.—7. A, e emort en priuacio.

ha[1] natura de produír la semblança de la cosa entesa per ço que ab ella pusca participar per aquella semblança, la qual semblança ha natura dexir e de néxer[2] en sa especia qui es obra dentellectiu e del intelligible, la realitat dels quals es significada en lur obra qui es lentendre. E en aquest pas es significat com[3] lespecia fantàstica que lenteniment multiplica, neix de intelligibilitat, e està e ix en la intellectivitat; e per açò es semblança damdós.

¶ Separabilitat e inseparabilitat son formes qui estàn en lenteniment, axí com lentendre real qui es de la essencia del enteniment qui nulla hora no lexa son propri sobject, car sil lexava no sería natural ni substancial intellectivitat e entellegibilitat en lenteniment, ans seríen en ell[4] formes accidentals qui no seríen de la sua essencia; e lentendre quis partex del enteniment, es altre entendre qui es especia fantàstica e moltiplicada de la semblança del real entendre qui no lexa son propri subject, lo qual ha natura que parega la sua semblança en aquella especia que lenteniment moltiplica daquell e del intelligible e de sí metex. E aquesta especia fantàstica va e ve, els seus particulars renovellen e esdevenen[5] en privació, enaxí que la un entendre no es laltre, axí com qui faia un clauell, depux[6] quel desfés e quel faés altra vegada, la primera[7] figura del clau no sería la derrera figura del clau, jatsía que la materia fos tota hora una en nombre. E açò es significat en la granea e poquea dentendre, car en un temps ha hom gran entendre e en laltre là poc, e per acó cové quel nombre damdós sien distincts en quantitat.[8]

¶ Enaxí com en la poma està visibilitat en quant es visible e tangibilitat en quant es tocable e odorabilitat en quant odorable,[9] enaxí en lenteniment està semblança en

1. B, ha lentellectiu.—2. B, nexir.—3. A, so en: B, com en.—4. B, en elles.—5. B, esdeuen.—6. B, despuys.—7. B, car la primera.—8. P, *sit in quantitate distinctus.*—9. B, esta uisibilitat e tangibilitat en cant es tocable e adorabilitat en quant es odorable.

quant es entelligible, sens la qual semblança no poría esser intelligible, com siaço que lintellectiu nos pusca haver sobre lentelligible sens mijà qui es la semblança ab la qual entén lentelligible. E enaxí com està en ell semblança de intelligibilitat com entén, està en ell[1] dessemblança de intelligibilitat com ignora la cosa que no entén, la qual ignorancia es dessemblança dentendre, enaxí com ombra qui es dessemblança de lum.[2]

¶ En lenteniment està natura per la qual ha natura dentendre, e de la qual natura nex la semblança qui es entendre. On, enaxí com lenteniment per bonea es bo e per granea es gran, el foc per calor es calt, enaxí lenteniment per sa natura dentendre pot entendre, la qual natura[3] es a ell appropriada, axí com natura descalfar qui al foc es donada; e açò metex natura de veer als ulls.

¶ Lenteniment participa ab corporalitat, per raó de la qual ateny les corporalitats altres[4] ab les quals no es conjunct, axí com lo gustar qui ab una part de laygua de la mar que gusta, jutja tota laltra aygua de la mar esser salada,[5] la qual no gusta. E en aquest pas es significat com ab part a ell conjuncta ateny lo tot, axí com fa lo gustar qui ab una part del gustable la qual gusta, jutja les altres parts gustables qui son dispostes a esser gustades[6] en aquella qualitat en la qual es gustada la part quel gustus ateny. On, axí[7] com lo ferrer una metexa materia de ferre transmuda duna figura en altre com de coltel fa clauell, enaxí lenteniment una matexa natura dentendre[8] transmuda de un entendre en altre,[9] enaxí com en la poma el cavall en qui està intelligibilitat en quant son disposts a esser enteses; e lenteniment ha un entendre com en-

1. A, com esta enten en ell. —2. B, luu.—3. B, pot entendre qual natura.—4. B, les altres corporalitats.—5. B, qui ab una part del aygua de la mar [tota laltra part de layga de la mar demostra] esser salada.—6. B, gustables.—7. A, Enaxi: P, *Sicut.*—A, una matexa dentendre: P, *unam eamdemque materiam intelligendi.*—B, transmuda .i. entendre en altre.

tén en la poma e altre com entén en lo cavall;[1] e per acò està la transmudació de un entendre en altre, la qual transmutació se fa per la diversitat dels objects intelligibles, e lentendre està un segons la unitat de la potencia[2] intellectiva. E en aquest pas pot hom conèxer[3] com un es làbit de sciencia segons la potencia intellectiva, e molts son los hàbits de sciencies segons les diverses entelligibilitats daquelles.

¶ Lugor e ombra son formes ab qui lenteniment participa, co es a saber, ab la lugor del foc e ab la ombra de la terra qui son parts del cors ab lo qual lenteniment es conjunct. E car en lenteniment entendre es enaxí com lum[4] qui enlumina les intelligibilitats de les coses intelligibles e ab aquell lum lenteniment les ateny, es enfre lenteniment el foc concordanca major que enfre ell e la terra, car[5] la sua ignorancia es umbra dentendre, en[6] la qual lenteniment no ateny les coses intelligibles qui estàn en la umbra de ignorancia.

¶ Linya e punt son formes ab les quals lenteniment participa en quant es conjunct ab lo cors del qual linya e punt son parts naturals; e per acò la linya el punt ab que[7] lenteniment participa, son mijans ab los quals ateny les linyes els punts de les substancies no a ell conjunctes; e aquest atenyiment fa per raó de les semblances dels uns punts e dels altres e de les unes linyes e de les altres qui estàn[8] sots gendre de corporalitat. E en aquest pas es significat com lenteniment toca enans les parts ab qui es conjunct com entén alcuna cosa, que les parts ab les quals no es conjunct, axí com la mà qui toca enans la ploma que la ploma la letra; e per acò multiplica enans les semblances de les parts ab les quals es conjunct, que les semblances ab les quals no es conjunt.

1. B, com enten la poma... com enten lo cauall.—2. A, segons vnitat de la poma.—3. B, e en aquest pas hom coneys.—4. B, coniunct. Entendre es axi quant lum.—5. B, manca *car*.—6. B, manca *en*.—7. A, ab la lynya el punt ab que: B, ab la linya el punt que.—8. B, dels uns punts e dels altres qui estan.

¶ En lenteniment son drecera superficies e figura formes per les quals lenteniment sà a entendre, les quals formes son de la essencia e natura del cors individuat ab lo qual lenteniment es conjunct, e delles es enaxí habituat, com lome de gonella, engonellat, o la substancia de color, colorada. E per acò lenteniment per raó dels hàbits que ha per lo cors, sà als hàbits corporals e consira les dreceres segons làbit de drecera, e a la superficies segons hàbit de superficies, e a les figures[1] segons hàbit de figura. E en aquest pas pot hom conèxer que lenteniment pren los[2] primers hàbits de les parts ab les quals es conjunct, e ab cascún hàbit sà a molts termens dejús estants a un hàbit de sciencia.

¶ Parts masculines e feminines participen ab lenteniment en quant son parts del cors a ell conjunct, axí com visitivitat e visibilitat, calefactivitat e calefactibilitat,[3] vegetativitat e vegetabilitat, e les aſtres; e car en lenteniment ha entellectivitat e entelligibilitat, ha concordança enfre les unes parts e les altres del Arbre humanal, per raó de la qual concordança les parts corporals son dispostes a esser enteses, e lentellectiu a entendre.[4]

¶ En lenteniment son entellectiu e intelligible e entendre, membres qui han concordança ab los rams del seny comú, axí com ab visitiu vesible e veser, auditiu ausible[5] e oir, e enaxí dels altres semblants a aquells. E daquesta concordança de un membre e daltre, es dispost lenteniment a entendre les coses qui son rams de les branques,[6] axí com lo pare e la mare qui han concordança en amar lo fill per co car representa lurs semblances.

¶ Lenteniment ha molts estruments a entendre, car tots los estruments dels altres arbres son formes ab les

1. P, *et habet superficiem... et habet figuras.* — 2. B, en los.— 3. A, axi com uexitiuitat e vessibilitat calefactiuitat: B, axi com ueseuitiuitat e uesibilitat facta sefactabilitat e seffactatiuitat: P, *calefaciuitas et calefacibilitas.*—4. B, dentendre.—5. B, audible.—6. B, daquelles branques.

quals lenteniment entén, axí com elementar qui es estrument ab lo qual es fet elementat,[1] el vegetar qui es estrument ab lo qual es fet vegetat,[2] e enaxí de sentir e ymaginar. E tots aquests son formes ab les quals lenteniment prodúu son entendre qui es estrument dentès;[3] e encara, de intellectiu qui mou aquell entendre lo qual vest lentès,[4] axí com lo martell qui mou la figura del clau, de la qual vest la substancia del clau. Passa, doncs, lenteniment ab tots aquests estruments a entendre elementat vegetat sensat e ymaginat e racionat e humanat, els altres suppòsits semblants a aquests.

¶ Enteniment nodrex son entendre ab les sues naturals condicions e ab les naturals condicions de les altres branques; car en ço que lenteniment enclina sí metex a entendre[5] coses bones, nodrex bo son entendre ab natura de bontat; e en quant ha appetit a entendre grans coses, nodrex gran son entendre ab natura de granea; e com vol entendre la fi per que es, adoncs nodrex complit son entendre ab la natura[6] de la fi; e com vol entendre cors, nodrex son entendre en entendre les condicions del cors,[7] ço es lonc ample pregón e les altres sues condicions. E en aquest pas es significada la manera per raó de la qual son nodrits los hàbits de les sciencies, e com per la contraria manera son destroíts.[8]

¶ Empremsió es forma en lenteniment, e es de intellectiu e de intelligible,[9] lo qual intellectiu emprem sa semblança en la intelligibilitat, la qual semblança apar en lentendre.[10] E aquesta natura de empremsió ha lenteniment generalment per raó de les sues parts; e està empremsió natural e especial, axí com en la sua[11] bonea natural en qui

1. B, lalementat.—2. B, lo uegetat.—3 B, dentendre.—4. A, a entes.—5. B, el entendre (manca lo que segueix fins al mot *entendre* qui vé més avall).—6. B, adoncs nodreys son entendre ab natura.—7. A, manca *del cors*.—8. B, destrets.—9. B, qui es en lenteniment e es del entellectiu e del intelligible.—10. B, sembla e apareys lentendre.—11. B, com la sua.

bonificar es empremta e vestigia,[1] e enaxí de les altres coses. E per raó daquesta empremsió general e moltiplicada de molts, e per raó de les empremsions qui son en los arbres ab los quals lenteniment participa, ha lenteniment natura[2] e proprietat a entendre emprimient sa semblança[3] en les coses entelligibles, e trer daquelles entendre qui es empremsa de les coses enteses e de la cosa qui les entén.

¶ Lenteniment es de bontat de granea e de les altres formes primeres. On, en quant bonea dona sa semblança a granea, es vestida granea de bonea, e ço que magnifica pren la sua bonea en la sua especia, enaxí com lempelt[4] qui pren en sa especia ço qui ve de gostar.[5] E per aquesta manera lenteniment pren en sa especia les natures qui li venen de les sues parts en quant les[6] vest de la sua essencia, en los concrets de la qual convertex bonificar en bon entendre; e acò metex fa de magnificar en gran entendre. E per aquesta natura que ha en sí, ha concordança ab les empeltacions dels altres arbres, a les quals passa entendre per aquella concordança.

¶ Perseitat endividuitat e atracció son formes de les quals lenteniment es vestit, e està enaxí per perseytat ço que es, com està bo per bontat; e per la natura de endividuitat[7] es individuat en quant de la bonea general a la memoria e a ell e a la volentat ha especial bonea individuada qui està dejús la sua perseytat e nombre.[8] E açò metex de la sua especial granea e dels altres començaments; e per açò ha lenteniment natura e virtut atractiva per la qual atrau de bonea virtut a entendre[9] qui sia bo e virtuós, e de granea[10] qui sia gran e virtuós; e encara, per la virtut atractiva atrau la virtut dels altres arbres al seu entendre per ço quels subjects daquells pusca entendre.

---

1. A, e vestida.—2. A, B, natural.—3. B, imprem sa semblansa.—4. A, lenpelc.—5. B, digesint (digerint ?): P, *sicut si in sua specie accipit illud quod ex gustare venit.*—6. A, los.—7. A, de endiuiduat.—8. B en nombre.—9. B, e a entendre.—10. A, en granea.

¶ Necessari contingent son formes en qui lenteniment està de necessitat segons les sues condicions naturals per les quals ateny les naturals intelligibilitats, axí com los ulls qui naturalment vesen color, el gustar qui naturalment ateny sabor. E la forma de contingencia es per accident, car lenteniment ateny segons la disposició dels altres arbres qui en un temps son disposts a esser enteses e en altre no, e per una manera[1] e no per altra. Mas al enteniment enaxí li es propria cosa lentendre, com es al foc escalfar lo fust qui crema; emperó com hi es gitada[2] aygua, sesdevé que no pot aquell escalfar.

¶ Perfecció e imperfecció son formes de les quals usa lenteniment: usa de perfecció en quant sà a la fi per que es, ço es entendre Deus, e entendre coses veres ab virtut de sos començaments; e com usa de imperfecció, adoncs sà contra la fi per que es, ço es a saber, quant entén coses veres contra virtut de sos començaments e de ses sorors qui son les altres branques de lànima, axí com si entén falsetat e la volentat la ama. E en aquest pas pot hom conèxer com una potencia cau en vici per altra accidentalment.

¶ Vida es forma qui es una part del enteniment, en axí[3] com bontat: car enaxí com per bontat es bo, enaxí per vida es viu, per la qual vida ha natura[4] de vivificar los altres arbres disposts a esser vivificats per ell, axí com lArbre vegetal e sensual e ymaginal qui son moguts a vida per ell si ab ells son conjuncts.

¶ Usa lenteniment de color en quant la entén, e açò metex de les altres branques del Arbre sensual qui son intelligibles; la qual intelligibilitat atrau lenteniment a la sua intelligibilitat propria e en aquella les entén, axí com la esfera[5] de la luna qui atrau a sí laygua en la esfera del foc e en aquella li dona son benefici. E enaxí com laygua

1. B, materia.—2. B, com i es aiustada.—3. B, manca *en axi*.—4. A, per vida viu per la qual ha natura.—5. A, la specia: B, espera *(usual)*.

ve ab ses condicions pendre benefici e influencia[1] de la luna en la esfera del foc, enaxí les intelligibilitats dels arbres venen pendre influencia, segons lurs condicions, en la intelligibilitat del enteniment, axí com lo visus qui ab lenteniment es conjunct e ve pendre benefici en quant es entès per lenteniment sots raó de color, la qual lenteniment entén, e per ell entén la potencia visitiva qui la pren e de la qual es object.

¶ Vetlar està per lenteniment esser,[2] e dormir està per la ociositat del enteniment; e per açò los homens qui no usen molt denteniment dormen més que altres. E somniar està enfre entendre e ignorancia, enaxí com dubitació qui està enfre afirmació e negació. E ço per que vetlar està per lenteniment, es car atrau[3] lenteniment a son entendre los estruments dels altres arbres, dels quals obra per ço que pusca entendre, axí com escalfar que pusca entendre escalfat, e veer per ço que pusca entendre vist. E ço per que en dormir es ociositat[4] del enteniment, es per ço car les flors dels altres arbres han repòs, per ço car lurs agents naturals son ujats en moure los;[5] e per açò lenteniment no ha ab que pusca obrar en atènyer los objects de natura corporal. E la raó per que somniar es enfre la vigilació el dormiment, es car lenteniment en partida ateny alcunes semblances de reals visibilitats e en alcuna partida les ignora, per ço car los estruments no son disposts que dells[6] pusca bé obrar, axí com lo ferrer qui ab petit martell no pot obrar gran clau.

¶ Goig e ira son formes qui estàn en lenteniment en partida segons sa proprietat e en partida segons la natura de la volentat: segons sa natura, en quant ha enclinació a plaser per son estinct natural com pot entendre; e com es

1. A, en pendre benefici e en enfluencia: B, e pendre benefici e influencia.—2. B, P, manca aquest mot.—3. A, e ço que per uetlar esta. per lenteniment es. car atrau...—4. A, ociosetat.—5. A, son ugats a moureles.—6. B, dell.

empatxat a entendre, ha enclinació per estinct natural a ira. E a açò ajuda la volentat ab amar entendre, per lo qual amar ha lenteniment plaser en entendre; e en quant la volentat[1] desama lentendre, mou lenteniment a ira contra la volentat segons estinct natural.

¶ Per lenteniment està sanitat o malaltía en lo cors a ell conjunct; car segons que lenteniment se delita en entendre,[2] vivifica lo cors si entén coses delitables, e si entén coses nocives[3] al cors, desseca aquell els seus osses; e axí es causa al cors de sanitat e de malaltía. Emperò, segons sí metex es dispost en haver[4] sanitat o malaltía esperitualment: en haver sanitat, en quant endreça sos començaments a la fi per que son, axí com bonea a bonificar; e si desvía aquells de la fi per que son, es malalt per peccat.[5]

¶ Industria es forma ab la qual participa lenteniment, la qual industria vé de la potencia sensitiva, e encara dels altres arbres. E aquella industria es estrument al enteniment com prenga[6] manera dels animals la qual han en viure, e les plantes en vegetar, axí com la volp qui ha industria en caçar, e la serment en ligarse en los rams dels arbres en los quals puja, e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

¶ Lenteniment es part substancial de lànima racional, e la sua essencia es intelligencia e es ens en quant es suppòsit ple de essencials concrets, los quals son entellectiu entelligible e entendre. Es part substancial de lànima, per ço car es de parts substancials, ço es a saber, de[7] substancial bonea granea e les altres; e entelligencia es la sua essencia, en quant egualment estàn sos reals concrets e essencials[8] dejús la sua essencia; e es ens en quant es compost de parts substancials e accidentals: de les substancials,[9] se-

1. B, falta fins a l'altra mot *volentat* de més avall.—2. A, e entendre.—3. B, delectables... notibles.—4. A, es dispost hauer: P, *ad habendum.*—5. A, en peccat.—6. B, com pren.—7. B, de la.—8. B, en la qual egualment estan sos rayls concrets essencials.—9. B, substancies.

gons que dit havem; de les accidentals, segons que proposam[1] dir en les fulles daquest Arbre.

¶ Dit havem de les .C. formes primeres e elles applicades al humà enteniment; e segons que les havem applicades a ell, poden esser applicades a la volentat segons les sues condicions.

3. *De voluntat*[2]

VOLUNTAT es de bonea granea e de les altres formes esperituals qui san a constituir ella, enaxí com moltes linyes a un punt. On, enaxí com home usa de ses parts escalfant vegetant sentent ymaginant, enaxí volentat usa o deu usar de sa bontat granea e les altres: deu usar de bontat per ço car es bona naturalment, e de granea atretal; e car ha libertat en usar de ses parts, pot guanyar altra bontat qui es accidental e meritoria e moral, per la qual es apellada virtut, axí com justicia qui es bona, e enaxí de les altres.

¶ Es volentat en home conjuncta ab les branques dels altres arbres, axí com ab lo foc qui es branca del Arbre elemental, lo qual foc ha appetit natural a escalfar e a pendre secor; e volentat ha appetit natural a amar los appetits del foc com lo foc los ha segons cors natural, axí com lome qui com ha gran fret ha appetit per lo foc a esser escalfat, e aquell appetit ama volentat per ço car ama lo cors ab qui es conjuncta; e per açò fas concordança enfre la volentat e lappetit del foc, la qual es bona e gran e les altres. Mas quant lo foc ha appetit a sobre gran calor, per ço car la volentat ama laygua ab justicia, ama fredor contra la sobre gran calor; e per açò mou lome a menjar coses fredes e estar en locs frets e en beure aygua freda e a vestir poques vestidures.

¶ La vegetativa es amable per ço car es bona e gran,

1. A, prepausam.—2. A, De la volentat qui es branca del arbre humanal: B, consona amb A.

e car per ella viu lo cors de les coses defores, les quals la vegetativa converteix en les natures del cors. E car es amable, la volentat lama; e per açò amen los homens les sabors en qui la appetitiva se delita, e esquiven les amargors les quals la appetitiva no requer en la retentiva ni en la digestió. Emperò quant lappetitiva requer delectació contra bontat[1] de la volentat, si la volentat ama aquella delectació, son amar no es bo, ans es viciós en quant ama contra bontat e justicia; e per açò los homens qui son justs en la vegetació, amen temprança ab qui refrenen la appetitiva contra no deguda delectació, per ço que la volentat pusca conservar la sua bontat qui es més amable que la delectació de la vegetativa. E si home fa lo contrari daçò,[2] ama més les coses menys bones que les mellors; e per açò està viciós en peccat e en colpa.

¶ La volentat ama sentir en veent oent odorant bones odors e en gustant e en tocant e en parlant; e açò fa per ço car ama naturalment les parts ab la qual[3] es conjuncta; e per açò mou lo cors a veer belles coses, car belles coses son plaents a veer; e moulo a oir paraules agradables, e enaxí de les altres delectacions sensuals en les quals lo cors se delita e atroba plaer. E car naturalment la volentat deu més amar[4] justicia en lo seu amar e granea de bontat, que la delectació de sentir, si ama[5] major delectació en sentir[6] que en amar o entendre o membrar, fa contra granea de son amar, axí com los homens qui amen mes les belleses de les fembres per raó de sentir, que les bellees de amar entendre membrar en racionar.

¶ En home son conjunctes la volentat e la ymaginativa, enaxí com parts quis conjunyen per ço que sia lo tot. On, com ha enclinació a amar la sensitiva, es a ella la ymaginativa[7] estrument en quant lenteniment ymagina en ella

1. A, la bontat.—2. B, essi home fa dasso lo contrari.—3. P, *cum quibus*.—4. B, amar mes.—5. A, si ha.—6. B, en sentir maior delectacio.—7. B, o com ha enclinacio a amar la sencitiua es a ella ymaginatiua.

los plaers sensuals, e adoncs la ymaginativa mou la volentat a amar los plaers sensuals. E en aquest pas pot hom conèxer com les unes potencies mouen les altres, axí com la volentat qui mou lenteniment a ymaginar los plaers sensuals en la ymaginativa qui es semblança daquells, los quals plaers naturalment son amables; e la ymaginativa mou la volentat a amar aquells plaers, enaxí com la nau qui mou dun loc en altre los mariners movent sí metexa. E si la volentat en aquest moviment no mou son amar ab granea de bontat poder virtut e les altres, mou sí metexa a peccat, e converteix lestrument qui es ymaginar, a males obres qui son privació[1] de granea de bon amar e vertuós. E en aquest pas pot hom conèxer que mal es privació de bé e peccat privació de virtut; e pot hom conèxer la manera segons la qual los homens senclinen a peccat;[2] lo qual enclinament es privació de pujament a obres altes e virtuoses.

¶ La volentat es enaxí de egualtat, com de bonea[3] e granea, duració e poder. Açò metex es del enteniment e de la memoria; e per açò ha la volentat naturalment enaxí eguals coses, com bones e grans e poderoses, les quals son son propri[4] amatiu amable e amar qui en ella son eguals. On, enaxí com participa la volentat ab lenteniment e ab la memoria en especia de bontat granea e poder e les altres, enaxí participa ab ells en especia de egualtat. E en aquest pas pot hom conèxer que totes tres les potencies de la ànima son naturalment eguals enaxí per egualtat, com bones per bontat e grans per granea e poderoses per poder, e enaxí de les altres; mas car los homens no saben usar de lur egualtat, per açò han opinió que les unes potencies sien majors que les altres, axí com consirar que voluntat sia major que lenteniment en quant li mana entendre los objects que desira amar, a la qual volentat es egual lenteniment en quant li mana amar los objects intelligibles ab granea

1. B, per priuacio.—2. A, a peccar.—3. A, com bonea.—4. B, les [quals] son propri.

de bontat virtut e veritat e les altres. E açò metex de la egualtat de memoria, qui es estrument dispost on egualment la volentat e lenteniment deposen les especies que guanyen e moltipliquen per ço que egualment les pusca retre a cascú.

¶ En la vegetativa està egualtat de naturals estincts[1] e appetits, axí com la appetitiva qui es egual al natural estinct de la retentiva, e com es major, es aquella majoritat contra la digestiva; e açò metex es si l estinct natural de la retentiva es major que la appetitiva. Cové, doncs, segons cors natural, que en la vegetativa sien eguals potencies los appetits els estincts naturals; mas car los homens han major enclinament als appetits sensuals qui donen plaer, que als estincts[2] per los quals se fa la calor natural e per aquells[3] se conserva, per açò jutgen que la appetitiva es major en la vegetativa que lestinct natural de la retentiva, e per açò consiren contra veritat del cors natural. Açò metex fan en semblant manera com jutgen la volentat major[4] per libertat que lenteniment, lo qual es aytàn gran per libertat com la volentat: car enaxí com es granea de volentat libertat per la qual se pusca haver a amar una cosa o altra, enaxí es granea del enteniment libertat per la qual se pusca haver a entendre francament e no constreta, axí com los ulls qui han libertat a veer com veen, el foc a escalfar com escalfa; e encara, enaxí com la volentat ha libertat a amar e a desamar, en axí lenteniment ha libertat a entendre veritat e a entendre falsetat.

1. B, manca lo que segueix fins al mot *estinct*. — 2. B, que als estincs naturals. — 3. A, e per aquell: B, e per aquella. — 4. A, la volontat *(passim)* maior: B, maior la uolentat.

IV

Dels rams del Arbre humanal

LOS rams del Arbre humanal son quintals, ço es saber, que son de cinc natures:[1] de natura elemental vegetal sensual ymaginal e racional; e per açò cascú dels rams venen ab lurs natures e condicions en aquest Arbre,[2] axí com lo foc, los rams del qual son ignificatiu ignificable ignificar en la massa en qui es ram de elementatiu elementable e elementar compost ab los altres elements. E ab aytal ram està vestit de vegetativa, lo ram de la qual vest lo seu ram; per la qual vestidura es dispost a generació corrupció privació e renovació, e passa esser vestit dels rams de la sensitiva,[3] per raó dels quals es dispost a esser estrument a visitiu visible e veer en visió, e en auditu oíble,[4] e enaxí dels altres particulars del seny comú. E aprés passa esser de ymaginativa,[5] aportant a ella los objects que ha per sa natura e aquells dels quals es vestit per la vegetativa e sensitiva, en la qual ymaginativa es dispost a esser ymaginable segons[6] ses condicions e segons les condicions que pren e que dona; e enaxí vestit e habituat, passa a la racionativa, los rams de la qual son en la memoria, memoratiu memorable e membrar, e en lenteniment, entellectiu entelligible e entendre, e en la volentat, amatiu amable e amar; e per açò lànima pren en sos rams les proprietats e qualitats dels rams ele-

1. A, coses [o] natures.—2. A, manca aquest mot.—3. P, *et transit ad ramos sensitiue.*—4. B, en uisio e en audicio oyble: P, *et obiecto viso et auditiuo audibili.*—5. B, passa esser uestit de ymaginatiua: P, *transit ad imaginatiuam.*—6. B, falta fins al mot *segons* qui vé.

mentats; e açò metex fa dels vegetats sensats e ymaginats. E en aquest pas pot hom conèxer lo mesclament dels rams quis fa en l Arbre humanal, per lo qual mesclament se fa la continuació dels rams e la participació per ço que sia una continuació de humanitat conjuncta de discretes quantitats, qui son discretes en quant son parts del tot qui es home, lo qual tot es tot per continua quantitat composta de moltes. Enaxí los rams mesclats en l Arbre humanal, los uns en los altres,[1] se fa la participació de object e object, e de potencia e potencia, e de actu e actu, axí com de elementable vegetable sensible ymaginable e racionable; e car aquests objects estàn sots especia[2] de objectació, estàn en concordança per la qual son disposts a esser estruments los uns als autres, com sien objectats per les potencies. E açò metex de la concordança[3] de les potencies e dels actus, axí com lelementatiu el vegetatiu el sensitiu[4] e lymaginatiu el racionatiu, qui han concordança en pendre los objects en quant estàn sots una especia de activitat; e damdoes les concordances estàn en concordança los actus, axí com elementar vegetar sentir ymaginar e racionar; e quant aquestes concordances son destroídes per contrarietat qui es contra les fins dels rams, fas lo departiment dels rams, e mor l ome.

1. A, e los altres.—2. B, sots aquesta especia.—3. B, se sigueys de concordansa.—4. B, lalementiu el uegetatiu el sansatiu

V

De les fulles del Arbre humanal

Les fulles del Arbre humanal son de .v. natures, segons que ls rams son daquelles. De les .iiij. natures ja n avem parlat en los arbres denant aquest; per que en aquest volem parlar de les fulles del arbre esperitual e de la participació que ha ab les altres fulles; e primerament de la quantitat del Arbre humanal, la qual es segons lànima racional.

1. *De la quantitat del Arbre humanal*

En home ha una continua quantitat qui es de moltes discretes, segons que ls arbres son molts dels quals es ajustat; e car dels .iiij. arbres denant aquest havem tractat de quantitat, ab la quantitat daquells volem encercar la quantitat del arbre racional conjunct ab cors[1] humà, axí com lo foc qui es quant per existencia e agencia, e les sues parts endividuades en los elementats, son quantes[2] en ample lonc e pregón, e en figura circular quadrangular e triangular, axí com en lo pebre e en lo cavall. E aquestes sues quantitats endividuades passen en l Arbre vegetal[3] en lo qual empremen lurs semblances, e l Arbre vegetal les pren en les figures qui venen en les quals estén ses individuades quantitats. E açò metex es del Arbre sensual, e encara del ymaginal,[4] les quantitats del qual son semblances de reals quantitats qui venen; e açò metex del arbre racional qui sestén en los arbres ab ells conjuncts, axí com en

1. B, al cors.—2. B, en los elemens son quantitats.—3. B, en lo seu arbre uegetal.—4. A, e encara ymaginal.

home en qui la ànima[1] es estesa per totes les quantitats del cors; lo qual esteniment es quantitat[2] en qui no està real lonc ample ni pregón, ni està cercle quadrangle ni triangle corporal segons la sua essencia, mas que pren aquelles figures de quantitat en la sua quantitat, enaxí com la cera qui pren la quantitat de les letres en la sua quantitat. E la quantitat del arbre racional[3] està en quantitat de bonea esperitual e de granea atretal, e de les altres rayls sues propries qui multipliquen una quantitat estant dejús memoria, ço es dejús la sua quantitat, e enaxí del enteniment e de la volentat, la qual memoria no poría esser lo tot de ses parts sens que neguna[4] de ses parts no hagués quantitat estant una part destincta de laltra.

¶ Lo cors qui es conjunct ab lànima,[5] es quant en amabilitat, e per açò cové que la volentat mesur en amar aquell segons la amabilitat del cors, lo qual mesurar no poría sens que ella no hagués quantitat. E la quantitat de la volentat està en nombre ternal, ço es a saber, en amatiu amable e amar; e d aquests tres es la quantitat[6] de la volentat, la qual nos pot veer ni tocar ni ymaginar, car no es de natura corporal. E açò metex se seguex de la quantitat del enteniment e de la memoria.

¶ Es Deus intelligible, e la sua intelligibilitat es sens quantitat en la sua amativitat e en lo seu amar e en sí metexa; e açò es per ço car la bonea de Deu e la sua granea e poder e les altres, son formes infinides, e la una es laltra en nombre; mas la sua intelligibilitat es quanta en lumà enteniment qui tro a terme entén, lo qual terme fa en sí metex qui es fenit e termenat, per ço car es de parts finides e termenades e differents en nombre. E en aquest pas pot hom conexença haver com en l Arbre humanal l Arbre

1. A, com en home en la anima: B, com lome en qui lanima.—2. A, es a quantitat: P, *est sua quantitas*.—3. A, manca aquest mot.—4. B, nenguna.—5. A, lo cors coniunt qui es ab lanima.—6. B, e daquestes .iij. es lantitat.

racional sestén,[1] segons la quantitat del arbre corporal, e romàn en major quantitat de bontat granea e de les altres formes esperituals, que la quantitat de les formes corporals; e açò es per ço car larbre racional ha major granea de bontat e virtut, que larbre corporal.

¶ La raó per que comparam la quantitat del arbre racional a fulles, es per ço car enaxí com[2] les fulles se giren a tots vents, enaxí la quantitat del arbre racional seguex les quantitats del arbre corporal, segons que son amables intelligibles e memorables, e dispostes a elementar vegetar sentir e ymaginar.

¶ Les fulles qui son en lArbre humanal de part elemental,[3] son los accidents del cors qui estàn per calor e fredor, humiditat e secor e color, lonc ample e pregón, e visibla figura circular o triangular o quadrangular; e aquelles qui son en lome[4] per la vegetativa, son axí com sabor e odor e les altres; e aquelles qui son per la sensitiva, son axí com veer oir e les altres; e aquelles qui son per ymaginativa, son axí com les semblances dels altres arbres.

2. *De la qualitat del Arbre humanal*

EN lArbre humanal ha aytantes natures de qualitats com natures darbres, e per açò ha larbre racional propries e naturals qualitats, per les quals es dit qual, e qual bonea[5] e qual granea; e en la bonea qual bo e en la granea qual gran; e per la bonea estant bonament, e per la granea estant magnificadament;[6] e aquestes qualitats mesclades e conjunctes ab les altres qualitats, reten lome qual en nombre, ço es a dir, qual home si es en Pere o en Martí, o si es bo o mal, o gran o poc, o sà o malalt. E en aquesta de-

1. A, senten.—2. A, ha fulles per so car en axi com: B, affulles es per so com.—3. B, lelementat.—4. A, en lonc.—5. B, es dit qual bonea.—6. B, es qual bonament... es qual magnificadament: P, *existit bonum et per magnitudinem magnifice.*

terminació posa cascún arbre sa propria qualitat, axí com l Arbre elemental qui posa en ell[1] blanca color o negra, e la vegetativa qui posa en ell sanitat o malaltía, e la sensitiva, sentiment de calor o fredor,[2] e la ymaginativa qui posa en ell les semblances de les altres qualitats, e la racionativa, goig o tristicia o hàbit de sciencia; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes.

3. *De la relació del Arbre humanal*

SEGONS que l Arbre humanal es de molts arbres, son les sues relacions moltes, e les unes mesclades en les altres; e per açò es en l ome general relació de totes, axí com relació de homenificatiu homenificable homenificar, o de pare o de fill;[3] e la relació de homenificatiu homenificable homenificar, deriva de les relacions dels rams dels altres arbres[4] primers, enaxí que l ome en Martí es homenificatiu en quant los arbres primers e no en quant aquest, car null home no pot engenrar ni crear ànima racional; e per açò no passa la relació a totes les parts del Arbre humanal.

¶ Les relacions del arbre racional estàn en los rams, ço es saber, memoratiu memorable e membrar, intellectiu intelligible e entendre, amatiu amable e amar; e en lo seu tronc, ço es racionatiu racionable e racionar; e en les sues rayls, axí com en bonea en qui es relació de bonificatiu bonificable bonificar, e axí de les altres relacions naturals.

4. *De la acció e passió del Arbre humanal*

COM l Arbre humanal sia de molts arbres, cové que en ell haja moltes accions e passions, axí com en Martí en qui ha per l Arbre elemental acció e passió: acció en quant es escalfatiu,[5] car la sua calor natural escalfa les viandes

1. A, falta fins al mot *ell* qui vé més avall.—2. B, o de fredor.—3. A, e de fill.—4. B, dels arbres altres.—5. B, calefactiu.

que menuga, e la sua fredor es calefactible.[1] Ha en sí acció per lArbre vegetal en quant la digestiva digerex les viandes que pren; e ha en sí passió per corrupció de enclinació a mort e de renovació a altres formes qui estàn dejús altres especies, axí com los vermens[2] derivats de la materia del cors. Ha en lome acció per raó del Arbre sensual en quant sent color ab los ulls e sabor ab lo gustar, e ha en ell passió en quant sent dolor. Per la acció de la ymaginació se mouen les carns del home a carnals delits, les quals han passió en esser mogudes. Ha encara en lome acció e passió per larbre racional, axí com tots los arbres primers qui han passió sots larbre racional, qui està senyor e forma qui enforma les formes dejús a lurs naturals enclinaments e movements; e ell ha passió[3] en guanyar les necessitats daquelles, axí com lànima qui consira e treballa com lo cors pusca viure e haver les necessitats que ha mester a viure, axí com la cambra que ha mester[4] per habitar e la agulla per cosir e la rella per arar. Ha encara larbre[5] racional acció e passió per sí simplament, axí com en la volentat en qui es lamant agent e lamable pacient; e lamar damdós[6] ha encara passió, segons les empremsions e passions dels hàbits que pren; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes, axí com lenteniment qui ha passió com no pot entendre, e la volentat com no pot haver ço que desira.

6. *Dels hàbits del Arbre humanal*

Los hàbits del Arbre humanal son molts e diverses; e los uns son naturals els altres artificials. Los naturals son segons les condicions dels arbres primers, segons que dells havem dit en les fulles del Arbre elemental; e en semblant manera dels hàbits del Arbre vegetal sensual e ymaginal qui segons lurs condicions venen als hàbits

1. B, escalfatible.—2. A, verms.—3. B, e ella a passio.—4. B, mesters... mesters.—5. P, *anima*.—6. B, passient en lamar damdos.

del arbre racional per ço que ells sien sustentats, en axí com materia qui es sustentada en la sua forma e en la fi daquella. E de tots aquests hàbits naturals es l Arbre humanal habituat e vestit, axí com per l àbit elemental es vestit de calor e color,[1] e per lo vegetal de sabor dolçor e odor, e per lo sensual de vista e de oiment, e per lymaginal de ymaginament,[2] e per lo racional de remembrament amament e enteniment. E de tots aquests hàbits naturals deriven hàbits artificials qui son necessaris a viure e a bene esser[3] del arbre, axí com per lelemental home pren hàbit de gonella per ço que no haja fret, e enaxí ha en hàbit la art de sartoría[4] o de ferrería per ço que pusca fer coltell e agulla e rella; e per lo vegetal ha en hàbit la art de forneria e de medicina; e per lo sensual la art[5] de edificacions e de belles figures e ornaments e estruments; e per lo ymaginal fa les ymages; e per lo racional ha[6] hàbits de virtuts, axí com de fe esperança caritat justicia prudencia e les altres; dels quals hàbits morals e artificials entenem parlar en l Arbre de moralitat, e en aquest Arbre al pus leugerament que nos porem, parlarem[7] dels hàbits mecànics e liberals, e primerament de ferrería.

a) *De ferrería*

ENAXÍ com l Arbre vegetal ha sos estincts naturals a fer fulles fruyts e flors, enaxí lo ferrer consirant lo procés dels arbres segons estinct natural, ha illustria e manera en la art de ferrería, axí com consirar les rayls en qui li es significat per bontat com faça bon coltell, e gran e durable per granea e duració,[8] e forts per poder, e proporcionat per proporció a la fi per quel fa; e en lo tronc es a ell significat com ell faça lo coltell de moltes coses, enaxí com lo tronc qui es de moltes coses; e encara per los estruments e les fulles consira ab quel faça, e consira la sua

1. B, e es uestit de color e calor.—2. B, manca aquest membre.—3. B, a ben esser.—4. A, sarteria.—5. B, labit.—6. B, manca *ha*.—7. B, manca aquest mot.—8. B, per granea per duracio.

quantitat e lassituament el temps, e enaxí de les altres coses segons quel coltell consira a fer bell e ornat e útil per la fi. On, siguent lo ferrer lo procés dels arbres segons estinct natural[1] daquells, dispòn sa ymaginació a ymaginar la sua art complidament, e assobtila[2] son enteniment com de la art sapia bé obrar.

b) *De fustería*

PER l Arbre ymaginal pren lo fuster semblances[3] dels altres arbres, e consira les necessitats dels homens en la qual han[4] a viure, ymaginant cases escrins e escudelles, e laradre al agrícola,[5] el timò a la nau, e la sella al cavall, e la lança al cavaller, el trebuquet contra el castell, e enaxí de les altres coses quis pertanyen a son offici; e totes aquestes consideracions lendressen el disponen[6] segons les condicions del arbres els començaments primers els secundaris. On,[7] sil fuster sabía aquesta sciencia, sería pus sobtil quels altres en fer ses obres, car les disposicions dels arbres li daríen doctrina a ymaginar sobtilment les figures circulars triangulars e quadrangulars,[8] les quals se convenen a consirar en lo procés de la art de fustería.[9]

c) *De sartoría*

LO sartre consira agulla e fil e tesores e drap; e totes aquestes coses consira per raó de la fi de vestir, e habitúa[10] les branques e en elles ornaments.[11] E per les rayls consira les maneres, e per lo tronc lo cors del home, e per les fulles[12] la quantitat e la proporció de la gonella e del engonellat; e vol que la gonella sia bona e gran segons ques covè, e que dur per duració e poder, e que la sua color sia plaent a veer, e que sia moll per ço quel tactu hi haja[13] plaer; e enaxí de les altres coses semblants a aquestes. Per

1. B, estincs naturals.—2. A, asobtilia.—3. B, les semblances.—4. P, *quibus indigent.*—5. B, caxes estrius (?) e escudelles el aradre al ygricola.—6. A, endressam e disponem.—7. B, com.—8. B, circulars quadrangulars.—9. A, en lo proces de fustaria.—10. A, e habitues.—11. B, ornamens [concira]: P, *ornamenta considerat.*—12. P, *et per formam.*—13. B, quel tactu aia.

que lo sartre qui ha en hàbit la sua art, comença primerament a les primeres formes segons estincts naturals sembrades en los arbres e en lurs parts; e concordant los estincts naturals ab los hàbits artificials, estàn[1] los mecànics complits en lurs obres.

d) *De agricolía*

L agrícola consira aradre rella e bou e càuec e restell e podadora e sement[2] e temps de sembrar e de cullir, e en axí de les altres coses semblants[3] quis pertanyen a son offici; e aquesta consideració comença en los estincts naturals e en les formes primeres qui disponen làbit de agricolía segons lurs disposicions e natures, les quals lagrícola pren adoncs com habitúa la sua art, axí com per bontat per qui considera bon aradre bona rella bons bous bona podadora e bon temps de sembrar e de collir. E totes aquestes consideracions se convenen, segons que usa del Arbre ymaginal, en pendre les semblances dels altres arbres, les quals pren en lurs rayls troncs branques rams fulles fruyts e flors.

e) *De mercadería*

Lo mercader consira les necessitats de les terres, e per açò va en alcuna terra on ha gran abundancia[4] dalcuna cosa de que altra terra ha gran fretura, axí com aquells qui van là on se fa lo pebre e on se fan los draps, e porten los en les terres on nos fan[5] lo pebre nils draps. On, primerament consira per la fi qui es general a viure e a bon esser e gran e durable e poderós e amable, e en prosperitats de coses en les quals hajen les gents repòs. On, aprés aquestes consideracions començades en les rayls, consira segons lo tronc, lo seu bé especial moltiplicat de moltes coses[6] guanyades, del qual tronc isquen grans branques e

1. A, e concordants los estints naturals ab los artifficials estants: B, e en concordan. . estan.—2. A, rella e cauec e restell e sement.—3. B, manca aquest mot.—4. B, on aia gran abondansa.—5. A, e portarlos... B, e aportalos en la terra on nos fa.—6. A, manca aquest mot.

bones e belles flors, e bells rams ornats de belles fulles e fruyt, sots entenció donrament[1] e desquivar fam e set e vils vestiments. E en totes aquestes coses ha el mercader manera en reebre los significats dels arbres e la participació quels uns arbres han ab los altres;[2] per que aquell sería sobtil e bo mercader qui sabés pendre los significats dels arbres, [3] segons lo procés daquesta sciencia general.

f) *De marinería*

Lo mariner consira galera e nau e barca, e consira vela e arbre e timó e nàuxer, e les altres coses qui a nau se pertanyen; e enaprés consira temps de navegar els ports a los quals ha refugi, e la estela e la agulla e la caramida,[4] els vents, e les milles e les corses daquells,[5] e les altres coses quis pertanyen a la sua art. E totes aquestes consideracions comencen primerament en les formes naturals e primeres sembrades en los arbres, don devallen los estincts e appetits naturals qui disponen làbit de marinería a aquells qui sots fi de la art de marinería prenen los significats dels arbres en lArbre ymaginal ab les branques del Arbre humanal. E aquell qui pren mills los significats dels arbres e aquells applica a la fi de marinería qui es guanyar,[6] es pus savi e pus sobtil mariner que altre, e a aquell fa millor comanar la nau e la mercadería.

g) *De cavallería*

Lo cavaller consira la fi de cavallería, la qual li fa consirar bon cavall e be cavalcar, e forts espasa ab que pusca ferir, e lança ab que pusca de luny ferir, e fort escut ab ques pusca[7] cobrir, ardiment per sofferir e vergonya per paor de fogir. E fali considerar manera com pusca decebre son enemic e el pusca vèncer, e de son offici pusca haver[8] utilitat e honrament e bona fama de les gents. E aquestes consideracions comencen primerament en les pri-

1. P, *ornamenti.*—2. B, ab los altres arbres.—3. A, dels altres arbres. —4. A, calamida.—5. A, els corses daquelles: B, e les coses daquelles. —6. A, qui en guanyar: B, qui es gany.—7. A, puga.—8. A, manca *haver.*

meres formes naturals sembrades en los arbres, qui disponen les formes artificials qui son estruments a la art de cavallería; la qual art han en hàbit los cavallers, los uns mills quels altres, segons que saben concordar les formes primeres naturals ab les formes secundaries artificials.

h) *De gramàtica*[1]

GRAMATICA es art qui ensenya a parlar ordonadament, e posar accents en los vocables segons ques cové, e concordar los verbs els noms e les preposicions, els substantius els adjectius, e les altres parts de la art. E aquest orde e procés comença primerament en les formes primeres sembrades en los arbres en qui son ordonades segons cors natural, del qual orde ha lo gramàtic estinct natural don trau lorde del hàbit artificial en parlar e en fer bon latí, e en esquivar fals accent, en lo qual latí pos los significats dels vocables qui son en vulgar.

i) *De lògica*

Lo lògic consirant la fi de lògica,[2] consira fals e ver; e consira la falsetat e la veritat sots forma de nom e de verb: sots forma de nom, per ço que haja conexença de les coses qui estàn e de ço que son,[3] e per ço deffenex los noms, e consira e deffenex lo verb per ço que haja conexença de les obres que fan les substancies; e en aquests dos començaments estàn totes coses, ço es a saber, estar e obrar. E a encercar aquests començaments, ha lo lògic les secundaries intencions qui son significats de les coses reals, de les quals tracta lo natural, e de les quals lo lògic trau los noms e les semblances de les obres naturals. E sobre acò posa en les sues consideracions los .x. predicaments els genres e les especies e les differencies e les proprietats els accidents, e posa les màximes denant la conclusió, e ha manera[4] en argüir e en significar[5] les coses falses esser veres e les veres esser falses, per ço que de veritat e de

1. A, gramatiga *(passim)*.—2. B, de la logica.—3. B, e de que son.—4. A, e manera.—5. B, e a significar.

falsetat pusca mills conexença haver; e enaxí de les altres coses qui a lògica se pertanyen. E totes aquestes consideracions comencen en los estincts naturals e primers qui en los arbres son sustentats e realment en ells sembrats, e bons e grans e amables e vers e distincts la un del altre; e de totes aquestes reals formes, es dispost làbit de lògica com venga de potencia en actu per lagent artificial qui pren les semblances en lArbre ymaginal dels altres arbres, per ço que daquelles semblances la art de lògica pusca bastir e ordenar, e de les reals coses conexença haver.

j) *De retòrica*

Lo retòric tracta com pusca parlar bells vocables, per ço quel seny doir naja plaer e que per[1] aquell plaer pusca moure la volentat dels oidors a complir ço que desira lo retòric[2] qui fa de retòrica[3] estrument com pusca a la fi que desira, venir; lo qual estrument deriva dels començaments primers e del ornament[4] que han natural e de la natura dels estruments desús. E daquestes natures primeres sembrades en los arbres, pren lo retòric[5] en lArbre ymaginal semblances belles e ordenades e dispostes a plaer, posades aquelles semblances en paraules ornades[6] ab bells adjetius particips e verbs; e posades aquelles paraules en bells e plasents eximplis e en ornades[7] salutacions e humils pregueres[8] e degudes demandes, e prometents coses agradables. On, com lo retòric toca[9] les naturals formes e començaments que nos havem posats en los arbres, e applica n aquells al hàbit de retòrica, adoncs ha manera e gran materia a usar de la sua sciencia e de aconseguir les coses que desira, a les quals per retòrica cuyda venir.[10]

1. B, e per.—2. A, lo tronc.—3. B, qui fa la retorica.—4. B, ordenament.—5. A, e aquestes natures... pren retorich.—6. B, ordonades. —7. A, honrades.—8. A, preguaries (?): B, pregueries.—9. B, tocan (tocant ? toca en ?).—10. A, cuya venir.

k) *De arismètica*

Larismètic consira quantitats discretes moltiplicades de discretes quantitats reals en semblances fantàstiques, de les quals moltiplica nombre lo qual posa en figures qui aquelles quantitats signifiquen certes;[1] e per açò consira un e la sua figura, e dos e la sua figura, e .x. e la sua figura, e .xx. e la sua figura, e .C. e mil e lurs figures, e enaxí de les altres; e consira los assituaments de les figures segons que estàn denant o detràs en la art dalguarisme.[2] E encara, consira los assituaments de les substancies, axí com les pedres don es feta la torre, lo nombre de les quals desira saber, e enaxí de les altres coses qui a la art se pertanyen; a la qual art vé a fi si del ordenament[3] desús e de les formes primeres qui estàn en los arbres naturals, sab conexença haver: car enaxí apar làbit de arismètica en aquelles formes, com ymage[4] en lo mirall, com sia açò que nombre numeral sia ymage vista en nombre real e de coses veres singulars e distinctes, e en la ombra[5] daquelles aparega la sua semblança.

l) *De geometría*

Lo geomètric consira les quantitats continues, e mesura aquelles del començament tro al mig, e del mig tro a la fi, e fa lo cercle en quant consira en ell lo mijà qui es centre al qual es circumstancia lo cercle;[6] e enaprés consira lo quadrangle el triangle qui complexen lo cercle. E a aquestes figures vé segons que pren les semblances dels hàbits desús naturals, les quals applica a la sua art per ço que sapia les quantitats de les torres, els mariners los espacis e les quantitats qui enfre los uns vents els altres estàn. On, enaxí com sanitat es començament de medecina, enaxí les quantitats continues e reals desús son començaments de les

1. B, certes quantitats signifiquen.—2. B, dalgorisme.—3. A, ornament.—4. A, com ymagina.—5. P, *et in numero.*—6. A, qui es cercle al qual es circumstancia lo cercle: P, *quod est centrum cuius circumferentia est circulus.*

quantitats artificials abstractes de la materia de les quals lo geomètric mesura les coses mesurables segons la sua art. E a aquesta art[1] ajuden majorment los assituaments naturals dels quals havem tractat en l Arbre elemental, e encara en aquest navem tractat en les sues fulles.

m) *De música*

Lo músic consira les vous[2] dispostes a esser altes e baxes e mijanes, longues e breus, grosses e primes, proporcionades als accents de les vocals e de les consonants, per ço[3] que pusca ornar les vous e les melodíes dels estruments qui son plaents a oir e alegrar[4] los coratges dels homens; e per açò ordena art e manera com traga les vous qui estàn en disposició de plaent sò e vou com venga en actu làbit musical. Els començaments primers e naturals estàn en les formes que dites havem en lo procés dels arbres, dels estincts[5] dels quals lo músic ha estinct natural del qual trau làbit musical, axí com lo ferrer qui trau lo clauell de la massa del ferre, de potencia en actu, per ço que ús de la fi per raó de la qual es ferrer; e per açò son les rayls els troncs e les altres parts dels arbres començaments primers e naturals don devallen los començaments artificials de la art de música.

n) *Dastronomía*

Lastronomiàn[6] consira les natures dels corses celestials, e les influencies e les impremsions que fan en los corses sajús qui reeben aquelles influencies e empremsions, segons les quals son disposts e moguts a obres naturals segons les rayls dels arbres, els troncs branques rams fulles flors e fruyts; e per açò lastronomiàn consira les esteles fixes en lo fermament, lo qual departex en .xij. parts qui son los .xij. signes, ço es a saber: Aries, Taurus, Gèmini, Càncer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagitarius, Capricornus,

1. B, [e en aquesta art].—2. B, ueus *(passim)*.—3. A, e per so.—4. B, en oyr e a alegrar.—5. B, del estinc. – 6. A, estronomian: B, estronomia *(passim)*.

Aquarius Piscis.[1] E a aquests atribuex les qualitats de les branques del Arbre elemental, axí com an Aries a qui[2] atribuex la qualitat del foc, e an Taurus la qualitat de la terra, e an Gèmini la qualitat del aer, e an Càncer la qualitat de laygua, e enaxí dels altres[3] per orde. E diu que nAries es movable e masculí, e la sua planeta es Mars, e diu que es bo lo seu cap en lo mijà e en la fi, e enaxí dels altres[4] per orde. Encara consira lastronomià les .vij. planetes errants, ço es en Saturnus en Jupiter en Mars en Sol en Venus en Mercurius e la Luna; e a aquestes planetes atribuex les qualitats dels elements effectivament e appropriada, segons ço que requeren los elementats sajús qui han necessitat de les natures desús, per ço quels[5] mouen als estincts naturals de les coses engenrables e corrumpables, e a les maneres com pusquen viure les plantes els animals, o esdevenir en privació e corrupció, per ço que no cés lo cors natural. E disen quen Saturnus es de la complecció de la terra e es mal, e es dell lo plom el disabte; en Jupiter es de la complecció del aer e es bo, e es dell lestany[6] el dijous; e enaxí dels altres per orde.

¶ Consira encara los moments e les hores els dies els meses els anys, els moviments de les coses, e segons que son les conspeccions e esguardaments[7] dels signes e de les planetes, per los concorriments daquelles, mudats en diverses estaments de temps,[8] consira lo judici de les coses en gran abundancia o en poca de les plantes, e en sanitat e malaltía, e en guanyar e en perdre, e en officis e en vencements de batalles, e enaxí de les altres coses semblants[9] a aquestes. E a totes aquestes coses son natures primeres les generals rayls troncs branques rams[10] fu-

1. A, acarius pices: B, acarius picis *(formes usuals)*.—2. B, en aries en qui.—3 B, en aries... en taurus... en gemini... en cancer... e en axi de les altres.—4. B, de les altres.—5. B, que les.—6. B, e es del plom... e es del estany.—7. B, les compleccions els esgardamens.—8. B, posa punt final: P, posa punt i calderó.—9. B, de les altres semblans.—10. A, B, manca aquest mot.

lles flors e fruyts dels arbres naturals, qui segons lurs disposicions e natures son disposts a reebre les imprensions desús, axí com la teula qui segons sa disposició reeb la influencia del sol per lo foc e la terra; e la cera qui reeb mollificació e desolvement per lo sol e l foc e laer; e en axí de les altres coses semblants a aquestes. E per açò als astrolomians es molt necessari saber la filosofía qui es de generació e corrupció, e es significada en lo tractat e procés que havem fet en los arbres naturals.

o) *De la sciencia de dret*

Lo jurista consira justicia de coses[1] degudes a esquivar coses no degudes, per ço que sia pau en les gents e caritat enfre ells en amar Deus e servir, e a ell[2] fer reverencia e honor que li cové; e per ço dien que ls començaments de dret son: Honestament viure, e a cascú retre ço que li cové segons son treball e la necessitat que ha a viure, e que am Deus, e que no faça tort a son proísme. E car defall caritat en les gents, e be especial es mes amat que públic, es atrobada sciencia de dret, en la qual son posades leys e canons a conservar ço que a pública utilitat se cové, e encara a específica e al orde[3] daquell bé; e per açò son atrobats jutges advocats e doctors a mantenir la sciencia de dret segons manament del papa e del emperador. E a aquestes posicions que han fetes en qui la sciencia es sustentada e rectoricada,[4] son començaments naturals les primeres coses que en los arbres posades havem, les quals son generals als particulars en qui està la sciencia de dret; els quals particulars[5] pot hom examinar e conèxer lurs veritats e natures e les entencions per que son en lurs universals posats, en lo procés dels arbres generals e primers, los quals son necessaris a tot jurista a saber per ço que de la sua sciencia pusca mills conexença haver, e dels defalliments dels particulars pusca recórrer a les

1. B, causes.—2. B, e seruir a ell.—3. B, e lorde.—4. B, punt final; P, punt i calderó.—5. A, els particulars.

perfeccions desús e generals, e posar concordança enfre les coses generals e especials, enaxí com enfrel tot e ses parts.

p) *De medecina*

Es medicina per ço que sia sanitat; e per açò lo metge consira les qualitats de les coses necessaries a conservar sanitat e a destroír malaltía causada per los accidents naturals; e per açò dispòn e ordona la materia[1] del pacient com retorne en actu la sanitat qui esser hi solía, e consira[2] decoccions e empastres e latovaris,[3] banys e sagnies e dietes, e les altres coses semblants a aquestes.

¶ Consira encara los graus de les febres e la simplicitat e entrepolació[4] daquelles, e encara los graus de les compleccions qui estàn en les medicines; e consira les hores en les quals comença la infermitat e en les quals fenex, e enaxí de les altres coses que significades havem en los *Començaments de medicina*. On, a totes aquestes coses particulars sajús son primeres les coses naturals qui estàn desús, les quals en lo procés dels arbres posades havem; de les quals per estinct natural consiraren los primers metges làbit de medicina e la sua art; e per açò aquells començaments primers son molt necessaris a saber a aquells qui de la sciencia de medicina sentremeten, per ço que per los universals començaments pusquen haver conexença dels particulars. E aquells[5] qui tan sovén fallexen en lurs esperiments, no han conexença dels començaments primers e naturals; e per açò moren moltes gents per los metges, les quals[6] sens ells viuríen per la concordança[7] desús els appetits e estincts naturals en la industria que donen a regir lurs particulars, axí com per lestinct natural ha lo cà industria a menjar les herbes per ço que faça vòmit e git les coses nocives e indigestes, per ço que

1. P, *naturam*. — 2. A, hi consira — 3. B, emplastres e latoaris. — 4. B, de entrepolacio. — 5. B, e aquells metges. — 6. B, los quals. — 7. A, concordansia i concordancia *(passim)*.

sanitat pusca haver; e açò metex fan los gats segons que navem esperiencia.

q) *De filosofía*

Lo filosof ama saber veritat de les coses per ço que en aquell saber delectació pusca haver; e per açò esforça son enteniment a haver un hàbit universal, dejús lo qual pusca haver conexença de moltes veritats naturals e de molts hàbits de sciencies esteses[1] en moltes veritats, ço es saber, en lurs semblances. E per açò lo filosof consira les coses primeres e reals, e per aquelles devalla als reals particulars e encerca aquells ab les coses primeres; el seu encercament està en pujant e en devallant[2] de les coses dejús a les desús e de les desús a les dejús, e en los effectus daquelles ha delles conexença. E les coses primeres e naturals[3] havem significades en los arbres naturals e en lurs parts de les quals son ajustats assituats e de molts hàbits vestits.

r) *De teología*

Lo teòloc parla de Deu en quant la sua essencia proprietats dignitats e les obres que ha en sí metex e en les creatures; e sotsposa que Deus ha tot compliment en son estar e obrar, e que no ha negún[4] defalliment ni de negunes coses[5] freytura, e que es fi e compliment de totes creatures. E en aytals consideracions lo teòloc seguex la fi de les branques del Arbre humanal, e encara de les rayls e de totes les parts del arbre; e per açò ha major delectació en ses consideracions que negún altre, per raó de la nobilitat del object. E quant[6] senclina a considerar les natures primeres segons filosofía, adoncs vé a sciencia e convertex les posicions primeres que ha fetes en teología, en necessaris arguments e raons; e per açò los teòlocs filosofs[7] han major delectació en teología que los altres, per

1. B, discretes.—2. B, en puian e davallan.—3. B, primeres naturals.—4. A, degun.—5. B, ni de nulles coses.—6. A, can: B, cant *(passim)*.—7. A, los theolocs e philosophs.

ço car atenyen de necessitat los començaments positius que simplament son considerats segons auctoritats e oppinions de coses veres; per que filosofía es molt necessaria a saber teología, e a vençre les errors e les enjuries e falses oppinions qui son contra les veritats, en les quals teología es sustentada, e per ella es[1] habituada.

6. *Del situs del Arbre humanal*

LArbre humanal es assituat de .v. natures de les quals es ajustat; car la un assituament[2] ha per lArbre elemental e altre per lo vegetal e altre per lo sensual e altre per lo ymaginal e altre per lo racional; car per lo elemental ha cors circular quadrangular e triangular;[3] e per lo vegetal ha corporalitat assituada segons les figures del Arbre elemental qui contén en sí major corporalitat quel vegetal; e per ço simplament no pot hom cogitar figura corporal segons lArbre vegetal, car la sua corporalitat nos pot tocar ni veer. E lassituament que della prenen en Pere e en Martí, es per generació e corrupció, privació e renovació, e encara per les altres parts del arbre; e la assituació qui es per lo sensual, es segons que les potencies sensitives son assituades en les branques els rams e les fulles flors e fruyts, segons que parlat navem. E açò metex es del Arbre ymaginal qui es de les semblances dels assituaments reals; e açò metex del situs del arbre racional segons que dell dit havem, en lo qual es assituat per memoria en lo coc[4] e per lenteniment en lo front e per la volentat en lo cor, e per lo tronc en totes les parts del cors.

7. *Del temps del Arbre humanal*

LArbre humanal està en temps, e està en temps segons les disposicions[5] dels arbres dels quals es ajustat; car

1. A, e per ell es. — 2. B, car .i. assituament. — 3. B, circulat quadrangulat e triangulat. — 4. A, toc: B, tors *(i tos més avall)*. — 5. B, dispoycions *(passim)*.

segons quels arbres son diverses,[1] estàn diversament en temps, axí com lo foc qui en tots temps[2] escalfa en Martí; e la vegetativa qui en un temps fa estar sà en Martí,[3] e en altre malalt; e la sensitiva li fa en un temps sentir calor e en altre fredor, e en un temps fam e en altre set; e la ymaginativa en un temps lo mou a delit e en altre a ira; el racional en un temps a justicia e en altre temps a coses no degudes. Emperò temps està tota hora[4] en en Martí simplament, e en Martí atretal en temps;[5] mas car en Martí es de diverses parts e natures, diversifica temps en semblances de temps qui no son de la sua essencia, enaxí com lenteniment qui pren la semblança del corb en la ymaginació e consiral en un temps blanc e en altre negre, la qual consideració no es de la essencia del corb ni de la sua color, mas que es especia moltiplicada de semblances de color e de la figura del corb impremptes en la ymaginació en la qual lenteniment les imprem,[6] enaxí com les letres del segell qui en la cera impremem lurs semblances, les quals no son de lur[7] essencia.

8. *Del loc del Arbre humanal*

L'Arbre humanal està en loc e loc està en ell, enaxí com parts qui estàn les unes en les altres. Emperò en Martí està tot en loc, mas tot loc no està en en Martí, car si tot hi estava, no hauríen lo leó e la torre loc en que estessen.[8] Mas en quant en Martí es determenat segons los .v. arbres dels quals es ajustat, està diversament en loc, axí com per una manera hi està segons l Arbre elemental quil determena en loc qui en sí conté figura circular triangular e quadrangular,[9] e plena de lonc ample e pregón; e la vegetativa fa estar en Martí en loc[10] en quant fa la sua figura

1. B, diuersificats. — 2. B, tostemps *(passim)*. — 3. A, falta ***en Martí***. — 4. B, tota hora temps esta. — 5. B, en temps atretal. — 6. B, les imprenta. — 7. B, de la lur. — 8. B, estiguessen. — 9. A, quatrangular *(passim)*. — 10. B, falta fins al mot *loc* de més avall.

vegetada; e la sensitiva atretal, fa estar en Martí en loc en quant es estesa en la vegetada e en la elementada; e la ymaginativa atretal en quant se posa enfre lo front el tos on se fa la fantasía el multiplicament de les especies fantàstiques sots especies de ymaginació;[1] e la racionativa fa estar en Martí en loc en quant lo mou de un loc en altre; e està en Martí en loc accidentalment[2] en quant se posa en major virtut en un loc que en altre, axí com en lo cervell en quis posa per membrar e entendre e en fer judici de les coses, e en lo cor per amar e per elegir[3] les coses bones e desamar les males. Mas emperò la racionativa no està en loc simplament, mas accidentalment, segons les condicions daquells[4] en qui està, axí com larbre de la nau qui està mogut dun loc en altre per raó del moviment de la nau en qui larbre està.

VI

De les flors de Arbre humanal

LES flors del Arbre humanal son de .v. natures, ço es saber, de natura elemental vegetal sensual ymaginal e racional. Per la elemental es la flor elementar, en quant hom es elementable e elementatiu, don es[5] elementar: elementable es en quant es engenrable[6] dels .iiij. elements; elementatiu es home qui engenra altre home, e per açò lelementar es la flor don se seguex elementat,[7] e es per ço flor, car les rayls del Arbre elemental el tronc

1. B, el montiplicament de les especies de ymaginacio.—2. B, accidental: P, *et in Martino locus consistit accidentaliter.*—3. B, eliger.—4. B, daquelles.—5. B, resulta *(corretgit)*.—6. B, generable.—7. B, lo elementar... lo elementat.

les branques rams e fulles, san naturalment a la flor qui està desús per majoritat de fi en quant es pus prop a elementat qui es part del homenificat.

2. Vegetar es flor en aquest Arbre a la qual san les rayls del Arbre vegetal, el tronc branques rams e fulles; e es per ço flor,[1] car per ella viuen los homens de les coses de fores qui intren dedins per gustar e tocar e odorar, les quals la vegetació vegeta e transmuda en especia dome, sens les quals viure no poría.

3. Sentir es flor per la qual senten los homens en veent oent odorant gustant palpant e parlant; e es per ço flor, car les rayls del Arbre sensual, tronc branques e rams e fulles, san a sentir per ço que los homens senten e sien sensats. E la flor de sentir es general en quant s estén a moltes flors, co es a saber, a flor de veer doír de odorar de gustar de tocar e parlar.[2]

4. Ymaginar es flor del Arbre humanal,[3] a la qual san les sues rayls tronc[4] branques rams e fulles; e es per ço flor, car per ymaginar[5] retenen los homens en memoria les coses absents qui son estades vistes oídes odorades gustades palpades e parlades.

5. Racionar es flor a la qual san les sues rayls tronc branques rams e fulles; e es per ço flor, que l ome sia racionat e que ço que fa,[6] faça ab raó, car les coses qui son fetes ab raó, son bones grans durables virtuoses e veres e amables, e en elles usa hom d enteniment e de la fi per que es creat; e quant fa lo contrari, es enaxí com l animal brut en ses obres, e fa estar ocioses les flors qui li son dejús, per la qual ociositat, a la fi per que son no poden venir. E en aquest pas pot hom conèxer com greu cosa es peccat qui tantes nobles flors desvía de la fi per que son.

1. B, e per asso es flor.—2. A, e palpar.—3. B, ymaginal: P, *imaginalis*.—4. B, troncs.—5. B, esmaginar.—6. B, e ques que fa.

VII

Del fruyt del Arbre humanal

Lo fruyt del Arbre humanal es doble, car la un es per raó de existencia e laltre per raó dagencia. Aquell qui es per raó de existencia, es fruyt per lo qual home està ço que es; e aquests fruyts han los fruyts qui li estàn dejús, per ço que sia homenificat del elementat vegetat sensat ymaginat e racionat. E en aquest fruyt està altre home[1] en potencia ab les condicions dels altres fruyts, les quals lo pare pot dar al fill que engenra, exceptat lArbre racional qui vé per creació; e per açò han los homens libertat, car si venía per generació lArbre racional, hauríense enaxí los homens a racionar naturalment, com a veer oir odorar gustar tocar e parlar, e seríen perduts los mèrits e les morals virtuts, e molts daltres inconvenients sen seguiríen.

2. Lo fruyt qui es per la agencia es segons la fi, ço es a saber, que home es per ço que Deus sia membrat entès e amat per home, e honrat e servit. E aquest fruyt es pus alt e pus noble quel primer, car lo primer es per ço que aquest sia, e la sua noblea està en la virtut e noblea qui es del object[2] qui es Deus, digne de tota honor e digne com sia més amat membrat e entès, honrat e servit,[3] que neguna altra cosa. E en aquest pas pot hom conèxer com gran falliment[4] fan aquells homens qui amen més lurs fills en quant son homenificats e dells dirivats, que en

1. P, *stat alius fructus.*—2. B, en la sua *(tatxat aquest mot)* uirtut e la noblea del obiect.—3. B, membrat e en totes coses ondrat *(passim)* e seruit.—4. B, defalliment.

quant son creats[1] per honrar Deus e servir, car[2] en lur intenció fan de la fi major, menor; e per açò usen contra raó e contra lurs començaments naturals, e estàn desviats de la fi per que son; en lo qual desviament no poden a gloria venir.

3. Açò meteix se seguex en los homens qui amen més sí meteixs honrar que honrar Deu,[3] e amen més los fruyts de les branques sensuals e les flors, que de les racionals, e son enaxí com la pera qui de loc alt devalla al loc baix, e en aquell devallament devallen los homens en labís del qual[4] null temps no ixiràn ni hauràn ab que a la gloria desús pusquen pujar, car lo cap tenen a enjús els peus a ensús en quant pervertexen les intencions primeres en les derreres.

1. B, en quant son [dels hominificats e diriuats que car son] creats. —2. A, manca aquest mot.—3. B, com los homens qui amen mes si eleys honrar que hondrar deus.—4. B, com la pedra qui de loch alt [al loc bays] deualla [e en aquest deuallament deuallen los homens en abis] del qual.

Del Arbre moral

AQUEST *Arbre moral* es doble: la una part es de costumes bones e nomenades sots raó de virtuts guanyades qui son les semblances del Arbre humanal real; e laltra part es de costumes males apellades sots raons de vicis, e son dessemblances de les semblances de les parts del Arbre humanal. Dirém, doncs, de la primera part e enaprés de la segona.

Primera Part[1]

¶ Aquesta primera part es departida en .vij. parts, ço es saber, en rayls tronc branques rams fulles flors e fruyts.

I

De les rayls del Arbre moral

LES rayls del Arbre moral son semblances de les rayls del Arbre humanal, axí com bonea moral qui es semblança de bonea real, e granea moral de granea real,[2] e perseverança moral de duració real, e poder moral de poder real, e entendre moral de entendre

1. A, B, manca aquesta rúbrica —2. B, manca aquest membre.

real, e amar moral de voler real, e virtut moral de virtut real, e veritat moral de veritat real, e delectació moral de gloria real, e differencia moral de differencia real, e concordança moral de concordança real, e contrarietat moral de contrarietat real,[1] e començament moral de començament real, e mijà moral de mijà real, e fi moral de fi real, e majoritat moral de majoritat real, e egualtat moral de egualtat real,[2] e menoritat moral de menoritat real; e totes aquestes semblances morals son impremsions de les formes reals e primeres e naturals. E enaxí com les formes reals e substancials son de .v. natures, segons que havem dit en lArbre humanal qui es de .v. arbres, son les impremsions morals semblances de les .v. natures reals, axí com bonea moral qui es bona[3] sots raó de elementació vegetació sensualitat ymaginació racionalitat.

2. Es bonea moral sots raó de elementació, axí com lome bo qui usa de les coses elementades ordonadament en quant les applica a la fi per que son, axí com lo pa els diners qui son coses bones elementades, e fa daquelles almoyna als pobres qui les demanen per nostre Senyor qui les ha creades per ço quels homens pobres e rics ne viuen.

3. Es bonea moral semblança de bonea vegetal en quant los homens bonament usen de les coses vegetades, axí com lome bo qui les coses vegetades ajusta per ço quen faça bones obres per les quals Deus sia honrat e servit, e pren daquelles ço qui es necessari a son viure, e dona aquelles a la necessitat dels pobres, per la necessitat dels quals lArbre vegetal les trau dejós la terra e les fa esdevenir en fruyt, e lome bo ajusta aquelles e partexles ab justicia e caritat a aquells qui les han mester, e delles pren ab justicia e temprança per ço que pusca haver vida bona ab la qual Deus pusca servir.

4. Es bonea moral sots raó de sensualitat, axí com

1. A, manca aquest membre.—2. B, manca aquest membre.—3. A, qui es bonea.

lome bo qui usa bé de sentir en son veer oir e en les altres flors de la sensitiva qui son bones; e usa bé de veer quant veu[1] les coses sensibles e delles pren los bons significats que signifiquen, axí com en veer bell fill, bella fembra, bella flor, bell cavall, bell falcó, en qui hom deu[2] loar Deus qui tan belles creatures e tan bones ha creades. E açò metex de les altres flors, axí com lome bo qui com ou sonar los estruments e ou[3] les paraules de Deu, usa be daquell oir en quant consira la bontat que les paraules signifiquen e la bona melodía qui es en laltra vida oída.

5. Es bonea moral sots raó de ymaginació, axí com lome bo qui ymagina les coses e trau de la ymaginació bons significats los quals applica a bones obres, axí com lome qui ymagina obres de misericordia, e daquella ymaginació se mou a les obres qui son bones; e com ymagina belles fembres e la ymaginació lo mou a carnals delits, e ell se mou al contrari a ymaginar les coses leges[4] qui son en les fembres, les quals no son dignes de nomenar ni escriure, e daquell moviment se mou a castetat qui es bo moviment.

6. Es bonea moral lo membrar bo e entendre bo e amar bo, e es la bonea gran segons la granea del membrar e entendre e amar, e es durable segons que duren lo membrar entendre e amar, e pot esser poderosa en lo bo[5] membrar entendre e amar, e axí de les altres coses semblants a aquestes. Per que en lexempli que havem donat de bonea, segons les .v. natures reals dels arbres, pot hom entendre la granea moral qui es de les granees reals semblança, segons les .v. natures dels arbres; e açò metex de duració moral e de les altres semblances morals.

7. Enaxí[6] com les rayls naturals e reals se donen lurs semblances les unes e les altres, axí com bonea qui dona en

1. A, e vsar be de veer car veu. — 2. B, deu hom. — 3. B, que quant ou sonar los estruments ou. — 4. B, letges. — 5. B, en bo. — 6. B, E en axi: P, *sicut* (seguit sense calderó ni punt).

lArbre elemental sa semblança a granea e granea la sua a bonea, e enaxí de les altres, se donen les rayls morals lurs semblances, axí com bonea moral qui fa bona granea moral, e granea moral qui[1] fa gran bonea moral, axí com lome qui ha gran animositat en la batalla per ço car tem vergonya e ama honrament, la qual granea bonea fa bona e la granea fa gran la bonea, car aquella bonea es gran qui esquiva vergonya de grans falliments e per qui venen grans felicitats e honraments. E per açò com los homens ornats e vestits de moralitats son[2] tocats e temptats per alcuns falliments, cascuna moralitat toca laltra e dona a laltra[3] sa semblança, e enaxí fortifiquen lome en virtut contra vici, e en aquella lacostumen. On, enaxí com la mostalla[4] ha natura que on hom més la mena pus forts es, o enaxí com la bestia repropria que on més hom la fér que vaja en avant e ella més torna a rera, e açò metex es de mala fembra qui no reeb correcció, enaxí los homens virtuoses on més son tocats e temptats[5] com sien moguts a vicis, més se mouen als contraris dels vicis, ço es saber, a les virtuts morals qui han en costuma que sajuden les unes ab les altres[6] contra lurs enemics. E en aquest pas pot hom conèxer com Deus lexa temptar los homens justs als demonis e als homens mals, e a pobrea e a malaltíes e a desonors e a les altres coses contraries a prosperitats, per ço que ells sien pus forts e usen pus sovén[7] dels hàbits de virtuts, car on més ne usen, mills son disposts com Deus hi meta la sua gracia qui requer gran loc que sia bo e en qui molta nic pusca caber.[8]

1. B, manca *qui.* — 2. A, com son — 3. A, a altre. — 4. P, *sinapis.* — 5. B, a enrera. e asso meteys es de la malha fembra qui no rep correctio. e en axi los homens uirtuoses on mes son tocats e reptats. — 6. B, qui han en cascuna que saiuden les vnes a les altres. — 7. B, soueny *(passim).* — 8. A, nhic pusca cabre: B, ne pusca caber.

II

Del tronc del Arbre moral

Lo tronc del Arbre moral es de les natures essencies de les sues rayls de les quals es ajustat, e es costuma[1] confusa e general en qui estàn en potencia les costumes particulars de les quals los homens ben acostumats son habituats, segons los hàbits que traen del tronc en les branques rams fulles e flors e fruyts on[2] aquells nexen ixen e estàn, segons que duren per duració, e que son amats per volontat e possificats per poder e bons per bontat e moguts a la fi per que son com lenteniment entén aquella fi; e la concordança concorda los començaments e mijans com a la fi pusquen venir contra contrarietat, quils començaments els mijans[3] contradiu per ço que concordança estía ociosa en los hàbits e buyda de la sua fi.

2. Es lo tronc del Arbre moral invisible, e nos pot tocar ne ymaginar sots figura circular quadrangular ni triangular; e açò es car no es de natura corporal, mas semblança daquella natura e de la natura[4] esperitual, lo qual cors ateny lenteniment en ço que ha entès de les rayls reals e del tronc real, de qui el tronc moral es semblança sustentada en la memoria qui la membra e la volentat qui la ama; e per açò lenteniment trau dell los hàbits qui son disposts a membrar e a entendre e amar,[5] axí com làbit[6] de justicia e de prudencia e de les altres virtuts mo-

1. B, cascuna *(corretgit)*.—2. B, don.—3. A, [e] migans.—4. B, car no es de natura [corporal mas es semblansa della] e de la natura.—5. B, a membrar entendre he amar.—6. A, larbre.

rals, qui poden esser daquell tronc a elles enaxí general segons semblances, com la massa del ferre a figura de coltell despaa e de martell.[1]

III

De les branques del Arbre moral

LES branques del Arbre moral son .vij.: les quatre son cardenals e les tres teologicals. Les cardenals son justicia prudencia fortitudo e temprança, les teologicals son fe esperança e caritat. Es differencia enfre les .iiij. cardenals e les tres teologicals, en quant per les .iiij. sà hom a ben viure en esta vida. Tot hom les pot haver segons que naturalment pot hom trer[2] les semblances de les natures primeres del tronc moral en qui estàn confuses e dispostes a esser aportades en actu. Mas les tres virtuts teologicals nos poden haver sens la gracia de Deu, e aquelles dona a quis vol per ço car son carreres de la altra[3] vida; emperò volenters les dona als homens ornats e vestits de les virtuts cardenals, per ço car ab aquelles han concordança.

1. *De justicia*

JUSTICIA es aquella virtut per raó de la qual los homens reten les coses degudes a aquells[4] de qui son.

¶ Es justicia de les rayls del arbre e majorment de egualtat, per raó de la qual bonea e granea e les altres se donen egualment lurs semblances; e en aquella egualtat de donar nex e està justicia, car justa cosa es que granea do

1. A, e de spaa martell.—2. B, pot trer.—3. B, daltra.—4. A, a aquelles.

sa semblança a bonea pus que bonea li dona la sua, e bona cosa es que les semblances sien donades egualment, e gran cosa es donar aquelles semblances egualment, e per ço car egualment se donen, duren; e per açò justicia es bona e gran e durable en la egualtat dels dons. E en aquest pas pot hom conèxer que lo donar qui es fet fora egualtat, no dura, axí com en Martí qui se enuja[1] de donar grans coses an Pere com en Pere li dona poques coses; e açò es per ço car granea e poquea son coses contraries, ab la qual contrarietat ha injuria concordança contra justicia qui es de coses grans e eguals o poques e eguals.

¶ Justicia es virtut per raó de la qual ha la memoria just remembrament e lenteniment just entendre e la voluntat just amar; e per açò la voluntat ama naturalment justicia per ço que pusca haver per ella just amar, e que la memoria en ellal pusca[2] membrar e lenteniment entendre. E per raó de justicia la volentat ama en la memoria just membrar e en lenteniment just entendre; per que mou los homens a just remembrament e enteniment e amament. E açò metex fan en la memoria[3] e lenteniment per ço que sien vestits del hàbit de justicia ensems ab la volentat, e que tots tres guarden justicia contra sos enemics qui son injusts remembraments enteniments e volers, los quals san contra justicia com los homens son ociosos en pendre les semblances de les natures primeres e prenen les dessemblances daquelles, axí com lome mal qui injustament pren semblança de malea contra semblança de bonea,[4] e enaxí de les altres coses en qui nex e està injuria qui es privació de justicia.

1. B, qui suia.—2. B, en ella pusqua.—3. fas (?) en la memoria: P, *et idem faciunt memoria...* —4. B, *afig al marge:* e qui pren poca semblansa de bonea contra gran semblansa de bonea: P, tradueix el meteix afegit.

2. *De prudencia*

PRUDENCIA es aquella virtut per raó de la qual los homens savis eligen les bones coses e esquiven les males, e amen més los bens majors quels menors, e temen més los mals majors quels menors.

¶ Es prudencia majorment per raó del enteniment: car enaxí com loliver empeltat en lullastre atrau a sa especia e natura ço que vé del ullastre, axí lenteniment habituat e vestit de prudencia, atrau a sí e a sa natura ço qui vé sots hàbit de prudencia, de bonea e granea duració poder volentat e les altres. Per que enaxí com lo foc regna pus fortment en lo pebre quels altres elements, enaxí lenteniment regna pus fortment en làbit de prudencia que les altres rayls del arbre; e per açò prudencia crex més e multiplica en los hàbits que lenteniment pren, que en los hàbits que prenen memoria e volentat; e com se pert làbit e esdevé en privació, ha major colpa lenteniment que la memoria ne la volentat.[1]

¶ Per ço car prudencia participa més ab lenteniment que ab la memoria ni ab la volentat, illumina los objects bons e grans per esperiencia a la voluntat e a la memoria; e per açò los homens amics de prudencia encerquen los espiriments[2] de les coses quis poden veer ymaginar membrar e amar, e encara, oir e gustar e tocar; e aquell encercament cogiten longament tro quel lum ha illuminat lo remembrament e lamament, per ço que sia fet[3] lo elegiment de la cosa bona a amar membrar e entendre, e bona a desamar. Per açò la memoria ajuda en aquell temps a fer la elecció el judici, en quant remembra les semblances de les primeres natures e les dessemblances[4] daquelles; per lo qual remembrar la memoria dispòn a la volentat la amabilitat de les semblances e la odibilitat

1. P, segueix la lliçó sense calderó ni punt.—2. P, *experimenta.*— 3. B, fort.—4. A, e les semblanses.

de les dessemblances, per ço que la volentat se moua a amar la semblança de bontat real e la semblança de granea real, e enaxí de les altres, e ques moua a desamar lurs dessemblances. E per açò com lenteniment e la memoria han concordança a representar les semblances bones a la voluntat contra les males semblances, enclinen la voluntat a amar prudencia e a desamar los seus contraris, com siaço que poder sia major en lenteniment e en la memoria, que en la volentat tan solament. Emperò a les vegades sesdevé que la memoria e lenteniment representen a la volentat les bones semblances e les males, e la volentat elegex[1] les males e lexa les bones; e açò es per ço car lenteniment e la memoria usen de menor poder e de menor granea de bontat duració virtut e veritat, e la memoria membra les menors fins e oblida les majors.

3. *De fortitudo*

Fortitudo es aquell hàbit e virtut per quils homens estàn forts contra los vicis, e esforcen aquells a guanyar[2] virtuts.

¶ Fortitudo es majorment per raó de poder qui regna en bonea granea duració saviea e volentat, veritat e gloria, differencia concordança, e constreny contrarietat, e enfortex començament mijà e fi, e majoritat contra menoritat, e egualtat de coses bones contra egualtat de coses males; e per açò com fortitudo es tocada contra bontat ab malea, enfortex bonea ab granea e ab les altres natures primeres, e com es tocada fortitudo ab poquea contra granea, multiplica granea en majoritat[3] contra menoritat e poquea. E per açò los cavallers en la batalla estàn forts e ardits, e han gran coratge[4] e gran desirer a vençre la batalla; e com son a la taula[5] e son tocats e temptats contra temprança, estàn forts contra gola ab granea de bontat e de memoria qui membra e de volentat qui ama sa-

1. B, eleg.—2. B, e esforsen aquelles a gayar.—3. B, e maioritat.—4. A, e ardits ab gran coratge.—5. B, en la taula.

nitat e paraules degudes, les quals hom no pot haver quant trop[1] menuga e beu; e quant los cavallers son tocats e temptats per luxuria e per ergull o per altres vicis, poder dona a les natures primeres sa semblança e pren les semblances daquelles per ço que del hàbit de fortitudo se pusca vestir e ornar, e dels vicis deffendre. E a ço acorren les natures primeres, segons quel poder sapodera en donar e en pendre les semblances delles.

4. *De temprança*

Temprança es aquella virtut per quils homens estàn pus sans que per les altres virtuts, e per qui pus sovén vencen los appetits no deguts.

¶ Temprança es majorment per egualtat que per negún dels altres començaments primers; e per açò ha major concordança ab justicia que ab neguna altra virtut, car enans se ajuda[2] ab justicia que ab les altres virtuts, car ab justicia mesura les coses degudes, e ab ella se deffén de les no degudes. Emperò temprança sajuda ab fortitudo contra los grans appetits de menjar e de beure, en quant fortitudo la conserva tro que es venguda justicia qui minva los trop grans appetits e moltiplica los menors, per ço quels appetits sien eguals en la potencia digestiva e retentiva. E aquesta egualtat metexa ajuda prudencia qui ensenya cauteles[3] e maneres per quels homens hajen temprança contra gola en quant, al començament de la taula quels homens comencen a menjar, mou aquells a remembrar e entendre e amar temprança e a desamar[4] gola e les circumstancies daquella, e fa als homens consirar la poca utilitat de sabor el gran perill de malaltía la qual vé per ço car grans sabors e moltes son en viandes molt membrades e amades; per que prudencia consella que aquelles sabors tan grans sien gitades a oblit per ço que temprança sia

1. B, quant hom trop.—2. A, car abans se inclina.—3. B, cautelles —4. B, e desamar.

membrada e disposta a esser habituada. On, enaxí com quatre frares o sorors[1] segons estinct natural han manera e natura que sajuden[2] contra lurs enemics, enaxí les virtuts cardenals han manera e estinct natural com sajuden contra vicis.

5. *De fe*

FE es virtut qui constreny lenteniment a affermar o negar positivament[3] coses veres de Deu o daltre.

¶ Es fe per ço que restaure les veritats amables e membrables e considerables, per ço que les semblances daquelles sien bones[4] per les quals sien significades, enaxí com les coses visibles absents als ulls, les semblances de les quals en la ymaginació son preses, per ço que les coses visibles sien desirades[5] e que altra vegada pusquen esser vistes.

¶ Fe es majorment per raó del enteniment qui creu ço que no pot entendre; emperò a la sua creença ajuden memoria e volentat, car la volentat vol que atenya sostsposant la veritat que per raons necessaries atènyer no pot en aquell temps; e açò vol la volentat per ço que pusca atènyer les amabilitats dels objects que lenteniment consira. E açò metex fa la memoria, qui ha estinct natural a les memorabilitats desirables,[6] per ço que ab la volentat haja concordança.

¶ Per raó de fe encerca la intellectivitat[7] la intelligibilitat de les coses veres e dispòn la materia a esser enteses per raons necessaries, a la qual disposició ajuda Deus e ajuda la amativitat de la volentat e la memorativitat de la memoria; e per açò lenteniment se exalça e sassobtila aytant com pot a pujar[8] entendre per raons necessaries les veritats de les coses, enaxí com entendre trinitat de

1. B, sors. — 2. A, ques aiusten. — 3. B, possessiuament. — 4. B, sien leus. — 5. A, desiderades. — 6. A, consirables. — 7. A, la intellectiua. — 8. B, com pot puiar.

Deu e incarnació, e la creació del mon e la resurrecció dels homens, el sagrament del altar, el poder del papa lo qual ha per les claus, e axí de les altres coses; al qual pujament lenteniment no pogra venir sens que dabans no sotsposàs esser possíbol cosa cascún [1] dels objects que dits havem. E per açò fe ha offici per que lenteniment sotsposa que pusca entendre de Deu coses veres; e es lum al enteniment per lo qual encerca coses veres, [2] e com aquelles ha preses en un grau de veritat, la fe li dispòn la materia com encara pug més a ensús ab major granea dentendre; e açò de grau en grau, en tant que no pot més pujar. E la fe està desús e lenteniment dejús, [3] enaxí com loliver qui està empeltat sobre lullastre, e on més vé la materia del ullastre al oliver, més puja loliver a ensús, emperò aquella materia qui vé se convertex en la sua especia. E en aquest pas pot hom conèxer com la fe romàn els mèrits que hom ha per ella, jatsía que lenteniment atenya en un temps coses veres de Deu per necessaries raons, les quals dabans no atenyía e sotsposava aquelles esser veres per raó de la fe. [4]

¶ Si fe no fos, los homens simples e qui han a tractar de les arts mecàniques, no pogren participar ab les veritats de Deu e de les sues obres qui son greus a entendre; mas per ço car fe es en aquells, [5] participen ab aquelles veritats en amant creent membrant, enaxí com participen ab les sensibilitats que no senten en ymaginant aquelles, per lo qual ymaginar se mouen a sentir les coses sensibles, les quals desiren sentir en veent o en oent o en odorant [6] o gustant o palpant o parlant.

6. *De esperança*

ESPERANÇA es virtut qui fa esperar al home la fi que desira, a la qual creu venir més per lo poder e la bonea de

1. B, a cascun.—2. A, manca aquest mot.—3. B, esta deius.—4. B, per la uirtut de la fe: P, *per virtutem fidei.*—5. B, mas com fe es en aquelles.—6. B, e en oent e en odorant.

Deu o daltre,[1] que per lo seu ni per la sua bontat; e açò metex de granea duració saviea e volentat.

¶ Esperança es majorment per la fi que per altre començament; e ab ella se confíen los homens en la misericordia[2] de Deu quels perdó lurs peccats, per ço car ell ha major poder de perdonar que ells de peccar; e major es la sua bontat en fer bé,[3] que la malea dels homens en fer mal; e la volentat de Deu es pus gran en amar coses bones e piadoses, que la volentat dels homens. E açò metex de la saviea e de la duració de Deu; e per açò qui enaxí espera perdó de Deu, aconseguex la fi que desira.

¶ Los homens qui volen fer alcunes coses per servir Deu on Deu sia honrat e servit, si aquelles no poden fer per sí mateixs, per ço com han[4] poc poder, recorren al divinal poder ab esperança del qual esperen ajuda, per ço car la fi es a honrament[5] daquell poder, e aquells homens aytals han vera esperança. Mas, los homens qui desiren a alcuna fi venir per ço que ells sien honrats o rics o servits o salvats e de greus perills[6] lunyats, e aquests desirers han per raó de lur utilitat e no per raó simplament de la honor de Deu, aquells aytals no han esperança vera, car null hom en peccant, vera esperança haver no pot, com siaçò que esperança e peccar sien contraris, e esperança e virtut[7] de justicia e caritat hajen concordança.

¶ Enaxí com la fe prepara al enteniment materia com pug a ensús son entendre[8] a les altes intelligibilitats, enaxí esperança prepara a la volentat materia com pug a ensús son amar a les altes[9] amabilitats. E açò metex fa de les altres[10] intelligibilitats e memorabilitats; e per açò esperanca es cosa qui dona als homens gran plaer e repòs, e aytant com es major, aytant es causa de major plaer e repòs. E

1. A, mes per lo poder de deu o la bonea d'altre.—2. B, man (?).—3. A, bo.—4. A, es per so car han.—5. B, per so la fi es onrament.—6. B, o seruits o richs e saluats e de grans perills.—7. B, no pot auer com sia so que esperansa e peccat sien contraries e esperansa e ueritat.—8. B, a entendre.—9. A, B, altres —10. B, altes.

en est pas pot hom conèxer com Deus soffer que alcuns homens fills de esperança e cultivadors daquella sien pobres o en greus[1] treballs, perque en la bontat el poder de Deu hajen confiança: car enaxí com gran fredor fa remembrar als homens la calor del foc, o gran set fa remembrar la fredor de laygua el loc on es la font, enaxí los treballs quels amics de Deu soffiren en est mon per la sua amor, fa a ells membrar lo gran poder e la gran bontat de Deu. E açò metex de la sua gran humilitat e piadosa volentat.

7. *De caritat*

CARITAT es virtut qui fa companya e solaç damic e amat qui san[2] a coses amables.

¶ Per caritat amen los homens Deu e les sues obres, e amen se los uns los altres e sí meteixs. E està majorment caritat per la voluntat, que per altre començament, e no pot esser plena sens amar qui sia de Deu e domens ab granea de bontat justicia e amabilitat; e per açò los homens qui han lur amar en Deu e en sí meteixs, son fills de caritat e del seu hàbit vestits; mas los homens qui han lur amar en Deu o en sí meteixs sens granea[3] de bontat justicia e amabilitat, no han lur amar vestit de caritat, mas de la sua figura qui es contra la forma, axí com laygua calda en qui la figura de la sua calor es contra la forma de la fredor sua.[4]

¶ Enaxí com diners e possessions son riquees dels homens rics, enaxí caritat es riquea dels homens pobres, co es a saber, que caritat vol quels homens rics satisfacen als pobres de lurs riquees en lurs necessitats.[5] Encara, caritat es riquea dels rics en los homens pobres, car requer que los pobres servesquen los rics en lurs necessitats; e per açò caritat té la un peu en los homens rics e laltre

1. B, grans.—2. B, qui son.—3. B, e en si meteys senes granea.—4. B, de la sua fredor.—5. A, manca la clàusula qui vé fins al mot *necessitats* de més avall.

en los homens pobres, e va amar[1] per caritat al amat qui es Deu.

¶ Caritat es semblança de voluntat qui desira les amabilitats del amat; e per açò fa caritat estar l amat en l enteniment e en la memoria del amic en lo qual està amat membrat e entès. E per acò caritat es virtut qui dona major plaer que neguna altra virtut, e per qui l amic es més ligat a son amat, com dell nos pusca partir ni hujar dell honrar e servir. E car en est LIBRE parlam abreujadament de les coses, per ço car les gents no amen prolexitat[2] e son tost hujats damar, no volem de caritat dir tot ço[3] que dir ne poríem.

¶ Dit havem de les virtuts morals. Ara volem dir com la una ab l altra ha concordança. E acò per ço que delles doctrina donem com ab les unes virtuts hom pusca[4] haver les altres, e als vicis qui son contraris,[5] hom sapia contradir e ells destroír.

8. *De justicia e prudencia*

PRUDENCIA dispòn a justicia los seus objects en quant encerca les coses degudes e no degudes, per ço car es obra del enteniment qui aquelles entén;[6] e per ço, en quant aparella a justicia los seus objects, es per raó disposta a jutjar, per raó de la qual disposició es ajudada[7] per prudencia a fer lo judici. Açò metex es de justicia qui ajuda a prudencia; car en quant prudencia ateny que mellor cosa es Deus amar que creatura, dispòn justicia a prudencia com haja illustria e manera com moua la volentat dels homens a més amar Deus que neguna altra cosa, com sia justa cosa amar més les amabilitats majors e pus nobles, que les menors e menys nobles. E en aquest pas pot hom conèxer que com los savis[8] homens son temptats contra justicia,

1. B, e fa [amar].—2. A, prolaxitat: B, proleyxitat.—3. B, dir so.—4. B, deles doctrina donam com am les vnes uirtuts puscam.— 5. B, lurs contraris.—6. B, qui aquell les enten.—7. A, es aiuda.—8. B, sauins.

còm ajuden a justicia ab prudencia; e com son temptats contra prudencia, còm li ajuden ab justicia.

9. *De justicia e fortitudo*

FORTITUDO enfortex justicia contra injuria adoncs com los homens usen de fortitudo, axí com lo jutge[1] qui quant es temptat per diners que do fals judici, e ell consira fortitudo multiplicada[2] de granea de bontat saviea e volentat, e virtut veritat e gloria, qui son millors coses que diners, adoncs contradiu a enjuria e està forts en son judici, per la qual força ha justicia materia de jutjar. E açò metex se convertex en quant justicia justifica fortitudo; car justa cosa es que fortitudo ús de les natures de les quals es ajustada, e que sia contra les contrarietats de les sues parts. E en aquest pas pot hom conèxer com fortitudo fa enans consirar les coses degudes o no degudes, que la volentat se moua a amar ni la justicia a jutjar.

10. *De justicia e temprança*

TEMPRANÇA dispòn a justicia[3] com sia fet bo e ver judici, en quant temprança fa estar los homens sans[4] e haver sobtil enteniment. E justicia dispòn a temprança les mesures eguals, segons les quals deu moure los homens a menjar e a beure atempradament; e encara, a parlar e a messió e a obrar, e enaxí de les altres coses que justicia mesura ab parts eguals o proporcionades. E quant[5] los homens volen trop menjar o beure, parlar o despendre o anar,[6] justicia representa les coses no degudes e les coses degudes al estinct natural de temprança, lo qual ha per granea de bontat; e per la fi per que home es creat, ha concordança ab lestinct natural de justicia qui es per granea de bontat e per la fi per la qual hom es creat. E enaxí estant

1. B, col iutie.—2. A, multiplica: B, montiplica.—3. A, dispon justicia.—4. P, *sapientes.*—5. A, en quant.—6. B, meniar e beure parlar despendre o anar.

concordança enfre los dos estincts naturals qui s an a una fi, venç aquella concordança la concordança de gola e de injuria qui es contra la fi de justicia e de temprança.

11. *De justicia e fe*

JUSTICIA es raó com sia fe en los homens qui son tan occupats dels bens temporals en les arts[1] mecàniques, que no poden haver alt enteniment a entendre les coses altes, les quals ab fe atenyen;[2] car injuriosa cosa fora quels homens no participassen ab Deu e ab les sues veritats participants ab les sues necessitats[3] del cors. E per açò vol justicia que lenteniment captíu sí metex en creure les coses altes que no entén, per ço car occupat es[4] en entendre les coses baxes. E fe ajuda a justicia en quant captiva lenteniment a creure coses altes, car en ço que fe fa, prepara a justicia la materia com la creença que lenteniment ha, sia vestida del hàbit de justicia qui per raó daquell hàbit es disposta a fer ver e bo judici.

12. *De justicia e esperança*

JUSTICIA prepara a esperança los seus objects en quant es justa cosa[5] quels homens hajen major esperança en lo poder de Deu e en la sua bontat e en la sua gran volentat, que en lo poder que han creat. E per ço car justicia açò justifica e requer, participa ab esperança; en la qual participació esperança usa justament en esperar de Deu ajuda misericordia e perdó, la qual esperança es causa a justicia com haja en ella ver e bon jutjament. E en aquest pas pot hom conèxer com jutjar e esperar han concordança contra injuria e desperança.[6]

---

1. P, *et in artibus.*—2. B, les coses altres les quals ab fe atenguen.—3. B, e ab les sues uirtuts participans ab les necessitats.—4. B, es occupat.—5. B, es iusticia causa.—6. B, desesperansa.

13. *De justicia e caritat*

JUSTA cosa es amar coses amables e desamar coses no amables; e en quant açò es justa cosa, justicia dispòn a caritat les sues amabilitats, e no haver en son amar coses no amables aptes[1] a esser desamades. E en quant caritat s à a Deu e a son proísme, dispòn a justicia los seus objects, ço es a saber, les sues justificabilitats; car justa cosa es que hom am Deus e son proísme e encara sí metex. E en aquest pas pot hom conèxer com los homens han colpa com no volen amar Deu ni son proísme, per ço car no preparen a justicia los seus objets en manera que ab ella haja[2] concordança; e car han colpa, son dignes que sien punits[3] per justicia.

14. *De prudencia e fortitudo*

PRUDENCIA e fortitudo han concordança, car fortitudo prodúu abstinencia tro que prudencia ha atrobat son object lo qual desira, axí com lome qui sabsté de peccat per ço car fortitudo lo fa fort contra vici, lo qual prudencia ateny, e aquell lexa e eleg[4] lo contrari del vici. Açò no pogra[5] haver fet prudencia, si fortitudo no hagués causada abstinencia qui refrèn la voluntat[6] del home excitada e disposta a peccar, adoncs quant la temptació vé. Es prudencia causa a fortitudo en ço que eleg a fortitudo los seus objects; axí com lome qui fa differencia, com es temptat a peccar, enfre los bens menors e majors; e açò metex dels mals; e per aytal lum de prudencia[7] product per differencia, ha fortitudo estinct[8] natural a estar forts contra vici, com sia natural cosa quels bens majors sien més desirables quels menors, els majors mals mes airables quels menors.

1. B, altes. — 2. B, que ab ell aia: P, *quod cum illa habeant.* — 3. A, e car ha colpa es digne que sia punit. — 4. A, e [e]legex. — 5. A, poguera. — 6. B, qui reffrena uolentat. — 7. A, de differencia: B, de prudencia *(corretgit).* — 8. A, a fortitudo ha stint.

15. *De prudencia e temprança*

Prudencia prepara a temprança la sua materia en quant consira sanitat esser bona cosa, e mala cosa esser gola; e car bona cosa es sanitat, ha temprança instinct natural al bé qui vé per sanitat, e esquiva los mals qui per trop menjar e beure venen; e vengut lestinct natural, ha tempranca aquell natural appetit e estinct natural,[1] en quant prepara la materia per raó de la qual prudencia eleg les coses per que està sanitat e esquiva les coses per les quals està malaltía.

16. *De prudencia e fe*

Per fe es captivat l enteniment a creure coses altes les quals no pot entendre sots hàbit de sciencia, mas que aquelles creu sots hàbit de creença; e aquesta fe ajuda prudencia en quant consira la enfermetat del enteniment e la altea del object; e enaxí consirant, ha concordança ab fe e prepara a fe[2] les coses creíbles; e la fe les pren per ço que les coses creíbles e veres prudencia elega, en tant que en la fe sien restaurades e ella dels seus appetits naturals pusca usar francament en lo constrenyiment del enteniment qui les coses creu francament per raó del elegiment que prudencia fa francament. E en aquest pas pot hom conèxer la libertat del enteniment qui està per prudencia, e la sua captivitat qui està per fe.

17. *De prudencia e esperança*

Saviea es haver esperança en Deu per raó de la sua bontat misericordia poder e volentat, saviea e veritat; e gran follía es quis confía més en sos diners o en son saber o en

1. B, e uengut lestinch natural a tempransa aquell natural apetit e estinc [causa a prudencia lo seu instinch] natural: P, *et ille naturalis appetitus et instinctus causat prudentie suum instinctum naturalem.* —2. B, ab fe.

sos amics, que en Deu. E aquesta saviea e follía consira prudencia, e per açò causa esperança, e la esperança es materia e subject a prudencia com elega l àbit de saviea de bontat de granea poder e voluntat. E açò metex del hàbit de misericordia[1] en quant fa consirar esperança la gran misericordia de Deu[2] qui es major quels peccats dels homens; lo qual hàbit prudencia eleg, per raó de la qual elecció romàn ço que es e esquiva la sua privació en aquella elecció.

18. *De prudencia e caritat*

PRUDENCIA e caritat han concordança, car savia cosa es amar Deu, sí metex e son proísme; e gran follía es no amar Deu més que sí metex e son proísme. E encara, es follía gran desamar son proísme qui es creatura e obra de Deu, car qui molt ama Deu, les sues obres deu amar. On, com aquestes coses sien de les condicions de caritat, caritat prepara a prudencia, segons ses condicions, còm elega prudencia los seus hàbits[3] e leix los contraris daquells; e prudencia causa e dispòn a caritat los seus hàbits en quant[4] consira aquells esser bons, e aquells eleg els contraris daquells lexa. E en aquest pas pot hom conèxer la gran concordança e ajustament qui està enfre làbit de prudencia e làbit de caritat; e com per la privació del un[5] es la privació del altre.

19. *De fortitudo e temprança*

FORTITUDO e temprança han concordança, car fortitudo es lo poder ab lo qual temprança venç gola, axí com lo cavaller en la batalla qui ab lo seu poder venç lo seu enemic;[6] e car fortitudo es poder de temprança, la obra de temprança es felicitat de fortitudo qui ha son actu en lac-

1. B, falta fins al mot *misericordia* de més avall.—2. A, falta *de Deu*.—3. B, que prudencia elegiga los seus obiects *(tot corretgit de mà posterior)*.—4. A, e quant.—5. B, del .i. abit.—6. B, son henemich

tu de temprança. E en aquest pas pot hom conèxer la gran conjuncció de fortitudo e temprança: car enaxí com en caritat jutjar e amar nos poden partir, enaxí fortificar e atemprar nos poden partir en temprança; e com se partexen, làbit de fortitudo e làbit de temprança no poden romanir.

20. *De fortitudo e fe*

FORTITUDO e fe han concordança, car fortitudo enfortex la fe en quant[1] fe ab fortitudo constreny lenteniment a creure coses veres, les quals no entén; e car fortitudo es força del enteniment,[2] venç lenteniment sí metex, per ço que del hàbit[3] de fe sia habituat e vestit, axí com lo rey qui ab lo poder de la sua humilitat se humilía a esser humil e participar ab los paubres entenent[4] lurs necessitats. E açò metex es del poder de la sua misericordia, ab lo qual venç sí metex adoncs quant perdona a aquells qui lan offès.

21. *De fortitudo e esperança*

FORTITUDO es força desperança e esperança es estrument e hàbit de fortitudo ab lo qual pot usar de sa natura e de sa obra, axí com lome qui ha esperança en la misericordia de Deu e[5] en les sues necessitats, en tant que no es vençuda per desesperança qui vol vençre esperança en quant fa consirar los grans peccats dels homens qui han esperança en la gran justicia de Deu. E per açò fortitudo e esperança son los peus ab los quals van[6] los pobres querre almoyna als homens rics, els homens peccadors van a la misericordia de Deu.

22. *De fortitudo e caritat*

FORTITUDO es poder de caritat ab lo qual se apodera caritat contra crueltat e enemistat, e està forts contra sos

1. B, e car. — 2. B, esforssa lenteniment. — 3. B, quel abit. — 4. B, e a participar ab los pobres enten. — 5. P, manca aquesta conjunctiva. — 6. B, ab que uan.

enemics; e per açò es caritat diffícil hàbit per ço que la força sia gran, axí com al home enjuriat a qui es mester gran força de caritat en amar son proísme qui l'à enjuriat. E encara, es diffícil cosa a servir Deu e honrar per raó dels empatxaments qui son grans, los quals empatxaments Deus soffer que sien grans, per ço que caritat de major poder pusca usar a tractar la honor de Deu; e per açò com los homens qui amen Deus han gran afany d'ell a servir, es tocada fortitudo com sia gran força de caritat per ço que caritat pusca esser gran, la qual granea aconseguex en la granea de la sua força qui es fortitudo,[1] ab la qual enfortex son amar ab lo qual ama Deus e la sua honor. E açò metex es del home pobre qui fa almoyna a altre pobre, la qual almoyna li es molt diffícil per ço car a ell fa fretura ço que dona.

23. *De temprança e fe*

Temprança e fe han concordança en la concordança que han ab fortitudo, axí com dues sorors qui han concordança en amar lur frare; car[2] per raó de la fortitudo qui es força de temprança e de fe, han temprança e fe concordança. E per açò la fe enfortex temprança, e temprança enfortex la fe; car per atemprades viandes es dispost l'enteniment a creença contra descreença,[3] axí com los homens embriacs qui leugerament creen o descreen; els homens qui han fe amen temprança per ço que de fe mills pusquen usar.

24. *De temprança e esperança*

Temprança aporta mèrit, lo qual mèrit dispòn l'àbit d'esperança qui espera guardó. E com[4] los homens han peccat contra temprança, com se peniden e amen temprança, la temprança dispòn l'àbit d'esperanca per lo qual hajen con-

1. B, fortituada.—2. A, e car.—3. B, discresensa.—4. B, e quant.

fiança los homens peccadors en la misericordia de Deu que perdó los falliments que han fets contra temprança; e esperança causa làbit de temprança en quant fa confiar[1] los homens en la misericordia de Deu, sotsposat que desamen gola e que amen temprança.

25. *De temprança e caritat*

Per ço que caritat sia virtut, es temprança necessaria als homens; car sens temprança caritat no poría esser virtut, car en gola no poría esser sustentada. E car temprança es necessaria a caritat, covè que temprança sia virtut; e per açò caritat causa temprança en ço que temprança covè esser virtut, per ço que ho pusca esser caritat; e açò nos convertex.[2] E en aquest pas pot hom conèxer com caritat es pus nobla virtut que temprança, com sia temprança de les secundaries intencions, e caritat de les primeres.

26. *De fe e esperança*

Fe es lum e testimoni del gran poder e de la gran humilitat e misericordia de Deu, car gran poder es aquell qui fa estar dues natures, ço es divina natura e humana, una persona qui es Jesu Christ apellat; e gran humilitat es que la divina natura qui es Fill Deu, vulla esser vestida de la humana natura qui es Christ home; e gran misericordia fo aquella que Deus, per lumàn linatge[3] a salvar, sens que lumàn linatge[4] no demanà perdó, volc perdonar per la incarnació que près la misericordia qui es Deus. E per açò fe causa gran esperança que hom haja en lo gran poder de Deu e en la sua gran humilitat e misericordia, la qual gran esperança causada no sería si hom no creía en la incarnació de Deu. E en aquest pas pot hom conèxer quels infeels no son disposts a haver tan gran esperança

1. B, comfiar *(passim):* P, *considerare.*—2. P, *et e converso.*—3. B, e gran misericordia aquella que deus per luman gendre.—4. A, que human linatge: B, quel human linyatge *(passim).*

com los catòlics, com siaçò quels infeels no creeguen[1] en la incarnació de Deu.

27. *De fe e caritat*

Fe e caritat han concordança, car[2] en ço que per fe creem[3] en la producció divinal per generació e espiració, don se seguex veritat[4] de persones en Pare, Fill e Sanct Esperit, e per ço car creem incarnació e en la passió de Christ home Deu, causa fe[5] caritat en granea de bontat duració e poder, saviea veritat e virtut, com sien la trinitat e la incarnació[6] objects molt amables a la voluntat, disposta a amar grans amabilitats per lo lum de la fe.[7] Per que aytant com la fe es major, aytant la volentat es disposta a haver[8] gran caritat; e per açò es concordança enfre caritat e fe per granea de bontat e de les altres formes qui son[9] estruments a lur concordança. E en aquest pas pot hom conèxer com aquells han poca caritat qui no son cultivadors de la fe ab granea de bontat virtut veritat saviea e poder.

28. *De esperança e caritat*

En la granea de caritat es moltiplicada granea desperança; car aytant com los homens han major caritat a Deu a sí metexs e a lurs proísmes, aytant causen granea en esperança; e açòs convertex, car aytant com hom ha major esperança en Deu e en sos[10] amics, aytant causa granea en caritat. E per açò caritat e esperança, segons que son grans, causa la una a laltra granea de bontat duració poder saviea volentat veritat e virtut, fi e concordança; e per açò poden los homens haver aytanta[11] de caritat e desperança, com ne volen haver. E en aquest pas pot hom conèxer[12] com gran

1. B, no [son disposts assaber axi gran esperansa com los cristians com sia asso quels infizels *(passim)* no] creeguen. — 2. B, manca *car.* — 3. A, creen: B, creent. — 4. B, trinitat: P, *trinitas.* — 5. B, fe causa fe. — 6. B, com [nos] sien la trinitat e encarnacio. — 7. B, de fe. — 8. B, la ueritat es disposta a ueer. — 9. B, que li son. — 10. B, o en sos. — 11. A, aytant. — 12. B, hom coneys.

colpa han aquells qui son negligents en haver molt gran granea de caritat e esperança.

¶ Dit havem de les .vij. virtuts[1] morals, e mesclades havem les unes ab[2] les altres. Ara volem dir de .xvj. virtuts morals qui devallen e diriven de les primeres; e segons que havem donada doctrina en mesclar les unes virtuts ab les altres, pot hom haver doctrina e manera, e mesclar[3] aquestes virtuts que proposam dir.

29. *De sanctedat*[4]

Sanctedat es aquella virtut per la qual estàn[5] los sants innocents e son mundes de peccats.

¶ A esser sanctedat virtut ajuden les altres virtuts; per que ella es comuna virtut de moltes, axí com justicia qui fa los homens sants en quant es causa a ells que sien justs; e prudencia los fa savis en quant los significa les coses per les quals poden esser savis; e fortitudo los enfortex contra vicis; e temprança los fa estar sans e haver subtil enteniment e degudes paraules; e la fe los fa creure les veritats que no poden entendre; e esperança los fa esperar en les coses que aconseguexen ab ella; e caritat los fa participar en companya e amor[6] e fraternitat, en amar Deus e servir. E totes aquestes virtuts, e encara aquelles qui devallen[7] delles e deriven, son ajudes e estruments com los homens sien sants e hajen alta vida e sien mundes de peccats.

30. *De paciencia*

Paciencia es aquella virtut per la qual hom guanya passives virtuts, axí com los homens forts qui han paciencia contra los frèvols qui contra ells fan coses no degudes; e per açò paciencia dispòn en les passions que fa sostenir, la materia als homens impacients com sien humils e hajen caritat segons lestinct e appetit natural e la concordança qui

1. B, de les uirtuts. — 2. B, en. — 3. P, *in miscendo.* — 4. B, sanctitat. — 5. A, san. — 6. B, en companyabla amor. — 7. B, qui delles deuallen.

es enfre les formes e les materies; car segons que la materia es disposta, ha plaer en ella la forma a obrar della e produir ço que desira. E per açò diu un savi que paciencia es virtut qui venç e no pot esser vençuda, e es virtut per quel dimoni es més vegades vençut que per nulla altra virtut.

31. *De abstinencia*

ABSTINENCIA es aquella virtut qui reffrena la volentat adoncs quant vol desirar coses no amables degudament.

¶ Abstinencia comença per raó de la fi de caritat, illumina[1] la prudencia e justifica la justicia e fortifica la fortitudo e fa li esperar esperança les coses que desira; e dementre que abstinencia fa abstenir los homens, ha prudencia deliberació, e justicia atretal. E açò metex de temprança en fer bo e ver judici, e en elegir les coses per que hom vé a felicitat, e esquiva[2] les coses qui donen dampnatge; e per açò abstinencia es aquella virtut qui es pus contraria a ira en lo començament, que nulla altra virtut.

32. *De humilitat*

HUMILITAT es aquella virtut qui humilía les virtuts menors a les majors ab justicia, e humilía ab sí metexa les virtuts majors e les menors; e per açò es major per les coses majors que per les menors, e per sí metexa que per justicia; e es la sua bontat multiplicada de les coses menors en les[3] majors. E per açò diu un savi que humilitat no es gran virtut si devalla per ço que pug en bontat, mas per ço que estía en les coses baxes on ha poca bontat; e car per aytal enteció ella es gran, exalça la justicia a les bonees altes[4] e grans per raó dels seus mèrits; e per açò se diu que on més se humilíen los homens grans als petits, més son exalçats a granea de bontat virtut caritat e esperança.

1. B, [la qual] illumina.—2. A, e es esquiua.—3. B, en les coses.—4. B, car per aytal entencio ella es gran e exalsa la iusticia [aquella] a les bones alteses.

33. *De pietat*

PIETAT es aquella virtut qui fa pujar la humiditat del cor[1] als ulls, e convertir aquella en làgremes e en plors per la compassió que hom piadós ha de son proísme quant lo veu en tribulació e perill; e aquesta pietat devalla de caritat e de les semblances quels homens han sots especia de menoritat per la qual han estinct natural, conservant[2] emperò libertat com los uns hajen pietat del altres, pus que en menoritat han concordança ab humilitat qui representa la menoritat[3] de cascú. E per açò diu un savi que crueltat nex dergull qui no consira en les menoritats en les quals participen naturalment los uns homens ab los altres.

34. *De castedat*[4]

CASTETAT es aquella virtut qui posa orde en la còpula del home e de la fembra.

¶ Per castetat consiren los homens la fi de la còpula de matrimoni, la qual es per haver fills qui sien servidors de Deu, la qual fi los fa consirar la sanctetat de matrimoni e la inmundicia de luxuria e les circumstancies daquella; e açò en tant[5] que prudencia eleg les circumstancies de castedat conservant la fi del matrimoni, e lexa les circumstancies de luxuria. E per açò estàn en gran concordança sanctedat e castedat, a la qual concordança ajuden prudencia e abstinencia e fortitudo e esperança.

35. *De larguea*

LARGUEA es aquella virtut qui es pus contraria a avaricia que neguna altra virtut.

¶ Larguea es filla de caritat e desperança; la qual filla es contra avaricia qui es filla de crueltat e de desperança;[6] e per açò los homens larcs, fills de larguea, donen, per

1. A, cors.—2. A, conseruar.—3. A, memoria.—4. B, castitat *(passim)*.—5. B, en quant.—6. B, e desesperansa.

ço que larguea pusquen haver e no per ço que sien guardonats per aquells a qui donen, mas per les mares de larguetat; lo qual guardó esperen en multiplicar larguea en la qual reposa lur volentat, per ço que la pusquen haver ab granea de bontat e de perseverança.

36. *De lealtat*

LEALTAT es aquella virtut qui fa atendre als homens ço que prometen; e com no ho poden atènyer[1] fals ne vergonya.

¶ Lealtat es aquella virtut qui es contra tració e engàn e mentir; e ha la un peu de justicia e laltre de fortitudo, e vas reposar en lo lit de veritat en lo qual jaen caritat e esperança. E per açò los homens leals atenyen ço que prometen, car justicia ho requer, e fortitudo los fa esser forts contra falsetat e engàn, e caritat e esperança fan a ells tembre vergonya.

37. *De fermetat*

FERMETAT es aquella virtut qui fa hom perseverar en son bon propòsit.

¶ Fermetat ferma los homens ab fortitudo e ab esperança a granea de bontat perseverança justicia e veritat; e per açò los homens qui estàn ferms en lur bon propòsit, son forts contra vicis e han esperança en la ajuda de Deu e en los mèrits que guanyen en longa perseverança de bontat e de veritat. E per açò diu un savi quels homens fills de constancia han forts amics e molts per los quals estàn ferms contra[2] lurs enemics.

38. *De diligencia*

DILIGENCIA es virtut ab que caritat e prudencia vencen pigricia.

1. B, atendre.—2. B, entre.

¶ Per diligencia son los homens movables yvaçosament, e consiren les coses quis poden[1] avenir, e amen més vetlar que dormir, e no volen esser grasses per ço que pus tost[2] pusquen anar a la fi que desiren; e com son empatxats,[3] languexen de desir, e com son hujats,[4] fortifica lur desir[5] ab esperança fortitudo e prudencia, en tant que caritat los fa ardits e nols lexa molt dormir.

39. *De suavetat*

SUAVETAT es virtut filla de caritat nada[6] en paciencia e humilitat.

¶ Suavetat fa los homens forts suaus, car aquells liga ab caritat en paciencia e humilitat; e per açò se lexen menar als homens ergulloses cruels e impaçients ab la lur[7] volentat, en tant que ab lur humilitat vencen lergull daquells e ab paciencia la ira daquells[8] e ab caritat la lur crueltat, en tant que ls domden ab la lur semblança; e a ço dona exempli[9] lo leó qui es mans e suau a les besties petites qui usen ab ell de suavetat contra ergull e contra ira, e ab ell[10] han semblança en volentat.

40. *De consciencia*

CONSCIENCIA es aquella virtut qui consella[11] ab temor fer bé e esquivar mal.

¶ Consciencia fa haver als homens temor del senyor qui per bé ret bé e per mal dona pena; e per açò consciencia menaça ab lo poder del senyor e ab la justicia daquell; e aquells qui temen les menaces, fan reverencia al senyor, per la qual aconseguen mèrits e moltipliquen virtuts; e com no temen les menaces, pequen contra lo senyor al qual no fan reverencia; e per açò consciencia los

1. B, qui poden —2. A, que tost.—3. A, emparats.—4. B, membrats.—5. A, manca aquest mot.—6. B, enada.—7. B, a la lur.—8. B, manca aquest membre.—9. A, que ells donen ab la lur...: B, quels domden a la lur semblansa donan (donant ?) exempli.—10. B, ab ells.—11. A, manca *qui consella.*

liga a pena ab justicia e no soffer que hajen en lo senyor esperança. E aquesta consciencia es segons estinct natural.

41. *De temor*

TEMOR es aquella virtut per quels homens temen offendre caritat e han paor de justicia.

¶ Temor es serventa damor, e mou prudencia a consirar les coses perilloses,[1] e fa opinar moltes coses dampnoses qui no avenen. E per açò temor fa estar los homens enfre justicia e caritat, car per justicia temen errar contra lo senyor, e per caritat temen que no offenen la bontat del senyor; e aytal temor aporta esperança, qui ab caritat ha concordança, per la qual esperen la misericordia del senyor.

42. *De contricció*

CONTRICCIÓ es virtut qui mou los homens a satisfacció e a penitencia.

¶ Per ço car contricció mou los homens a satisfacció e a penitencia, fa concordança de misericordia e de justicia e desperança, car la satisfacció aporta justicia, e la penitencia esperança. E per açò covñe misericordia venir; per que contricció es virtut qui[2] no pot fallir, ans vé a fi de ço que desira; e per açò alegra los homens com los fa plorar, car ab aquells plors los acosta a la concordança dells e del senyor.

43. *De vergonya*

VERGONYA es passiva qualitat qui revela la disposició de les menors formes per les quals hom es dispost a fer coses no degudes.

¶ Per ço car vergonya vé de les coses menors, han naturalment les femnes major vergonya quels homens,

1. B, qui mau [prudencia ha conciderar aqueles coses perilloses].— 2. A, per qui.

com sien los homens majors per acció e les fembres menors per passió. Emperò los homens segons virtut moral, deuen haver major vergonya en fallir que les fembres; car major cosa es falliment en les formes que en les materies; e per ço los homens virtuoses temen més vergonya que les fembres, segons virtuts guanyades. E en aquest pas pot hom conèxer quels homens no fan ver judici en quant per lo peccat de luxuria no blasmen més los homens que les fembres.

44. *De obediencia*

Obediencia es aquella virtut que la volentat, qui es franca naturalment, fa esser serva e sotsmesa a altra volentat comuna a moltes.

¶ Es obediencia virtut, per ço que sots lo seu hàbit sien moltes volentats ordonades a una fi, axí com moltes linyes[1] a un punt; e per açò requer obediencia orde de totes les virtuts, per ço que les volentats qui estàn dejús ella, sien ordenades, axí com justicia qui requer que la voluntat del religiós sia constreta sots lo seu hàbit a obeir la volentat del prior o labat; e açò metex de prudencia e de les altres virtuts. Per ques cové que la voluntat del prior o del abat, dona de moltes voluntats, sia ordonada segons los hàbits de les altres virtuts, per ço que ab elles guart les sues ovelles qui no volen haver libertat a peccar, en quant se obliguen a voler la voluntat de lur major en fer bones obres. On, enaxí com es a la voluntat comuna feta gran honor, enaxí es posada en gran càrrec e gran perill; e si es desordenada e núa[2] dels hàbits de virtuts, neguna voluntat ha major culpa ni digna de major pena.

1. A, linees *(passim)*.—2. B, desordonada aminua.

IV

Dels rams de virtuts morals

SEGONS ço que dit havem en los rams dels altres arbres, pot hom haver conexença dels rams daquest Arbre, e majorment per los rams del Arbre ymaginal; com siaçò que los rams de virtuts sien semblances[1] dels rams naturals e reals, axí com los rams de justicia, los quals son semblança de real potencia object e actu, axí com en Martí qui es just, qui sots hàbit de justicia pren lobject qui es de justificabilitat, e dona dret judici enfre en Pere e en Ramón, dels quals es fet jutje. E açò metex de la sua prudencia, los rams de la qual son de potencia object e actu; e enaxí de les altres virtuts.

2. Los rams de cascuna virtut son los locs on les virtuts nexen e renovellen e viuen de les rayls del arbre, ço es[2] de bonea granea e les altres, enaxí com en lo judici que fa en Martí den Ramón e den Pere, ha un renovellament de bontat de granea e les altres; e en lo judici que fa den Guillem en Bernat, ha altre renovellament de bontat de granea e les altres. E per açò los seus rams de justicia son generals[3] a molts judicis; e açò metex es dels rams de la sua prudencia e de les sues altres virtuts. E açò significan les plantes qui prodúen los fruyts en los brots novells.[4]

1. B, semblancs.—2. B, e asso es.—3. A, es general.—4. B, los frutz en los brulls nouells.

V

De les fulles de virtuts morals

Les fulles de virtuts son los accidents de virtuts, dels quals estàn les virtuts ornades[1] e vestides; e daquests accidents pot hom haver conexença per los accidents dels altres arbres, com sien aquests accidents semblances[2] daquells en les obres virtuoses que fan los homens habituats de virtuts. Emperò per ço car desiram molt declarar e mostrar les virtuts els secrets de les coses, volem en aquest Arbre parlar dels accidents de virtuts.

1. *De quantitat de virtut*

La justicia den Martí, e açò metex de la sua prudencia fortitudo e les altres virtuts, es quanta, per raó de la qual quantitat pot créxer o minvar; car sens quantitat no poría créxer ni minvar nulla cosa. E aquella quantitat nos pot tocar ni veer ni es de essencia real, mas que es enaxí multiplicada en la especia fantàstica, qui es hàbit de virtut appellada justicia, com es làbit multiplicat en esser hàbit de justicia; e per açò la quantitat no ha lonc ni ample ni pregón,[3] ni està sots figura corporal circular quadrangular ni triangular, mas tan solament sots figura esperitual que representa la quantitat del hábit de justicia, qui es continua quantitat en quant essencia de un hàbit, e es discreta en quant la distincció de la potencia e lobject e lactu, qui tots tres son un ram de justicia.

1. B, ordonades.—2. B, semblans.—3. B, lonc ample ni pregon.

2. *De qualitat de virtut*

La prudencia den Martí es qual segons bontat, per raó de la qual diu hom que es bona; e es qual per raó de granea, e per açò diu hom que es gran. E açò metex de duració poder e les altres formes accidentals, la qualitat de les quals representa en la sua especia les particulars qualitats, enaxí com la calor del foc qui representa la calor del pebre e del all.[1] On, enaxí com calor es propria qualitat del foc e es apropriada al pebre e al all, e es una en sí metexa segons sa especia, enaxí la qualitat de prudencia[2] es propria qualitat della, e la qualitat que justicia ha en làbit de prudencia, es a prudencia qualitat apropriada per ço que ús del hàbit de justicia. E en aquest pas ha molta de filosofía moral significada.

3. *De relació de virtut*

Relació està en virtut, axí com en fortitudo e en les altres, segons que relació es considerable en moltes maneres,[3] axí com en la forma qui es en abstractu el suppòsit; axí com si es fortitudo, es forts qui es vestit del hàbit de fortitudo, e si es lo suppòsit cové que sia làbit, axí com en Martí qui es forts en la batalla o en lo judici o en paciencia o en les prosperitats daquest mon o en pobrea.[4]

¶ Es altra manera de relació, segons que es significat en lo ram de prudencia, la qual està per raó de potencia object e actu; car si es fortificatiu,[5] cové que sia fortificable e fortificar, e açòs convertex. E açò metex es de la relació qui està per egualtat e concordança.

1. B, enaxi com la odor del foc qui representa la color del pebre o del ayl.—2. A, de la prudencia.—3. B, de maneres.—4. B, o en la pobrea.—5. A, fortifficacio.

4. *De la acció e passió de virtut*

En temprança ha virtut activa e passiva: activa per la forma, passiva per la materia; e sent hom enans la passió que la acció, car la passió es sentida en la indigencia de la appetitiva qui requer molta vianda, e enaprés vé la forma qui dispòn la materia a làbit de virtut;[1] e per açò en haver temprança han los homens passió qui es passiva virtut, de la qual obra la activa virtut. Emperò aquells qui han gran temprança amen tant la obra de la virtut, que la passiva virtut nols costreny a passió, segons la forma de la raó qui fa a sa voluntat de la sensibla e passibla qualitat, en axí[2] com lo foc qui mou la cera al seu estinct natural, sens que laygua no li dona gran passió.

5. *De làbit de virtut*

Fe es virtut e es hàbit sots lo qual enteniment es habituat e vestit a creure coses veres de Deu e de les sues obres, les quals no entén argumentativament, mas positivament, les quals posicions[3] son semblances de les necessaries[4] raons qui estàn per força dargument. E aquest hàbit de fe es virtuós, car sots ell son fetes obres virtuoses e de gran meravella; car gran meravella es atènyer coses veres sens necessaries raons. E per açò es dit que fe no es hàbit natural, mas que es donat per gracia e enfusió de Deu qui la dona per ço car als homens es necessaria, la qual necessitat natura humana no pot donar, car si donar la podía, seguirsia que fe fos hàbit natural, e que les probacions necessaries fossen naturalment superflues.

6. *Del situs de virtut*

Esperança es virtut e es assituada en bonea granea e les altres semblances de les coses reals e primeres: car enaxí

1. B, uirtuts.—2. B, de la sencibla e passiua qualitat. e axi.—3. B, passions.—4. A, e delles necessaries.

com cors es assituat realment segons l Arbre elemental vegetal e sensual, enaxí[1] esperança es assituada semblança en moltes semblances; per que enaxí com lo cors ha un assituament per figura circular e altre per triangular, e un per les coses baxes e altre per les coses altes, e enaxí de les altres dreceres, enaxí esperança es assituada per una manera segons bontat e per altra segons granea, e enaxí de les altres semblances. E açò metex es dels assituaments[2] que ha esperança en les altres virtuts, com siaçò que les unes virtuts sien assituades en les altres, axí com esperança qui està en justicia, com sia gran justicia en los homens qui han major esperança en Deu, que en diners possessions e amics; e açò metex es de prudencia, com sia savia cosa haver esperança en Deu; e enaxí dels altres assituaments de virtuts, dels quals pot hom haver conexença per ço que del situs desperança dit havem.

7. *Del temps de virtut*

CARITAT es virtut, e està en temps en quant està començada en temps e en quant pot esser en un temps e no en altre; e encara, que pot esser major en un temps que en altre. E lestar que ha caritat en temps[3] es apropriat segons la natura de temps real e no segons la natura de caritat, com sia çò que caritat no sia de coses reals, mas que es semblança daquelles en quant son amables e amatives;[4] e temps qui es forma real e[5] de natura corporal, enaxí com accident qui es de natura de la substancia, no que sia de la essencia de la substancia, mas que es natura per la qual la substancia pot esser, axí com caritat qui pot esser començada e multiplicada[6] o privada en temps, sens lo qual no poría esser començada multiplicada ni privada, enaxí com substancia qui sens quantitat no poría esser quanta, ni sens qualitat qual, ni sens color colorada.

1. B, e enxi.—2. B, del assituament.—3. B, manca *en temps.*—4. A, e no amatiues: P, *aut amatiue.*—5. P, *est.*—6. B, o montiplicada.

8. *Del loc de virtut*

Sanctetat es virtut e està en loc esperitualment, ço es saber, en esperitual justicia e prudencia e les altres virtuts qui son semblances esperituals de les virtuts reals, e les quals estàn en loc corporal real en quant sens loc no poríen estar, ni estar en un loc e no en altre. Per que enaxí com lo crestall accidentalment pren la color del aur com es posat sobre l aur, enaxí sanctetat e les virtuts en les quals està, prenen semblança de loc en quant estàn en les substancies qui estàn en loc; e per açò, enaxí com la gonella es moguda d un loc en altre per lo moviment del home qui la vest, enaxí sanctetat es moguda d un loc en altre accidentalment en lo moviment de la persona sancta; e per açò sanctetat segons sa natura no passa per mijà qui està enfre lo començament e la fi del moviment. E en aquest pas es significat lo moviment de les substancies separades qui son mogudes d un loc en altre, e es significada la manera segons la qual estàn en loc, no contengudes en loc segons figura circular quadrangular ni triangular,[1] ni segons les dreceres de loc, enaxí com la gonella qui nos mou segons sí metexa de un loc en altre.

1. B, quadrangular triangular.

VI

De les flors de virtuts

Les flors de virtuts son mèrits, los quals guanyen los homens per les virtuts que han; e segons que les virtuts son diverses, son les flors diverses e distinctes. E car lArbre moral es molt necessari a saber, nos meravell negú car daquest Arbre parlam tan longament. Emperò non parlam longament, ans ne parlam abreujadament, segons que es necessari a saber e a sa predicació segons les condicions que dell dites havem; e per açò volem parlar de les flors de cascuna virtut.

1. *De la flor de justicia*

La flor de justicia es mérit de jutjar per membrar membrat entès e amat,[1] bonificat magnificat, e enaxí dels altres actus de les rayls justificats per ço que sia jutjar,[2] e ells de làbit de justicia vestits; e per açò la flor de justicia viu quant justicia es membrada entesa e amada, bonificada magnificada, e com ella justifica los altres hàbits de virtuts; e la privació de la flor de justicia està en lo contrari.

2. *De la flor de prudencia*

La flor de prudencia es mèrit per la discreció dels homens qui prenen[3] les coses bones e males, e saben haver maneres a elegir les coses bones[4] e lexar les males, ab aju-

1. B, es merit [qui es] per membrar [entendre e amar] de iutiar membrat entes e amat: P, *est meritum quod est per recolere intelligere et diligere iudicium recolitum intellectum amatum.*—2. B, iutiat: P, *radicum iustificatarum ut sit iudicare.*— 3. B, preueen. —4. A, manca *les coses bones.*

da de les branques del Arbre sensual ymaginal e racional; e per açò los homens savis demanen consells e donen deliberació a la volentat enans que elega les amabilitats o les odibilitats, e al enteniment enans que faça lo judici, e la memoria que membre les ajudes de les branques dels arbres que dits havem; e per açò son apellats savis e discrets en lurs obres, e venen a la fi que desiren.

3. *De la flor de fortitudo*

La flor de fortitudo es mèrit de fortificat membrar entendre e amar, e de fortificat bonificar[1] e magnificar e les altres; e la sua figura es fortificar qui es la flor de fortitudo, en la qual aparen les forces qui son dell vestides. E per açò los homens qui han fort coratge, son forts per la flor, qui com son tocats a fer malvestats, la flor enfortex bontat contra malea, e enaxí viu de bonificar, com lo lum viu del oli de la lantea; e quant son tocats contra les altres flors, fortifica aquelles[2] contra lurs contraris; e per açò los homens forts de coratge, son guarnits de moltes flors esperituals e morals ab les quals vencen les temptacions sensuals.

4. *De la flor de temprança*

La flor de temprança es mèrit del seu actu, per qui los actus de les altres virtuts son atemprats, axí com lo jutge qui ha atemprades paraules en lo judici, e ha atemprament[3] en la taula e en son estudi e en la sua messió, e en axí de les altres coses. E aquesta flor està en lo mig loc de temprança, per ço que sia pus forts e que sapia mills al començament e a la fi, e que haja ab les altres flors major concordança; e com es moguda del mig loc e es acostada a una de les extremitats, es malalta e disposta a corrupció.

1. A, es merit de fortifficar membrar boniffìcar. — 2. B, aquells. — 3. B, e a temprament

5. *De la flor de fe*

La flor de fe es mèrit del seu actu lo qual ha en creure coses veres, e viu de la veritat de les coses ab ajuda de les flors de les altres virtuts, axí com ab la flor de justicia, com sia justa cosa [1] creure les coses veres pus que no poden esser enteses, e forts cosa es aquelles creure [2] e no entendre. E aquesta força qui es flor de fortitudo, rega la flor de fe per ço que sia forts contra descreença e que en ella sien forts les altres flors.

6. *De la flor de esperança*

La flor desperança es mèrit desperar coses degudes segons justicia e misericordia, e es regada e sustentada ab les altres flors, axí com justa cosa es haver esperança en Deu com faça ver judici en aquells quil servexen e lonren a lur poder, e justa cosa es que Deus ajut a aquells qui per ell treballen, e justa cosa es que perdó a aquells quis peniden de lurs peccats en fan satisfacció e nan contricció, e encara, que en ell nan esperança. [3]

7. *De la flor de caritat*

La flor de caritat es mèrit damar [4] coses amables, vestit emperò aquell amar de les altres flors de virtuts; e vest aquelles flors en lurs amabilitats, axí com lamar de caritat qui es just per justicia, e discret per prudencia, e forts per fortitudo, e atemprat [5] per temprança, lo qual amar vest la flor de justicia en quant la fa amar, e enaxí dels altres actus de les flors.

¶ Segons que havem dit de les flors en les virtuts primeres, pot hom haver conexença de les flors consequents derivades de les primeres, enaxí com de la flor de

1. B, cosa iusta.—2. A, e fort cossa es aquella creure.—3. B, e an contriccio. Encara que deus perdo pus que en ell nan esperansa.—4. B, a amar.—5. B, e atemprats.

sanctedat qui es mèrit, e sanctifica les altres flors e purifica elles[1] de peccat.

VII

Del fruyt del Arbre moral

Lo fruyt del Arbre moral es en dues maneres: la una manera es del guardonament[2] de les flors, la segona es per ço que Deus sia servit e honrat virtuosament.

2. La primera manera es enaxí com lo guardó[3] de justicia, lo qual es per jutjar, el guardó de prudencia per discreció, el guardó de fortitudo per fortificar, e de temprança per atemprar, e de fe per creure, e desperança per esperar, e de caritat per amar; e en aquestes maneres entren los guardons de les rayls, axí com lo guardó de justicia per bonificar magnificar e les altres, qui vesten e ornen la sua flor.

3. La segona manera de fruyt es més a ensús e pus alta e pus nobla que la primera e es causa de la primera,[4] ço es a saber, que les moralitats son per ço que Deus sia servit virtuosament, axí com ab virtuosa justicia prudencia e les altres, e encara, ab virtuosa bontat granea e les altres, e açò metex ab virtuós membrar entendre e amar. E per açò null hom a Deu no pot venir[5] qui viciosament lo vol servir, ni ell no vol pendre servey[6] daquell. E en aquest pas pot hom conèxer la raó per la qual Deus ha tan pocs servidors,[7] e com molts son aquells qui li fan desonor en

1. B, e purificales.—2. B, gardonament *(passim)*.—3. B, gardo *(passim)*.—4. B, manca *e es causa de la primera*.—5. A, manca *venir*.—6. B, seruii.—7. B, amadors o seruidors.

quant viciosament lo servexen, e virtuosament lo cuyden servir en est mon; e per açò quant son morts, no han negún guardó de ço don lo cuyden haver, ans han pena[1] en quant viciosament volíen Deus servir.

SEGONA PART[2]

¶ Aquesta part es de vicis, e es en aytantes parts departida com la primera, ço es saber, en rayls tronc e les altres; e per ço que havem dit de la primera part, pot hom conexença haver daquesta, axí[3] com un contrari qui es conegut per altre. Emperò, per ço car volem declarar aquest Arbre, volem dels vicis parlar.

I

De les rayls dels vicis

LES rayls dels vicis son quatre, ço es saber, malea follía falsetat e privació de fi. E a aquestes quatre rayls san granea[4] duració poder volentat delectació differencia concordança contrarietat començament mijà majoritat egualtat minoritat.

2. Granea sà a malea en quant malea es gran, e has a follía[5] qui es contraria a saviea, en quant follía es gran, e has a falsetat, en quant falsetat es gran, e has a privació de fi en quant la privació es gran; e per açò es pervertida granea en vici contra ço que esser solía en virtut.

1. B, an nan pena. — 2. A, B, De la segona part del arbre moral. — 3. B, auer coneyxensa daquesta e en ayxi. — 4. A, e priuacio de *(sembla que falta quelcom)* tes rails (?) que son granea... — 5. B, e a follia.

Per que la diffinició de granea es en vici aquesta, ço es a saber: granea es aquella cosa per que malea follía falsetat e privació de fi son grans; e es encara la diffinició de granea aquesta, ço es a saber: que duració de malea de follía de falsetat de privació de fi es gran, e per açò passa granea en esser vici.

3. La diffinició de malea, qui es contra bonea, es aquesta, ço es a saber: que malea es aquella cosa per raó de la qual es mala granea duració poder follía voluntat[2] falsetat delectació differencia concordança contrarietat començament mijà e privació de fi, majoritat egualtat menoritat, a les quals semblances malea de colpa dona sa semblança en quant les perverteix en vici e peccat. E per açò malea es aquella cosa per raó de la qual home mal fa mal, lesser del qual mal es mal e la sua privació es bona.

4. En aquest Arbre de vicis es duració aquella cosa per raó de la qual duren malea granea poder e les altres formes pervertides en vici e peccat;[3] e per açò es la duració mala contra bontat, e la sua granea es mala contra virtut e les sues formes.

5. En aquest Arbre es poder aquella cosa per que malea de granea duració e les altres, poden estar e obrar; lo qual poder es mal e la sua privació es bona, per ço car dell se seguex mal.

6. Follía es lo contrari de saviesa, en quant fa esser folls tots aquells qui estàn della habituats e vestits, axí com lome foll qui follament entén les coses contra lurs intelligibilitats[4] bones veres, la fi de les quals es intelligible sots làbit de saviea; e per açó la follía es mala e viciosa, e la sua privació es bona.

7. Voluntat viciosa es aquella cosa per raó de la qual les coses amables son ayrables, e les coses ayrables sots

1. B, uolentat uici.– 2. B, en peccat.—3. A, contraries intelligibilitats.

hàbit de virtut,[1] son en hàbit de vici amables; e per açò aytal voluntat es mala e buyda de la sua fi.

8. Vici es privació de virtut, e ix de les unitats simples, ço es de malea e de mala granea[2] duració e les altres, sots làbit del qual vici estàn les formes bones pervertides en mal[3] e en privació de fi e sots falses semblances.

9. Falsetat es aquell hàbit per raó del qual les semblances de les bones formes e virtuoses son pervertides en falses semblances; e per açò les coses qui son falses semblen que sien veres, e les coses qui son veres semblen que sien falses.

10. Delectació qui sia sots hàbit viciós, es aquella cosa en qui los vicis han repòs; e per açò los homens mals han delectació com fan mal, e han treball en lo bé quels bons homens fan.

11. Differencia qui està enfre un vici e altre es mala, e es confusió de bonea granea e de les altres formes vistides de virtut;[4] e per açò los homens mals han confús enteniment e confusa voluntat, e amen més tenebres que lum.

12. Concordança de un vici e daltre[5] es mala, e la sua privació es bona; e per açò es semblança mala de bona concordança, e es ço qui es contra bona contrarietat. E per açò, per aytal viciosa concordança, molts vicis se concorden a un e a molts mals.

13. Contrarietat mala es ço qui es contra bones fins e bones concordances; e per açò es mala, e la sua privació es bona.

14. Mal començament es ço qui es denant a molts[6] mals començaments; e aquest es general a molts mals començaments, e es lo seu esser de la privació del bon començament natural e general a bons començaments. E en aquest mal començament general comencen los comença-

---

1. A, per rao de la qual les cosses amables son amables e les cosses amables sots abit de virtut. — 2. A, e de malea granea: B, manca *e de mala*. — 3. A, e mal. — 4. B, uirtuts. — 5. B, e altre. — 6. A, denant molts.

ments particulars mals en quant home es dispost a fer mal, en quant es començat de non re qui no ha natura de negún bé; car si lavía sería esser no esser, la qual cosa es impossibla e contradicció. E en aquest pas pot hom conèxer los començaments de peccat on comencen ni de que comencen ni per que comencen ni per que ha home libertat a peccar e libertat a fer bé, la qual libertat que hom ha a peccar no es creatura, mas que es de la natura de non re, en quant los homens per ella senclinen al començament general del qual son, ço es a saber, de non re creats; e en quant han esser e son creats per raó de bé, e han[1] natura per raó de la libertat creada a fer bé, que comencen per ella bones coses contra males. E aquest pas es molt útil a saber e es greu dentendre als homens qui poc saben, e majorment a aquells qui son vicioses contra bons començaments.

15. Mijà viciós es privació de mijà virtuós, e es subject en lo qual privació de fi influex sa semblança al començament, e l començament refluex sa mala semblança a la privació de fi; e per açò en aquesta influencia e refluencia son les primeres formes pervertides en vicis e en males semblances, don se seguexen[2] mals grans e durables e possibles, e contra los estincts e appetits naturals de les bones formes, e contraris a les males.

16. Privació de fi es buydament e vacuitat de bo mijà e de bon començament, e per açò la privació de fi es mala, e sots la sua malea e hàbit son pervertides les bones formes en peccats e en mals, e estàn buydes de lurs bons començaments e mijans naturals. E per ço en infern les bones formes naturals[3] seràn buydes de les bones fins naturals, a les quals sauràn los bons començaments e mijans naturals habituats dels accidentals vicioses començaments e mijans,[4] e null temps no aconseguiràn[5] la fi a la qual sauràn segons

1. P, *habent* (sense conjunctiva).—2. A, seguex.—3. B, manca fins al mot *naturals* qui segueix.—4. B, manca *e mijans*.—5. B, no consegran.

cors natural; e la pena quis seguirà en los homens per la privació de la fi natural, no es qui la pogués dir ni escriure, de la qual entenem a parlar pus longament[1] en l Arbre eviternal.

17. Majoritat viciosa es aquella imperfecció major qui s à a no esser e fa lo seu contrari concordar ab esser,[2] ço es menoritat qui naturalment ha concordança ab no esser. E en aquest pas pot hom haver conexença sots raó de la semblança de no esser e la semblança de esser, qui son formes qui son contraries semblances de esser e no esser; e per açò los homens mals, aytant com son majors en malea, han concordança major ab no esser, quels homens qui no son tan mals, los quals segons comparació han per raó de lur malea concordança ab esser. E en aquest pas pot hom conèxer com es mala cosa majoritat en mal e en privació de fi e en follía e en falsetat,[3] en la qual majoritat de mal estàn los infizels sots hàbit de follía, els rics christians avars quils bens comuns fan estar ocioses e en privació de fi contra los pobres.

18. Egualtat dun mal e daltre es privació de egualtat dun bé e daltre; e per açò los homens avars son dignes de gran pena, e on més son avars, més son dignes[4] de major pena, per ço car moltipliquen la egualtat d un mal e d altre on més han de riquees, de les quals priven[5]* la fi per que son, la qual privació de fi es molt gran mal en quis concorden molts grans mals contra la fi de bonea e la fi de la sua granea de la sua duració e del seu poder, e del seu estinct e appetit natural.

19. Minoritat viciosa es privació de minoritat virtuosa, la qual menoritat virtuosa ha concordança ab esser; e per açò minoritat viciosa, qui es privació de menoritat vir-

1. B, entenem parlar pus largament.—2. A, a ab esser.—3. A, e en priuacio e en folia e falsetat.—4. A, e en mes son auars mas dignes.—5. A, prenen (?).

* Llacuna en el m.s. A: trellat del B.

tuosa, ha concordança ab no esser. E en aquest pas pot hom conèxer la manera per raó de la qual pot hom haver conexença de la quiditat de virtut e de la quiditat de vici; e aytal conexença es molt útil a aquells qui volen esser habituats de virtuts e esquiven los hàbits de los vicis.

¶ Dit havem de les rayls vicioses e de lurs diffinicions per les quals pot hom haver conexença delles, e com estàn dejós .iiij. hàbits viciosos, ço es a saber, hàbit de malea de follía de falsetat e de privació de fi, sots los quals .iiij. hàbits estàn los altres hàbits de les altres rayls qui a lurs especies san, enaxí com la materia del ullastre qui sà es converteix[1] en la materia del oliver empeltat en ell; e daquestes .iiij. formes qui estàn desús, les quals viven de les dejús, es compost lo tronc del Arbre viciós.

II

Del tronc del Arbre viciós

Lo tronc daquest Arbre es de les semblances que dites havem, les quals son les sues rayls, el qual es comuna confusió general qui es font on los vicis particulars estàn disposts e en potencia; los quals vicis trau lagent de la disposició,[2] els dúu en actu e en hàbit, axí com en Martí viciós qui trau la sua malea e la granea daquella malea. E açò meteix de la sua follía, el poder que ha en esser foll, e la duració que ha en perseverar en mal e en folltat,[3] e encara en falsetat e en privació de la fi de virtut qui es tronc contrari al tronc de vici.

1. B, e en axi com la materia del ullastre quis converteys.— 2. B, e en potencia los [quals uicis] trau lagent [natural] de la disposicio.— 3. B, foltat.

2. Aquest tronc es invisible e nos pot tocar, com sia de semblances, e les quals semblances son peccar qui es aquest tronc; e car en ell està granea de malea, pot cascún home muntiplicar e créixer lo seu peccat, com siaçò que de les formes generals hom pusca muntiplicar les formes especials; e com en lo tronc sia minoritat una de ses parts, poden los peccadors menorificar lurs peccats; e açò meteix de majorificar, com majoritat sia una part del tronc; e encara, per ço car privació de fi es una part del tronc, poden los peccadors privar lurs peccats, e açò poden ab poder qui es una part del tronc. Emperò poden ab ajuda de Deu contra el poder del tronc, e poden ab contrarietat qui es una part del tronc en la qual està concordança de virtuts enaxí en disposició e en potencia moralment, com la fredor en laygua escalfada naturalment. E aquest pas declara com lo peccador ha poder en començar virtut per raó de la contrarietat qui es contra vici, emperò ab ajuda de Deu, sens lo qual no poría exir lo peccador de peccat, com sia encarcerat en lo càrcer de justicia. E aquest pas es molt útil a saber.

III

De les branques del Arbre viciós

LES branques daquest Arbre qui son principals, son: gola avaricia luxuria ergull accidia enveja ira; e aquestes .vij. branques son hàbits sots los quals estàn les formes, de les quals està lo tronc, e delles diffinicions preposam donar per ço que delles mills donem conexença.

1. *De gola*

Gola es aquell peccat qui pus soveny priva abstinencia e temprança que negún altre peccat; e per açò es aquell vici per lo qual moren més homens que per null altre vici.

¶ Per gola son los homens sovín malaltes, com siaçò que per sobre menjar e beure sia destrovida la digestió e l appetit natural, en lo qual se delita natura del Arbre vegetal; e per açò los pares e les mares qui amen lurs fills e la vida daquells, nols deuríen nodrir ab delicades viandes ni moltes, la qual delicació e moltitut dispòn gola contra vida, e encara contra riqueses, e dispòn los homens a esser ocioses e de gros enginy,[1] e esser ladres com les riqueses defallen per trop menjar e trop beure e delicades viandes qui son pus cares que les altres, axí com les gallines e les perdius els peixs grosses, qui son pus cares viandes que la carn del bou, el salmó[2] que la sardina.

2. *De avaricia*

Avaricia es aquell vici qui es pus contrari a la fi dels bens temporals que negún altre vici; e per avaricia estàn los diners ociosos en la caixa del home avar, el blat en los graners, e enaxí de les altres coses, axí com es esperança en qui l om avar no està, en quant se confía en los diners; ni la appetitiva no ha son compliment en quant home avar no menja de les bones viandes qui son sanes per ço car son digestibles e car la appetitiva hi troba delectació; e per açò es home avar contra l Arbre elemental del qual son los diners. E açò meteix es de la contrarietat que ha contra l Arbre vegetal, en quant es contra les sabors e delectacions en qui s adelita natura. E es encara contra l Arbre sensual * en quant home avar va mal vestit e jau en mal lit e treballa molt, e enaxí de les altres coses semblants a

1. B, enguin.—2. B, e salmo.
* Reprèn el m.s. A.

aquestes, axí com lome avar qui en la fi de sos dies[1] no vol fer satisfacció del falliment que ha fet contra caritat[2] larguea e veritat e la fi de riquees.

3. *De luxuria*

LUXURIA es vici qui desordona[3] la còpula carnal en quant la desvía de la fi per que es.

¶ Es la fi de la còpula carnal per ço que la humana especia sia restaurada e moltiplicada en molts homens, la qual fi loxuria fa[4] oblidar als homens, e fals[5] membrar los carnals delits e contra cors natural, los quals no gosam dir ni escriure per la gran viltat daquells, sots làbit dels quals estàn vils aquells quin son vestits, e dignes de gran pena. Es encara luxuria contra sanitat, car en los plaers que dona destrúu lArbre vegetal; e es contra les riquees que hom ajusta, e dispòn enveja engàn e tració e molts daltres mals[6] com venguen en actu. E daçò havem esperiencia en los grans mals qui son venguts per fembres als homens luxuriosos e a molts daltres per ells.

4. *De ergull*

ERGULL es aquell vici per raó del qual homens volen haver honraments no deguts.

¶ Ergull fa oblidar les menoritats naturals de les quals hom es vengut, e fa consirar les majoritats les quals Deus dona sots condició que hom ab elles sia humil e vestit dels hàbits de virtut e per ço[7] que ab ells faça a Deu honor e a son proísme; e per açò los homens ergullosos no volen haver par ni volen amar los uns los altres, e fan coses per que estàn humils en la servitut de lurs defalliments, e han enveja dels bens dels humils qui pujen ab humilitat[8] a les perfeccions que Deus dona. E per açò los homens

1. A, diners.—2. B, lealtat.—3. A, quis desordona.—4. B, fa luxuria.—5. A, e fal.—6. B, e traccio e mals molts daltres.—7. B, de uirtuts per so.—8. B, per humilitat.

ergullosos son envejosos e vestits daccidia, per raó de la qual dien mal volenters, e son irats quant no poden esser honrats en les coses altes, de les quals los devalla ergull en les coses baxes qui estàn dejús los peus dels humils qui ab humilitat pujen a les altees don los homens ergullosos son caúts; e per açò[1] venen per ergull guerres e treballs, ires tristicies e pobrees, e molts daltres mals qui seríen loncs a recomptar, els quals no cal dir,[2] car dells havem esperiencia.

5. *De accidia*

ACCIDIA es vici per que ls homens han pigricia en fer bé,[3] e han plaer del mal dels altres e tristicia dels bens daquells.

¶ Accidia es vici qui es en molts homens, los quals no la conexen ni hi cuyden esser en peccat mortal; e es vici qui es pus secret que ls altres, e per açò s perden per accidia molts homens qui s cuyden salvar; per que accidia es peccat molt perillós e qui regna molt en lo mon.

¶ Accidia es contra caritat e contra natural fraternitat, e es mijà per lo qual los naturals bens son empatxats a venir a les naturals fins, car no poden passar per ella; e per açò fa los homens pereosos e contra[4] diligencia justicia e les altres virtuts.

6. *De enveja*

ENVEJA es aquell peccat qui es contra propria caritat e comuna.

¶ Es enveja contra propria caritat en quant los homens envejosos volen haver los bens dels altres contra justicia e esperança, e quant no ls poden haver, fa ls consirar maneres don nexen tracions mentides e engans, ladronicis e molts daltres mals, per ço que aquells bens pusquen ha-

1. A, e aço.—2. B, dels quals no qual dir.—3. A, bo.—4. B, pereosos contre.

ver; e per açò es enveja molt greu peccat en quant ab mal fa consirar als homens haver los bens contraris als mals.

¶ Es enveja contra comuna caritat, ço es a saber, contra la caritat de Deu qui dona los bens comuns als homens, enaxí com lo foc[1] qui dona comuna calor a les plantes en les quals ell ha senyoría, e encara a les plantes en les quals han senyoratge los altres elements;[2] e es encara enveja contra comuna caritat de fraternitat e de bens naturals, e per açò los homens envejosos no recorren als bens generals, mas als especials, los quals desiren haver contra lurs proísmes.

7. *De ira*

IRA es sobtós moviment de voluntat qui vé e està ab tristicia, per lo qual la voluntat desira[3] passió de les coses bones e acció de les males, per ço que les bones sien destroídes.

¶ Per ira son destrovides les veritats que lenteniment encerca, car ira destrovex lo lum ab que son encercades e posa tenebres en lenteniment, e açò metex fa en les carreres de la memoria. E per açò los homens qui son irats no saben ques fan, e fan a ventura e a càs ço que fan, e contra los estincts els appetits naturals; e quant han fallit, no membren los falliments ni la manera que teníen dementre fallíen. Per que los homens qui son irats, faríen a ligar tro haguessen perduda la furor, el lum haver de les carreres del enteniment e de la memoria, e privar de les tenebres per les quals van los homens irats a aventura, sens discreció, e son pijors que les besties qui ço que fan, fan ab ymaginació e ab los estincts e appetits naturals.

¶ Negún peccat no es tant perillós com ira; car ira liga los braces els peus a consciencia e contricció, e a paciencia e abstinencia e a les altres virtuts, per ço que no

1. B, col foc.—2. B, han los altres elemens senyoratge.—3, B, per la qual uolentat desira.

pusquen venir ni nulles coses obrar; per que ira es contra esser, e ha concordança ab no esser, en quant los bens dignes de esser enclina a no esser, els mals dignes de no esser, prodúu en esser. Per que l om irat no fa differencia enfre destrucció de sí metex, e de pare e fill, e de frare e de sor,[1] e cosí e cosí, e home privat e estrany,[2] car a neguna res no perdona ni escolta raó. Els mals qui per ira son, quils poría dir?

8. *De gola e avaricia*

Gola e avaricia han concordança contra temprança e larguea; e per ço gola dispòn la materia a avaricia com sia contra larguea, axí com los homens glots qui ajusten los bens temporals en major quantitat que no han mester[3] a les viandes que desiren. E per ço avaricia es contra larguea qui reté les coses ques deuríen donar, pus que es sufficiencia de viandes en aquells qui desiren menjar contra temprança. Açò metex fa avaricia qui dispòn a gola la materia com pusca molt menjar e beure contra temprança en quant reté moltes coses superflues les quals hom no pot totes menjar ni beure, per les quals riquees consira molt menjar e beure, pus que pot haver les viandes per les riquees que avaricia ajusta.

9. *De gola e luxuria*

Gola e luxuria han concordança contra castetat e temprança, car gola fa los homens menjar e beure per ço que pusquen molt usar de luxuria; e per açò per los plaers de luxuria, gola es contra temprança e contra castedat en quant dispòn a luxuria la materia per trop menjar e beure. Açò metex fa luxuria qui dispòn a gola la materia per ço que pusca per ella esser[4] contra castedat e contra temprança. E en aquest pas pot hom conèxer còm los uns vicis

1. A, e senyor.—2. B, e de cosi e cosi a hom priuat e strany.—3. B, mesters.—4. B, esser per ella.

son concordants ab los altres contra les virtuts a ells contraries, e la concordança dels vicis còm s en pren en lo tronc, segons les natures de les rayls qui son les primeres dessemblances de virtuts.

10. *De gola e ergull*

Gola e ergull han concordança contra temprança e humilitat, car los homens ergullosos amen molt menjar e beure, en quant no volen esser servs [1] de temprança, qui dona passió als servidors d ella, per ço que hajen humilitat ab la qual pusquen pujar als mèrits qui venen per aquelles passions. E gola fa los homens ergullosos contra temprança, car no vol que haja neguns sotsmeses.

11. *De gola e accidia*

Gola e accidia han concordança contra temprança e diligencia; car gola fa los homens pereosos per trop menjar e beure, e fa ls oblidar les fins de les coses necessaries a viure, e per açò es contra sí metexa. E accidia fa oblidar les fins de les coses, per ço que ls homens sien pereoses en procurar les viandes qui son necessaries a vida segons les natures del Arbre vegetal; e encara, oblidar les fins de temprança, per raó de les quals temprança es estrument a sanitat e a vida.

12. *De gola e enveja*

Gola e enveja han concordança contra temprança e caritat; car gola es contra caritat propria e comuna per ço que haja què menjar, e per açò toll les riquees als pobres, les quals posseexen los homens rics. E enveja es contra temprança en ço que multiplica la materia de menjar e de beure en desirar aquella per ço que gola haja què menjar e què beure.

1. A, sers: B, seruus.

13. *De gola e ira*

GOLA e ira han concordança contra temprança e abstinencia e discreció; car per gola son los homens embriacs, e consenten leugerament al moviment de la voluntat, e no han deliberació a elegir discreció e abstinencia[1] ni a usar de prudencia. E ira es contra gola e temprança en quant prodúu tristicia e no lexa consirar los mijans atemprats, e met en perill lo cors e les viandes, per raó del qual[2] temprança no ha subject en que pusca estar,[3] ni gola no ha subject en qui pusca estar longament; car defallen les viandes e no ha de que pusca menjar, e defall la sanitat per tristicia e per mort, e no ha appetit a menjar.

14. *De avaricia e luxuria*

AVARICIA e luxuria han concordança contra larguea e castedat; car avaricia reté les coses ques deuríen donar,[4] e per açò es contra larguea. E per ço car reté aquelles coses, es contra castedat, car los homens avars ajusten los bens temporals per ço que pusquen usar de luxuria en les belles fembres males qui requiren grans dons, segons comparació de les leges fembres qui son males.

15. *De avaricia e ergull*

AVARICIA e ergull han concordança contra larguea e humilitat; car avaricia en quant ajusta molts bens temporals, prepara la materia a ergull, axí com los homens ergullosos qui son disposts a esser ergullosos[5] com han moltes riquees. E ergull dispòn la materia a avaricia com sia contra larguea, en quant es disposició[6] que sia per gran riquea, axí com los homens qui per ço car son rics, son contra larguea, per raó de la qual larguea los homens pobres son hu-

1. B, a eleger discrecio ni abstinencia.—2. B, de la qual.—3. B, longament estar (manca fins al mot *longament* de més avall).—4. A, qui s deuen donar.—5. B, ergullors.—6. B, en quant dispon.

mils. E açò metex dels rics com donen dels lurs bens[1] als pobres, als quals los fa avallar a humilitat[2] e pujar per ells contra ergull e avaricia. E per açò estec un ric home empatxat que no sabía si nodriría[3] son fill a avaricia o a larguea.

16. *De avaricia e accidia*

AVARICIA e accidia han concordança contra larguea e diligencia; car avaricia es contra larguea ab accidia qui es contra diligencia, e per açò avaricia es contra sí metexa; per que los mercaders avars no poden pujar en tant grans riquees com los larcs[4] qui ab diligencia han concordança, els avars ab pigricia. E accidia es contra larguea ab avaricia en quant ha ab ella concordança.

17. *De avaricia e enveja*

AVARICIA e enveja han concordança contra larguea e caritat; car enveja es contra caritat, per qui està larguea. E avaricia es contra caritat en quant es contra larguea qui es lestrument[5] de caritat.

18. *De avaricia e ira*

AVARICIA e ira son contra larguea e abstinencia; car avaricia en quant es contra larguea, prepara la materia als homens avars com sien irats com perden les riquees e com hom lor[6] consella que sien larcs els reprèn d avaricia; la qual ira es contra larguea en quant avaricia es lo seu estrument.

19. *De luxuria e ergull*

LUXURIA e ergull han concordança contra castedat e humilitat; car en quant luxuria es contra castedat, es contra

1. A, manca *bens:* B, de lurs bens.—2. B, e humiliar.—3. A, nodria. —4. A, richs.—5. B, e auaricia contre karitat *(passim en ambdós m.ss.)* en quant es contra larguea qui es estrument.—6. B, los.

humilitat qui humilía los homens a esser sotsmeses de castedat; e en quant ergull es contra humilitat, es contra castedat, sots la qual no vol estar sotsmès, ans ama esser franc en los plaers de luxuria.

20. *De luxuria e accidia*

Luxuria e accidia han concordança contra castedat e diligencia; car en quant luxuria es contra castedat, prepara la materia a accidia com sien[1] los homens pereosos a guanyar castedat e a contrastar a diligencia; e en quant accidia es contra diligencia, prepara la materia a luxuria com sien los homens pereosos a guanyar castedat.

21. *De luxuria e enveja*

Luxuria e enveja han concordança contra castedat e caritat; car enveja fa envejar les belles fembres, e per açò prepara la materia a luxuria contra castedat, e fa desirar les riquees per les quals prepara la materia a luxuria, en quant per riquees poden haver los homens belles fembres; e en quant luxuria es contra castedat, dispòn la materia a enveja com sia contra caritat del marit e de la sua bella muller la qual luxuria fa desirar e envejar.[2] E açò metex de luxuria qui fa desirar les riquees den Martí[3] per ço que ab elles pusca luxuriar en Pere envejós.

22. *De luxuria e ira*

Luxuria e ira han concordança contra castedat e contra abstinencia; car la luxuria en quant es contra castedat, mou la voluntat den Pere luxuriós a ira com no pot haver la fembra ab qui vol luxuriar; e la ira en quant es contra abstinencia, es causa de luxuria contra castedat, la qual castedat en Pere luxuriós no pot haver en deliberació de voluntat per raó del sobtós moviment qui es contra castedat.

---

1. B, que sien.—2. B, enueiar e desirar.—3. B, del marit: P, *mariti*.

23. *De ergull e accidia*

Ergull e accidia han concordança contra humilitat e diligencia; car en ço que ergull es contra humilitat, es contra diligencia qui ab humilitat se guanya; e en quant accidia es contra diligencia, es contra humilitat qui ab diligencia se guanya.

24. *De ergull e enveja*

Ergull e enveja han concordança contra humilitat e caritat; car en quant ergull es contra humilitat, es contra caritat, ab la qual humilitat caritat ha concordança; e en quant enveja es contra caritat, es contra humilitat, ab la qual humilitat caritat ha concordança.

25. *De ergull e ira*

Ergull e ira han concordança contra humilitat e abstinencia; car en quant ergull es contra humilitat, es contra la deliberació de abstinencia qui en humil voluntat e pacient ha deliberació, e açò metex en humil enteniment e remembrament; e en quant ira es contra abstinencia, es contra humilitat quis guanya ab abstinencia contra ira.

26. *De accidia e enveja*

Accidia e enveja han concordança contra diligencia e caritat; car en ço que accidia es contra diligencia, prepara la materia a enveja com per pigricia desig[1] les propries riquees den Martí en Pere pereós[2] a esser diligent a guanyar riquees, per la qual pigricia es envejós daquelles riquees les quals no vol guanyar ab treball; e en quant enveja es contra caritat, es contra diligencia de guanyar riquees.

---

1. A, can per pigricia desiga.—2. B, pereors.

27. *De accidia e ira*

ACCIDIA e ira han concordança contra diligencia e abstinencia; car en quant accidia es contra diligencia, ha concordança ab ira contra abstinencia qui nos pot haver sens diligencia de voluntat memoria e enteniment; e en quant ira es contra abstinencia, ha concordança ab accidia en quant prepara a pigricia materia qui ab privació de diligencia ha concordança.

28. *De enveja e ira*

ENVEJA e ira han concordança contra caritat e abstinencia; car enveja en quant[1] es contra caritat, es contra abstinencia; e en quant ira es contra abstinencia, es contra caritat qui ab abstinencia se guanya.

¶ Dit havem dels vicis principals, e mesclats havem los uns ab los altres per ço[2] que per los uns hom pusca conèxer los altres. Ara preposam dir d alcuns[3] vicis conseguents dels primers, e primerament de injuria.

29. *Dels vicis conseguents*

ENJURIA es vici qui es contra justicia per sí metexa; e es contra justicia en quant ha concordança ab los vicis qui son contra justicia, axí com ab ergull, car ergullosa cosa es contradir a justicia qui es tan alta per bontat e granea, per fortitudo[4] e saviea, e majorment ab ergull qui en sí metex no ha neguna bontat, ans fa estar baxes tots aquelis qui del seu hàbit son vestits.

¶ Indiscreció es vici qui es contra prudencia en quant es la sua privació; e es contra prudencia ab ajuda de pigricia e de ira, car per pigricia son los homens indiscrets en quant no volen encercar veritat de les coses, e per ira es enfuscat lur enteniment e està en tenebres. E per açò

1. B, car en quant enveia.—2. B, los auem los uns ab los altres que per so.—3. B, dir alscuns.—4. B, e fortitudo.

son los homens pecs e necis[1] e no saben usar del hàbit de prudencia.

¶ Frevoltat[2] de cor es ens contra fortitudo, e per açò que la contrarietat sia major, es contra fortitudo ab desesperança, per ço quels homens no sien forts ab esperança qui conforta[3] los coratges dels homens qui en lo poder de Deu e en la sua bontat e en la lealtat e veritat en que son, han confiança. E en aquest pas pot hom haver conexença com lo vici, per ço com per sí metex no pot esser contra la virtut, ha concordança ab los altres vicis contra una virtut; e per açò los homens virtuoses, com molts vicis son contra una virtut, concorden moltes virtuts ab aquella per ço que ab elles sia contra molts vicis.

¶ Intemprança es ço qui es contra temprança ab gola, e contra fortitudo, la qual enfortex gola ab les primeres natures de la sensitiva ymaginades ab plaer de sentir, en tant que fortitudo es vençuda per son contrari e per la ajuda que fa gola a frevoltat.[4] E per açò los homens savis mortifiquen les ymaginacions qui ajuden als plaers de sentir, ab oblidar aquells plaers e ab membrar los plaers qui venen per virtuts en les consideracions[5] dels homens virtuoses, en tant que gola no pot ajudar a frevoltat, ans es vençuda per fortitudo.

¶ Infidelitat es ço qui es contra fe ab falses semblances qui semblen veres segons cors natural, e ab privació de membrar qui no membra les obres que Deus fa sobre cors natural, per ço quel seu gran poder pusca esser mills membrat entès e amat, e que les gents pusquen haver en ell major esperança. E per açò los homens savis com son temptats[6] contra aytal infidelitat, remembren les coses que Deus ha fetes e fa sobre cors natural, axí com crear lo mon el primer home els miracles que ha fets e fa, per ço que for-

1. B, e esta en tinebres. E per asso son los homens nescis e pecs.— 2. A, Creauitat.—3. B, fortiffica.—4. A, frueltat *(passim)*.—5. B, enuersacions.—6. B, quant son temptats [per infidelitat].

tifiquen la fe; e encara, que consiren que més pot Deus fer, que lenteniment daquells entendre.[1]

¶ Desesperança es ço qui es contra esperança, contra la qual es ab membrança de granea de peccat e granea de justicia, e ab oblidar granea de misericordia e de pietat; e per açò los homens savis com caen en aytal contrarietat, membren la granea de egualtat qui està enfre justicia e misericordia; e per açò estàn en esperança contra desesperança e ab temor de la justicia de Deu, ab la qual temor li fan honrament ab humilitat e ab contricció e satisfacció. E per açò la justicia ajuda a esperança contra desesperança, e ab la misericordia[2] ha concordança.

¶ Crueltat es ço qui es contra caritat ab avaricia e ergull, en tant que caritat[3] nos pot deffendre contra son contrari, tro que s ajuda ab los contraris dels contraris ab los quals s ajuda crueltat, los quals son humilitat qui es contra ergull, e larguea qui es contra avaricia. E car caritat humilitat e larguea han concordança ab esser, e ergull e avaricia e crueltat han concordança ab no esser, no poden crueltat ergull e avaricia contra caritat larguea e humilitat.

¶ Tració es ço qui es contra lealtat, e es en moltes maneres;[4] car una manera es aquella que han los homens contra lealtat ab avaricia, e altra manera es aquella[5] que han contra lealtat ab luxuria. E per açò los savis homens leals, segons que son les maneres diverses, ajuden a lealtat, axí com contra luxuria ajuden ab castedat, e contra[6] avaricia ab larguetat; e com erren[7] les maneres, no pot lealtat contra tració, axí com qui volía ajudar ab castedat a lealtat[8] contra tració qui es per avaricia.

¶ Homicidi[9] es aquell vici qui ha més maneres que altre, car ell pot esser per enveja e per ergull e per ira e

1. A, entendre daquells.—2. B, que ab la misericordia.—3. B, en quant caritat.—4. B, de maneres.—5. A, manca *es aquella.*—6. B, e es contre.—7. B, ignoren.—8. B, a castitat ab leyaltat.—9. A, homicida.

per luxuria e per molts altres vicis; e per açò los homens savis com son temptats a fer homicidi, consiren les maneres per raó de les qüals han aquella temptació, e ajudense ab los contraris. E per açò fon[1] enganat un home una vegada qui volc mortificar la temptació de homicidi ab temor de justicia e no ab caritat de son proísme, qui es pus forts contra avaricia que temor contra mort, e fé lomicidi, lo qual no feera si sajudàs ab caritat.

¶ Ladronici es vici qui està més per gola que per altre vici; e per açò es temprança a ell pus contrari que altra virtut. E per açò fon enganat un home qui nos sabé ajudar de la temptació contra ladronici, contra lajuda de la qual[2] se volc ajudar ab caritat[3] e no ab temprança, e fé lo ladronici.

¶ Mentir es aquell vici qui los seus contraris son majorment veritat e vergonya. E per açò fon enganat un home qui volc més mortificar[4] mentir ab justicia, que ab veritat e vergonya; e per açò mentí en quant dix falses paraules, e com hac mentit, veritat e vergonya excitaren consciencia pus fortment que justicia, e per açò conec que pus contraris son veritat e vergonya a mentir, que justicia tant solament. E per açò près manera que com volía mentir, consirava enans veritat e vergonya, que justicia ni que neguna[5] altra virtut.

¶ Maldir es aquell vici qui los seus contraris son majorment bonea e caritat. E per açò un savi com li venía voluntat de maldir, consirava bontat e caritat contra aquella voluntat, per la qual consideració la bontat[6] privava de la voluntat son contrari, e la caritat atretal; e convertíen la voluntat a bendir contra maldir qui està majorment per malea e crueldat.

¶ Impaciencia es vici qui es contra paciencia ab ergull e ab ira; e paciencia es contra impaciencia ab humili-

1. B, fo *(passim)*.—2. A, del qual.—3. B, leyaltat: P, *fidelitate*.—4. B, mortifficar mes.—5. B, ni neguna.—6. B, sa bontat.

tat e ab abstinencia.[1] E per açò fo batalla de paciencia e impaciencia en la voluntat de un home, en la qual vencé paciencia impaciencia ab la ajuda de Deu qui ajudà a humilitat e a abstinencia[2] contra ergull e ira, com siaçò que Deu tota hora ajuda a les virtus e no als vicis. E per açò no es ver ço que dien alcuns homens, que pus leugera cosa es als homens usar de vicis que de virtuts; emperò ver dien segons les natures quels homens han per menoritat e per les rayls don son venguts, ço es de no esser e de la infecció que han per raó del original peccat; e fals dien en quant pus leugeres coses son a fer aquelles[3] a qui Deus ajuda, que a fer aquelles qui no han ajuda de Deu; e per açò han culpa los homens qui no fan be e fan mal.

¶ Insconstancia es vici contra[4] constancia ab indiscreció e frevoltat de coratge; e constancia, ço es fermetat, es contra insconstancia ab prudencia e ab fortitudo. E per açò se esdevenc[5] una vegada que fo batalla de inconstancia e constancia en la consciencia dun home, e fo vençuda constancia per ço car accidia ajudà a indiscreció e a frevoltat de coratge, e car diligencia se tardà trop.[6]

¶ Immundicia es vici qui es majorment contra sanctetat ab malea e ab granea de injuria indiscreció e frevoltat e intemprança, descreença desesperança e crueltat;[7] e sanctedat es contra immundicia ab bontat e ab granea de justicia prudencia fortitudo temprança fe esperança e caritat. E per açò esdevencse que sanctedat e immundicia se combateren en la libertat dun home, e fo vençuda sanctedat en ço que vengren a la batalla ajudar gola avaricia luxuria ergull accidia enveja e ira, a immundicia e sos valedors.[8]

¶ Falsetat es vici qui es majorment contra lealtat ab ypocresía e simonía; e lealtat es contra falsetat ab veritat.

1. B, e abstinencia.—2. B, e ab la aiuda de deu qui aiuda ab humilitat e ab abstinencia.—3. B, aquells.—4. B, qui es contre.—5. B, e fortitudo. E per asso esdeuench se.—6. B, per so com accidia aiuda a indiscrecio e freuoltat de coratge e car diligencia trop se tarda.—7. B, de esperansa e de crueltat.—8. B, e immundicia e assos ualedors.

E per açò fo feta batalla en la franca volentat[1] dun home, e fo vençuda falsetat per lealtat, car més poc lealtat ab veritat, que falsetat ab ypocresía[2] e ab simonía. E per açò fo reprès un prelat contra ypocresía e simonía, qui fo vençut per falsetat; e escusàs per la temptació de ypocresía e simonía.

¶ Pigricia es contrari a diligencia ab usura; e diligencia es contra pigricia ab mercadería. E per açò fo reprès un usurer de la usura que fía, e fo escrit que usura fos peccat per ço que pigricia[3] no fos en los homens a guanyar los bens qui son necessaris a viure, los quals se guanyen ab diligencia en mercadería.

¶ Incurialitat es contrari de curialitat ab gola avaricia ergull; e curialitat es contra incurialitat ab vergonya. E per açò fo feta batalla de curialitat e de incurialitat, e vencé curialitat qui es pus forts ab vergonya, que incurialitat ab gola avaricia luxuria e ergull. Emperò covenc que la vergonya fos gran, car una virtut petita no pot contra molts vicis. E per açò fo reprès un peccador qui sescusava per ço car havía errat ab temptació de molts vicis, e no hac ajuda[4] mas de una virtut, la qual fo vençuda per ço car era petita, e vencera si fos gran.

¶ Inobediencia es contrari de obediencia; e combaterense abdós en un religiós, e la obediencia era guarnida de paciencia abstinencia e humilitat, e la desobediencia era guarnida de impaciencia e dira e dergull. E fo vençuda obediencia, per ço car ira privà làbit[5] de prudencia, per la privació de la qual fo vençuda obediencia; car si prudencia fos en la batalla, hagra deliberació obediencia a consirar paciencia e abstinencia e humilitat.

1. B, libertat e uolentat.—2. A, B, que ab ypocresia.—3. B, que la usura fos peccat per so que pegricia.—4. B, qui sescusa per so com auia errat ab temptacio de molts uiscis e no hac asuda *(bauda)* aiuda.—5. A, labat.

IV

Dels rams de vicis

Los rams de gola son de activa appetivitat[1] e de passiva appetibilitat e del mijà damdós; e aquests son los seus tres membres principals, en los quals se fa la generació del hàbit seu e la privació del hàbit de temprança qui en los rams se corromp, en los quals se fa renovació de molts peccats estants dejús al hàbit de gola sustentat en los hàbits dels seus rams e membres.

2. Los rams davaricia e dels altres vicis pot hom considerar segons ço que dels rams de gola dit havem e segons ço que havem dit dels rams dels altres Arbres. Car[2] esquivam prolixitat a enteniment exercitat e descorregut per aquesta sciencia, comanam la conexença que pot haver dels rams dels altres vicis.

1. B, apetitiuitat. — 2 P, *et quia*.

V

De les fulles de vicis

LES fulles de vicis son semblances d accidents reals,[1] les quals semblances son contra les semblances dels accidents reals qui son vestits de virtuts. E car aquestes fulles son greus dentendre, per ço que delles donem conexença clarament, volem tractar de cascuna.

1. *De quantitat de vici*

Vici està sots quantitat termenat, car si no era termenat per quantitat, tots los vicis seríen eguals, e seríen tan[2] grans en lo començament com en lo mijà e la fi, e no sería differencia entre peccat venial e mortal, la qual cosa es impossíbol. Està, doncs, vici per quantitat termenat; e la quantitat es semblança estesa e continua per la natura del Arbre elemental vegetal sensual ymaginal e racional; e es discreta en quant la distincció dels Arbres, axí com en Pere luxuriós qui com ymagina los plaers de luxuria, crex la carn qui es lestrument, e en aquell creximent[3] posa lo foc calor e esteniment de lonc ample pregón, e la vegetativa hi posa delectació on major es la ymaginació, e la sensitiva hi posa sentir, e la ymaginativa ymaginar, e la voluntat desirar, e la memoria membrar, e lenteniment entendre. E cascuna daquestes potencies moltiplica son actu e sa obra en aquell moviment e creximent; e per açò cové de necessitat que làbit de luxuria sia raó a la obra ab quantitat, la qual quantitat nos pot veer ni tocar per ço

1. B, manca ço qui segueix fins al altre mot *reals.*—2. B, aytan.—3. B, e en aquell estrument e creximent.

car es semblança del real moviment carnal, e no es de la essencia daquell, mas que es enaxí[1] sa figura accidentalment, com es la figura quadrangular del home, semblança de la forma daquell. E aquesta semblança de quantitat qui es per làbit de luxuria, vé de potencia en actu per lagent qui la trau de la disposició de la materia en la qual està en potencia[2] per lagent natural e per sa natura metexa, axí com lo clau, qui està en potencia en la massa del ferre per la disposició del ferre e per la potencia del ferrer qui de la massa trau la figura del clau qui es quanta. Emperò daytant es la differencia, que la figura del clau es creatura en quant es posada en la disposició del ferre, e no es creatura en quant es posada en potencia per lagent artificial. La quantitat de luxuria no es creatura en la potencia del home luxuriós; el moviment carnal estès e vestit del hàbit de luxuria per la ymaginació e la sensitiva vegetativa elementativa potencia, es natural e es creatura la sua quantitat. E en aquest pas pot hom conèxer còm la quantitat de luxuria està de part la racional e no de part lo seu subject corporal; e per açò les besties brutes no han hàbit de luxuria, car no han natura racional.[3]

2. *De qualitat de vici*

La avaricia den Pere es qual per malea, e es qual[4] per granea, e axí de les altres formes. E la qualitat es semblança e impremsió del hàbit davaricia, del qual hàbit es vestida la sua voluntat qui moltiplica aquell, enaxí com lenteniment qui moltiplica la fantàstica especia sots especia de qualitat, en quant entén object qual; e açò metex fa la memoria. E enaxí està làbit de avaricia sustentat per qualitat dels actus tots tres de les potencies qui mouen la ymaginativa a ymaginar les coses mogudes a esser subjects davaricia.

1. B, enans enaxi. — 2. B, esta potencia. — 3, A, car no han racional. — 4. B, o es qual.

3. *De relació de vici*

Relació de vici es axí com si es gola, cové que sia glot, sens lo qual[1] gola esser no pot; e açò s convertex. E està encara la relació en les branques daquest Arbre, segons que es significat en los rams, axí com la voluntat qui desira menjar contra temprança, en lo qual desig[2] està relació enfre la potencia qui desira e la cosa desirada; e daquesta relació es làbit de gola vestit, qui despulla la voluntat del hàbit de temprança en quant ne trau la relació de la qual temprança es vestida.

1. *De acció e passió de vici*

En vici està acció e passió, axí com en ira; car la voluntat es potencia activa qui mou la elementativa a calor que escalfa ab la ymaginativa vegetativa e sensitiva, en tant que lom irat sent passió per la sensitiva, e la voluntat ha tristicia[3] per passió. E en aquest pas pot hom conèxer que la volentat ha materia propria e natural subjecta a la forma sua[4] essencial qui la mou a tristicia e a passió ab la sensitiva vegetativa ymaginativa elementativa, qui li son estruments a aquell moviment dacció e passió, car ab ella son conjuncts. E per açó pot hom conèxer que la voluntat irada e trista, en quant forma, ha en potencia que traga de la sua materia disposta a peccar[5] làbit de ira, lo qual vest a lactu dira, exit de la materia de la voluntat en qui lactu era dispost enans que nexís.

5. *De hàbit de vici*

Labit de vici es axí com ergull e accidia els altres vicis; lo qual hàbit es forma accidental e dessemblança[6] del hàbit de virtut, axí com ergull qui es dessemblança[5] del hàbit de

1. B, sens la qual.—2. B, desirer.—3. A, B, a tristicia: P, *tristitiam habet.*—4. B, sobiecta a la sua forma: P, *substacialem sue forme.*—5. B, peccat.—6. A, de semblança (sense conjunctiva).—7. B, descemblant.

humilitat, e descreença, del hàbit de fe. E làbit dergull ix en actu per la forma de la voluntat qui vol exalçar les coses vils sobre les nobles contra justicia e caritat, e per la materia, en quant aquell exalçament es amable contra justicia e caritat. E en aquest pas pot hom conèxer que làbit ergullós vé de la injusta amativitat e amabilitat,[1] qui nexen en làbit dergull de la real amativitat e amabilitat, enaxí com a semblances dels ulls e del nas e de la boca e de les altres parts de la cara en lo mirall dispost a reebre aquestes[2] semblances, les quals impremen en ell les reals parts[3] de la cara, enaxí com lo segell qui imprem ses letres en la cera, les quals son semblances en la cera de les letres qui son en lo segell. E en aquest pas pot hom conèxer com les coses reals moltipliquen lurs semblances en altres subjects qui no son de la lur essencia, enaxí com la cera qui no es de la essencia del segell. Multipliquen, doncs, injusta amativitat e amabilitat, qui son parts reals de la voluntat, lurs semblances en dessemblances de justicia, les quals nexen e estàn en enjuria vestides dergull, per ço car les coses nobles vol voluntat que sien sotsmeses a les menys nobles.

6. *Del situs de vici*

ENAXÍ com situs es raó com una semblança sia assituada en altra sots làbit[4] de virtut, enaxí es raó que una semblança sia assituada en laltra sots làbit de vici, axí com en làbit daccidia, en qui la voluntat està pereosa[5] a fer bé e desira les coses males, al qual desirer[6] es diligent; e enaxí la sua obra es assituada de pigricia contra bontat e de diligencia en tractar mal. E açò metex es del enteniment e de la memoria qui en lo hàbit daccidia han lurs obres assituades de dessemblances de bontat[7] granea e les altres. En aquest

1. A, manca ço qui vé fins a laltre mot *amabilitat:* B, tot l'incís va afegit al marge.—2. B, aquelles.—3. A, en ells rails parts.—4. A, larbre: B, ço qui segueix fins a laltre mot *làbit,* va afegit al marge.—5. A, pereossa sta.—6. B, desirar.—7. B assituades desemblances e de bontat.

pas pot hom conèxer com làbit de vici es assituat en viciós assituament[1] qui daquell hàbit viciós es vestit, estant la un vici en laltre, ço es saber, làbit viciós en lo viciós assituament en làbit viciós. E en aquest pas pot hom haver conexença de molta filosofía moral.

7. *Dels temps viciós*

Temps en quant es ens real,[2] no està sots hàbit viciós, mas en quant estàn en ell los hàbits viciosos, signifiquen les semblances del temps, enaxí com en un temps en Pere envejós pot desirar la muller de son veí, e en altre la sua vinya e en altre lo seu cavall; e enaxí temps està subject al hàbit denveja, general a molts particulars estants en diverses temps; no quel temps sia divers en sí, mas que es dispost a diverses obres esser subject, les quals en Pere en un temps no pot obrar, enaxí com la vegetativa qui en un temps metex no pot compleccionar la especie del raim en complecció calda e seca, e freda e seca: calda e seca com es dell fet vi; freda[3] e seca com lo raim es en agràs com es vert. E en aquest pas pot hom conèxer que enveja, e enaxí dels altres hàbits de peccat,[4] no son de la essencia de temps, mas que temps es estrument a aquells en quant poden esser en ell sustentats, per ço car poden esser molts en diverses temps.

8. *Del loc viciós*

Vici està en loc en dues maneres: la una es com està en ell naturalment, axí com lome contret o cec o sort, e enaxí dels altres vicis naturals, los quals no son en hàbit de peccat racional; daltra manera es de part la raó, axí com làbit de tració o de impaciencia qui està en loc esperitual, ço es saber, en la voluntat impacient e qui ama tració. E aquest loc no es corporal, mas que es esperitual, e dàbit viciós ves-

1. A, abituament.—2. B, es real.—3. B, ni freda.—4. B, de pecats.

tit e en loc conlogat, ço es saber, en la mala voluntat, mala[1] per ço com vol mal, e no bona per ço com no vol bé; e açò metex del enteniment e de la memoria. E car aquestes tres potencies son locs on estàn los hàbits vicioses, e elles estàn en lo cors a lànima conjunct, qui es de les tres potencies esperituals, estàn[2] los hàbits vicioses accidentalment en loc corporal, ço es lo cors[3] humà, el qual es habituat d àbit viciós accidentalment, per ço car es conlogat en la ànima en la qual es tot estès. E en aquest pas pot hom conèxer com accidentalment lo cors pecca, en quant es habituat de peccat accidentalment per los hàbits vicioses en los quals estàn les tres potencies de lànima; e per açò es significada resurrecció, per ço quel cors den Pere qui mor en peccat mortal, port pena per ço car es estat estrument a peccat de lànima a ell conjuncta.

¶ Segons que havem donat exempli dels accidents vicioses en los vicis mortals[4] damunt dits, pot hom haver conexença dels accidents dels peccats venials, axí com la quantitat viciosa de la voluntat d en Guillem qui s mou a desirar delit carnal,[5] e en lo començament la raó contrasta a aquell appetit[6] en tant que la quantitat no s estén en lo mig ni vé en succesió com venga a la fi, e està enaxí com punt dispost que dell e daltre sia feta linya; e quant li fall altre punt no ix en actu la linya. En semblant manera lo començament del appetit carnal estec sots hàbit de luxuria començat; e car no s estès, e raó e castedat[7] empatxaren lesteniment e segón[8] punt, al qual raó no volc consentir, e desamà[9] lo començament del primer punt qui[10] fo lo peccat venial sustentat en lo començament tant solament e en un punt, e fo destrovit per laltre començament a ell contrari, nat en làbit de castedat ab[11] molts punts esteses per mijà del començament tro a la fi. E en aquest pas pot hom co-

1. B, manca aquest mot.—2. A, stans.—3. P, *in corpore.*—4. P, *moralibus.*—5. B, desig carnal.—6. B, peccat.—7. B, e car no s es estes rao e castitat.—8. B, el segon.—9 B, desuia.—10. A, manca *qui.*—11. B, e ab.

nèxer què es peccat venial, e còm de mal se seguex bé, no estant emperò lo bé de la essencia del mal, ni l mal de la essencia del bé.

VI

De les flors de vicis

LES flors de vicis son colpes qui son hàbits[1] de peccat, axí com la voluntat qui pecca en quant vol estar sots l àbit de gola o davaricia o de luxuria, e enaxí dels altres peccats; e son flors colpes, en quant la voluntat ha colpa com se vest dels hàbits vicioses, pus ques pot vestir dels hàbits de virtut. On, enaxí[2] com per escalfar se seguex escalfat, enaxí per colpa se seguex peccat, lo qual es fruyt mal qui es privació de bon fruyt; e per açò peccar es flor mala qui es obra de peccat, enaxí com calor qui es obra descalfat e es obra de escalfant[3] en quant la potencia activa qui es la forma del foc, mou la calor qui per la forma es activa, e en quant es moguda calor, es forma passiva de la materia moguda per lactiva. En semblant manera en peccar es lome agent qui mou la voluntat a voler peccar; e açò metex del enteniment e de la memoria; e la forma[4] de la volentat, qui es amativitat,[5] mou la sua materia qui es amabilitat a voler peccat. E enaxí peccar es flor del agent e del pacient, de la qual flor ix e nex peccat en la voluntat sustentat e en molts hàbits estès, dels quals es vestida voluntat, ço es a saber, lo seu amar qui es vestit de moltes maneres de peccat.

1. B, dels uiscis son colpes qui son habit.—2. A, o enaxi.—3. B, en axi com scalfar qui es obra descalfant e es obra descalfant: P, *sicut calefacere quod est opus calefacientis et calefactibilis.*—4. B, e de la forma.—5. A, amatiua.

VII

Del fruyt de vici

Lo fruyt de peccat es en dues maneres. La una es la consequencia de la colpa, ço es saber, puniment, lo qual fa la justicia de Deu, qui punix los homens peccadors en donant[1] a ells pena mala contra bontat, e gran contra granea real, e durable contra duració real, e enaxí de les altres formes reals de les quals es hom ajustat, contra les quals dona puniments en contrarietat de formes reals e accidentals, segons que son los peccats grans o pocs e diverses, axí com per peccat corporal dona pena corporal, e per peccat esperitual dona pena esperitual; e per peccat de luxuria dona calor de foc e privació de la fi de voluntat, e per peccat de gola qui ama sabor, dona dessabor en l Arbre vegetal e en lo sensual e en l ymaginal qui ymagina la gran quantitat de la pena, e en lo racional qui entén aquella pena eviternal esser[2] e entén com ha perduda la fi eviternalment, per raó de la qual fo creat, la qual fi es vacuitat de son començament e mijà, qui naturalment san[3] a aquella fi que l enteniment ha perduda; e açò metex de la fi de la memoria e de la voluntat.[4] E en aquest pas pot hom conèxer com es gran la pena esperitual e major que la corporal.

2. La segona manera del fruyt es pus principal que la primera, e es bona, ço es a saber, que per peccat se seguex pena qui es estrument ab lo qual Deus punix los peccadors, el peccat[5] dels peccadors e la pena que han son

1. A, donans.—2. B, esser euiternal.—3. B, son.—4. A, B, del enteniment e de la memoria.—5. B, poneys los peccadors els peccats.

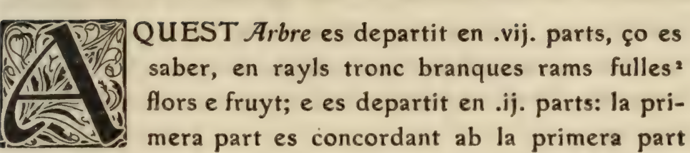
estruments com sien mills coneguts los mèrits dels justs,[1] e la gloria que Deus[2] los dona corporalment e esperitualment; per que enaxí com peccat venial es alcún aparellament per lo qual se moua home just a usar de virtut per lexcitament que fa lo peccat venial qui excita la virtut a son contrari, axí com laygua en la fornal qui excita lo carbó a major calor, enaxí la pena dels peccadors e la colpa daquells, es alcuna disposició e exempli a excitar lenteniment del just a conèxer mills la gracia de Deu e la sua misericordia e la justicia sua e la gloria quen pren. Emperò no deim que Deus sia occasió de peccat, enaxí[3] com la injuria mala del home injuriós qui no es occasió de la bona justicia del príncep, car si ho era, seguirsia que un contrari fos causa de son contrari, la qual cosa es impossible.

¶ Dit havem del Arbre moral; e ell a saber es molt útil, e a aquells[4] qui volen preicar, es bo seguint lo seu procés,[5] e es bo a oír a aquells qui oen lurs sermons; car segons la disposició del Arbre, se dona conexença de les moralitats què son, ni don venen, ni en que estàn, ni com se poden haver les virtuts e moltiplicar, ni los vicis com se poden destrovir.

1. B, iuts.—2. A, de deus.—3. B, del peccat e en axi.—4. A, B, e aquells.—5. B, es bo lo seu proces.

Del Arbre imperial[1]

AQUEST *Arbre* es departit en .vij. parts, ço es saber, en rayls tronc branques rams fulles[2] flors e fruyt; e es departit en .ij. parts: la primera part es concordant ab la primera part del Arbre moral e es semblança e impremsió d aquella part, enaxí com letres de cera semblants a les letres del segell; e per açò en aquesta part se deuen respondre les rayls de la primera part del Arbre moral a les rayls primeres daquest *Arbre*, el tronc[3] al tronc, e açò per ordre destrò[4] al fruyt; e daquesta primera part daquest *Arbre* entenem[5] parlar e eximplis donar; e per ella se pot entendre la segona part, la qual es que ab la primera part d aquest *Arbre* sia contrari l emperador o l príncep, a la segona part del Arbre moral. E d aquesta segona part d est *Arbre* no cal donar eximplis,[6] car per ço que direm de la primera part e que havem dit de la segona part del Arbre moral, porà haver hom d ella conexença,[7] e manera ne porà haver lo príncep a regiment e a tenir son regne en pau.

---

1. B, emperial *(usual)*.—2. A, branques tronch fulles.—3. A, B, daquest arbre al tronc el tronc al tronc.—4. B, entro.—5. B, enten.—6. B, tocar exempli.—7. B, hom auer de la conoxensa.

I

De les rayls del Arbre imperial

LES rayls del Arbre imperial son bonees granees duracions poders saviees volentats virtuts veritats delectacions concordances començaments e fins[1] majoritats egualtats e menoritats, qui s concorden a comunitat de una bontat, de una granea, de una duració, de un poder, e enaxí per ordre tro a menoritat; la qual una bontat sia duna persona comuna, e açò metex de granea e les altres, appellada aquella persona emperador o príncep.

2. La bontat d en Pere, e d en Martí en Ramón en Guillem, e enaxí dels altres, se comanen al hàbit de bontat del príncep, que les reja en tal manera, que les bontats defores accidentals hajen concordança ab les bontats de dins naturals corporals; e açò metex de la granea d en Martí den Pere,[2] e axí de les altres. E per açò es príncep ymage de Deu en terra a regir les bontats morals e de coses corporals dels seu pòbol; e açò metex de les granees e les duracions d aquelles e dels altres. E en aquest pas pot hom conèxer la gran honor que a príncep se cové, el gran mèrit que espera si es bo, e la gran servitut en que Deus là mès a regir[3] ab una sua bontat moltes bontats, e ab una granea moltes granees, e ab un poder molts poders, e ab una voluntat moltes voluntats, enaxí com un pastor obligat a regir moltes ovelles.

1. A, [mijans] e fins: B, estincs.—2. B, ab les bontats naturals corporals. E asso meteys es de la granea den Marti e den P.—3. B, reger *(passim)*.

3. Príncep es obligat ab la sua bontat a regir moltes bontats, e per açò es la sua bontat en servitut per raó de la qual deu esser humil contra ergull. E car la sua bontat principal e comuna es de moltes bontats particulars general, es la sua bontat[1] franca, per raó de la qual libertat e generalitat se deu molt guardar que no sencline a malvestat ni que no haja concordança ab la segona part del Arbre moral; e si se enclina a malvestat e ab la segona part del Arbre moral ha concordança, cau de moltes grans altees en molts grans baxaments,[2] e fa tort e peccat a totes les bonees particulars qui han eleta la sua bontat, la qual lo príncep pervertex en vici e en malea, lo qual està desús a les bonees particulars, enaxí com a vici sobre virtut. E en aquest pas pot hom conèxer còm gran[3] es lo falliment del mal príncep, e còm gran es la materia que dona de mal eximpli e a la justicia de Deu[4] com sia punit en molts mals e greus turments.

4. Vici ha tan gran concordança ab poquea e menoritat, que no li cové neguna real entitat,[5] per ço que de tot en tot haja concordança ab no esser, e que son contrari qui es virtut, haja concordança ab granea e ab esser. E en aquest pas pot hom conèxer còm gran es lo falliment del mal príncep quil seu vici e peccat, qui no ha neguna entitat real ni concordança ab neguna realitat, e ab menoritat e poquea ha tan gran concordança que en totes ses maneres se concorda ab privació e no esser, fa estar sobre tantes bonees grans e reals;[6] e sobre tantes duracions bones grans e reals * fa estar la duració del vici el poder daquell sobre tots, e la follía daquell sobre tantes savieses, e odibilitat daquell sobre tantes amabilitats, e aquell vici sobre tantes virtuts, e la falsetat daquell sobre tantes veritats, e

1. A, e es la sua bontat.—2. B, e en molts grans bexamens.—3. A, grans.—4. P, *et occasio iusticie dei*.—5. A, emptitat *(passim)*.—6. B, bonees granees e reyals.

* Altra llacuna del m.s. A: trellat del B.

la vacuitat[1] daquell sobre tantes fins, e enaxí de les altres. E açò es enaxí com si verí era empeltat ab triacla,[2] e tenebres en lum, e pena en repòs, e axí de les altres formes empeltades en les bonees a elles contraries, de les quals les males formes atraen e pervertexen la natura[3] daquelles bonees en lurs males custumes. On, com açò sia enaxí, es molt gran meravella com null hom vol esser príncep, com en tan greu cas pusca esdevenir.

II

Del tronc del Arbre imperial

Lo tronc del Arbre imperial es confús en comú regiment qui significa la persona comuna del príncep; en lo qual comú regiment estàn disposts e en potencia los particulars regiments dels homens estants en castells viles e ciutats, los quals regiments venen en actu per lo príncep si usa de la sua general bontat e de la sua general granea, e enaxí de les altres formes comunes montiplicades de les rayls del arbre: car enaxí com lo ferrer es general ab lo seu martell qui es general a trer de la massa del ferre, qui es general a moltes figures particulars, ço es a saber, figura de coltell despasa e de clauell, enaxí príncep qui sia bo, trau en actu ab ses formes generals ço qui es dispost a regiment del tronc general e materia de tots aquells regiments particulars. E com lo príncep es mal, es lo seu tronc comú a aportar en actu les vacuitats de les fins de les bones formes qui li estàn dejús, axí com aquell qui les fa buydes en quant les desvía de la fi per

1. B, uaculitat.—2. P, *in tyriaca.*—3. B, en la natura.

que son; axí com qui buydava de bonificativitat e de bonificabilitat bonificar, e de magnificabilitat e de magnificativitat magnificar, per ço que no fos bonificat[1] magnificat, e que les omplís de malificar e parvificar, per ço que fos malificat e parvificat.

2. Bon príncep qui es comú tronc a molts troncs com omple les fins de les formes qui li estàn dejús, omple la sua fi de les fins de les formes que li estàn dejús, axí com qui omplía una bonea de moltes bonees, e una granea de moltes granees; e per açò a aytal príncep enaxí ple, se convenen moltes donors e damors. E col príncep buyda ab una malea moltes bonees e ab una poquea moltes granees, la vacuitat[2] daquell príncep, qui la poría cogitar ni dir? E en aquest pas pot hom conèixer còm bon príncep es object a moltes amativitats, com per molts sia amat honrat servit e loat per ses gents, e còm mal príncep es object de moltes odibilitats e com per ses gents sia desamat blastomat maldit e desonrat e no obeít.

III

De les branques del Arbre imperial

LES branques del Arbre imperial son .x.: la primera es barons, axí com comtes ducs marqueses[3] vescomtes varnassors, la segona es los cavallers de un escut, terça es burgeses, quarta es consell,[4] quinta es procuradors, .vj.ª es jutjes, .vij.ª es avocats, .viij.ª es saigs, .ix.ª savi confessor, .x.ª enqueridors. E totes aquestes branques deuen esser habituades e vestides de les primeres branques del Arbre moral.

1. B, bonifat.—2. P, *vanitatem.*—3. B, marquees.—4. B, tersa es burgees. quarta es concell *(usual).*

1. *De barons*

A príncep se covenen barons per ço que li ajuden a regnar e a posseír la sua noblea; car en la noblea dels barons es conservada la noblea del príncep, enaxí com molts particulars qui conserven lur universal. E per açò fan mal aquells prínceps qui son contra les noblees de lurs barons, car en destroír les noblees daquells, destrúen les sues noblees; car molt es pus noble príncep en haver dejús sí barons, que no haver aquells, axí com substancia qui es gendre més a ensús que cors, la qual substancia no sería tant a ensús, si cors era especia, e qui no pogués esser gendre.

¶ Son encara barons a príncep necessaris en la batalla per ço que pusca haver moltes senyeres, ordonats molts homens sots cascuna senyera ordonada sots la senyera major del príncep; car sils barons no eren, nos covenría mas una senyera[1] en la batalla, el príncep hauría a satisfer, en quant sa persona, al orde e al regiment de sos cavallers e de son poble, lo qual regiment covenría que fos confús, car la sua saviesa no poría abastar a regir tots los particulars regiments, e poría perdre en la batalla sa utilitat e honor.

¶ Enaxí com son barons necessaris a príncep, enaxí[2] es necessari príncep a barons, per ço quel príncep los deffena els ajut a lurs necessitats; car cascún baró es pus forts per son príncep contra altre baró quil vulla injuriar. E per açò fan mal aquells barons qui son contra lur príncep e demanen haver previlegis e libertats dell, per la qual ells hagen poder e honrament contral poder e lonrament del príncep. E en aquest pas hom coneix que segons ordonament de unitat e de pluralitat, se covenría que fos un emperador tant solament, enaxí ordenat e desús a molts reys e barons, com es un papa a molts prelats. Mas[3] car no es emperador en aquell poder que esser solía quant[4] los

1. B, cor .i.ª senyera. — 2. B, e enaxi. — 3. B, mes. — 4. B, en.

cessars de Roma regnaven, e es venguda quaix egualtat de poder enfre un príncep e altre, e una ciutat e altra, es lemperi departit en moltes parts, e son fets molts prínceps e moltes comunes de ciutats;[1] e per açò son guerres e treballs en lo mon, e no es universal poder en lo mon qui ajut a mortificar aquells treballs en que son per guerres e per mals homens, e car[2] utilitats especials son més amades que públiques.

2. *De cavallers*

CAVALLERS son necessaris al regiment del príncep, car per cavalls[3] han homens avantatge a esser pus forts que aquells qui no han cavalls, e per los cavalls los tany honrament, e més[4] encara per antiga honor posseída per cavallería. E per açò los cavallars, aytant quant han més de poder e donrament, aytant son pus covinents als regiments del príncep, es guarden pus tart de fer vilanía e no coses degudes;[5] car honor fa estar los homens a ensús naturalment, e viltat e enjús, segons moralitat. E per açò es honor gradada, enaxí que mills se covè als cavallers que als burgeses,[6] e als burgeses que als mercaders, e als mercaders que al poble; en lo qual poble no ha nengún grau a ensús ni a enjús, en quant son pobladors en les arts mecàniques, necessaris a castell a vila e a ciutat. E per açò fa mal lo príncep qui no conserva la antiga honor de cavallería, en quant fa alcuns[7] homens cavallers qui no son dignes, e aquells qui ho prenen fan desonor a cavallería.

3. *De burgeses*

BURGESES son homens qui deuen regir les ciutats e tenir los privilegis daquelles; e per açò son escusats que bur-

---

1. P, *et imperium est diuisum in plures partes et in plures communitates ciuitatum.*— 2. P, *et hoc est quia.*— 3. B, cauallers (corretgit en *caualls,* en aquest mot i en els dos de més avall).— 4. B, mes (sense *e).*— 5. e coses no degudes (?): P, *et illicita.*— 6 B, als burgues.— 7. A, als cuns *(passim).*

geses no hagen altre offici, ço es a saber, que no sien cavallers ni mercaders ni usen de les arts mecàniques; los quals son necessaris a príncep per ço que sien governadors[1] de les costumes de les ciutats, e per ells sien ordenats les mecàniques.[2] E per açò als burgeses se covenen alcunes honors majors que als mercaders, car han general offici; per les quals honors deuen haver cavalls e deuen esser rics, en tal manera que de lurs rendes pusquen viure e lur offici mantenir.

4. *De consell*

A príncep se cové consell de bones persones; e en son consell deuen esser barons cavallers burgeses e alcuns homens qui sien de poble, e encara hi cové esser aquell qui es son confessor. Covenen hi a esser barons per ço car son parts de son regiment, e açò metex de cavallers e de burgeses e dels homens del poble qui saben los estaments de la ciutat;[3] e açò metex del confessor del príncep, per ço quel rey lo tema en lo consell, e quel confessor lo reprena si fa contra son bon consell.

¶ Enaxí com la bonea del poble s es liurada a la bonea del príncep, e lo poder del poble al poder del príncep, e açò metex de la saviesa e de la voluntat e de les altres formes que dites havem en la rayl daquest Arbre, en axí lo príncep se comana a son consell, e comana la bonea general e les altres formes que li son comanades, a son consell. E per açò es molt necessari a príncep haver bon consell per bontat, e gran per granea, e durable per duració, e poderós per poder, e savi per saviesa, e caritatiu per caritat, e virtuós per virtut, e ver per veritat, e complit per fi; e per aytal consell fa bon príncep bon regiment, e per lo contrari son mals príncceps e mals regiments. E per açò pert lo príncep moltes vegades son principat, e estàn los

1. P, *custodes.*—2. P, *ordinentur mechanici.* —3. B, ciotat *(passim):* P, *populi et ciuitatis.*

seus[1] en desonor e ells en ira e en tristor e en perill de perdre laltre principat eviternal; per que fan mal aquells príncceps qui giten de lur consell los homens nobles e savis e poderosos e virtuosos, es sotsmeten a vil consell e a poc e buyt de les formes que dites havem; lo qual vil consell es enfermetat del regne, e tenebres,[2] e mala fama del príncep e treball del poble, enaxí treballat, com lops qui treballen ovelles quant no han pastor.

5. *De procuradors*

A príncep se covenen procuradors, axí com son batlles e veguers e castellans qui cullen lurs rendes, e les altres maneres de procuradors semblants a aquestes; los quals procuradors deu haver príncep vestits dels hàbits de virtuts contra vicis, car per mals procuradors perden les príncceps lurs terres e lurs diners, el seu offici es confús en aquells. E per açò fan mal los homens qui volen esser procuradors més per lur utilitat, que per la utilitat del príncep, car son contra pública utilitat; el príncep fa mal con fa procuradors aquells qui l preguen del offici, enaxí com lo papa qui fa mal com consent que null hom sia elet a esser comuna persona si demana loffici, ne fa simonía per quel pusca haver.

6. *De jutges*

Jutges son necessaris a príncep per fer judicis, los quals jutges deuen esser savis e pagats per lo príncep per ço que hagen major libertat a donar ver judici per veritat e bo per bontat e virtuós per virtut, e enaxí de les altres formes; a la qual libertat nos pot tan bé haver si pren serviy de les gents. E per açò fan mal los príncceps qui sofferen que los jutges prenguen negún serviy, mas que ells los donen tant, que ells pusquen viure honradament segons que

1. B, sens (corretgit).—2. B, tenebros.

al offici se covĕ: car enaxí com príncep significa Deu en terra en tenir les gents en pau, enaxí jutge en lo judici significa lo príncep; per que la honor del jutge es honrament del príncep, e la sua viltat es desonor del príncep e mala fama.

7. *De advocats*

Avocats se covenen a príncep que sien bons e leyals e savis, e que en cada ciutat sien certs avocats e logats per lo príncep e vedats a ells que no prenguen null serviy de les gents, per ço que sien pus leyals e que no alonguen los plets ni facen fer messió a les gents; e aytals avocats son a príncep molt* necessaris; e per açò fan mal los prínceps qui no han aytals advocats. Mas a açò respòs lo monge e dix que trop costaríen al príncep aytals[1] advocats, e Ramón respòs quel príncep es tengut[2] daver aquells; car totes les coses qui pertanyen a bon judici,[3] son enaxí estruments del príncep qui es jutge general, com pertanyen tenalles e martell e enclusa al ferrer com faça bé lo clau[4] e quel faça tost, per ço que sen seguesca la fi en aquell[5] temps ques covĕ.

8. *De saygs*

Saygs[6] son necessaris a príncep per ço que ab ells pusca fer pendre els homens qui son accusats, e punir aquells qui han colpa, e que sien missàtgers dels procuradors e dels jutges; e aquells[8] saigs que sien a la messió del príncep e que no prenguen servey de les gents per ço que sien pus verdaders e millors en lur offici. E en aquest pas pot hom conèxer[9] lo príncep com no sia ergullós, car cascún saig significa la sua persona, com siaçò que príncep sia per punir

* Reprèn el m.s. A.

1. B, anasso respos lo monge e diys que trop costarien al princep aquells.—2. A, tenguts.—3. B, auer a bon judici (a ver e bon ?).—4. B, e encluia al ferrer com fassa bo lo clau.—5. B, aquells.—6. A, B, sags (*passim*).—7. A, B, misatges (*usual*).—8. B, aquests.—9. B, concirar.

aquells qui mal fan, e en son loc establex los saigs, loffici dels quals no es de nobles coses.

9. *De enquiridors*

Enqueridors se covenen a príncep, qui enquiren e espíen si els jutges els procuradors advocats e saygs, han fetes negunes coses contra el príncep ni contra les sues gents; e aquells enquiridors que sien bons e savis e rics, e que sien en tres maneres, ço es a saber, quen hi haja de majors e de la mijana mà[1] e del poble, per ço que mills pusquen saber la veritat, e quels majors facen la inquisició dels uns e dels altres per sí metexs, e açò metex daquells qui son de la mà mijana e de la mà menor. E aquesta manera de inquisició es molt nesessaria per ço que nestíen en major temor los jutges els altres officials[2] del príncep, lo qual punisca sos officials sils troba en defalliment; car príncep qui a un official perdona, fa injuries moltes a molts homens, les quals son contra son offici e de les quals li cové retre raó a Deu qui totes vegades no perdona.

10. *De confessor*

A príncep se cové confessor qui sia bo e honest e savi, e que sia religiós per ço que sia lunyat pus fortment al mon, e que a aquell recorren les gents sil príncep en alcunes coses manifestes fa[3] contra justicia, lo qual confessor ne deja fer consciencia al príncep, el qual confessor sia enqueridor sil príncep fa contra son poble: car enaxí col príncep deu haver enqueridors contra sos officials, enaxí lo deu haver contra sí metex; e aytal enqueridor es molt necessari a príncep e a les sues gents.

1. B, ma miiana.—2. B, manca fins al mot *officials* qui vé més avall. —3. B, fa en alcunes coses manifestes.

IV

Dels rams del Arbre imperial

Los rams del Arbre emperial son significats en los rams dels altres Arbres, e majorment en los rams de la primera part del Arbre moral, los quals deu haver contra los rams qui son en la segona part daquell arbre; e encara se pertanyen a príncep haver .vij. rams enfrels altres, ço es saber, justicia amor temor saviea poder honor e libertat, car sens aquests rams príncep no pot haver bones flors ni bones fulles nis pot collir dell[1] bon fruyt.

1. *De justicia de príncep*

Justicia es ram general en lo príncep a moltes justicies bones e grans, durables e poderoses, e per açò cové que la justicia del príncep sia bona e gran e poderosa; e la sua bonea e granea es significada en les branques del Arbre moral, la qual significació es necessaria saber a príncep com saja[2] la sua justicia ab prudencia ab fortitudo e ab les altres virtuts. E enaxí com justicia es ram quis cové a príncep en quant generalitat, enaxís cové que sia ram en los seus sotsmeses, per ço que sia concordança enfre la justicia general e les justicies particulars.

2. *De amor de príncep*

Amor es ram quis cové a príncep e als seus sotsmeses, de la qual amor pot hom haver conexença segons que es

1. A, B, del.—2. A, com saga: B, con sa.

tractat de caritat en lArbre moral; e covése amor al príncep per ço que am son poble[1] e que sia amat per son poble, car amor e amat han concordança; e per açò príncep deu nodrir son poble a amar[2] pus fortment que a tembre, com siaçò que amat sia pus nobla obra de la voluntat que temut, car més coses soffer hom per amor que per temor. E per açò fan mal aquells prínceps qui no fan força en esser amats per les gents e fan força com sien temuts, la qual temor no pot esser bona sens amor, ni no pot durar longament, com siaçò que temor sens amor don gran passió als coratges dels homens, la qual passió fa consirar moltes coses contra lo príncep,[3] de les quals se nodrex desamor contra amor e injuria contra justicia e tració contra lealtat,[4] e enaxí de les altres coses qui esdevenen per temor sens amor. El nodriment damor se fa ab amabilitats de coses amables, axí com ab justicia qui es amabla naturalment ab humilitat ab honestat e ab les altres formes que dites havem en la primera part del Arbre moral; el nodriment de desamor se fa per lo contrari qui es de formes desamables, de les quals parlat havem en la segona part del Arbre moral. E per açò príncep, en quant vol esser just cast e humil e enaxí de les altres virtuts, nodrex son poble a amar coses amables en sí metex,[5] e daquell nodriment nodrex son poble a amar coses amables en ell metex,[6] e damdós los nodriments damor se nodrex desamor a desamar[7] coses desamables, les quals son injuria ergull e luxuria els altres vicis que dits havem.

3. *De temor de príncep*

TEMOR es ram quis covó a príncep en dues maneres: la una e pus principal es que tema Deu; laltra es que tema son poble. Deu tembre Deu per ço que no faça offensió a

1. A, que a son poble ame.—2. B, a amor.—3. B, contre princep.—4. A, karitat.—5. B, en ells meteys.—6. A, en ells metex.—7. A, e desamar.

son poble lo qual Deus li ha comanat enaxí com ovelles qui son comanades a pastor; deu tembre son poble per ço que no faça offensa a la amor que li ha son poble, car gran injuria fa príncep a la amor de son poble com fa contra ell falliment e engàn. En semblant manera poble deu tembre Deu per ço que no li faça offensió en lo príncep que lur ha donat a senyor; e encara deu tembre lo príncep per ço que no faça offensió a la amor daquell e que no destrúa concordança damor e temor. Es encara una altra manera damor que deu haver poble del senyor, consirant lo poder del príncep e la saviea daquell e de sos jutges e procuradors e consellers e de la justicia del príncep. E per açò fa mal príncep qui minva son poder e qui no ha savi consell[1] e savis officials, car nodrex son poble a poca temor contra major temor, del qual nodriment se seguex menor amor, e per temps desamor e menyspreament lo qual han les gents a lur senyor.

4. *De saviea de príncep*

A príncep se cové que sia savi per ço que sapia haver conexença de la intenció per raó de la qual es príncep, e que sapia regir son poble; e encara, per ço quel poble lo tema per la sua saviea, car príncep savi es molt temable,[2] e més temable per saviea que per poder; car saviea de príncep posa temor en son consell e en sos officials e en son poble, com sia açò que saviea mostre les coses legudes e no legudes els judicis quis pertanyen a aquells qui fan contra lo príncep. E per açò sà enrera eren savis los prínceps qui faien apendre a lurs fills filosofía, per ço car es sciencia general qui illumina lenteniment dels homens[3] a conèxer les veritats de les coses; per que los prínceps antics[4] adoctrinats de filosofía havíen maneres a bon regiment e a bones costumes naturals.

1. B, conceller.—2. A, per la sauiea sua car princep saui es temabel molt.—3. B, a's homens.—4. B, per quels antichs princeps.

5. *De poder de príncep*

A príncep se pertany[1] poder, car poder es estrument de son offici; e es enaxí poder general estrument a príncep, com es lo martell al ferrer, qui es general a fer coltell espaa e clauell.[2] Enaxí príncep ab son poder es general jutge als majors mijans e menors, e aytant com son poder es major, aytant lestrument es millor. E per açò fan mal los homens de baxa mà qui consenten als majors com lo poder del príncep sia menor, car per la sua menoritat se pert son offici, es fan les divisions dels regnes e de les terres, e les tracions e les guerres e molts daltres mals qui esdevenen per ço car príncep no pot usar de son offici.

6. *De honor de príncep*

A príncep se cové honor, car honor ha .ij. peus ab los quals va per justicia, la qual justicia es repòs de poble:[3] la un peu donor es amor e laltre es temor, e per açò príncep aytant com es major son honrament, aytant pot anar[4] pus fortment per justicia, com sia çò que honor sia amabla e temebla. E per açò fan mal los príncేps com no conserven la honor quils cové, e mal fa lo poble quant fa desonor a son príncep; car en la honor del príncep està lonrament el repòs del poble. E en áquest pas pot hom conèxer la gran noblea donor que tant vol hom[5] haver, contra la qual honor fan aquells qui ab desonor la volen haver, e aquests son aquells qui volen haver honor contra la honor de lur senyor, la qual honor que volen haver no poden haver per ço car la volen haver ab desonor qui es contrari donor, com sia açò que negún contrari nos pot haver per son contrari. E açò es significat en los homens mundaris qui amen més sí metexs honrar[6] que Deu; e per açò

1. B, A princep pertany. — 2. B, e martell. — 3. B, del poble. — 4. B, aytant quant es maior son enteniment aytant pot auer. — 5. B, hom uol. — 6. B, mundans qui amen mes si eleys *(passim)* ondrar.

totes quantes coses han, nols pot abastar a haver honrament, car no lan e volenlo haver.[1] E enaxí nos poden sadollar de ço que no han; e aquest pas es molt útil a entendre.

7. *De libertat de príncep*

LIBERTAT es forma intellectual donada a home[2] per ço que francament faça bé e francament esquiu mal; car tant es nobla cosa bé, que de sa noblea es que francament sia fet e no constret, e tant es mala cosa vici e peccat, que no li cové que constretament sia desamat, e per ço es donada libertat a la volentat del home en fer bé e esquivar mal; e açò metex del enteniment e de la memoria, com siaçò que Deus per raó de la sua noblea, sia francament objectable al enteniment e a la voluntat e a la memoria del home, e açò metex dels bens creats. E car home ha libertat a fer bé e a esquivar mal,[3] si fa lo bé e esquiva el mal, ha mèrit per raó del qual aconseguesca major bé quel bé que fa; e si fa mal e esquiva el bé, ha colpa per la qual aconseguex major mal e pert major bé, quel bé que no vol fer. E en aquest pas es significada laltra vida ab la gran justicia de Deu.

¶ Deus no ha donada libertat a home que faça mal, com siaçò que haja donada libertat a home que faça bé e que no faça mal. E si Deus havía donada libertat a home que pogués fer mal, hauría creada libertat contra libertat, e hauría creats dos poders, la un bo e laltre mal, e dos libertats, la una bona e laltra mala, la qual cosa es impossibla,[4] que Deus sia creador de mal e que una libertat sia contra altra en un subject, del qual les libertats sien parts intellectuals, car ja seríen formes necessaries segons cors natural,[5] enaxí com lo foc qui es contra laygua francament,

1. B, e uolen lauer.—2. B, que deus dona a home.—3. B, e esquivar lo mal (manca fins al mot *mal* qui vé).—4. B, impossibila.—5. B, naturals.

e laygua contra ell atretal. Emperò en lo sobject[1] en qui son conjunctes lo foc e laygua, es la un senyor e laltre sotsmès, axí com lo foc en lo colèric qui es senyor, e laygua en la carabaça qui es dona. E en ço que home ha libertat en fer mal, es per ço car té de la natura de que es vengut, ço es de no esser, e car es esdevengut[2] en peccat original; per que enaxí ha libertat de fer mal per raó de sa appropriada natura, qui li vé de no esser, qui es lo seu centre al qual[3] devalla ab peccat francament, axí com la pera qui devalla al seu centre ab la ponderositat quel seu centre li ha appropriada, per ço que pusca esser centre daquella[4] e que la pera pusca haver en ell repòs. E en aquest pas pot hom conèxer quals son los començaments de la libertat quels homens han en fer mal, la qual libertat es privació de libertat,[5] de la qual no volen los homens usar en fer bé e en esquivar mal. E aquest pas es molt útil e subtil a saber.

¶ Segons ço que de libertat dit havem, covè príncep consirar libertat, per ço que am libertat en fer bé e en esquivar mal, e que desam la libertat que ha en fer mal. E per açò lo poble no deu esser contra la libertat quel príncep ha en fer bé e en esquivar mal, car si ho es, enclinen lo príncep a usar de la mala libertat en fer mal; per que fa contra sí metex aquell poble qui vol que en la ciutat sien alcunes antigues costumes qui son contra justicia e contra libertat de fer bé e desquivar mal.

¶ Dit havem dels rams del Arbre emperial, e segons que dit havem, segons les .vij. maneres pot príncep consirar los altres rams que li covenen, axí com fermetat qui es noblea de príncep[6] esser ferm e constant, e gran viltat es sua que sia de dobles paraules, de la qual constancia

1. B, com lo subiect.—2. A, endeuengut.—3. B, a la qual.—4. B, pusca esser daquella.—5. B, de la libertat.—6. B, qui es nobla-cosa de princep.

pot hom haver[1] conexença en lo tractat que della dit havem en les branques del Arbre moral. E açò matex de paciencia lealtat e larguea, e de les altres formes primeres qui a príncep se covenen.

V

De les fulles del Arbre imperial

LES fulles del Arbre emperial son significades en los altres Arbres primers; emperò nos volem tractar delles en aquest Arbre breument. E com Ramón volc tractar primerament de quantitat, consirà que a príncep se covenen costumes[2] e leys e ordonaments antics[3] qui signifiquen les fulles a conservació de son regne, e lornamet[4] daquell. E en aquesta consideració estec longament, e en sospirant dix aquestes paraules: Guillem![5] Ah, com gran dampnatge es com yo no he ajudadors qui majuden[6] a públic bé a tractar! Car si yo havía bons ajudadors, yo veig manera per la qual la sciencia de dret qui es confusa, vendría a declarament, e en breu de temps hom la poría saber. Ramón! dix lo monge: Bo es que tu pos en aquest Libre la manera que dius, per ço car temps venir porà[7] ques complirà ço que tu desires. E per açò Ramón dix que ell no poría posar la manera en breus paraules, ni en longues paraules ell[8] no la volía posar, e per açò no volía tractar daquella materia. Mas lo monge li dix tantes de paraules, que li feu haver consciencia si ell no tractava daquella materia, pus que Deus lin havía dada conexen-

1. B, pot auer.—2. A, constumes.—3. B, ancians.—4. B, ordonament.—5. A, Guiem: B, manca aquest nom.—6. A, qui m aiuden be.—7. B, pora uenir.—8. B, manca *ell*.

ça, com siaçò que Deus no dona neguna res debades. E per açò han colpa[1] aquells a qui ell dona, si no porten a fi la gracia que de Deus reeben e que hi facen lur poder; e per açò Ramón hac voluntat que leugerament tractàs de la manera[2] general quis pertany a la sciencia de dret, car complidament non podía tractar per sí metex, car no sabía los drets particulars; e encara que era pus ententiu[3] a altres coses pus nobles a tractar e qui son de major fi.

2. Considerà Ramón en les formes primeres generals a la sciencia de dret. Nomenà n .xl. sots les quals poden estar tots los particulars de la sciencia de dret civil, les quals formes son aquestes: comprar, vendre, prestar, retre,[4] comanar, prometre, provar, atorgar, negar, dubtar, establir, procurar, tolre, logar, acusar, escusar, cambiar,[5] perdre,[6] atrobar, donar, condicionar, turmentar, aontar, enganar, infamar, emblar, luxuriar, trair, auciure, blastomar,[7] desobeir, mentir, de necesitat, de càs, de scientalment, de ignorantment,[8] de oblidament, de libertat, de servitut, de presumpció.

3. A ordonar un libre general a la sciencia e rectòrica[9] de dret, covenría consirar les .xl. formes que dites havem, e de cascuna donar conexença, segons que nos havem[10] donada conexença de les .C. formes primeres en l Arbre elemental, e que hom applicàs a les .xl. formes,[11] exemplis particulars de dret, segons que nos havem applicats a les .C. formes en l Arbre sensual e en l Arbre humanal, exemplis[12] naturals. E covenría encara que hom seguís la manera en les .xl. formes, que nos havem seguida en les branques del Arbre humanal, discorrent cascuna forma per laltra, e reebent lo significat daquell descorriment, segons que es reebut en les màximes de la *Art inventiva* e de la *Taula*

1. A, encolpa.—2. B, materia.—3. B, contentiu.—4. B, rendre.—5. B, catiuar (camiar ?).—6. A, pendre.—7. B, fflastomar.—8. B, de ignorament.—9. B, o retorica.—10. B, que auem.—11. B, karanta formes.—12. B, per eximplis.

general, enaxí que de .iij. formes generals a la sciencia de dret, fos feta una màxima segons lorde de la *Art inventiva,* e que en cascuna màxima fos donada una questió de dret, la solució de la qual en la màxima fos significada segons que les menudes questions de la *Art inventiva* son significades en les màximes, com sia feta[1] delles solució per raó natural e necessaria. E en aquesta manera enaxí ordonada poría hom la sciencia de dret qui es de particulars, redoure[2] a lurs formes generals e donar doctrina en les questions a praticar la sciencia.

4. Covenría encara que hom les .xl. formes descorregués per los accidents dels arbres primers, per ço quels accidents quis seguexen de les formes en la sciencia de dret, pogués hom conèxer, car los uns accidents son segons un arbre, e altres son los accidents segons, qui son[3] segons altre arbre, axí com los accidents del Arbre elemental qui son differents als accidents del Arbre vegetal. E haúda conexença dels accidents primers, que hom los applicàs als accidents de les .xl. formes, e que ab ells feés judici e advocació[4] mesclants los uns accidents en los altres, enaxí com les unes formes en les altres, e reebent[5] los significats segons les natures de les formes e dels accidents qui ixen daquells mesclaments.

5. Covenría encara quel príncep feés apendre lo libre a homens qui fossen jutges e advocats, per ço que per ell poguessen jutjar e advocar e molts pleyts en breu de temps determenar per necessaries raons e naturals; e aquells jutges e advocats que fossen logats per lo príncep, segons que ja havem dit, per raó del qual loguer lo libre mills poríen entendre, e per ell concordar los accidents de dret qui venen a càs e qui son particulars als accidents necessaris e naturals qui estàn[6] en les formes generals. E aquest

1. B, fetes.—2. B, la sciencia de dret de particulars redur (reduir). —3. B, los accidens qui son.—4. B, e que ab elles fees judici e auocacions.—5. A, en reeben.—6. A, als qui stan.

pas es molt útil a saber a aquells qui amen la sciencia de dret.

6. Ramón volc jaquir[1] la materia de les fulles, e volc pasar a la materia de les flors; mas lo monge lo pregà que donàs alcún exempli de la materia de les fulles.[2] E per açò Ramón donà exempli de la art en la forma de comprar e de vendre segons las .ix. maneres dels generals accidents; per lo qual exempli se pot hom haver a la pràtica de les altres formes.

1. *De quantitat del Arbre imperial*

Un cavaller vené son cavall a un mercader per .C. florins, e en aquella[3] venda està quantitat de la substancia del cavall e dels florins; la qual quantitat es subjecta a la forma de comprar e de vendre, enaxí quel cavaller reeba tots los florins, e cascú en son pès degut e en especie daur, e encara, que sia sencer cascú dels florins. Açò metex[4] deu reebre lo mercader en lo cavall, ço es a saber, quel cavall sia sà e sencer e haja lo frè que li cové, car axí se cové[5] al cavall entegritat de sanitat, com al florí de figura; e açò metex del frè qui es al ús del cavall e del mercader, axí com los florins[6] al ús del cavaller. E en aquesta compra e venda posa lArbre elemental quantitat discreta, e color e pès en los florins, e figura en lo cavall; e lArbre vegetal hi posa quantitat en quant sanitat del cavall e purificació del aur; e lArbre sensual hi posa quantitat de paraules oídes per oir, per raó de les quals es la compra condicionada, e es vista la color del cavall e la discreta quantitat dels florins; e lArbre ymaginal ymagina la quantitat del cavall e dels florins, e determena certa quantitat del subject[7] en quis fa la compra e la venda; e lArbre humanal hi posa les semblances dels altres arbres e les virtuts naturalment, ço es a saber, justicia de quantitat donada e reebuda, segons na-

1. A, seguir.—2. B, flors.—3. B, aquesta.—4. B, axi meteys.—5. A, li coue.—6. B, lo flori.—7. B, obiect.

tura de membrar entendre e amar de la vendició e de la compra.

2. *De qualitat del Arbre imperial*

En la venda del cavall se posa qualitat de bontat en quant lo cavaller promet quel cavall es bo, es posa qualitat del aur en quant lo mercader promet donar bon aur; e encara, quel mercader promet donar qual nombre, el cavaller vendre qual cavall, ço es blanc[1] o negre, o aquest o aquell. E en aquesta qualitat son moltes qualitats ajustades, ço es saber, moltes semblances de qualitats reals, axí com qualitat de paraules oídes per lo seny e sustentades en lo sòn[2] qui es del Arbre elemental; e enaxí de les altres qualitats ymaginades e sentides, de les quals qualitats es condicionada la venda e la compra del cavall sots hàbit de qualitat.

3. *De relació del Arbre imperial*

En la compra del cavall està relació en quant la un ven e laltre compra, el subject daquella relació està en lo cavall e en laur o en lo valent[3] daquell, e en lo cavaller el mercader, enaxí que quatre termens son a aquella relació dejús posats, sens los quals la relació no poría esser, ni sens la relació la compra ni la venda res no sería, ni encara sin fallía un o més dels termens. Es, doncs, la compra e la venda condicionada segons les natures de les primeres formes de la relació, a la qual relació san[4] los arbres diversament segons lurs natures, en les quals natures la relació es sustentada.

4. *De acció e passió del Arbre imperial*

En la compra e venda del cavall estàn acció e passió, en axí com lo cavaller[5] ha acció en los diners el mercader en

1. A, quel mercader promet donar qual nombre cauall uendre co es blanc.—2. B, per lo so.—3. P, *aut in valore.*—4. B, son.—5. B, e en ayxi col caualler.

lo cavall, per ço car s i fa cambiament dacció e de passió,[1] enaxí quel cavaller passa a haver[2] acció en los diners per raó de la acció que havía en lo cavall, el mercader passa a haver acció en lo cavall per la acció[3] que havía en los diners; e enaxí la passió es consequencia de la acció, e açò segons les condicions dels arbres; car si lo cavaller promet a vendre sencer cavall e bo, passa a haver acció en bon aur e en lo nombre degut, nomenat per paraula e oít en lo sò, membrada aquella paraula e entesa e amada per lo mercader. E sil cavaller no promet a vendre bon cavall ni sencer, no passa a haver acció speritualment en lo preu si es entenció del mercader[4] que compre bon e sencer cavall per .C. florins. Emperò vol dret segons raó de l Arbre sensual, quel mercader sia punit per ço car no demana ço que pot esser dit e oít del cavall e encara vist, enaxí que demàn al cavaller si es bo e sencer lo cavall,[5] e encara que asayg aquell segons la acció quel seny del mercader ha en atènyer veritat del cavall.[6] Emperó aquell passament al qual passa lo cavaller de acció en .C. florins, no es segons dret esperitual, car es contra les branques de la primera part del Arbre moral.

5. *Del hàbit del Arbre imperial*

La compra e la venda del cavall està sots hàbit general, sots lo qual poden esser comprades e venudes moltes coses; e per açò covenría que fos fet un hàbit de comprar e de vendre[7] en la sciencia de dret, ço es un establiment ordenat e reglat per los començaments naturals en los arbres sembrats, axí com lo cavaller qui deu vendre el cavall sots hàbit de justicia e de prudencia e de fortitudo e de caritat. E per açò deu dir los hàbits[8] del cavall si son bons o

1. B, si fa camiament daccio e de possessio.—2. A, passa hauer: B, passa auer.—3. B, per rao de la accio.—4. B, e sil caualler no promet a uendre bon caual1 ni sancer en lo preu si es entencio en lo mercader.—5. A, al caualler es sancer lo caual1. —6. A, del qual.—7. B, de compra e de uenda.—8. A, abtes.

mals, car per los bons ha caritat a sí metex, e per los mals ha caritat a son proísme; e si alcún hàbit es mal en lo cavall[1] el cavaller nol diu al mercader, ven lo cavall contra justicia e prudencia, caritat[2] e fortitudo; per raó de la qual venda lo ponix justicia dels bens esperituals qui venen per ella per prudencia fortitudo e caritat. E aquest puniment pertany a Deu, mas no al príncep; per quel[3] mercader sia axí diligent a comprar sots hàbit de prudencia en saber los hàbits del cavall enans que pac los diners, com lo cavaller ven sots hàbit de prudencia, en quant vol saber sils florins son daur e de bon pès.

6. *De situs del Arbre imperial*

En la compra e la venda del cavall son paraules assituades sots certs termens; car lo cavaller assitúa aquelles segons vous qui signifiquen venda e bontat e hàbits[4] del cavall, el mercader pren aquells assituaments en lo remembrament enteniment e voler en qui les paraules del cavaller son enaxí assituades sots especia de vendició, com les letres del segell en la cera posen lurs semblances. E açò metex se converteix en les paraules que diu lo mercader a donar los .C. florins al cavaller per lo cavall, les quals paraules prèn lo cavaller a sa memoria enteniment e voluntat. Els passaments de les impremsions son dels estruments[5] del Arbre sensual e ymaginal; e per açò segons les semblances qui son en la primera part del Arbre moral, deuen esser aquelles assituacions per ço que hagen figura complida, circular quatrangular e triangular, qui son mesures e condicions don son plenes les figures qui signifiquen les formes naturals quis covenen[6] a vendició e a compra; e es la figura circular en continuació de justicia prudencia fortitudo e caritat; e es quatrangular en quant

1. A, e si alcun abte...: B, e si alcun uici es en lo cauall mal.—2. A, manca aquest mot.—3. B, per so quel: P, *ut.*—4. B, abtes: P, *conditiones.*—5. B, esturments.—6. A, conuenrien.

la compra e la venda es de .iiij. termens, ço es de lacció e passió del cavaller el mercader que dita havem, e del subject qui es de cavall e d aur; el triangle es de la intenció quel mercader ha en comprar lo cavall e en vendre[1] laur e lesguardament en que son la assituació[2] del cavall e del aur; e açò metex de la entenció del cavaller. E aquest tractat de la assituació applicada a comprar e a vendre es molt útil a saber, e es una especia de la art de mercadería.

7. *De temps del Arbre imperial*

EN la compra e venda del cavall es temps de paraules presents, de les quals savenen lo mercader el cavaller,[3] en dar lo cavaller el cavall en aquell temps metex que reeb los florins del mercader; el mercader atretal, en aquell temps que promet donar los florins deu reebre el cavall. E per açò temps se ha aytant segons sa presencia als diners com al cavall; e sil mercader paga els diners en absencia del cavall, deu retenir condició com lo cavaller li do aquell cavall que li ha promès a donar per .C. florins, e no pijorat de neguna condició. E açò metex deu fer lo cavaller si liura el cavall al mercader en absencia dels diners.

8. *De loc del Arbre imperial*

EN AXÍ com temps sà egualment a la presencia dels diners e del cavall e a la possessió[4] de cascú, enaxí loc sà egualment a la possessió dels diners e del cavall, ço es a saber, que[5] en un loc metex liure lo cavaller lo cavall al mercader, el mercader los diners al cavaller. Emperò per raó del empatxament del loc no covinent moltes vegades en un temps metex que en ell sien los diners el cavall,[6] vol dret segons caritat justicia e lealtat e entenció principal, que en un temps e en un loc pusquen esser liurats los diners, e en al-

1. B, e uendre.—2. P, *assituatio et promissio.*—3. A, sauenen lo caualler.—4. A, manca fins al mot *possesió* de més avall.—5. B, manca *que.* —6. B, manca *el cavall.*

tre temps e loc lo cavall. E si enfre aquella diversitat de temps e de loc moría lo cavall, vol dret quel mercader no sia tengut de donar los diners, o quel cavaller los reta sils ha reebuts; e açò sosté dret segons les formes naturals que posa differencia enfre loc e loc, e temps e temps, en l Arbre elemental.

¶ Segons que es donada doctrina a usar dels accidents en comprar e en vendre cavall, pot hom haver conexença com sapia usar dels accidents en comprar e en vendre[1] vinya o castell o drapía o nau,[2] e enaxí de les altres coses subjectes a comprar e a vendre. E per açò lo exempli que havem donat en lo cavall, es una especia del hàbit general a la sciencia de dret, e es doctrina com hom sapia ordonar drets escrits especials, dejús estants al hàbit general de dret.

VI

De les flors del Arbre imperial

LES flors del Arbre emperial son los judicis del príncep e de sos officials; les quals flors son significades en les flors dels altres arbres e en lo procés de aquells. E son encara les flors del príncep regiments e ordens moguts[3] a justicia e a pau de gents. E les flors del príncep son empeltades en les flors de son poble; e per açò son pus altes e majors e pus belles que de negún altre home; car la materia dejús del honrament de son poble, convertexen en l onrament del príncep. Emperò quant lo príncep es mal, son les sues flors males, car per-

1. B, de comprar o de uendre.—2. A, e drapia e nau.—3. B, e ordonacions moguts: P, *et ordinationes mote.*

vertexen lonrament dejús en desonor de les gents, enaxí que fan estar lonrament dejús en desonor[1] desús; e per açò son les flors del príncep leges e informades de mala[2] figura, e non pot exir bon fruyt.

2. Les flors del príncep son estruments[3] a regiment de les flors del seu poble, enaxí que responen a molts regiments les flors[4] del príncep; e per açò príncep no deu esser negligent ni molt dormir ni cassar ni sojornar; car en la sua ociositat son ocioses les sues gents, car no han estrument quils mova[5] a regiment ni a pau, e per açò son en treballs e en guerres les gents del príncep per la sua ociositat, e car[6] fa contra la fi per que es príncep, enaxí que buyda sí metex de aquella fi per que es, e en lo seu buydament buyda la fi de son poble. E per açò fan mal los príncepes qui sadeliten en la vanagloria daquest mon e en los delits carnals e sensuals,[7] pus que a tantes coses han a respondre, axí com lo martell qui es estrument a molts claus, el ciri cremant a illuminar mols homens en la cambra.

VII

Del fruyt del Arbre imperial

Lo fruyt del Arbre emperial es pau de gents, per ço que en pau pusquen estar, e Deus membrar entendre e amar, honrar[8] e servir; car gents qui sien en guerra e en treball los uns contra los altres, no son en disposició com Deus pusquen molt amar honrar e servir, e encara[9] quels uns no poden haver caritat a sí metexs

1. B, a desonor.—2. A, e de mala.—3. B, estrument.—4. P, *florum.* —5. B, moga.—6. B, car (sense conjunctiva).—7. B, manca *e sensuals.*— 8. B, e ondrar.—9. B, amar e seruir. Encara.

ni als altres, tant son occupats per los[1] treballs e les guerres de les terres. Per que enaxí com les plantes requiren segons lur necessitat la calor del sol el ros de la nit, enaxí poble requer al príncep[2] justicia e pau; per que fan mal los prínceps, car soffiren guerres en lurs terres, ni car guerrejen los uns ab los altres contra justicia e pau, e les flors dels arbres per qui son prínceps; car mal príncep tots los fruyts e les flors qui li estàn dejús,[3] met en treball e en guerra; e per açò es digne de haver gran pena com no té en justicia e en pau son regne. E en aquest pas pot hom conèxer còm grans son los[4] mèrits del bon príncep e grans son los guardons que espera; e si es mal, còm son grans les penes qui lesperen[5] per raó de les grans colpes que han.

2. Lo fruyt del Arbre emperial es general als fruyts qui li estàn dejús, enaxí com la calor del foc qui es general a la calor del pebre, del home, del leo, de la grua e del peix, sens la qual calor general, la calor daquests endividuats que dits havem, no poría esser estrument a esser coses escalfades. E per açò lo fruyt[6] del príncep qui ha tants fruyts a respondre, es malalte com senclina a coses especials contra les generals, axí com lo mal príncep qui ama més la sua utilitat que la utilitat de son poble; car en la malaltía del fruyt del príncep son malalts[7] los altres fruyts, axí com lo pebre, lo home, lo leó, la grua, el peix, qui seríen malalts sil foc restrenyía[8] sa calor e no la donava a aquells.

3. En negún fruyt no ha tanta de mala sabor ni odor com en lo fruyt de mal príncep; car lo fruyt especial si es mal en sabor e odor, es mal a coses especials e poques; mas fruyt mal[9] que sia general, a tuyt[10] dona mala sabor e odor, e per açò es maravella com mal príncep cuyda haver valor com en ell sia fruyt de tan mala sabor e odor, e

1. A, pels.—2. B, a princep —3. B, deiors.—4. B, manca fins al següent article *los*.—5. B, que esperen.—6. B, frut *(passim)*.—7. B, malautes.—8. B, los destruya.—9. A, qual.—10. B, a tots.

don se seguexen tants de mals[1] e tantes de malaltíes, contra tantes gents e tantes sanitats qui son coses qui molt valen. E la mala sabor[2] e odor de fruyt de príncep sateny en les males obres daquell, les quals ells cuyden amagar e celar a les gents sots especia de bona sabor e odor; e car la mala sabor e odor del fruyt es general, no la poden celar a les gents, axí com lo foc qui no poría celar sa calor al home qui menuga lo pebre,[3] nil príncep al poble son vici, en quant fa injuries e malvestats e engans a les sues gents, qui han ulls ab que veen e orelles ab que oen los mals que senten, per ço car no han pau ni bon regiment ni bon exempli de lur senyor. E en aquest pas pot hom conèxer que no es negún arbre qui faça tant mal fruyt, tant perillós, tant dampnós, ni don venga tant de mal, com darbre de mal príncep.

1. A, odor e sabor...: B, sabor e odor don se sigueys mes de mals. —2. B, a mala.—3. B, qui menga el pebre.

INDEX*

* Suprimim les rúbriques secundaries de les subdivisions que contenen les parts de cada Arbre, per no repetir la *Taula de rúbriques* que va al començament.

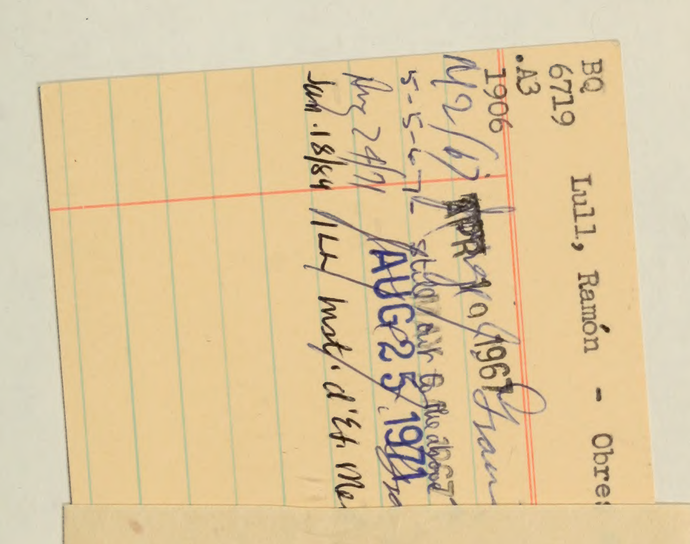
Del Arbre moral

PRIMERA PART

SEGONA PART

Del Arbre imperial

BQ
6719
.A3
1906
Lull, Ramón - Obres